301429

M. Fol. O. 3029.

A TÁRSADALMI MUZEUM

1

VIII-IK ÉVFOLYAM
1–3 • SZÁM • 1916.
JANUÁR—JULIUS

Szerkeszti és kiadja a Társadalmi Muzeum, V., Mária Valéria-utca 12.

Megjelenik évenként hatszor, mintegy 5—5 iv terjedelemben. Előfizetési ár egész évre 4 kor. A lap szellemi részét illető közlemények a Társadalmi Muzeumhoz, az előfizetési dijak pedig a „Társadalmi Muzeum Szemléje" kiadóhivatalához (Bpest, VI., Csengery-u. 31.) küldendők.

TARTALOM:

Oldal.

A Budapesti Kerületi Munkásbiztositó Pénztár egészségügyi szaktanácskozása (1916. február 14-től március 1-ig) ... ... 1—132

Anyák-Köre.

Özv. Báthory Nándorné... ... ... 133—151

Jótékonyság, jóléti intézmények

A hatósági és társadalmi jótékonyság Budapesten ... ... 152—169
A hadisegély kérdésének rendezése Németországban 170

Társadalmi egészségügy

Az anyasági biztositás kiterjesztése Németországban ... ... 171—172
A csecsemőhalandóság 1915-ben Düsserdorf kormányzó kerületben... ... ... 172—173
A nemi betegségek elleni küzdelem Poroszországban 173

Munkásvédelem

A nő és gyermek ipari munkájának szabályozása Portugáliában 174

Takarékosság.

A hulladékok értékesitése ... ... 175—176

A Társadalmi Muzeum gyüjteményei megtekinthetők: Szerdán d. e. 9—12-ig, d. u. 4—7-ig. Pénteken d. e. 9—12-ig, d. u. 6—8-ig. Vasárnap d. e. 9—12-ig. — A Muzeum osztályai a következők: Munkásvédelem, Műszaki balesetvédelem, Munkásbiztositás, Lakásügy, Társadalmi egészségügy, Gümőkór, Alkoholizmus, Iparegészségügy, Jóléti intézmények, Gyermekvédelem, Könyvtár—Folyóiratok.

A TÁRSADALMI MUZEUM

VIII-IK ÉVFOLYAM
1916.

SZERZŐMUTATÓ:

Oldal

Özv. Báthory Nándorné: Hadi özvegyeink és lányaink jövője 177
— Anyák Köre 133
Vajda Ármin: Kiskertek 228
Szokola Leo dr.: A székesfőváros árvaszékének háborus tevékenysége 238
Priester Mária: Takarékos főzés 255

Oldal

Szántó Menyhért: Községi tanácsadó a nemi betegségek ellen való küzdelemben 261
Seelenfreund Salamonné: A családlátogató feladatai 266
Sidó Zoltán dr.: A hatósági és társadalmi jótékonyság Budapesten 152, 288

TARTALOM:

Oldal

Alkoholizmus

l, még Társadalmi egészségügy

Az alkohol elleni küzdelem. [A Budapesti Kerületi Munkásbiztositó Pénztár egészségügyi szaktanácskozása 1916.] 102

Anya- és csecsemővédelem

l. még Gyermekvédelem, Gyermekegészségügy

Anyák Köre *özv. Báthory Nándorné* 133

Anya- és csecsemővédőnői tanfolyamok 292

Az anyasági biztositás kiterjesztése Németországban ... 171

A csecsemőhalandóság 1915-ben Düsseldorf kormányzó kerületben 172

Kormányrendelet a csecsemővédelem érdekében Magyarországon 293

Élelmezés

l. még Közélelmezés

Fiatalkorúak védelme

Fiatalkoru hajléktalanok menhelyei 298

Gyermekegészségügy

l. még Anya- és csecsemővédelem, Gyermekmunka, Gyermekvédelem

Vándorlások... 296

Gyermekmunka

l. még Nők és fiatalkoruak munkája

A nő és gyermek ipari munkájának szabályozása Portugáliában 174

Oldal

A nyomorék gyermekek munkára képesitése 289

Gyermekvédelem

l. még Anya- és csecsemővédelem, Gyermekegészségügy, Gyermekmunka, Községek szociálpolitikája

Az árvaszék háborus feladatai általában [Budapest szfőváros] 238

Az árvaszék és a moratoriumrendeletek [Budapest székesfőváros] 253

Az árvaszéki pártfogói intézmény létesitése [Budapest szfőváros] 261

[Budapest szfőváros árvaszéke] hadikölcsönökbe való részvéte 253

Gyermekvédelmi intézkedések a bajor szegényügyi törvényben... 294

Hadbavonultak gyermekeinek védelme [Budapest szfőváros] 239

Hadbavonultak házasságkötése [Budapest szfőváros]... 252

Hadi árvaalap létesitése [Budapest szfőváros] 242

Hadiárvák érdekében tett egyes intézkedések [Budapest szfőváros] 249

Hadiárvák örökbefogadása [Budapest szfőváros] 249

Hadiárvák rendkivüli segélyezése [Budapest szfőváros] ... 250

A hadi árvák személyi viszonyainak megállapitása [Budapest szfőváros] 248

A hadiárvák száma [Budapest szfőváros]... 247

Házasságon kivül született gyermekek hadisegélye [Budapest szfőváros]... 241

Oldal

Házasságon kivül született gyermekek neveltetési járuléka [Budapest szfőváros]... 241
Iskolás gyermekek községi népkonyhája Berlinben 299
A nyomorék gyermekek munkára képesitése... 289
Nyugdij és nevelési járulék [Budapest szfőváros]... 250
Örökbefogadott gyermekek nevelési járuléka [Budapest székesfőváros] 243
Rokkantak házasságon kivül született gyermekeinek nevelési járuléka [Budapest szfőváros] 244
A székesfőváros árvaszékének háborus tevékenysége *Szokola Leo dr.* 238
Az utólagos házasság utján való törvényesitési eljárás egyszerüsitése [Budapest székesfőváros] 246

Háboru.

Tekintettel arra, hogy a háboru nem hagyja érintetlenül a társadalom-gazdasági kérdések, mondhatni, teljes komplexumát, hanem azokba belefoly, beleilleszkedik, igy nem tartottuk indokoltnak, hogy a társadalom-gazdasági irodalmat külön *Háboru* alá vegyük. Ezért minden egyes cikket odaosztottunk, ahova tartalmánál fogva illik és pedig például a háborus közegészségügyről szólót *Közegészségügybe* s igy tovább. Külön csak azokat vettük fel, melyek a háborut speciálisan tárgyalják.

l. még Rokkantak, Nyomorékok

Jótékonyság

l. még Községek szociálpolitikája

A családlátogató feladatai *Seelenfreund Salamonné* 266
A hadisegély kérdésének rendezése Németországban 170
A hatósági és társadalmi jótékonyság Budapesten *Sidó Zoltán dr.* 152, 275

Közegészségügy

l. még Társadalmi egészségügy

Közélelmezés

l. még Élelmezés

Iskolás gyermekek községi népkonyhája Berlinben 299

Oldal

Kiskertek *Vajda Ármin* 228
Tömegkonyhák 300

Községek szociálpolitikája

l. még Gyermekvédelem, Jótékonyság

Iskolás gyermekek községi népkonyhája Berlinben 299
Községi Tanácsadó a nemi betegségek ellen való küzdelemlemben *Szántó Menyhért* ... 261
A székesfőváros árvaszékének háborus tevékenysége *Szokola Leo dr.* 238

Munkásvédelem

l. még Nők és fiatalkoruak munkája, Rokkantak, Nyomorékok, Törvényhozás

Nők és fiatalkoruak munkája

l. még Gyermekmunka

Hadi özvegyeink és leányaink jövője *özv. Báthory Nándorné* 177
A nő és gyermek ipari munkájának szabályozása Portugáliában 174

Rokkantak, Nyomorékok

l. még Gyermekvédelem, Háboru

Iparos felszabaditás a m. kir. Rokkantügyi Hivatal ipari tanműhelyeiben 290
Rokkantak házasságon kivül született gyermekeinek nevelési járuléka [Budapest székesfőváros] 244
Rokkantak ipari foglalkoztatása 288

Takarékosság

A hulladékok értékesitése... 175, 176
Központi fütőberendezések takarékos kezelése 302
Takarékos főzés *Priester Mária* 255
Tömegkonyhák 300

Társadalmi egészségügy

l. még Alkoholizmus, Közegészségügy, Tuberkulozis

A Budapesti Kerületi Munkásbiztositó Pénztár egészségügyi szaktanácskozása (1916. február 14-től március 1-ig) ... 1

Oldal

A családlátogató feladatai *Seelenfreund Salamonné* 266
A járványok elleni védekezés [A Budapesti Kerületi Munkásbiztositó Pénztár egészségügyi szaktanácskozása 1916] 114
Küzdelem a nemi betegségek ellen. [A Budapesti Ker. Munkásbiztositó Pénzt. egészségügyi szaktanácskozása 1916] 47
A nemi betegségek elleni küzdelem Poroszországban... ... 173

Oldal

Törvényhozás

l. még Munkásvédelem

A nő és gyermek ipari munkájának szabályozása Portugáliában... 174

Tuberkulózis

Küzdelem a tuberkulózis ellen. [A Budapesti Kerületi Munkásbiztositó Pénztár egészségügyi szaktanácskozása 1916] 74

BIBLIOTHECA ACADEMIAE SCIENTIARUM HUNGARICAE
MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA KÖNYVTÁRA
BUDAPEST

A Budapesti Kerületi Munkásbiztositó Pénztár szociális egészségügyi szaktanácskozása

(1916. február 14-től március 1-ig).

A Budapesti Kerületi Munkásbiztositó Pénztár elnöksége és igazgatósága a háboru kitörése óta ismételten foglalkozott azzal a rendkivüli helyzettel, amelybe a háboru a munkásbiztositást, első sorban pedig a székesfőváros polgárainak és azok családtagjainak nagy részéről egészségügyi tekintetben gondoskodó pénztárt sodorta.

Orvosainak jelentéséből és a hivatalban vezetett statisztikából egyre határozottabban azt állapithatta meg a pénztár, hogy a háboru nemcsak tartama alatt teremt rendkivüli helyzetet a munkásbiztositás terén, ami a taglétszám — kezdetben igen jelentős, idővel kisebb — csökkenésében, a fiatalkoru és az öreg munkásoknak, valamint a női munkaerőnek és a mi mindennél elszomoritóbb, a 12 éven aluli gyermekmunkásoknak az iparban és kereskedelemben való fokozottabb szereplésében és mindezek következményeiben nyilvánult meg elsősorban, hanem a háboru befejezését követő évtizedekre is abnormis feladatok elé állitja a munkásbiztositás szerveit. A fiatalkoru és idős munkásoknak, továbbá a nőmunkásoknak fokozottmértékü alkalmazása szükségképpen arra kellett, hogy terelje a pénztár autonómiájának a figyelmét, hogy miként lehetne ezeknek, a rendes munkásanyagnál gyöngébb és ellenállásra kevésbé képes munkáskategóriáknak egészségét jobban biztositani s igy a pénztárt a fokozott terhek alól mentesiteni.

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

Ezekhez a terhekhez, amelyek a pénztárak helyzetét sulyosbitották, a háboru tartama alatt folyton ujabb és ujabb terhek járultak. Az iparban dolgozó munkások a betegségekkel szemben csökkent ellenálló képességet mutattak, mert a háboru folytán szükségessé vált intenzivebb munkavégzés még azt a pihenést is elvonta a dolgozóktól, ami normális idők közepette számukra lehető volt. Eme ellenálló képességüket csökkentette továbbá az a körülmény is, hogy a megélhetés nehézségei, valamint a hadifelügyelet alatt dolgozó gyárak és ipartelepek rendkivüli viszonyai miatt a dolgozók betegségük keletkezésekor nem hagyhatták azonnal félbe a munkát s a betegség gyógykezelésére — a legtöbb esetben — már csak akkor kerülhetett a sor, amikor a betegsé elhatalmasodott és igy a kigyógyitás sokkal nehezebbé, gyakran lehetetlenné vált.

A katonai szolgálatból elbocsátottaknak az ipari életben való ujabb beilleszkedése ujabb feladatok teljesitését kivánta meg a pénztáraktól, mert ezek az amugy is kisebb munkaképességü egyének az ipari munka terheit betegségüknél, testi erejük csökkenésénél fogva kevésbé tudván elviselni, könnyebben esnek ujabb betegségekbe és nehezebben gyógyulnak meg.

A pénztári orvosok jelentéséből mihamar megállapitható volt, hogy a pénztárak vállára a háboru még az elsoroltaknál is sulyosabb és messzebbre kiható terheket rak. A megszokott életmódból kikerülő és szükségképpen egészségtelen viszonyok között hosszu hónapokat, sőt éveket eltöltő katonák közül sokan, akik normális életviszonyok között meg tudtak küzdeni a tüdővész bennük lappangó hajlamaival, a fokozott testi megerőltetést kivánó életviszonyok közepette áldozatául estek a tüdővésznek. A rendkivüli háborus állapotok hatása megdöbbentő kifejezést nyert a nemi betegségeknek a hadseregben való elterjedésében. A hadsereg egészségügyi szervezetének hatalmas erőkifejtése ellenére is egyremásra néppusztitó járványok harapóztak el a hadviselet területein, amelyeket, ha sikerült is leküzdeni, csirájukban elfojtani csak kivételes esetekben sikerült, ugy, hogy pusztitó erejüket — kivált a háboru első esztendejében — romboló hatással éreztették. A hadsereg ellátásánál, sajnos, az alkohol

még mindig nagy szerepet játszik, ami ujból megerősitette az alkohol nélkülözhetlenségéről való felfogást és rendszeres kisebb-nagyobb alkoholfogyasztásra birta azokat is, kik mindeddig eme veszedelmes élvezeti cikkel egyáltalában nem, vagy csak nagyon kivételesen éltek. Az alkohol igy közvetlenül is sok sulyos bajt okozott, de első sorban ujból csökkentette az ellenálló képességet a tüdővész és járványok iránt és leghatalmasabb segitőtársa a nemi betegségek elterjedésének.

A nemi betegségek terjedése, a járványok pusztitása, a tüdővész és alkoholizmus terjedése — mindezeknek a betegségeknek jellegénél, valamint a hadsereg és a polgári társadalom sokszoros, közvetett és közvetlen érintkezésénél fogva — nem szoritkozhatott a hadműveleti területekre, hanem egyre hatványozottabb mértékben azok mögött is kezdett pusztitani. Mindezekkel kapcsolatban, de a gyöngébb (főleg női) munkásanyag fokozott és intenziv igénybevétele, valamint az egyre nagyobb arányokat öltő általános drágulás, különösen az élelmiszerdrágulás folytán megnövekedett a halandóság arányszáma, különösképpen pedig megdöbbentő képet nyujtott a csecsemőhalandóság, és ennek fokozásául a pénztár statisztikája szerint alászállt a születések arányszáma is.

Ezek a jelenségek nemcsak rendkivüli feladatok azonnal való megoldását követelték a pénztárak teherbiró képességétől, hanem arra is figyelmeztették a pénztár vezető testületeit, hogy ha a pénztárak a háboru alatt nehezen meg is tudnak birkózni az uj terhekkel, a háboru után megsokszorosodó terheket a pénztár elviselni nem tudja majd, csak ha a rendkivüli állapotok közepette rendkivüli eszközök használatát határozza el. Minthogy pedig ezeknek a rendkivüli eszközöknek alkalmazása nem lehetséges azok között a keretek között, amelyeket az 1907. évi XIX. t.-c. a munkásbiztositó pénztárak működésének körülhatárolásaképpen megszabott, a pénztár elnökségének és igazgatóságának arra kellett elhatároznia magát, hogy a háboru által előidézett rendkivüli helyzetben működésének körét a pénztár korlátain tul, a szociális élet terére is átviszi és részt kér azokból a feladatokból, amelyeket a háboru a szociálpolitika és szociális egészségügy terén a társadalom minden intézménye elé felállitott. Annyival inkább

erre kellett elhatároznia magát a pénztárnak, mert már a multban is kötelességének tartotta, hogy a népbetegségek ellen folyó küzdelemben a megszabott határon tul is megtegye kötelességét. A pénztár kötelességszerü tevékenysége természetesen a háboru alatt nem terjedhet ki a szociálpolitika minden ágára, hanem csak a munkásvédelemre, elsősorban pedig a munkás egészségének védelmére.

Minthogy a pénztár elnöksége és igazgatósága tudatában volt annak, hogy a munkás egészségének védelmében állást kell foglalnia abban a tekintetben, hogy milyen részt kiván venni a tuberkulózis, bujakór, nemi betegségek, alkoholizmus és a járványok elleni küzdelemben, valamint az anya- és csecsemővédelem terén, elhatározta, hogy mindezeknek a kérdéseknek alapos megtárgyalására a szakférfiak, valamint egyes szociális intézmények képviselőinek bevonásával szakértekezleteket tart. Az ankét ugy a szakférfiak, mint a nyilvánosság intenziv érdeklődése mellett 1916. február 14, 16, 21, 28 és március 1. napjain folyt le. Az ankét során oly értékes anyag gyült egybe azokról a kérdésekről, amelyek a munkásbiztositás szerveit a szociális egészségügy terén a háboru alatt foglalkoztatják, hogy annak a nyilvánossággal való közlése kivánatosnak és az ügy szolgálatában hasznosnak mutatkozik.

A szaktanácskozáson résztvettek: Ángyán Béla dr. egy. tanár, mint az állami munkásbiztositási hivatal orvosi tanácsának elnöke, Barsi Dezső dr. pénztári szakorvos, Buchingerné Ladányi Szeréna, a Nőmunkások Egyesülete részéről, Biró Dezső, a pénztár igazgatósági tagja, Bernády Dániel dr. pénztári orvos, Demjén Géza dr. tanácsnok, Budapest székesfőváros szociálpolitikai ügyosztálya részéről, Deutsch Arthur dr. pénztári szakorvos, Fődi Emil dr. tiszti orvos, a fővárosi tiszti orvosi hivatal részéről, Friedrich Vilmos dr. egyet. m. tanár, a pénztár főorvosa, Frank Ödön dr. min. tanácsos, a belügyminisztérium közegészségügyi osztálya részéről, Győry Tibor dr. egyt. m. tanár, pénztári szakorvos, Glücklich Vilma a Feministák Egyesülete részéről, Hahn Dezső dr. az Országos Pénztár főorvosa, Hajnik Emil dr. pénztári orvos, Horovitz Gábor, a pénztár igazgatósági tagja, Jászai Samu, a pénztár elnöke, Jurkiny Emil, a pénztár h. főorvosa, Kiss Gyula dr. pénztári szakorvos, Kentzler Gyula dr. az Áll. Tüdőbeteg

Gondozó Intézet részéről, Kovács József dr. pénztári szakorvos, Kiss Adolf, a pénztár igazgatója, báró Korányi Sándor dr. egyet. tanár, Melkó Bertalan, a pénztár felügyelőbizottsági tagja, Mellerné Miskolczy Eugénia a Feministák Egyesülete részéről, Méhely Kálmán dr. a pénztár alelnöke, dr. Madzsar József a Stefánia szövetség részéről, Makai Endre dr. pénztári orvos, Mándoki Mór dr. pénztári h. főorvos, Nékám Lajos dr. egyetemi tanár, Ráskai Dezső dr. egyet. m. tanár, a pénztár szakorvosa, Reisz Mór dr. pénztári orvos, Révész Vilmos dr. pénztári orvos, Rothenstein Mór, a pénztár alelnöke, Rózsa Imre dr. pénztári orvos, Sági Lajos dr. pénztári orvos, Schein Mór dr. pénztári szakorvos, Schattelesz Mór dr. pénztári szakorvos, Stein Fülöp dr. pénztári szakorvos, Steiner Gyula dr. pénztári orvos, Szántó Menyhért, a Társadalmi Muzeum igazgatója, dr. Szegvári Sándorné a Feministák egyesülete részéről, Szabó Mihály dr. pénztári orvos, Török Lajos dr. egyet. tanár, pénztári szakorvos, Thegze Gyula dr. pénztári szakorvos, Taufer Vilmos dr. egyet. tanár, a Stefánia Szövetség részéről, Temesvári Rezső dr. egyet. m. tanár, a pénztár szakorvosa, Végh János dr. tiszti orvos, a fővárosi tiszti orvosi hivatal részéről, Vermes Mór dr. pénztári szakorvos, Vas Bernát dr. egyet. m. tanár, Wohl Mór dr. pénztári szakorvos, Weltner Jakab, a Népszava szerkesztője.

A tanácskozás lefolyása a következő volt:

I. nap, 1916. február hó 14-én.

ELNÖK: *Jászai Samu*
a Budapesti Kerületi Munkásbiztositó Pénztár elnöke.

Elnök: Igen tisztelt Hölgyeim és Uraim! Üdvözlöm Önöket a pénztár igazgatósága nevében. A háboru pénztárunkat nagy feladatok elé állitotta. Igazgatóságunk ugy véli, hogy nemcsak a beteg munkások gyógyitása a feladata, hanem közegészségügyekkel is kell foglalkoznunk, a betegségek megelőzésével is. Köszönöm szives megjelenésüket és kérem, hogy ebben a nagy munkában támogassanak bennünket.

Dr. Friedrich Vilmos főorvos: Valamennyien tudjuk, hogy milyen nagy az a veszteség, amelyet a hosszu háboru alatt

az ország szenvedett. A halottakról már vannak bizonyos statisztikák, a rokkantak nagy számáról csak sejtelmeink vannak. Azokról a megbetegedésekről azonban, amelyek kinn, a harctéren történnek, legfeljebb csak olyan formán tájékozódhatunk, ha megvizsgáljuk a különböző harctéri és harctér mögötti kórházak beteganyagát, ahol azt tapasztaljuk, hogy mindinkább előtérbe nyomul a belső megbetegedések nagy száma. De nemcsak ez a veszteség az, amely az országot éri, hanem azok a szomoru tapasztalatok is, amelyeket észlelünk az ugynevezett békés Hinterlandban, hol a harcbavonultak helyét az embereknek egészen más nagy tömege kénytelen elfoglalni. Olyan munkásanyag amely az iparban most felhasználtatik, azelőtt iparral nem foglalkozott; oly munkástömegek vonatnak be jelenleg a gyári üzemekbe, amelyek erre tanultságuk hiányosságánál fogva nem alkalmasak, vagy pedig koruknál, törődöttségüknél, belső betegségüknél, rokkantságuknál fogva egyáltalában nem odavalók. Pénztárunk ma a háboru dacára 230,000 tagot számlál és körülbelül Budapestnek, nagy Budapestnek felét látjuk el közegészségügyi szempontból s nemcsak a tagok egészségéről tartozunk gondoskodni, hanem a családtagokat is tartozunk védeni betegség esetén. És pénztárunk, látva ezeket a szomoru jelenségeket, már most kezd foglalkozni azzal, hogy mi lesz majd a mi feladatunk a háboru befejeztével. Szükségünk van — azért is kértük ide a szakértekezleten résztvevőket — eszmékre, amelyek megvalósithatók, amelyek a gyakorlatba átvihetők, amelyeknek végcélja a veszteségek pótlása, a bajok orvoslása, a hibák és hiányok feltárása. Azokat a bajokat, amelyeket mi anyagi gyarlóságunknál, szegénységünknél fogva a törvény keretén belül nem tudunk megszüntetni, fel fogjuk tárni a kormány előtt, a főváros előtt és oda fogunk törekedni, hogy a segitségünket felajánlva, bekapcsolódjunk azokba az egyesülésekbe, amelyek egészségügyi kérdésekkel foglalkoznak, hogy igy város, társadalom és állam egyaránt vegye ki részét ebben a nagy munkában.

Természetesen a pénztári intézmény törvényszabta kötelességénél fogva nem az általános nagy jótékonyságra fog apellálni, hanem tisztán és egyedül olyan intézményekre,

amelyek céljaikat a maguk keretein belül meg tudják valósitani a magánjótékonyság alkalmazása nélkül, mert a mi elvünk az, hogy nem könyöradományt, hanem törvényes, jogos segélyt adunk tagjainknak. Ezekkel a kérdésekkel azért is foglalkozunk, mert mint szociális intézmény, Budapest lakosságának felét magunkba foglaljuk, másrészt gerincét képezzük az egész pénztári intézménynek az országban és tudjuk azt, hogy ha Budapesten valami üdvöset tudunk létesiteni, akkor az irányitó utmutatásul fog szolgálni az országnak, működésünket követni fogják az egész ország pénztárai, hogy a mienkkel azonos vagy ahhoz hasonló intézkedéseket létesitsenek az egész országban.

Tapasztalati megfigyeléseink teljesen egyeznek azzal, amit a főváros is tapasztalt. S ez az, hogy az utolsó hónapokban a születések száma csökkent és ezzel szemben a halálozások száma növekedett. A születések számának csökkenése a háboru utáni időkben valószinüleg még nagyobb lesz, mert ne áltassuk magunkat, bármely állami, törvényhozási intézkedést akarnak behozni, a születések számát ezzel hatékonyan emelni nem lehet. A születések számának csökkenése ugyanis gazdasági kérdés. Ha a gazdasági viszonyok javulnak, a szegénység kisebb lesz, akkor a születések száma emelkedni fog. Minthogy ez igy van, minthogy a születések számának csökkenésén mi segiteni nem tudunk és nem is fogunk tudni, előáll a másik kérdés: az egyedüli megoldhatás az, hogy a halálozások számát valamiképpen csökkentsük. Erre igen jó példát adott legutóbb is Németország. Németországban az 1913. évben szintén lényegesen csökkent a születések száma, mert minden 1000 lakosra 28.17 születés esett, az 1912. évhez viszonyitva, amely évben minden 1000 lakosra 28.88 születés esett. Ezzel szemben Németországban hatalmas törekvés nyilvánult meg a halálozások számának csökkentése érdekében és ennek eredményeképpen, amig 1912-ben minden 1000 lakosra 15.49 halálozás esett, addig 1913-ban már 14·90-re csökkent ez a szám. Nálunk a viszonyokat ismerve, nem mondhatjuk, hogy a halálozás számának jelentékeny csökkenésével nagyon dicsekedhetnénk és igy kétszeresen kell foglalkoznunk azzal a kérdéssel, hogy miképpen lehetne segiteni a bajon. Segiteni kell és segiteni lehet is, ha min-

denekelőtt védelemben részesitjük a szülő nőket. A védelmet már ott kell megkezdeni, hogy a terhes nőről gondoskodunk, hogy az ne legyen kénytelen, mint ma látjuk, dolgozni a lebetegedés utolsó percéig, mert ez a körülmény nemcsak az anyát veszélyezteti, hanem veszélyezteti egyuttal a születendő gyermeket is, mert a születendő gyermekek ellenálló képességének csökkenésével már is emelkedik a halandóság arányszáma. Védeni kell a terhes nőt a szülés alatt és szülés után és különösen oda kell törekedni, hogy ne legyen egyetlen szülő nő, aki lebetegedésének első négy hetén belül bárminemü munkával foglalkozzék, különösen akkor, amikor a törvény ugyis megadja a módot, hogy a táppénzzel fentarthassa magát, legalább az első időben, hogy szoptathassa a csecsemőt. A csecsemővédelemmel, amelyről nem tagadhatjuk, hogy Magyarországon igen nagy sikereket értünk el, állandóan foglalkozni kell; nem szabad levenni a napirendről, ébren kell tartani az érdeklődést, akár a tejkérdéssel kapcsolatban, akár szoptatási prémiumok behozatalával, akár gyári szoptató szobák felállitásával, akár szoptató otthonok létesitésével vagy ez irányu állami törvények kisürgetésével.

A gyermekvédelmet a gyermek hetedik életévétől fogva, amikor már a gyermek iskolába kerül, az iskolaegészségügy fejlesztésével kell előmozditani. Az iskolaegészségügy gyökeres fejlesztésétől a székesfővárosban mi nagy eredményeket vártunk, azonban félő, hogy a fiatal nemzedék nem fog annyira fejlődni és erősbődni, mint ahogy azt teljes joggal várhattuk volna. A 7—12 éves gyermekek tekintetében az iskolák egészségügyén kivül sétálással, tornázással, gyerekdélutánokkal, nyári kolóniák létesitésével, szóval a gyermekvédelemnek minden egyes kérdésével annál inkább kell foglalkozni, mert hiszen Anglia 1842-ben már, midőn a »children act«-et behozta, céltudatosan odamutatott, hogy a gyermekvédelmi törvények behozatalával tudta és tudja megszoritani a halálozások számát.

Pénztárunk próbált két helyen ugynevezett anya- és gyermektanácsadót felállitani, amelyekben mi nemcsak a terhes nőket oktattuk ki, hanem gondoskodni óhajtottunk arról, hogy az első 6 hétben a csecsemőknél jelentkező megbetegedésekre vonatkozólag tanácsokkal szolgáljunk az anyáknak.

Sajnos, ezek a tanácsadó helyek, bár igen jó szolgálatot tettek, nem voltak eléggé látogatottak. Nem lehet azt feltételezni, hogy az orvosok indolenciája volt az oka ennek, hanem más okoknak kellett ezt előidézniök, talán annak, hogy nem ment eléggé át a köztudatba, nem tudtuk eléggé felvilágositani a biztositottakat, hogy ime itt van egy intézmény, amely nagy szolgálatokat tehet. Bár lehetséges az is, hogy az volt az ok, hogy mi csak tanácsokat adhattunk és nem tudtunk a terhes nőkről eléggé gondoskodni, hogy nem tudtunk a szülés utáni első 8 napon olyan ápolókat rendelkezésükre bocsátani, akik főzzenek is a háztartásban stb. Mindezek a kérdések megfontolandók az irányban, hogy miképpen járjunk el a jövőben.

Megemlitsem, hogy miképpen kellene gondoskodni a 12—16 éves gyermekek védelméről, akkor, amidőn ma szomoruan tapasztaljuk, hogy a gyárakban 9—11 éves gyermekek dolgoznak, hogy a gyárakban tönkre teszik a zsengekoru gyermekek egészségét? Hiszen nemcsak alkalmazzák a fiatalkoruakat, hanem éppugy dolgoztatják 8—10—12 órán át, sőt a késő éjjeli órákban is, mint a felnőtteket, dacára annak, hogy tiltó állami törvények vannak. A fiatalkoru munkások védelméről természetesen gondoskodni kell a munkásvédelmi törvények érvényesitésével és éppen azért a hatóságok figyelmét fel kell hivnunk arra, hogy gondoskodás történjék a gyárak megfelelő felszerelése érdekében. Ezek a kérdések — ha nem is most, a háboru tartama alatt, hanem a háboru után — sürgősen megoldandók. A gyárak egészségügyének javitásával, egészségügyi felszerelésével lényeges módon javithatók a viszonyok. Feltétlenül fontos szempont továbbá, hogy mindazok a törvények, amelyek a munkások védelmét célozták, ne csak a papiron, teóriában legyenek meg, hanem a gyakorlatban kellőleg végre legyenek hajtva, hogy az iparfelügyelő ne papiron dolgozó statisztikus legyen, hanem a munkástelepeken és gyárakban megjelenő szakférfiu, aki gyakorlatilag is folyjék be az üzemek működésébe, mert az országnak csak igy adhatjuk meg azt az erőt, amely nélkül az ország magát megvédeni nem tudja. Mert tisztelt Értekezlet, azzal tisztában vagyunk, hogy *a nemzet ereje, gazdagsága, vagyona a produktiv emberek egészségében keresendő.*

Tisztelt Szakértekezlet! A háboru tartama alatt egy másik igen szomoru jelenséget látunk, amidőn azt tapasztaljuk, hogy a harctérről visszakerülő katonáknak a nemi betegségekkel való fertőzése folytán a nemi betegségekben szenvedők száma lényegesen emelkedik és csodálatos, hogy bár pénztárunkban a háborus esztendő alatt igen nagy a 14—15 éves biztositott gyermekek száma és igen nagy a nők száma, mégis rendkivül nagy emelkedést látunk a venerikus megbetegedések terén. Egészen rövid statisztika fogja ezt bizonyitani, amely statisztika csak a pénztárunk rendelő intézeteire vonatkozik. Ebben a számban nincsenek benne azok a megbetegedések, amelyeket az egyes kezelőorvosaink már jelentettek, pedig tudjuk, hogy 200 orvosunknál jelentkeznek ilyen betegek. 1914. esztendőben szifilisszel fertőzve volt 2157 beteg, 1915. esztendőben 2304, lágyfekélyes volt 1914-ben 1239, 1915-ben 2388; 1914-ben gonorrheával fertőzött volt 8050, 1915-ben 9749. Tudva azt, hogy milyen nagy befolyása van a venerikus megbetegedéseknek, különösen a szifilisnek, a luesnek az utódokra, mily nagy kihatással van az illetőnek egészségi állapotára, egész életére, már most kell foglalkozni azzal, hogy miképen lehet majd a háboru tartama alatt a fertőzés továbbterjedését megakadályozni, de még ennél sokkal fontosabb az, hogy miképen tudjuk gátját vetni annak, hogy az ilyképen inficiáltak átvigyék a megbetegedést az utódokra, a gyerekekre és megfertőzzék többi embertársaikat.

Ugyancsak érdekes probléma, amit a tuberkulózisra vonatkozóan tapasztaltunk, hogy t. i. a háboru első hónapjaiban mintha a tuberkulózis kérdése megszünt volna aktuális probléma lenni. Mi, akik szinte, hogy ugy mondjam, azzal dicsekedhettünk, hogy pénztárunknál igen nagy a tuberkulótikus betegek száma, a háboru első hónapjaiban alig láttunk ilyen beteget. A dolognak valószinüleg ott van a nyitja, hogy a kezdetleges stádiumban levő tüdőbetegek, akiket mi védtünk, elláttunk táppénzzel, különböző szanatóriumokban helyeztünk el, azok behivattak a katonasághoz és kinn, a szabadban, jó táplálkozás mellett, bajuk nem hogy roszszabodott volna, hanem javult. Azonban minél inkább belementünk a télbe, amikor a csapatok egy része nem a sza-

badban tartózkodott, hanem inkább fedett helyeken, és minél inkább láttuk a fiatalkoru munkásokat veszélyes gyárakban, üzemekben hosszu ideig dolgozva és minél inkább rosszabbodtak a gazdasági viszonyok, minél nagyobb a drágaság, minél nehezebb a táplálkozás, annál inkább látjuk szaporodni a tuberkulótikus betegek számát. Erre is rövid statisztikával szolgálhatok. Az egyik felülvizsgálaton megjelent betegek számát 1915. február hónapjában összeirattam. Megjelent itt 111 járóbeteg, munkaképtelen, ezek közül 59 volt tuberkulózisban szenvedő. 77 ugyanezen kerületben kezelt fekvő beteg közül 37 volt tuberkulótikus. Valóban ijesztő, hogy mi lenne ezekkel a háboru után, ha nem tudnánk gondoskodni róluk azáltal, hogy a tüdőbeteggondozó intézeteket szaporitjuk, vagy a főváros által felállitott tüdőbeteggondozó intézetet igénybe vesszük, vagy zárt szanatóriumi intézeteket állitunk fel, vagy a rendelkezésünkre álló összegek felhasználásával tüdőbeteg szanatóriumokat vagy üdülőtelepeket létesitünk. A tuberkulózis terjedésének gátját kell vetni, annál inkább, mert nagyon félő, hogy ezen betegek száma még inkább emelkedni fog, nagyon félő, hogy az egész pénztári intézmény és ezzel együtt a biztositottak nagy megrázkódtatást fognak szenvedni a tuberkulótikus megbetegedések számának nagy emelkedése következtében.

Tisztelt Szakértekezlet! A gazdasági viszonyok, amelyek a háboru további folyamán még rosszabbodni fognak és amelyek valószinleg — előreláthatólag — a háboru befejezése utáni első hónapokban sem fognak javulni, azzal járnak, hogy a táplálkozás a munkásság nagy tömegénél rosszabbodni fog és ezzel elő fog állani az, hogy a munkásság nagy tömege, erejét fenntartani akarván, vissza fog térni ujból oda, ahonnan már részben leszoktattuk őket: értem alatta az alkoholizmust. Az alkoholizmus terén igazán szép eredményeket értünk el, az alkoholgondozó igénybevételével, röpiratok terjesztésével. Az alkoholgondozó igénybevételénél, bár jobban volt látogatott, mint a csecsemőgondozó, szintén nem értük el azt a látogatottságot, amelyet szerettünk volna, bár hálás közönségünk volt.

Attól kell végül félnünk, hogy a háboru befejeztével a járványok talán nagyobb számmal fognak jelentkezni,

mert ma be kell vallanunk, hogy a főváros közegészségügyi osztályának körültekintő és mindenre kiterjedő figyelme folytán járvány alig fordult elő, az elszórtan jelentkezett járvány többnyire katonák között fordult elő, vagy azok között, akik a fertőzött katonákkal érintkeztek. Nekünk foglalkoznunk kell már ma is ezzel a kérdéssel, hogy hogyan lehetne esetleges járványok utját állani. Mivel tudjuk, hogy a mi pénztárunk működési köre nagy Budapestre terjed ki, ahova beletartozik Kispest, Budafok, Erzsébetfalva, Ujpest stb., ahová a főváros közegészségügyi gondoskodása már nem terjed ki és amely helyeken nem lévén fertőző kórház, még csak ragályos betegeket megfelelőképen fertőtlenitő intézetek sincsenek, nagyon félő, hogy ha e helyeken valamely járvány támad, ugy ez a járvány növekedni fog és átterjedhet Budapestre, annál is inkább, mert a mi pénztári tagjainknak lakásviszonyai nem valami ideálisak, különösen a perifériákon s kiváltképen a nagy Budapesthez tartozó községekben bizony igazán nem valami elsőranguak.

Nekünk, mint pénztárnak, ezekkel a kérdésekkel annál inkább kell foglalkoznunk, mert ugy érezzük, hogy nemcsak szociális intézmény vagyunk, hanem elsőrangu egészségügyi intézmény, amelynek kötelessége tagjainak és azok családtagjainak egészségéről gondoskodni és nem egyedül azoknak gyógyitására törekedni, hanem profilaktice is annyira befolyást gyakorolni, amennyire lehet. Ezért kértük a Hölgyeket és Urakat, mondják el, vajjon helyesnek tartják-e azt a véleményt, amelyet nagyjában kifejtettem, vajjon időszerünek tartják-e az eziránu mozgalmat és ha igen, támogatva az Önök gyakorlati tudásával, miképen tudunk bekapcsolni uj eszméket a régiekbe és miképen tudunk uj eszközöket teremteni, hogy hogyan vessünk gátat a háboru után a további veszélyeknek, amelyeknek a pénztári tagok ki vannak téve.

Nem elméletet akarunk, hanem gyakorlati módokat, amelyeket, mint előbb emlitettem, be akarunk kapcsolni a főváros egészségügyi kérdéseibe, az állami szervezet fontos közegészségügyi intézményeibe. Nagy, hatalmas alapozó munka az, amelybe belefogtunk, amelynek felépitése sok nehézségbe fog kerülni, de amely megérdemli, hogy mindenki kivegye a részét belőle.

Abban a biztos tudatban, hogy az igen tisztelt résztvevők eszméikkel pártfogolni fogják ez ügyet, a magam részéről a legmelegebben üdvözlöm a megjelenteket.

Biró Dezső: Nagyon szeretném, ha mindazt, amit elmondok, belekapcsolhatnák Önök azokba a határozatokba, amelyeket ez az értekezlet hozni fog, Minden olyan veszteségért, bajért, balesetért, betegségért, amelyet a háboru okozott, azoknak kell ennek orvoslására törekedni, akiknek üzemében ez megtörtént, ugy amint ez a balesetbiztositás terén történik. Minthogy a háboru az államnak az üzeme, a háboru által okozott pusztitásokat, bajokat, az államnak kell elháritani, mint akinek üzemében ezek a balesetek történtek. Jótékonysági, társadalmi uton, esetleg a főváros utján még mindig nem tudjuk azokat a bajokat orvosolni, amelyeket a háboru okozott. Egyedül az állam tudja a bajokat eliminálni — amennyire lehetséges — amelynek üzemében a bajok történtek.

Béke időben a pénztár taglétszáma 1/4 millió, ami családtagokkal együtt legalább 1/2 millió embert jelent, tehát Budapest főváros lakosságának több mint fele érdekelve van ebben a kérdésben. Olyan nagy szám ez, amelyet nem lehet figyelem kivül hagyni. A pénztár egész berendezkedésével arra az alapra helyezkedett normális időben, hogy bizonyos számu tagot, bizonyos bevétel mellett statisztikailag kiszámitott betegségi arány alapján el tud látni. A pénztár vezetőségének tehát abban a memorandumban, vagy felterjesztésében, melyet ez értekezletből kifolyólag el fog készitени, feltétlenül arra kell rámutatni, hogy abnormális üzemre, abnormális segélyezésre nincs berendezve, normális időben is csak ugy tudta hivatását teljesiteni, hogyha az egészségügyi viszonyok normálisak voltak. A pénztár vezetői igazolni tudják, hogy amikor különösen pusztitott a tüdővész, vagy valamely járvány, azt a pénztár, mint egy jó mérleg, nagymértékben megérezte. Olyan abnormis egészségügyi viszonyokat, amilyenek a háboru folyamán keletkeztek, a pénztár egyáltalában nem fog tudni elviselni.

Bekövetkezik az a helyzet, hogy a pénztár tagjai visszajönnek a harctérről és rögtön munkába lépnek, valahol egy napig be lesznek jelentve és ezen a cimen azonnal igényjogosult tagjai lesznek a pénztárnak. A pénztárnak szó nélkül el kell vállalnia gyógykezeltetésüket, mert tagjai a pénztárnak. Vagy azt követeljük, ami teljes mértékben antiszociális, hogy azokat a beteg katonákat, akik betegen jöttek haza, ne szereljék le, hanem a katonaság saját hatáskörében gyógyitsa őket vagy pedig követeljük azt, hogy azokat a beteg katonákat, akik visszajönnek, leszerelnek, — és amennyiben bevonulások előtt a pénztár tagjai voltak, — a pénztár azonnal kezelés alá vehesse, tekintet nélkül arra, hogy azok beléptek-e munkaadóhoz vagy sem, tudtak-e munkát kapni, vagy sem. Az állam pedig vállalja át mindazt a kiadást, amelylyel e munkások gyógyitása jár. Követeljük ebben a memorandumban azt, hogy az állam téritse meg ezen kiadásokat, amelyekkel a háboruból visszatért tagjainkat polgári foglalkozásuknak visszatudjuk adni és őket egészségessé tudjuk tenni.

Dr. Friedrich főorvos ur nagyon szép dolgokat mondott el, de, hogy egészen őszinte legyek, valamenyien akár mit is mondunk e kérdésről, mindaz üres frázis marad mindaddig, mig az államot kötelességeinek fokozottabb teljesitésére nem tudjuk szoritani. Dr. Friedrich főorvos ur a szülő nők védelmét helyezte előtérbe. Ez a kérdés ma sokkal fontosabb, mint máskor, de ha az állam nem lép közbe, ugy sokkal nehezebben orvosolható. Ma a szülő nők dolgoznak, régente a férj nem hagyta dolgozni a szülő nőt, de ma nincs itthon az apa és igy a szülő nő, hogy kenyerét megkeresse, az utolsó percig dolgozni fog. Csecsemővédelemről beszélünk ma, akkor, amikor tejhez nem lehet juttatni a munkáscsalád csecsemőjét és tizezrével pusztulnak el a csecsemők. Az iskolák egészségügyéről, játékdélutánokról beszélünk, holott ha hideg téli időben elmegyünk az iskolák előtt, a gyermeket télikabátok nélkül látjuk kijönni az iskolából. 7—12 évig a gyermekek védelméről beszélni alig lehet. A napközi otthonok csak kis százalékát látják el az iskolába járó és erre rászoruló gyermekeknek. Az iskoláztatásnak teljesen ingyenesnek kell lennie, könyvekkel, irószerekkel ingyen kell ellátni a gyermekeket. Ha az államnak messzemenő érdeke, hogy mindenki iskoláztatva legyen, akkor ezt tegye is lehetővé. A tanonckérdés külön egész regénye ennek az országnak. A hétnek három estéjén kénytelen elmenni a tanonc az iskolába, vasárnap délután is még külön, a tanonc testi kulturájával senki sem törődik. A tanoncok most is változatlanul 10 fillér vacsorapénzt kapnak, mint 20 évvel ezelőtt. Hogyan lehet ebből vacsorát venni, azt senki sem tudja megmondani.

A nemi betegségeknek elterjedése a háboruval jár. A pénztárnak ezen a téren nagy hivatása volna. A pénztárnak a munkás szervezetekben tartandó felolvasásokkal, a lapokban elhelyezett felvilágositó cikkekkel rá kell vennie a tagokat arra, hogy az álszemérmet küzdjék le. Rá kell beszélni a pénztár tagjait, hogy ne tartsák a nemi bajokat titkos betegségnek, és akkor terjedésük elháritása sokkal könnyebb lesz.

A tuberkulózis leküzdésénél a főváros szolgálatát feltétlenül igénybe kell venni. A fővárossal meg kell értetni, hogy itt a főváros fele lakosságának érdekéről van szó. Ha a főváros nem akar telket adni tüdőbeteg-szanatórium céljaira azon a cimen, hogy a budakeszi erdőket nem akarja értéktelenné tenni, akkor meg kell értetni a fővárossal, hogy értéktelenek lesznek majd a belvárosi utcák, az Andrássy-ut, ha a tüdőbetegek Pesten maradnak és magában a városban fognak fertőzni.

Ismételten hangsulyozom, hogy abban a felterjesztésben vagy memorandumban, amely ez értekezletek alapján el fog készittetni, nyoma legyen annak, hogy az állam támogatását követeljük, mert az állam üzemében történnek a bajok, az államnak kell tehát orvosolnia is őket.

Dr. Friedrich főorvos: Biró igazgatósági tag felszólalására vonatkozólag csak azt jegyzem meg, hogy az állam mulasztásaival nem óhajtunk foglalkozni, mert akkor elég lett volna arra rámutatnunk hogy ha az állam a rokkantsági törvényt behozta volna, akkor minden

rendben volna. Inkább a háboru utáni időkről van szó, arról, hogy miképpen lehet egészségügyi intézményeket létesiteni, nem a jótékonyság igénybevételével, hanem meglevő intézmények bekapcsolásával.

Dr. Hahn Dezső: Friedrich tanár ur széleskörü előterjesztésének csak egy mondatára óhajtok reflektálni, amelyben annak a véleményének adott kifejezést, hogy amit a budapesti pénztár meg fog csinálni és jól fogja megcsinálni, azt követni fogja az ország többi pénztára is. Nekem is az a meggyőződésem, hogy amit az országnak ez a legjobban vezetett egészségügyi intézménye, ez a legelőrehaladottabb vezető pénztára meg fog csinálni, azt a többi pénztár — akarva, nem akarva — kénytelen lesz utánozni, mert hiszen a pénztárak helyzete a háboru után olyan lesz, hogy minden eszközt kötelességük lesz megragadni a pénztári érdekeltségeknek, amely alkalmas lesz arra, hogy a pénztárak helyzetét megjavitsa. Ebben a törekvésben mindenki, aki szociális egészségügygyel foglalkozik és akinek a szociális biztositás jövője szivén fekszik, követni fogja munkástársként a budapesti pénztárt.

Ezután a bejelentés után ügyrendi inditvánnyal állanék elő. Olyan nagy a sorozata az igazán fontos kérdéseknek, amelyeket Friedrich tanár ur felvetett, hogy e szakértekezletet kár volna elaprózni véletlenül felvetett részletkérdésekkel, hanem javaslatom az volna, hogy ma talán csak általánosságban tárgyalnók a felvetett kérdéseket és minden egyes részletkérdésre külön bizottság alakittatnék, amely elé konkrét elaborátumok kerülnek és amely az egyes részleteket tárgyalná meg.

Igen érdekesen kapcsolódik ez értekezletbe az a kérdés, hogy miként fogják megterhelni a pénztárakat a háboru után beálló rosszabb egészségügyi viszonyok. Erre nézve mindenkinek, akinek bizonyos gyakorlata van a pénztári életben és akinek alkalma volt a háboru közegészségügyi következményeit tapasztalni, meg van a valamelyes véleménye. Sulyos következmények fogják érni a pénztárt mindjárt a leszereléskor. Az iparnak átszervezésekor, a hadfelszerelési üzemek feloszlatásakor nagy munkanélküliség fog beállani. A munkanélküliséget mindig megsinylette a pénztár a háboru előtt, a háboru után még sulyosabban fogja megérezni. Nem is annyira azok a nyilvánvaló betegségek fognak nagy terhet okozni a pénztáraknak, amelyeket a katonák a háboruból visszatérve magukkal hoznak, hanem az ugynevezett lappangó betegségek, az ellenállóképesség teljes csökkenése olyan terheket fog róni a pénztárakra, amelyeket számokkal és statisztikával kifejezni nem is lehet.

A Rokkantügyi Hivatal munkájában részt veszek és ott alkalmam van látni, hogy némely esetben az ipari balesetet szenvedett katona balesetét és annak következményét a háborura akarja visszavezetni, viszont ennek megforditottja is előfordulhat, hogy t. i. a háboruban szenvedett sérülést majd ipari balesetnek akarják feltüntetni. Igy a kérdések egész tömkelege merül majd fel. Javaslatom az, hogy ez a szakértekezlet, amely összetételénél fogva e kérdésnek tárgyalására is hivatva van, foglalkozzék azzal is, hogy miképpen lehet a pénztár intéz-

ményét megmenteni attól a rizikótól, amelyet a közegészségügy rosszabbodása a pénztárakra fog róni.

Kiss Adolf igazgató: Csak rövíden vagyok bátor Hahn főorvos urnak felszólalására megjegyezni azt, hogy a szakértekezletet akként készitettük elő, hogy minden egyes tárgyra külön előadót kértünk fel, akik előadásuk kapcsán külön javaslatokat fognak előkésziteni és ezeket azután pontonként külön fogjuk tárgyalni.

Ma az általános vita indult meg. Friedrich tanár ur bevezető felszólalása tájékoztató akart lenni az értekezlet általános céljairól és felölelte mindazokat a feladatokat, amelyeket a pénztár maga elé kiván tüzni a továbbiak során. Hogy mily intézkedéseket tegyen a pénztár, mire nézve inditson akciót a társadalomban, vagy forduljon az államhoz, az egyes pontoknál fogja külön megvitatás tárgyát képezni. Azt hiszem, hogy az értekezlet eredményes munkát másként nem is végezhet, minthogy pontonként tárgyalja az egyes kérdéseket. Hahn főorvos ur felszólalásának másik részére nézve, amely a közegészségügy rosszabbodása folytán előálló tehekre vonatkozik, megjegyzem, hogy ez nem tartozik a pénztár szociálhygienikus feladatai sorába, erre nézve a pénztár igazgatósága már határozott és illetékes helyre memorandumát már fel is terjesztette.

Weltner Jakab: Amit Friedrich tanár ur elmondott, az egy fejlődő szociálpolitika alapját képezi. Nagyjában nem is tudnék radikálisabb megoldást ajánlani, mint amit felszólalásában körvonalazott. Az értekezletnek annak megállapitása volna a legfőbb célja, hogy ebben az irányban miképen érhet el a legrövidebb időn belül bizonyos sikereket. Magyarországon az a legnagyobb baj, hogy egyáltalában nem látjuk azt az irányzatot s az arra való jóindulatot, hogy ilyen szociálpolitikát létesitsenek. Ugy az állam, mint a társadalom, mint minden hatóság a legnagyobb közönnyel türi el ezeket a nagy bajokat és az egyetlen tényező, amely ebben az irányban dolgozott, a munkásság, amely azonban még nem képez olyan erőt, hogy nagy sikerrel tudja e törekvéseket megvalósitani. Ez ankétnak az az előnye, hogy a munkásság mellé odaállanak a különböző intézmények keretében működő orvosok, tanárok, akik elfogulatlan emberek és akiknek közvetlen érdekeik nem kapcsolódnak ahhoz, hogy ezek a törekvések megvalósittassanak, akiket nem lehet könnyen leinteni azzal, hogy csak elfogult munkástörekvésekről van szó, amelyekre nem kell adni semmit, hanem akiknek szava át tudja vinni a köztudatba azt, hogy nemzeti veszedelemről, állami veszedelemről van szó, hogy az ország érdeke, hogy ezek a törekvések megvalósulhassanak. Ezek a veszedelmek megvoltak a multban is, de nem volt meg az az erő, amely oly hatékonyan működött, — tanárok, tudósok, irók, közgazdászok közreműködése, — és amely létrehozta azt a fejlődést, amelynek Németországban nagyon sok jót lehet köszönni. Hogy ezek a törekvések Magyarországon is nagyobb sulylyal indulhatnak meg, az lesz a legfőbb előnye ennek az ankétnak.

Biró Dezső felszólalásában azt hangoztatta, hogy az államnak, amelynek üzemében a bajok történnek, kötelessége e bajoknak az

orvoslása. Ez természetes, azonban az állam a bajokat eddig sem orvosolta és ezután sem fogja tenni, ha nem jön létre az az erő amely ennek a feladatnak a megoldására kényszeriti. Amiket Friedrich tanár ur jelzett, azok olyan törekvések, amelyek elfogulatlan helyről jönnek. Nem könyöradományt követelünk, amint a főorvos ur ezt hangsulyozta, hanem olyan intézkedéseket követelünk, amelyek az ország érdekének szempontjából szükségesek és amelyeknek megvalósitása végett az államhoz, a hatósághoz kell fordulni. Ezeknek a lelkiismeretét kell felébreszteni, az állami hatóságokkal kell azt az erőt megalkotni, amelynek nem tudnak majd olyan könnyen ellenállani, mint ahogyan ellenállottak eddig. A pillanatnyi önzés és az uralkodó osztályoknak az államra gyakorolt befolyása gátolta meg a gyermekvédelmet, az iparfelügyeletet, a csecsemővédelmet stb. Fel kell ébreszteni tehát a társadalom lelkiismeretét és ha ez felébredt, akkor az kényszeritőleg fog hatni az államra.

Véleményem szerint azonban a gyakorlati végrehajtás nélkül az egész szaktanácskozás nem ér semmit. Amit mi elhatározunk, amit mi végre akarunk hajtani, amit szükségesnek tartunk az ország érdekében, mindannak köztudattá is kell válnia. Ez azonban csak állandó agitációval és propagandával lehetséges.

A munkásbiztositási törvény alapján kötelességük a pénztáraknak balesetelháritó intézkedéseket tenni. Az Állami Hivatal tervszerü munkával meggátolta a pénztáraknak nagy anyagi megtakaritást jelentő törekvését. Németországban a Reichsversicherungsordnung egyetlen §-a módot ad a pénztáraknak arra, hogy a nép egészségügyét megvédelmezzék. Németországban a tüdővész terjedésének meggátlása érdekében óriási jelentőségü intézkedéseket hajtottak végre, megszámlálhatatlan milliókat áldoztak e célra. Arra kell törekedni, hogy a pénztárak ne legyenek szegények. Szegények vagyunk, mert nem teszünk semmit azon célból, hogy ne táppénzt fizessünk ki, hanem ezeket az összegeket forditsuk a betegségek megelőzésére. Arra kell törekedni, hogy átmenjen a köztudatba az, hogy az államnak, társadalomnak, hatóságoknak mi a kötelességük és akkor ez már magában is erőt jelent. A legnagyobb erkölcsi erő pedig az, ha nemcsak a munkásság maga lesz a küzdők között, hanem ott lesznek azok az erők, akikre nem lehet rámondani az elfogultság vádját, hanem akikre azt lehet mondani, hogy az egész ország védelme szivükön fekszik. A kormányt pedig épen ez a társadalmi és erkölcsi erő fogja kényszeriteni, hogy megadja azt, amire a jövő nemzedék szempontjából szüksége van az országnak.

Dr. Ángyán Béla egyet. tanár: A magam részéről mindenekelőtt köszönetemet fejezem ki, hogy a Kerületi Pénztár rám is gondolt, amikor ezen értekezletre engem, mint részben idegent, meghivott. Az értekezlet célja, amint látom, tényleg nem egy részletes dolognak a megállapitása, hanem általános megállapitása annak, hogy a pénztár a maga részéről milyen szociális egészségügyi mozzanatok előtt áll most a háboru idején és a háboru után. Ha a kérdést ilyképen

tekintjük, akkor a magam részéről e kérdésnek megoldása tekintetében mást nem tudok mondani, mint amiket Friedrich főorvos ur a mai értekezleten felsorolt.

Egyet azonban kijelenthetek. Hogyha mindazok az egészségügyi problémák, amelyeket egyes betegségekre nézve Friedrich főorvos ur felsorolt, meg is valósulnak, ez még nem oldja meg a kérdést és mindaddig megoldva nem is lesz, amig a munkásbiztositás kiegészitve nem lesz. ***A munkásbiztositási törvényt ki kell egésziteni a rokkantsági törvénnyel.*** Mindaddig, mig ez a rokkantsági törvény életbe nem lép, addig Magyarországon a szociális hygiene terén részleteredményt elérhetünk ugyan, de teljes eredményt elérnünk nem lehet.

Az előttem szóló hivatkozott a német példákra. A német szociális egészségügy a munkásbiztositás terén nemcsak azért prosperál olyan szépen, mert ott ugy a hatóságok, mint az állam részéről megtörténnek a szükséges intézkedések, hanem az eredményt legfőképpen a rokkantsági törvény hozza létre. A tuberkulózisnak oly nagy mértékü korlátozása, aminőt Németországban tapasztalunk, tisztán a rokkantsági intézmény behozatalának köszönhető. Hiába beszélünk tehát bármiféle követelményekről mindaddig, amig az állam a rokkantsági törvényt meg nem csinálja, mert csak nagyon korlátolt és csekély eredményt fogunk tudni felmutatni. Az én nézetem tehát általánosságban véve az, hogy ennek az értekezletnek egyik lényeges feladata volna, hogy ha a rokkantsági intézmény törvényes alapon való behozatalára tenné meg a hatásos előterjesztést.

Buchingerné Ladányi Szeréna : Az anya- és csecsemővédelemről akarok beszélni és ha erről beszélek, nem mulaszthatom el, hogy meg ne emlitsem csak nehány szóval is az államnak azon mulasztásait, amelyeket az anya- és csecsemővédelemmel szemben már a háboru kitörésekor elkövetett. Maga az a két tény, hogy a kormány a vasárnapi munkaszünetet megszüntette és a nők éjjeli munkáját ujból megengedte, rettenetes hatással van ugy az anyákra, mint a csecsemőkre. Amikor arra gondolok, hogy mit tehetne a pénztár az anyák és csecsemők védelme érdekében, első gondolatom, hogy feltétlenül nagy propagandát kell inditani és a pénztár keretén belül meg is kell valósitani az *anyasági biztositást*, amely legelső lépés ahhoz, hogy az anyáknak módot adhassunk arra, hogy gyermekeik mellett maradva, azokat szoptathassák. A tanácsadó felállitásának is csak akkor lesz eredménye, ha az anyasági biztositás meg lesz. Az anyasági biztositást én ugy képzelem el, hogy az anya bizonyos járadékot kap a pénztártól addig, ameddig szoptatni hajlandó gyermekét. A tanácsadó sem segit, ha nem tudunk adni anyagi támogatást, mert az anyáknak elsősorban anyagi támogatásra van szükségük. Azt hiszem, hogy lehetséges volna annak megvalósitása is, hogy ne csak a biztositott tagnak adjon a pénztár ilyen szoptatási segélyt, hanem a tag nembiztositott nejének is. Ugyszintén a gyermekágyi segélyt is ne csak a tagnak, hanem a tag nejének is nyujtsuk. Azonkivül célravezetőnek tartanám azt is, hogy amennyiben a pénztár megtehetné, ahol ez szükséges, felügyelőnőket

és ápolónőket bocsásson a szülőnők rendelkezésére, hogy a szülőnők a szülés után a megkivánt pihenésben részesüljenek. Oda kellene törekedni, hogy gyárakban iparfelügyelőnőket alkalmazzanak, akikhez a munkásnők bizalommal fordulhatnának olyan esetekben, amikor erre szükségük lenne. Az anya- és csecsemővédelem csakis ugy lehetséges, hogy ha ezeket az intézkedéseket a pénztár tényleg meg is fogja tenni.

Dr. Kenczler Gyula: Nézetem szerint két irányu az ankét munkája. Az egyik megállapitani azokat a módokat és utakat, amelyek egyes esetekben, akár járványok, akár tuberkulózis, akár más betegségek leküzdése szempontjából, alkalmasak arra, hogy a megfelelő betegségek elleni energikus küzdelmet felvehessük. A másik irányu munkája pedig az ankétnek a határozatoknak keresztülvitelében és azon módoknak kikeresésében áll, amelyekkel az egyes községekhez, államhoz, társadalomhoz, jótékonysági intézményekhez hozzáférközhetünk, hogy ezek az intézkedések megvalósithatók is legyenek. Ez utóbbi kérdés az orvosi szaktanácskozásnak a keretén kivül esik. Az előbbi kérdés tárgyalásánál három szempont szolgálhat irányadóul. És pedig gondoskodni azokról, akik a háboru folytán megrokkantak, gondoskodni azokról, akik a háboru folyamán betegek lettek, de egészségesekké válhatnak és végül gondoskodni azokról, akik egészségesek, megóvni őket attól, hogy betegek legyenek. Meg kell jegyeznem, hogy állam, társadalom és hatóságok részéről minden egyes irányban történtek lépések, csakhogy ezek a lépések nem elegendők arra, hogy az ország területén belül az összes higiénikus intézkedéseket megvalósithassák. Jelenleg oda vagyok beosztva, ahol a belgyógyászatilag rokkant katonákat gyüjtik össze és módomban van látni azokat az intézkedéseket, amelyeket az állam létesit most a háboru alatt és létesiteni akar a háboru után a belgyógyászatilag rokkant betegeknek érdekében. A katonák, akik a háboru folytán betegek lettek, megfelelő szanatóriumokban helyeztetnek el addig, amig annyira munkaképesek lesznek, hogy valamelyes katonai foglalkozást végezhessenek. Ez később oda fog módosulni, hogy addig részesülnek gyógykezelésben, amig bizonyos fokig munkaképességüket vissza kapják vagy olyan munkakört adnak az illető egyéneknek, amely munkakört csökkent munkaképességgel is képesek elvégezni. Tehát különböző iskolát állit fel az állam, akol a csökkent munkaképességgel biró egyéneket uj foglalkozásokra tanitják. Ezek az intézkedések vonatkoznak azokra, akikre még a társadalom szempontjából lehet valamit számitani. De azokat akik legsulyosabban fertőzött betegek, pl. ép a tuberkulotikusokat nem viszik oda, azokat korházban tartani nem szabad, azokat tehát felülvizsgálat utján hazabocsátják családjuk körébe és ha a háboru sokáig tart, akkor oda fejlődik ez a dolog, hogy rengeteg sok olyan családot megfertőz a tuberkulózis, amely különben nem lett volna megfertőzve.

A tüdőbetegek, a rheumások és a venerikus betegségekben szenvedők gyógyitása a pénztárra fog háramlani. Ezek számára szanatóriumokat felállitani nagyon költséges. Amikor e szakértekezlet ebben a tekintetben is müködést óhajt kifejteni, gondolni kell a legegyszerübb

eszközökre, amelyek segiségével azonban a betegeknek legnagyobb részét elhelyezni lehet. Igy tehát a venerikus betegségeknél oly intézmények szükségesek, amelyek megakadályozzák a tömegfertőzés tovább terjedését, a rheumás betegeknél oly módokra van szükség, amelyeknek igénybevétel évei a csökkent munkaképességü egyént munkaképessé tehetjük, egy szóval azokra az intézményekre kell sulyt fektetni, amelyek aránylag csekély költséggel állithatók fel és amelyek nagy működési teret biztosithatnak. Mikor ezek az intézkedések megtörténtek, akkor a legfontosabb szempont a gyermekvédelem. Ma, amikor az embernek igen nagy része a háboruban elpusztul és igen nagy része teljesen rokkanttá válik, elsőrangu érdeke az államnak a gyermekvédelem szervezése, amely Magyarországon általában nagyon alacsony szinvonalon áll. Ha egy családban tuberkulótikus beteg van, jelenleg nincsen mód rá, hogy a családban levő gyermekeket a tüdővészes környezetből kivegyük, ez csak legfeljebb hosszas rábeszélés után sikerül. Amikor ezt az ankétet gyermekvédelmi szempontokra is kiterjesztjük, akkor okvetlenül be kell venni programmunkba azt, hogy abban az esetben, amikor a gyermekek élete vagy egészsége akármilyen okból veszélyeztetve van, az állam beavatkozhassék és a családi környezetből az ilyen veszélyeztetett gyermekeket kivehesse. A gyámtörvényben van egy pont, amely azt mondja, hogy az apai hatalom felfüggeszthető, ha a gyermek egészsége, testi épsége veszélyeztetve van. Akkor, amikor a gyámtörvényt megalkották, még nem volt szó a tuberkulózis elleni védelemről. Nagyon fontosnak és kivánatosnak tartom, ha ez az értekezlet szorgalmazni fogja annak a keresztülvitelét vagy a gyámtörvényben, vagy pedig külön törvény létesitésével, hogy a fertőzött környezetből a gyermekek eltávolithatók legyenek.

Elnök: Javaslom, hogy az általános vitát fejezzük be és a részletes vitát kezdjük meg szerdán és pedig talán az anya- és csecsemővédelem kérdésével, amelynek előadói dr. Temesváry Rezső és dr. Barsi Dezső orvos urak lesznek.

Kiss Adolf igazgató: Megjegyzem, hogy ezen szakértekezletek után a pénztár igazgatósága az itt elhangzottak figyelembevételével meg fogja állapitani és saját hatáskörében keresztül fogja vinni azokat az intézkedéseket, amelyeket szükségesnek tart. A pénztárnak feladata lesz az itt elhangzottak figyelembevételével akciót inditani, részint az államhoz, részint a társadalomhoz fordulva, hogy bizonyos intézkedések megtétessenek és gondoskodni arról, hogy ez az akció állandóan ébren tartassék. A pénztár feladata továbbá a munkástársadalmat kellő felvilágositás és propaganda utján ezen intézmények igénybevételére birni és ezáltal a kitüzött célok elérését biztositani.

Elnök: Ezek után, tisztelt Szakértekezlet, megköszönöm az urak szives megjelenését és arra kérem, hogy a jövőben is méltóztassanak ezen értekezleteken megjelenni. Ezzel a mai tanácskozást befejezettnek nyilvánitom.

II. nap, 1916. február hó 16-án.

ELNÖK: *Méhely Kálmán*
a Budapesti Kerületi Munkásbiztositó Pénztár alelnöke.

Anya- és csecsemővédelem.

Elnök: Tisztelt Szakértekezlet! Melegen üdvözlöm az urakat, különösen dr. Tauffer egyetemi tanár urat, aki nagy elfoglaltsága mellett is időt szakitott arra, hogy értekezletünkre eljöjjön. Üdvözlöm Mellerné Miskolczy Eugénia őnagyságát és Buchingerné Ladányi Szeréna őnagyságát, akik a feministák és a nőmunkások egyesületének képviseletében jelentek meg. Mai értekezletünk első előadója dr. Temesváry Rezső egyetemi magántanár, aki az anyavédelemről fog előadást tartani.

Dr. Temesváry Rezső: Mikor 20—25 esztendővel ezelőtt először hangoztattam és felolvasásokat tartottam az anyavédelemről és rámutattam arra, hogy mily fontos a magzat- és gyermekvédelem és hogy a magzatvédelem tulajdonképen a fogamzás pillanatában kezdődik és különösen rámutattam arra, hogy mennyire ártalmas a csecsemőkre, hogy a klinikáról elbocsájtott nők kénytelenek azonnal munkába állani, akkoriban propagálásom visszhangra nem talált. Nyolc esztendővel ezelőtt sikerült társadalmi uton az Országos Anya- és Csecsemővédelmi Egyesületet megalakitani és az anyavédelem eszméjét legalább annyira előmozditani, hogy klinikánk ma már évenként 2000 szegény, magára hagyatott anyát támogat a társadalom utján összeadott fillérekkel. A hatóság részéről azonban a rokonszenv nyilvánitásától és igen szerény összegü szubvenciótól eltekintve, nem sikerült megfelelő támogatást elérni s a jelentkező érdeklődés inkább csak platonikus értékü volt. A háborunak kellett közbelépni, hogy nálunk azok részéről is ráterelődjék e nagyfontosságu kérdésre a figyelem, akiknek kötelességük e kérdéssel foglalkozni. Most már fővárosunk és a kormány is kezdi felismerni, hogy még kormányzati és hatósági szempontból is mennyire

elsőrendü fontossága van az anya- és csecsemővédelemnek. A háboru kitörésekor a városi népsegitő iroda is kénytelen volt külön, igen jól bevált szakosztályt létesiteni az anya- és csecsemővédelem céljaira. Nemkülönben a feministák egyesülete is hathatósan foglalkozott az anyavédelem kérdésével. Azóta létesitették a Stefánia-szövetséget is. Szinte biztosra vehetjük, hogy a háboru lezajlása után ezzel a kérdéssel minden országban kénytelenek lesznek behatóan foglalkozni. Mert olyan emberanyagra való éhség áll be az egyes országokban, hogy kénytelenek lesznek ott kezdeni az embermentés munkáját, ahol meg kell kezdődnie, t. i. az anyavédelemnél. És csak örömmel üdvözölhetem, hogy pénztárunk e kérdést már napirendre tüzte, sőt első helyre emelte a teendő szociális intézkedések között.

Magam részéről javaslatomban egyrészről röviden összeállitottam azokat a veszedelmeket, amelyeknek az anya ki van téve az anyaság különböző állapotában, szülés, szoptatás ideje alatt és ugyancsak ezen idő alatt, valamint a terhesség ideje alatt a magzat, ujszülött, csecsemő mily veszélyeknek van kitéve s azután mintegy ennek megfelelően odaállitottam, mik volnának a teendőink, hogy ezeket a veszedelmeket elháritsuk, vagy legalább is a legkisebb mérvre csökkentsük. Az anyaság veszedelmei általánosságban: a rossz gazdasági viszonyok, hiányos táplálkozás, rossz lakásviszonyok, tudatlanság, az anyaság hygiénéje és a gyermekápolás terén babonás szokások, amelyekről azonban itt bővebben beszélni felesleges.

Mik azok a veszélyek, amelyek a terhesség alatt különösen a születendő magzatot érik? Elsősorban a venereás betegségek, amelyeket azonban külön előadás keretében fejtegetnek majd. Egyelőre csak annyit, hogy az abortus a venereás betegség következménye is lehet. Az alkoholizmus szintén káros hatással van a magzatra. Vannak továbbá egyes vegyipari foglalkozások. mint pld. ólommal, dohánnyal. higannyal, foszforral, anilinnal való foglalkozások, ahol a munkásnők igen nagy százaléka vetél és szül korai gyermeket. S még egy igen fontos, a magzatra veszedelmes körülmény: a nehéz munkának végzése a terhesség utolsó idejében. A nehéz munka árt a terhes nőknek, de még inkább a mag-

zatnak. Francia szülész orvosok kimutatták, hogy a terhesség legvégéig foglalkoztatott nők sokkal kisebb gyermekeket hoznak a világra, kb. 300 gramm sullyal könnyebbet, mint a többiek. Vizsgálódások azt is bebizonyitották, hogy a könnyü sulyu gyermekek nem azért könnyüek, mert nem eléggé táplálták őket, hanem mert korán hozták a világra. Az utolsó órákig dolgozó anyák a rendesnél 3—4 héttel előbb betegednek le és igy korai gyermeket hoznak a világra.

A veszedelmeknek második csoportjába foglaltam a szülés és az ujszülött veszedelmeit. Itt elsősorban a bábasegély hiánya emlitendő meg. Megdöbbentően sok azoknak a gyermekágyas nőknek a száma, akik kénytelenek a tanult bábák segitségét nélkülözni. Magyarország lakóinak egy negyed része kénytelen nélkülözni a bába segitségét, azaz kénytelen beérni a komaasszony, a parasztbába segitségével, amely többet árt, mint használ. Az orvosi segitség hiánya szintén az anya, de még inkább a csecsemő szempontjából nagy veszedelmet rejt magában. Ha bizonyos rendellenes szülések esetén késedelmeskedik az orvosi ségitség, az ujszülött majdnem biztosan a halál martaléka lesz, de sok esetben majd az anya is. Magyarországon már évek, sőt évtizedek óta 2—300 körorvosi állás betöltetlen és igy ezeken a helyeken a gyermekágyas nők orvosi segitségre nem találnak.

Hiányosak az egészségi eszközök is. A szegény emberek tulnyomó nagy része nélkülözi a legegyszerübb tisztasági eszközöket, mind pld. a tiszta fehérneműt, a szappant stb. Budapesten, de különösen vidéken a szülő-intézetek száma elégtelen. Továbbá helytelen a szülő-intézeteknek budapesti összpontositása is, mert mind az öt szülő-intézet a VIII. kerületben van elhelyezve, s igy a szülőnők a legnagyobb távolságokból is a VIII. kerületbe kénytelenek fáradni.

Az anyaság veszedelmének harmadik csoportját a gyermekágy és a csecsemők veszedelmei adják. Az ágynak tulkorai elhagyása nagyon veszedelmes. Akik szülészeti klinikán működtek, és nehéz szülésnél segédkeztek, azok tudják, hogy ha másnap vagy harmadnap meglátogatták a gyermekágyas anyát, az már fent járt, a teknő mellett mosott, meg főzött. A munkásnő ezt nem önszántából teszi, hanem kénytelen

házi munkát végezni, mert nincs, aki az urának főzzön, nincs, aki elvégezze helyette a háztartási munkákat. Igy vagyunk a tulkorai munkábaállással is. A gyermekágyasnő kénytelen ott hagyni otthonát, hogy megkeresse a mindennapi kenyerét, amire még inkább reászorul most, mert immár két lény számára kell kenyeret keresnie. Elégtelen és ésszerütlen táplálkozás, a csecsemő nem szoptatása az anya által, ami legtöbb esetben szociális okokra vezethető vissza, tulrövid ideig való szoptatás és a helyes gyermekápolás mikéntjének nemtudása mind olyan veszedelmek, amiket bővebben magyaráznom nem szükséges. Ugyancsak sulyos veszedelme az anyaságnak, hogy az orvos segitségét a gyermek megbetegedése esetén igénybe nem veszik, különösen vidéken, ahol az orvos segitségét csak azért veszik igénybe és akkor is a legutolsó esetben, mert a törvény megbünteti az illetőt, ha a gyermek orvosi segitség igénybevétele nélkül hal meg.

Javaslataim a következők: Az anyasági biztositás nélkülözhetetlen feltétele minden anya- és csecsemővédelemnek. Magyarország az anya- és csecsemővédelem törvényhozási biztositása terén bizonyos tekintetben megelőzte Németországot, mert mig Németországban csak az ujabb törvény szerint kap a gyermekágyas nő hat heti segélyt, addig ez nálunk már előbb meg volt. Törvényhozási intézkedéseinken mégis sok változtatás volna eszközlendő. Például teljesen lehetetlen álláspontra helyezkedett a törvényhozásunk, ugyszintén a német törvényhozás is, amikor a gyermekágyi segélyt a táppénz nagyságában állapitotta meg, amely azonban csak a munkabér felének felel meg. Tudjuk jól, hogy a táppénz a munkabér fejében állapittatott meg, annak oka az volt, hogy ne buzditsuk a munkást arra, hogy betegséget szinleljen. De a gyermekágyat, szülést szimulálni nem lehet, csak azért, hogy valaki munkakeresményének felét táppénzben megkapja. Teljesen helytelen álláspont tehát az, hogy amikor a nő nemcsak önmagát kénytelen táplálni, hanem gyermekét is kell táplálnia, akkor mi csak felét adjuk gyermekágyi segély cimén a rendes munkakeresményének. Nagy hibája még a törvénynek, hogy a biztositottak felesége csak orvosi és bábasegélyt kap, de gyermekágyi segélyt nem. Azonkivül hol van

az otthon dolgzzó munkásnőknek, hol van a cselédeknek a biztositása, hol van a mezőgazdasági munkások biztositása az anyaság szempontjából? A biztositásra kötelezettek határát tágabbra kell szabnia. A biztositási kötelezettségbe be kell vonni a kis iparosokat, kisebb tisztviselőket és ezek feleségét.

Az anyasági biztositás bizonyos mértékben a betegsegélyző törvény keretében is meg volna valósitható, a dijak megfelelő felemelésével. A törvény módositandó volna a következő javitásokkal: a biztositottak ne csak 6 hétig, hanem 10 hétig részesüljenek az ugynevezett gyermekágyi segélyben (4 hétig a szülés előtt és 6 hétig utána). A gyermekágyi segély a teljes átlagos napibérösszegnek feleljen meg. A nő három hónaponként szoptatási jutalomban részesüljön. Átmenetileg az Országos Pénztár a mai törvény keretében megadott jogával élve életbeléptethetné, hogy a gyermekágyi segély a szoptató anyáknál az átlagos napibérösszeg 75%-ára emeltessék és minden anyánál 8 hétig nyujtassék. (2 hétig a szülés előtt, 6 hétig utána.) Franciaországban próbálkoztak az önkéntes anyasági biztositással is. Egyes gyárakban létesitettek társulatokat, amelyek az önként belépett nőket anyaság esetére biztositották gyermekágyi segély, anyasági jutalmazások nyujtásával. És itt azt az érdekes tapasztalatot tették, hogy a biztositottak gyermekei közül csak 3% pusztult el, mig ugyanazon időben Franciországban a halálozási számarány 12% volt. A magam részéről a kötelező biztositást tartom az egyedüli helyesnek és pedig nem is külön pénztár létesitésével, hanem a meglévő pénztári intézmények keretében, amely esetben az adminisztrációs költségek lényegesen csökkennének.

Kivánatos volna, hogy a pénztár a központjaiban anya- és csecsemővédő hivatalokat létesitsen, amelyek esetleg a Stefánia-szövetséggel érintkezésbe lépve, anya- és csecsemővédőnők alkalmazásával, minden egyes anya és gyermeke sorsával törődnének, vándorkészletek utján gondoskodnának az otthon szülő nők megfelelő egészségi ellátásáról, valamint egyéb szükséges támogatásáról, élelmezés, fütőanyag, kisegitő nő a háztartás vezetésére a gyermekágy első két hetében stb. Igen szükséges az anyák felvilágositása az anyaság hygiéné-

éről és a gyermekápolásról ugy szóval, mint irásban. „Anyák Otthoná"-t kell létesiteni oly terhes nők számára, akik veszedelmes iparral foglalkoznak, a terhesség egész idejére, a terhes nők számára a terhesség utolsó idejére, gyermekágyas nők számára a gyermekágy első négy-hat hetére.

Hiába mondja ki az ipartörvény, mint 1877-ben Svájcban is hiába mondották ki, hogy a terhes nőknek a terhesség utolsó 4 hetében és a szülést követő négy hétben nem szabad dolgozniok. Svájcban ugyanis az történt, hogy az anya — hogy gyermeke éhen ne haljon — kénytelen volt a törvényt kijátszani és munkába állani ugy, hogy a terhesség ideje alatt az egyik gyárban dolgozott, a szülés után pedig egy másik gyárba állott be, ahol eltitkolta a szülést. Tehát nem elég azt kimondani az ipartörvényben, hogy tilos nehéz munkát végezni a terhesség ideje alatt, hanem tényleg vagy mentesiteni kell a nőt a munkától, vagy pedig ártalmatlan munkát kell néki adni.

A létesitendő anyák otthonaira nézve kikérendő volna a kormánytól, hogy terjessze ki az 1898. évi XXI. t.-c. (a nyilvános betegápolás költségeinek fedezése) 3. §.-ának e) pontjában körülirt azt a jogot, amely szerint „a kórházakban szülő nőket és szülötteiknek ápolási költségeit az Országos Betegápolási Alap fedezi", ezen otthonokra is, ami lényegesen megkönnyitené ezek fentarthatását. Az otthonok egyuttal foglalkoztató helyek is volnának az anyák számára, mosás, varrás, könnyü iparok foglalkozása révén, nem szólva a belső házi teendőkről (főzés, takaritás stb.) amelyeket ugyancsak az ápoltak végeznének, ami szintén hozzájárulna a fentartás olcsóbbá tételéhez. A gyárak és nagyobb ipari telepek kötelezendők szoptatási szobát, kisebb telepek pedig közös szobák tartására, valamint arra, hogy a szoptató nőknek 4 óránként szünetet engedjenek gyermekeik szoptatására.

Ezek volnának azok az intézkedések, amelyeknek megvalósitását az anyavédelem szempontjából szükségesnek tartom.

Dr. Barsi Dezső: Mint a gyakorlati élet munkása, a gyors és célszerü cselekvést tartom szükégesnek. Ezért röviden és csak a lényeget érintve számolok be azzal, amit

szerény véleményem és az anya- és gyermekvédelem terén gyakorlatilag működő orvosok és laikusok véleménye alapján szükségesnek tartok.

Magyarországon az anya- és gyermekvédelemnek már van egy kiépitett szerve és ez az „állami gyermekvédelem:" az elhagyott gyermekek védelme. Körülbelül tizenhat év óta vezeti ezt az állam, a társadalom egyes intézményeinek kölcsönös igénybevételével. De az idők változnak és ma már nem az „elhagyott gyermekek" a teljesen elhagyottak, hanem azok, akik a törvényes elhagyottság jogi ismérvei nélkül élnek és tengődnek egy-egy proletár-család kebelében, kitéve minden ártalomnak, amely a levegőtlen, szük esetleg dohos munkáslakás, a nyomoruság, a műveletlenség, a babona és sokszor a gonoszság révén reájuk hat. Ezeknek a gyermekeknek a halálozási arányszáma ma is oly nagy, mint régen az ugynevezett elhagyatott gyermekeké volt: körülbelül 33—35%. De még a halálnál is szomorubb és borzasztóbb az az elnyomorodás, az a testi és szellemi lefogyatkozás, amely a zsengekori halált elkerülő munkásgyermekek közt óriási mérvben fennáll. Hivatalos statisztikával nem szolgálhatok, de 10 éves budapesti gyakorlatom alatt szerzett tapasztalataim alapján (vidéken ily irányu megfigyeléseket nem tehettem, minthogy ott ily irányu cetrum nem volt), bátran merem állitani, hogy az egy esztendőt megélt 100 munkásgyermek közül 60—70 angolkóros, görvélykóros vagy tuberkulótikus, avagy legalább is oly szegényvérü és csenevész, hogy teljesen ép és hiány nélkül való munkabiró egyén elenyészően kevés válik belőle. Ez emberileg is rideg és nemzetgazdasági szempontból is nagyon szomoru állapot.

Sulyosbbitja a helyzetet az, hogy a világháboruban a felnőtt munkásoknak tekintélyes százaléka fog elpusztulni, vagy megnyomorodni és hozzáteszem, hogy éppen a legmunkabiróbb és legépebb része a munkásságnak fog természetszerüleg áldozatul esni. És a satnyán felnövő ifju nemzedéknek kellene a nagy hézagokat, amiket a munka hadseregében a háborus halál kaszája vágott — kitölteni. Nem szomoru perspektiva tárul elénk? Pedig az élelmiszer uzsora, élelmiszerhamisitás a türhetetlen állapotokat csak fokozni fogják.

Az elmondottakkal szemben a mukásságnak egyik fontos védőszerve ugy szociálhygiénikus, mint sokban jogi téren a munkásbiztositó pénztár. Ennek segitségével kell tehát a nagyfoku gyermekhalandóság és gyermekelnyomoritás elé gátat emelni.

Szocális és emberi szempontokat nem tekintve, a pénztárnak is saját jól felfogott érdekében is erre az álláspontra kell helyezkednie.

Hisz a család segélyezése alapján a megbetegedett gyermekek gyógykezelése százezrekkel terheli meg évente a pénztár költségvetését és a beteg, csenevész gyermekekből majdan felnövő munkások a gyermekkor nyomora és bajai okozta defektusokat cipelik magukkal az életben és mint ellenálló képességükben csökkent emberek táppénz, gyógyszerek és mindenféle orvosi és anyagi segélyek alakjában milliónyi kiadást képviselnek.

Noha a nagy gyermekhalandóságot előidéző okok egyrésze olyan természetü, hogy azokra a pénztár befolyást nem gyakorolhat, mert azoknak a megszüntetése a törvényhozók, vagy legalább is a miniszteriumok hatáskörébe tartozik, más részüknek kiküszöbölése pedig társadalmi feladatot képez, azért még is ugy látom, hogy marad elég tere a pénztárnak is a gyermekhalandóság elleni küzdelemben. Az adott viszonyok között, a rendelkezésére álló eszközökkel sok káros hatást ellensulyozhat, sőt helylyel-közzel ki is küszöbölhet. Hogy ezt miképpen gondolom, azt a következőkben leszek bátor vázolni.

Nálunk ugyanis a munkásgyermekek nagy halálozási és elnyomorodási percentuációja két főokra vezethető vissza. Az egyik az olyan munkásügyi intézményeknek a hiánya, amelyek az anyasági állapotot és a zsenge csecsemőket védik. A másik a tudatlanság és a kulturtalanság. A többi momentum mindezek köré csoportositható.

Ehhez képest a gyermekhalandóság elleni küzdelemnek is két irányban kell mozognia. Az egyik látszólag teoretikus és a másik a tényleges, praktikus munka iránya.

I. A pénztár igazgatóságának nagy agitálással és sürgetőleg kell sikra szállania azért, hogy azok a népjóléti, helyesebben munkásjóléti intézmények, amelyek a dolgozó anyát

és csecsemőjét, illetőleg zsenge gyermekét hivatvák védeni, minél előbb létesittessenek.

a) E célra beadványokat és memorandumokat kellene intézni a szakminisztériumokhoz (belügy, ipar-, és kereskedelemügy) és kivánni mindazon munkásjóléti intézmények törvényileg vagy kötelező kormányrendeletileg való bevezetését, amelyek a munkásgyermekvédelemnek elengedhetetlen szükségességei. Ilyenek a szoptatószobák, a napközi otthonok, népfürdők stb.

b) De nemcsak igy — hogy ugy mondjam — hivatalos uton törekedjék ezt elérni a pénztár, hanem forduljon köriratban mindazon gyár- éz ipartelepekhez, amelyek körletébe tartoznak és világositsa fel őket, hogy mennyire érdekük a munkaadóknak, hogy ezeket az intézményeket létesitsék. Mert ha nem teszik, akkor a jövő munkásanyagot és igy az ő tőkéjüket teszik tönkre. A munkás nagyobb munkaereje nemcsak a munkásnak, hanem az iparnak is előnye. Ha kisebb vállalatok önerejükből nem birnák a megfelelő intézményeket fentartani akkor két-három vagy több szomszédos telep közösen létesitse azokat.

Nem az előadói tervezet keretébe tartozik megcáfolnom ama tarthatatlan ellenvetéseket, amelyeket teoretikusok a szoptatószobák és napközi otthonok intézménye ellen felhoznak. Állitólag a szoptatószobák elősegitenék az ugynevezett kórtermi csecsemőmegbetegedés fellépését, a napközi otthonok pedig a különböző fertőző betegségek széthurcolására és elterjedésére vezetnének. Bátran merem állitani, hogy nozokomiális betegség ott, ahol elég levegő és tisztaság van, elő nem fordul, mert ilyen betegség magában véve nincs. Ami pedig azt illeti, hogy a napközi otthonok a fertőző betegségek terjesztői, abban némi igazság ugyan van, de kellő egészségi berendezésekkel és felügyelettel meg lehet gátolni. Másrészt az a munkásnő, aki a létért való küzdelemben az anyaság mellett még munkába is kénytelen járni, amugy sem kerülheti el, hogy gyermekét valamely — nem az iparvállalat által fentartott — napközi otthonba, vagy pedig valami jószivü néninél helyezze el, akinek szük lakásában már egy csomó más, hasonló körülmények között levő gyermek várja anyjának hazatérését. Nem hiszem, hogy

ezeken a helyeken a fertőző megbetegedések esélyei kisebbek lennének.

c) Követelni kell a gyermekmunka törvényes szabályozását és hathatós védelmét.

d) A közvéleménynek a munkásság egészségvédő intézményei érdekében folytatott agitációja mellé való megnyerése érdekében forduljon a pénztár a sajtóhoz és ezuton is igyekezzék hatni a kormányra és a közvéleményre.

e) Különösen követelni kell a kormánytól az anyasági biztositás sürgős behozatalát, vagy átmenetileg sürgősen legalább annyit tegyen meg a kormány, hogy állami támogatással biztositsa azt, hogy az anyaság elé néző munkásnő terhessége utolsó négy hetében ép ugy kapjon segélyt, mint a szülés utáni hat héten. Ez a segély fix összeg legyen. Minimálisan napi 4 korona. Jelenleg a biztositott tag után egy szülés átlag 131 koronájába kerül a pénztárnak, az általam felállitott módozat szerint 285 koronába. A különbözetet, amely 150 koronát tesz ki, viselje az állam vagy elszámolás alapján, vagy évi pausálé alapján szubvenció alakjában.

Amiket az eddig elmondottakban a munkásanya védelmére és a munkásgyermekek halandóságának csökkentésére javasoltam, magát a pénztárt nem érinti anyagilag, kivévén az utóbbi javaslatot és nem ró rá több hivatali munkát.

II. A pénztárnak a bajok másik főokának kiküszöbölésére irányitott aktiv munkájának a gerincét a tanácsadók intézménye kell, hogy képezze. Az „Anyák tanácsadója" intézményének vezetésében szerzett három éves tapasztalataim arról győztek meg, hogy a munkásgyermekek nagyobb halálozási arányszáma nemcsak az anyagi helyzet, a rossz lakás és rosszabb egészségügyi viszonyoknak, hanem a tudatlanságnak és babonának is folyománya. Ha a munkásnőt egészségi kérdésekben nem oktatjuk, vezetjük, neveljük és folyton nem ellenőrizzük és istápoljuk, a gyermekhalandóság csökkentésére irányuló törekvésünk jó részben meddő marad. Hogy ezen a téren jelentős javulást hozzunk létre, a „tanácsadók" mai formáját át kell alakitani, munkáját és hatáskörét ki kell bőviteni. Továbbá gondoskodni kell arról, hogy ezt az intézményt a munkásság széleskörben megismerje és ne

működjék oly ismeretlenül, mint eddig. Sőt ezeken kivül némi kényszereszközökkel is oda kellene hatni, hogy a munkásanyák a „tanácsadóhelyet" mindig igénybe vegyék.

Mindennek megvalósitását következőképen gondolom:

a) A „Tanácsadó-hely" rendelései mindennaposak legyenek. A rendelési idő esetleg egyik nap reggel, vagy a déli órákban, másnap a munka befejezése utáni esti órákban lehetne. Igy a legelfoglaltabb munkásnőnek is alkalmat adnánk arra, hogy munkaveszteség és kellemetlen elkéredzkedés nélkül keresse fel a tanácsadóhelyet.

b) A tanácsadóhelyek számát szaporitani kell, mert ezek csak akkor felelhetnek meg céljuknak, ha hozzáférhetők. Egyelőre legalább öt tanácsadóhelyre volna szükség.

c) Az a korhatár, amelyen belül a gyermekek a tanácsadóhely rendelését igénybevehetik, terjesztessék ki a második életévre is. Eddig csak egy éves korig foglalkoztunk a gyermekekkel, tehát tisztán csak a csecsemőkor határán belül óvtuk őket. Holott a tapasztalat azt mutatja, hogy másféléves korig körülbelül azonos életkörülmények és szükségletek állanak fenn és a megbetegedések között az emésztési traktus megbetegedései és ennek consecutiv bántalmai a dominálók. És csak a második év vége felé stabilizálódik az emésztési funkciója és hogy ugy fejezzem ki magamat, ekkor aklimatizálódik.

d) Szabadjon a tanácsadóhelyeken az esetleg betegen odahozott csecsemőket avagy gyermekeket gyógyitani is, ha baja olyan természetü, hogy a kezelés ambulanter kivihető és nem speciális szaktudást igényel (pl. fül, stb.)

Mert tanácsadóhelyeink közönségének értelmi és felfogásbeli viszonyai olyanok, hogy nemcsak nem fogadnák meg azt a tanácsot, hogy más orvost keressenek fel, hanem diszkreditálná előttük az egész intézményt, hogy a tanácsadó orvos, amikor szerintük „igazi" baj van, mindjárt máshoz „kénytelen" őket küldeni, mert nem ért hozzá.

Hogy a tanácsadó helyek eddig, sikeres működésük dacára, csak kis forgalmat birtak elérni, annak oka az, hogy a munkásság zöme egyáltalában nem birt róluk tudomással, vagy ha egyik-másik hallott is a „csecsemőápolás és gondozás" cimü rendelésről, halvány fogalma sem volt róla, hogy

az mire való. Ugyszólván csak azokból rekrutálódott a tanácsadóhelyek anyaga, akik ugy találomra betévedtek, később pedig ezeknek közvetlen ismeretségi köréből. Az anyák egymásnak ajánlották és dicsérték és animálták egymást annak felkeresésére. Hiszen évek sora alatt igy is lehet valamire menni, de ez késedelmes utja annak a célnak, mely szemünk előtt lebeg: a gyermekhalandóságnak sürgős csökkentése az anyáknak hygiénikus irányban való tanitása által.

e) A tanácsadóhely céljait, hasznát és fontosságát a munkások között állandóan és széles körben kell ismertetni, fel kell hivni erre az összes munkásügyekkel foglalkozó szak- és folyóiratokat, továbbá a napilapokban is propagandát kell csinálni.

f) Röpiratokat kell kiadni. Rövid összefoglalásokat és emlékeztetőket, mint az „Anyák tizparancsolata", „Görvélykór", „Angolkór" stb., melyeknek szétosztásával a tanácsadóhely munkája megkönnyittetnék, másrészt annak tanitásai jobban és szélesebb körben terjednének el. Ugyanezt a célt szolgálnák a gyermekhygiéne és diätetika köréből meritett szakelőadások, amelyeket azonban nem évenkint, mint most, csak egyszer, hanem gyakrabban kellene rendezni. Szükséges volna azután még néhány blankettaforma a tanácsadóhelyen, amely kórházbautalásra, ellenőrzőlátogatás kivitelére stb. szolgálna.

g) Rendkivüli fontos még a tejellátás kérdése. A pénztár lépjen érintkezésbe a székesfővárossal, hogy az jogositsa fel a gyermekgyógyászati- és csecsemőrendelőket arra, hogy tej kiutalványozására joguk legyen és ezek az utalványok feltétlenül respektáltassanak. Van egy ideálisabb, de körülményesebb megoldása: a tejkonyha felállitása. A tejen kivül engedtessék meg, hogy a csecsemő- és gyermekrendeléseken gyermeklisztet is lehessen rendelni és e célra maga a pénztár szerezzen be nagyobb menyiséget.

h) Be kell hozni a tanácsadó helyek kötelező látogatását és nem a kezelő orvos jóindulatára bizni azt, mint eddig. Harmadik évi működésem alatt összesen két orvos küldött be csecsemőt és azt is már, mint sulyosan beteget. Legjobb volna a gyermekágyi segély kiutalását ahhoz a feltételhez kötni, hogy az anya négyheti kimélési időben a tanácsadó-

helyet felkeresse, hogy ott ugy a maga, mint a születendő gyermeke részére minden jó tanáccsal és utbaigazitással szolgáljanak és ha kell, anyagi segélyt eszközöljenek ki a részére. A szülést követő második hét után pedig csak akkor kaphasson táppénzt, ha azt a tanácsadóhely vezető-orvosa utalja ki neki. Ha bármely elvi okból ezt az inditványomat kivinni nem lehetne, akkor legalább azt kellene bevezetni, hogy amikor valamely szülést bejelentenek a pénztár hivatalánál, a segélyezési osztály azonnal közölje azt a legközelebbi tanácsadóhellyel. Ez pedig hivatalos nyomtatványban felhivná az illetőt a jelentkezésre és ezzel egyetemben egy-két röpivet is elküldene, amelyben az anyák a tanácsadóhelyek céljáról és hasznáról rövid kátészerü alakban felvilágosittatnának. Esetleg a „családlátógatónőt" küldené oda egyidejüleg.

i) Végül, hogy a tanácsadóhely egész működését ellenőrizni és a legkisebb részleteiben realizálni lehessen, szükségesnek tartom az „ankétrendszer" bevezetését is.

Néhány erre kioktatott és fizetéssel alkalmazott nő, aki a rendeléseken is résztvesz, időközönként meglátogatná a tanácsadóhelyen megfordultak családjait és egyrészt ellenőrizné, vajjon teljesitik-e azokat a tanácsokat és utbaigazitásokat, amelyeket a tanácsadóhelyeken kaptak, másrészt a helyszinén gyakorlatilag oktatnák ki a szülőket az egyes dolgokra. Ezenfelül személyes meggyőződés alapján beszámolnának az anyák lakás- és kereseti viszonyairól, családi és egyéb körülményeiről; és mindez nemcsak megbecsülhetetlen anyag volna a gyermekhalandóság elleni küzdelem további irányitásában, hanem egyéb szociálhygiénikus problémák (alkohol, lues, serdülő gyermekek együttlakása, ágyrajárók rendszere stb.) kellő megfejtésében és elintézésében is. Ami az ankétrendszerhez szükséges „családlátogatókat" illeti, erre nézve két helyen is puhatolództam és ennek eredményeképpen két megoldási módot van szerencsém előterjeszteni.

Az egyik az, hogy a pénztár tisztán csak az ő rendelkezése alatt álló és általa fizetett családlátogatókat alkalmazna. Ezeket Berend tanár ur szivességből saját osztályán hajlandó kiképezni és pedig ugy, hogy a kiképzés ideje körülbelül tiz-tizenkét hetet venne igénybe, de már a második héttől

kezdve részt vennének a tanácsadóhely rendelésén, ott segédkeznének, kiküldetéseket is kapnának és ezen kiküldetések eredményeit Berend tanár ur velük feldolgozná, illetőleg annak helyes elintézését és módját velük gyakorlatilag az esetek kapcsán ismertetné és tanitaná meg. E helyen meg kell még emlékeznem Berend tanár ur egy másik szives ajánlatáról is, hogy t. i. fekvő beteg csecsemőket, akik speciális gyermekgyógyászati kezelést igényelnek, bármikor és korlátlan számban kész a tanácsadóhely beutalása alapján csecsemő-, illetve gyermekosztályára felvenni.

A másik mód az ankétrendszerek elintézésében az volna, hogy a pénztár a főváros „anya- és gyermekvédelmi osztálya" által alkalmazott és fizetett „anyavédőket" venné igénybe. E hölgyek hivatvák amugy is, hogy az összes anyákat meglátogassák és igy ezek között benfoglaltatnak a munkásanyák is. Reméltem, hogy a kapcsolatot a munkásvédelem és a polgári anya és csecsemővédelem között meg lehet majd találni és e reményemben nem is csalatkoztam, mert Madzsar dr. ur, aki a főváros anyavédelmi osztályának ügyeit intézi, készségesen beleegyezett abba, hogy a tanácsadó körzetébe tartozó „anyavédők" annak rendelésére eljárhassanak, és a nekik a tanácsadó által kiadott kérdőiveket kitöltsék. Ezért a külön rapportért valami mérsékelt tiszteletdijat lehetne megállapitani, illetőleg fizetésüket azzal kiegésziteni. Ami anyagi kiadás ebből felmerülne, az bőven visszatérülne abból, ami orvosságban és táppénzben, valamint orvosi munkában és egyéb kiadásban megtakarittatnék. És pedig nemcsak már eleve, hanem egy erősebb, edzettebb, munkabiróbb nemzedék felnevelkedése esetén még inkább.

Egyébként áldozatok nélkül semminemü akciót sikeresen keresztülvinni nem lehet. Ha azt az akciót, amelyről éppen beszélünk, komolyan vesszük, ugy áldozatok elől elzárkózni nem lehet. Én igyekeztem azonban a dolgokat ugy beállitani, hogy minél kevesebb anyagi áldozattal minél több eredményt lehessen felmutatni. Nézetem szerint sokkal helyesebb volna, ha a pénztár nem venné igénybe a főváros „anyavédői"-nek közreműködését, hanem saját fizetett „családlátogató"-kat alkalmazna. Mert igy egyrészt korlátlanul rendelkeznék azokkal és saját direktivái szerint járatná el azokat, másrészt

pedig felhasználhatná működésüket egyéb szociálhygiénikus feladatainak megvalósitásában is, például az alkoholizmus, a tuberkulózis és a venereás betegségek elleni küzdelmében. A második év betöltése után a gyermekek ugyanis a tuberkulózis elleni küzdelem ügykörébe kerülnének, mert köztudomásu, hogy ez időtől kezdve a görvélykóros és tuberkulótikus megbetegedések a dominálók és igy kapcsolódnának össze szervesen a pénztár akciói, mint kerék a kerékbe, hogy az egész nagy mű a társadalomegészségügyi alkotás terén összhangzó egészet alkosson.

Dr. Jurkinyi Emil: Az előadott javaslatok nagy részben mind olyanok, hogy rögtön meg nem valósithatók, hanem vagy törvényhozás utján, vagy a kormány intézkedése utján léptethetők életbe, ami azonban egyhamar nem fog megtörténni. Én a magam részéről azt szeretném, ha olyan intézkedéseket lehetne megtenni, amelyek rövid időn belül, néhány héten belül, a pénztár tagjai részére életbeléptethetők legyenek. A helyesen felfogott anya- és csecsemővédelem tulajdonképen akkor kezdődik, amikor az anya terhességbe esik, vagyis az anya- és csecsemővédelemnek gondoskodnia kell a jövendő magzat életképességéről. A törvényhozás gondoskodott a vadállomány megóvásáról, behozta a vadászati tilalmat, az anyákra nézve azonban azt a tilalmat nem hozta be, hogy az anya a terhesség ideje alatt ne dolgozzék, sőt az 1907. évi törvény egyenesen rákényszeriti a munkásnőt arra, hogy terhességének utolsó percéig dolgozzék. Védeni kell tehát mindenekelőtt a nőt terhessége ideje alatt, védeni kell az anyát a gyermekágyban, továbbá védeni kell a csecsemőt. A terhes nőt terhességének utolsó idejében mentesiteni kell a munkától azáltal, hogy keresményének ellenértékét segélyképen megadjuk neki, továbbá a gyermekágyban fekvő nő gyermekágyi segélye szintén kiegészitendő, mert a gyermekágyi segély kevés, végül a szoptatás ideje alatt, körülbelül 9 hónapon át, szintén segélyezni kell a nőt, hogy a csecsemő egészséges gyermekké váljék. Ne nevezzük ezt anya- és csecsemővédelemnek, mert ez tulajdonképen nem más, mint családsegélyezés, hiszen az anya és gyermeke egy családot alkot. E családsegélyezésnek a fedezetét ugy gondolnám, hogy az erre szolgáló alap munkástársadalmi uton gyüjtessék össze, vagyis a munkások szólittassanak fel, hogy járuljanak ilyen alap létesitéséhez.

Ha a terhes nő abbahagyja a munkát és azután lebetegedve gyermekágyi segélyért jelentkezik, akkor e segélyben csak ugy részesülhet, ha járulékait mint önként tovább fizető tag tovább fizeti. Ezt az intézkedést el kellene törölni. Továbbá a terhességi nehézségek, visszértágulások, nehéz légzés miatt pl. eddig nem adtunk táppénzt, mert azon az állásponton voltunk, hogy a terhesség maga nem betegség. Ezentul adjuk meg a terhes nőknek a táppénzt akkor is, ha a terhességéből

folyó betegsége olyan, hogy nem teljesen munkaképtelen. Azonkivül a gyermekágyi segélyt adjuk meg azoknak a gyermekágyas anyáknak is, akik holt magzatot szültek.

Dr. Tauffer Vilmos egyetemi tanár: Szivesen vállalkoztam a feladatra, mikor a Stefánia-szövetség azzal bizott meg, hogy az értekezletre eljöjjek, hogy levonjam azokat a tanulságokat, amelyek részünkre a megbeszélés alapján adódnak. Az igen tisztelt előadó urak szavaiból már körülbelül tájékozódtam arról, hogy mit tett eddig és mit tehet a jelenben a pénztár ebben a kérdésben és ha jól fogom fel a helyzetet, a tanácskozás odairányul, hogy az eddig meglévő intézmények miképen fejlesztessenek tovább az ügy érdekében. Engedjék meg, hogy én kis tájékoztatást adjak arról, hogy szélesebb körben a Stefánia-szövetség, sőt még ennél is szélesebb körben, a belügyminiszter fenhatósága alatt, az egész országot felölelő akció szempontjából miféle vezető eszmék értek meg és várnak a kivitelre.

Bátor vagyok mindjárt jelezni, hogy mennyire örömömre szolgál az, hogy itt a pénztár kebelében tulajdonképen már is egy tömörült körzetet látok, amelynek már vannak tapasztalásai, amelyeken tovább építeni lehet. Mikor az országnak széles területén ezekkel a kérdésekkel foglalkozni kezdünk, többé-kevésbé még részben elméleti alapon állunk és igy szükség van a tapasztalásra, amely majd eljárásunkat igazolja vagy cáfolja. A pénztár kezében máris bizonyos mennyiségü tapasztalás áll rendelkezésre, sőt a pénztár ma már számot vethet azzal, hogy ezen kérdésekben miféle anyagi segitségek állanak rendelkezésére. Mi a fővárosra, sőt az országra kiterjeszkedve, ugyanezen akció tekintetében egy kérdőjel előtt állunk, mert azt sem tudjuk, hogy miféle segitések fognak mellénk szegődni és mennyiben fognak kiadásaink fedeződni. Tehát a munkásbiztositó pénztár kebelében meginduló akció kiváló tanulságot nyujthat számunkra.

Mindenekelőtt azt az eszmekört ismertetem, amelyet a Stefánia-szövetség felölel. Abból az egyszerü tényből indulunk ki, hogy itt áll előttünk egy szülő nő, aki gyermekét a világra hozta és képes lesz-e mint anya önmagáról és gyermekéről gondoskodni, vagy az anya életének, egészségének megtartása és a gyermek életének megtartása érdekében közreműködhetik-e az állam, társadalom és hatóság. A Stefánia-szövetség nem teoretizál, nem statisztikáz, hanem felkeresi a szülő nőt. A Stefánia-szövetség rendelkezésére áll a II. számu női klinika, ahová a Stefánia-szövetség beállitotta a maga védő nőit, akik minden egyes ott szülő anyával külön foglalkoznak. Miután kb. 1600—1800 szülési eset fordul elő egy évben e klinikán és miután kinn a városban szintén kb. 1600—1800 szülés fordul elő rendes viszonyok mellett egy évben, kb. 3000—3500 szülési esettel állunk szemben. Eddig hogyha a klinikáról az anya eltávozott, megállt a kapu előtt s azt se mondták neki, hogy jobbra vagy balra menjen-e és bizonyosan azon a csapáson indult vissza, amely csapáson oda jött. Ez a csapás pedig rossz csapás, mert az angyalcsinálók felé vezet, szóval a gyermekveszteség szinte biztos. Ma ezen intézmény révén a védőnő

rengeteg utánjárással, családdal, rokonokkal összeköttetésbe lépve, sokszor az ismerősöket is igénybe véve, az illető gyermek apjával is érintkezésbe lépve megállapit bizonyos lehetőségeket, amelyekbe ezt az anyát behelyezni akarja. Ez a gondolat nemcsak a klinikán, hanem ma már a főváros területén is megvalósulásban van. A Stefánia-szövetség 12 védő nőt tanitott ki és az egész városban folytatja ezirányu működését. Minden szülő nőt aki a városban, vagy a klinikán szül, védőnőink veszik pártfogás alá. Mindenki, aki a hadsegélyzőhöz, a feministákhoz, a kerületi elöljárósághoz fordul, aznap még bejelentetik a Stefánia-szövetség központjába, minden anyakönyvvezető az aznap előfordult szülési eseteket még aznap este bejelenti a központba, ahol erre a célra egy curatorium van tervezve, ahol átnézik a névsort és ennek alapján egyszerüen megállapitják azt, hogy hol tegyen látogatást a védőnő. A bankár feleségéhez természetesen nem küldjük ki a védőnőket, hanem csak bizonyos társadalmi réteggel szemben követjük ez eljárást. Az illető család másnap reggel kap tőlünk egy értesitőlapot, hogy a Stefánia-szövetségnek védőnője el fog jönni és megkérdi, hogy az anya és csecsemő érdekében mit tehetünk. Másnap megjelenik a védőnő és szemügyre veszi a helyzetet és egyik esetben vagy azt jelenti, hogy semmi tennivaló nincs, vagy pedig más, igen sokféle jelentést ad. Birjuk az árvaszék támogatását is oly esetekben, ahol a csecsemőnek az árvaszék utján való támogatása lehetséges. A Stefánia-szövetség igy tehát az egyes szülő asszonyt felkeresve, találja meg a módját annak, hogy az anyán és csecsemőn segitsen. Az adatok összefolynak a Stefánia-szövetség irodájában. Az irodának munkaerőit a polgármester ur volt szives rendelkezésünkre bocsátani és ennek segitségével meglesz a kérdésben az áttekintésünk a jövőre nézve. Az ügymenetnek fontos részlete pl. az, hogy hetenkint kétszer védőnőink megjelennek és beszámolnak arról, hogy mit találtak. Az esetek nagy része a fennálló tételes intézkedések szerint bizonyos sablónos módon intéztetik el, de előfordul az, amidőn egyenként kell venni az esetet és mondhatom, hogy vannak szivet megrázó esetek és vannak lélekemelő dolgok ezek között.

A Stefánia-szövetség révén, mint méltóztatnak látni, számon vétetik a főváros szülő anyaga az anya- és csecsemővédelem szempontjából. Ujabban a kereteket ismét tágitottuk, hogy az esetekek nagy különbözősége szerint a társadalomnak és az államnak segitsége az eddiginél is hathatósabb formában és módon jusson el a szülő nőkhöz. Az országos gyermekmenhely, a feministák egyesülete, a szülőklinikák, a Mária-otthon, a Batthyány-otthon, a kerületi elöljáróságok, a hadsegélyezés, az árvaszék is közre fog működni a feladat megvalósitásában.

A Stefánia-szövetség fővárosi akciója be fog kapcsolódni a belügyminiszter által kezdeményezett és már talán joggal mondhatom, a megvalósuláshoz közel álló országos nagy intézménybe. Azt, amit a fővárosra mondottam, méltóztassék elgondolni az egész országra, a pusztákra, a falvakra, kiterjesztve a védő női intézményt olyan értelemben, hogy megszervezzük a társadalomban a mostani háboru alatt

magukat igazán megtalált nemeslelkü hölgyeknek közreműködését, bevonjuk a helyi intelligencia női tagjait, fizetés mellett alkalmazott nőket állitunk oda, beállitjuk egyuttal szolgálatunkba az egész ország bábaseregét, a 10.000 diplomás szülésznő közül kiválasztjuk az erre alkalmas egyéneket, vagyis megfelelő kitanitás utján megszervezzük az egész ország védő nőit, az anya- és csecsemő-védőket. Természetesen minden intézmény csak ugy igér eredményt, ha megfelelő az ellenőrzés és számontartás. Ennek a számontartásnak mikéntje szintén az organizáció feladatát képezi és ezt az ország territoriális beosztása mellett főorvosok felügyeletével, a gyermekmenhelyek igazgatói, vagy bábaképző intézetek tanárai és talán erre leginkább kvalifikált egyének közreműködésével gondoljuk elérendőnek. Ők lennének azok, akik a községeknek bába- és védőnő-szükségletét megállapitják, számontartják és a megfelelő helyeken, talán 35 helyen működő védőnői kurzusokon az arra alkalmasok kitanitásáról gondoskodnak és a vizsgáról bizonyitványt adnak. Védőnő az országban csak az lehet, aki a belügyminiszter által előirt minősitéssel bir.

Méltóztatnak ebből látni, hogy az a szervezés, amely a Stefániaszövetség révén a fővárosban megvan, az állam által országositttatik, de a Stefánia-szövetség közreműködésével, vagyis társadalmi uton. Hogy ez a szervezés nagy költségekkel jár, az természetes. A belügyminiszter ur nem is zárkózik el a kiadások elől. Az országgyülésen tett nyilatkozataiból már is tudjuk, hogy a belügyminiszter kifejezetten magáévá tette az ügyet, ugy hogy ma már eljutottunk odáig, hogy ezen organizálásnak és működésnek már financiális mikéntjéről is gondoskodnak a mérvadó tényezők. Legközelebb a belügyminiszter az állam és társadalom ez irányban illetékes egyéneit egy nagy ankétre fogja összehivni, elő fogja terjeszteni javaslatait, amelyek lényegileg azt tartalmazzák, amiket most elmondani bátor voltam.

A Stefánia-szövetség előbb vázolt kereteit megfigyelésre ajánlom. Ebben a keretben mindazok a szempontok is megtalálják a maguk helyét, amelyeket igen tisztelt Temesváry barátom elmondani szives volt. Nagyon kivánatosnak tartanám és az ügyet nagyon előre vinné, ha éppen ez a pénztár, amely a maga körülhatárolt területével, a maga eszközeivel, a rendelkezésre álló munkaerővel már eddig is sokat tett és ez irányban tenni tovább akar, az általam körvonalazott keretet figyelembe venné, amikor uj intézkedéseit meg fogja tenni.

Elnök: Azt hiszem, tisztelt szakértekezlet, mindnyájunk érzését tolmácsolom akkor, amikor leghálásabb köszönetemet fejezem ki ezen tudós alaposságu tájékoztatásért, különös köszönetemet azon elismerő szavakért, amelyekkel a pénztár ez idő szerinti müködéséről nyilatkozni méltóztatott.

Dr. Friedrich Vilmos egyet. m. tanár, főorvos: Azok után, amiket Tauffer tanár ur elmondott, valóban sokkal könnyebb a mi utunk és sokkal könnyebben érhetjük el azt a célt, amelyet elérni törekszünk. Az ankéttel nem teoretikus eszméket akarunk fel sorakoztatni, hanem tisztán gyakorlati uton aka-

runk előbbre jutni és azon 230.000 biztositottnak, akik közül legalább 100.000 családos ember, családjáról, illetőleg a gyermekágyas nőkről, a csecsemőkről óhajtunk gondoskodni. Tagjainknak törvény biztositja jogaikat és kötelezettségeiket, a törvény intézkedésein pedig tulmennünk rendkivül nehéz. Ha a multban nagyobb kiadási tételbe mentünk bele, amely a törvény keretein kivül esett, ugy felettes hatóságaink mindig kifogásokat emeltek. Pénztárunk eddig adott a gyermekágyasnőnek szülési segélyt, adtunk bábát, azonkivül gondoskodtunk a fővárosban és a főváros környékén megfelelő szülészorvosokról, hat különböző rendelőintézetünkben szülész orvosok müködtek, akik azokat gyógykezelték, akik a szülés után valamely betegségbe estek. Természetes, hogy a gyermekágyi segélyt nem nyujthattuk a családtagoknak, akiknek a törvény értelmében csak orvost, gyógykezelést és bábát adtunk. Mi, amennyiben lehetséges lesz, minden egyes szülőnőnek a helyzetét orvossal megvizsgálva, bejelentjük a Stefánia-szövetségnek és ha nekünk a Stefania-szövetség kiképzett védőnőket bocsájt rendelkezésünkre, akik a gyermekágyas nők védelmét ellátják, ugy ez a mi feladatunkon nagyban segit. Azt hiszem, hogy a társadalom bevonásával el lehet azt érni, hogy a rossz egészségi visszonyok között élő nőt el tudjuk látni ápolónőkkel, olyan nőkkel, akik a háztartásról gondoskodni tudnak, ha pedig olyanok a viszonyok, hogy az illető gyermeket a családban felnevelni nem lehet, gondoskodás történhetik aziránt, hogy az illető gyermek az állam által fentartott intézetekben helyeztessék el. Kivánatos volna, ha a Stefánia-szövetség működése, amely még csak Budapest fővárosra szoritkozik, kiterjedne a Budapest környékén lévő munkáscentrumokra, Kispestre, Ujpestre, Erzsébetfalvára, ahol a gyárak nagy része van és ahol a közegészségügyi viszonyok igen sok kivánnivalót hagynak hátra. Ha a Stefánia-szövetség esetleg legközelebb már Nagy-Budapestet tudná megszervezni és ezt tudná gyorsan beállitani a maga csatársorába, akkor máris igen nagy, igen lényeges segitséget kapnánk. Nagy köszönettel fogadom Tauffer professzor ur felvilágositó szavait, mert ugy látom, hogy a Stefánia-szövetség a mi óhajainkat is ki fogja elégiteni.

Amit az előadó urak mondottak, azok két irányu intézkedésekre vonatkoznak. Egyik részüket csak törvényhozási uton lehetne megvalósitani. Ezeket a javaslatokat mi egészségügyi szempontból támogatjuk, de mást ez ügyben nem tehetünk. A felhangzottak másik része pedig olyan dolgokra vonatkozik, amelyeket a pénztár a maga keretében esetleg megvalósithat. Igy például az, amit Jurkinyi főorvos ur emlitett, hogy a munkaadók és munkások járulékai emeltessenek fel az ugynevezett családi segélyezés létesitése szempontjából, olyan javaslat, amely felett csak az igazgatóság határozhat, csak az igazgatóság mérlegelheti azt, hogy lehetséges lesz-e annak a keresztülvitele vagy nem. Az eddig is fennállott csecsemővédő tanácsadóinkat ki lehetne bőviteni, azonban háboruban nem kapunk erre a célra orvosokat, ugy hogy ugy ezt, mint más fontos intézkedést is, orvoshiány miatt kénytelenek vagyunk a háboru befejeztéig elhalasztani.

Jurkinyi főorvos ur felszólalására reflektálva, ki kell jelentenem, hogy nem áll az, mintha mi a terhesség alatt nem adnánk táppénzt.

A törvény rideg intézkedése azt rendeli el, hogy csak betegség cimén adhatunk táppénzt. A terhesség fiziológikus folyamat és épp ezért, ha a terhesség utolsó idejében a nő kifejezetten nem beteg, nem munkaképtelen, táppénzt nem adhatunk. Természetszerüleg, ha terhességéből kifolyólag munkaképtelen beteggé válik, ugy adunk táppénzt, ép ugy, mint holt magzat szülése esetén szintén megadjuk a táppénzt.

Dr. Hahn Dezső főorvos: Amit Friedrich tanár ur a budapesti pénztárra mondott, az körülbelül áll az ország többi pénztárára nézve, fokozottabb mértékben, mert hiszen azoknak sem közegészségügyi szervezete, sem anyagi helyzete nem mérhető össze a budapesti pénztárral.

Amikor annyi szép és nagy eszme merült fel, hálátlan feladat, hogy egynéhány gyakorlati aggálynak akarok kifejezést adni. A pénztár szervezete az 1907. évi XIX. t.-c. alapján az önsegélyezés elvén épült fel; az, amit Tauffer tanár ur emlitett a Stefánia-szövetség működéséről, altruisztikus intézmény, az államnak, társadalomnak odalépése a szülőnők ágya mellé. Ez az elvi különbség igen mélyreható különbség. És azt hiszem, hogy ami ankétünk, amely gyakorlati célokat szolgál, nem fog eredményre vezetni akkor, hogyha ezt a mélyremenő elvi különbséget szem előtt nem tartjuk és hogyha propozicióinkat és cselekvéseinket nem ennek az ellentétnek a szemmeltartásával irányitjuk. A pénztár intézménye az önsegélyezés elvén alapul, tehát munkás- és munkaadóérdekeltség részéről történő befizetések alapján, pénzügyi, technikai számitások alapján kiszámitott segélyeket nyujt. Nem nemesen lángoló, magasra törő szociálpolitikai törekvések irányithatják tehát a pénztár tevékenységét, hanem csak az a pénzügyi, technikai lehetőség, amelyet a törvény §-ai körülhatárolnak. Ne nevezzük a törvény §-ait ridegeknek, mert az 1907. évi XIX. t.-c. sokkal többet tett ezen a téren, mint bármelyik külföldi munkásbiztositási törvényhozás. A mi törvényünk hat heti gyermekágyi segélyt, bábasegélyt, orvost, a biztositottak feleségének bábasegélyt, gyógyszert, orvost, a csecsemőknek ingyenes orvosi gyógykezelést nyujt. Hiszen külföldön, pl. az előrehaladott Németországban nagy agitáció indult meg, hogy a szociális biztositás terjesztessék ki oly irányban, hogy ingyenes orvosi segitséget lehessen nyujtani a családtagoknak. Ez igen nagy teher a munkásbiztositásban és amikor oly előszeretettel szidják a magyar munkásbiztositást, akkor nem szabad elfeledni azt, hogy a családtagok ingyenes ellátása egyik oka annak, hogy a munkásbiztositás terhei igen nagyok, nem egészen állanak arányban már most is a befizetéssel. A csecsemőhalandóság leküzdésére az ingyenes orvosi kezelés behozatala által már sokkal többet tett a magyar munkásbiztositás, mint akármelyik igen nagy hangon vitt társadalmi vagy állami tevékenység Magyarországon. A budapesti pénztárnak nagy érdeme, hogy ahhoz a nagy anyagi teljesitményhez, amire nézve a törvény megadja a módot és jogot, hozzá tett valamit, ami nem kötelessége — hozzátette, mint nem kötelező adományt, a felvilágositást. A pénztár felállitotta nagy költséggel a tanácsadókat, mert szociálpolitikai kötelességének érzi ezt és ezzel már megtoldotta anyagiakban azt, amit a törvény előir, — bár tudja a budapesti pénztár, hogy a

gyermekhalandóságot tanáccsal nem lehet leszoritani, mert annak igen mélyreható okai vannak. Ezt a tanácsadót a pénztár ki fogja böviteni még, de nem hiszem, hogy olyan nagy, messzemenő terheket lehetne a pénztárra háritani, amelyekről ma itt szó volt. Az anyasági biztositásnak meg kell lenni, de nem az ipari munkásbiztositás keretében. Nem szociális felfogás az, hogy egy állami, társadalmi feladatot tisztán a munkás, munkaadó rétegekre, az iparos rétegekre háritsunk át. Igy vagyunk azokkal a fillérekkel is, amelyekkel az egyik javaslat a járulékokat felemelni óhajtja. A mi pénztárunkban tulságosan sok az olyan tag, aki nem házas, ha ezeket megadóztatjuk, az nem lenne igazságos, mert ezek a nőtlen munkásemberek nem nagyobb mértékben vannak érdekelve az anya- és csecsemővédelem terén, mint akármely más, sokkal tehetősebb társadalmi réteg; miért fizesse azt egyedül ezen nőtlen munkásosztály, ami az államnak és minden társadalmi rétegnek egyformán érdeke. Hogyha a pénztár ebben az akcióban gyakorlati feladatait ki fogja böviteni, amelyekre vonatkozólag Tauffer tanár ur igen jó gyakorlati utmutatásokat adott, akkor ezzel nagy érdemeket fog szerezni magának, de igen nagy érdemeket fog szerezni azzal is, ha propagálja azt az eszmét, hogy az állam és társadalom vállalja magára e terheket. A pénztár dolgozzon ki olyan tervezetet, amely megvalósitható legyen, de csak ugy, hogy ne a pénztár költségére akarják megvalósitani az eszméket, hanem annak költségeit, ami tulmegy az önsegélyezés terén, az állam és társadalom viselje. Gyakorlati óhajom volna az, hogy néhány oly dolgot, amely már megvan, fejlesszünk tovább. Az Országos Pénztárban meginditottuk a szoptatási propagandát. Nagy harcok után sikerült kivivni azt, hogy azoknak a bábáknak, akik a szoptatást propagálják, bizonyos prémium adassék. Meg kell állapitanom azonban, hogy ennek a propagandának semmi foganatja nem volt. Köriratban hivtunk fel minden pénztárt, de a vidéken e tekintetben semmit sem csináltak.

Az én propozicióim összegezése a következő: Meg kell kisérelni a budapesti pénztár tanácsadóinak kibővitését. Ebből az értekezletből induljon ki egy agitáció az anyasági biztositás megteremtésére. Ez az anyasági biztositás az államnak bevonásával, legalább is az egész társadalom bevonásával létesittessék és ne csak az ipari proletáriátusra, hanem a mezőgazdasági proletáriátusra is terjesztessék ki, mert nálunk az ijesztő halálozási arányokat nem is annyira a városok adják elsősorban, mint inkább a mezőgazdasági munkások.

Dr. Tegze Gyula: Amikor az anyák tanácsadó rendeléseit meginditottuk, eleinte sokan jelentkeztek a terhes nők közül a rendelésen és valamennyien egyhanguan azt kérdezték, hogy hol, mikor és mennyi segélyt fognak kapni és amikor erre a kérdésre tagadólag kellett válaszolni, ennek az volt a következménye, hogy aránylag rövid idő mulva az anyák többé nem jelentkeztek. Látható tehát, hogy az anyák tanácsadója sikereket csak úgy érhet el, ha valahogy összekapcsolható az anyasági segélyezéssel.

Nagyon igaza van dr. Barsi előadónak, hogy a csecsemőgondozó intézetek prosperálásának legnagyobb hibája az, hogy a pénztár tagjai

között majdnem teljesen ismeretlen ez az intézmény. Akik azonban megjelennek az ily rendelésen, azok állandóan eljárnak és ezeknek az anyáknak a csecsemőinél fényesebbnél fényesebb eredményeket érünk el.

Friedrich tanár ur azon kijelentésére, hogy a csecsemőgondozó kibővitését a háboru utáni időre helyezte kilátásba, bátor vagyok azt a propoziciót tenni, hogy ketten, akik jelen is vagyunk és akik eddig csak hetenkint háromszor tartottunk a gyermekek részére rendelést, szivesen és készségesen rendelkezésre állunk a tekintetben, hogy mindennap tartsunk rendelést és pedig háromszor a jelenlegi helyen, háromszor pedig más-más kerületekben, hogy más városrészeknek is szintén legyen alkalmuk e rendeléseken résztvenni.

Dr. Barsi Dezső: Tauffer tanár ur felszólalásából azt vettem ki, hogy nem tudott tiszta képet kapni arról, hogy mi volt a vezéreszméje annak, amit a pénztár eddig a gyermekvédelem terén tett és hogy miben különbözik a Stefánia-szövetség működése a mi munkánktól. A Stefánia-szövetség felkeresi az anyákat és azokat jogi és anyagi tanácsokkal látja el, azután azokat a tapasztalatokat, amiket igy szereztek, központi medencébe gyüjtik össze, ahol ezeket feldolgozva értékesitik az anya- és csecsemővédelem javára. A mi rendszerünkben nem központositott volt a védelem, hanem decentralizált. Nálunk az anyáknak hozzánk kellett jönniök és ott láttuk el őket jogi tanáccsal és anyagi támogatással, — értve az anyagi alatt azt, hogy megfelelő olyan társadalmi vagy állami intézményekhez utasitottuk őket, ahol ezt az anyagi támogatást megkaphatták, igy pl. az állami gyermekmenhelyhez, a gyermekvédő ligához stb., azután elláttuk tápszerekkel, amiket mi erre a célra kaptunk. A Stefánia-szövetség és a mi működésünk közö azért is van ilyen különbség, mert az az anyag, amelyet mi védeni akartunk, legalább az esetek tulnyomó részében nem olyan elhagyott, mint amely a klinikákon megfordul, a klinikákon rendesen szegény cselédlányok, vagy kitaszitott lányok szülnek, ellenben nálunk egy családban elhelyezett nő szüléséről van leginkább szó. Nekünk arra kellett törekednünk elsősorban, hogy annak a proletárcsaládnak a maga szük keretei között megadjuk a módját annak, hogy orvosi, hygiénikus szempontból mindazt megtegye, hogy gyermeke egészséges maradjon. Ezt el tudtuk érni ugy, hogy a gyermekek 99%-a életben maradt és csak kb. 20%-a az összes csecsemőknek mutatott angolkóros vagy ehhez hasonló elváltozásokat és elértük azt, hogy a luetikus csecsemőket második életévük közepéig kezelhettük ugy, hogy életben tudtuk őket tartani; elértük azt, hogy bizonyos hygiénikus gondolkodást vittünk bele abba néprétegbe, ami itt leginkább hiányzott.

Buchingerné Ladányi Szeréna: A munkásnők szempontjából hangoztatni kivánom azt, hogy a munkásnők határozottan az anyasági biztositás megvalósitását kivánják, még pedig azért, mert az anyasági biztositás révén ők mint biztositottak hozzájárulnának a költségek fedezéséhez és annak ellenében jogokkal léphetnének fel. Az anyasági biztositást feltétlenül az államnak kell megcsinálni, miután az anyaság maga is társadalmi funkció, feltétlenül kell, hogy az állam gondoskodjék arról,

hogy azok, akik az államnak emberanyagot szolgáltatnak, abban az időben, mikor erre rá vannak szorulva, megfelelő támogatásban részesüljenek. A munkásnők elvárják, hogy az anyasági biztositás révén nemcsak a gyermekágyi idő alatt kapjanak segélyt, hanem bizonyos ideig, legalább 20—25 héten át szoptatási segélyben is részesüljenek.

A tanácsadó helyek első sorban a gyárak körül, olyan helyeken volnának felállitandók, ahol munkásnők tömegesen laknak. A tanácsadóknak minél szélesebb körben ismerteknek kell lenni. A tanácsadók hirdetésével egybekapcsolva lehetne a különböző ismereteket terjeszteni, amelyeket az anyáknak tudniok kell. Igen helyes módnak tartanám az erre vonatkozó röpiratoknak a kerület elöljáróságoknál való elhelyezését, ahol minden szülési esetet bejelentőnek adnának egy-egy ilyen nyomtatványt.

Mellerné Miskolczi Eugénia: Csak néhány szóban be akarom jelenteni, hogy a feministák egyesülete mult év májusában a belügyminiszterhez fordult azzal a kéréssel, hogy az anyasági biztositást novelláris uton léptesse életbe, addig is, mig a törvényhozás erre vonatkozólag intézkedhetik, azonkivül az anyák szoptatási segélyben is részesüljenek és ne csak a tagok, hanem a tagok feleségei is részesüljenek gyermekágyi segélyben.

Még egy dologra hivom fel a tisztelt értekezlet figyelmét. E hó 20-án meg fog jelenni az első száma a Nők lapjának, amelyet a munkásnők és a földmüves asszonyok kezébe szántunk és amelynek egyik rovata lesz épen az egészségügyi tanácsadó, ugy az anyák, mint gyermekeik részére. Felkérem a jelenlévőket, hogy ezt a lapot támogatni sziveskedjenek.

Dr. Sági Lajos: Igen helyesen mutatott rá dr. Hahn főorvos ur arra a körülményre, hogy a mi sokat gáncsolt törvényünk sokkal többet nyujt, mint bármelyik külföldi törvényhozás, bár sajnos azok a magasztos ideák, amelyeket megpenditettek, rövid időn belül nem valósulhatnak meg, mert mi csak a törvény keretein belül mozoghatunk. Ebből kifolyólag az a feladatunk, hogy társadalmilag szervezzük az akciót és az anyák számára olyan támogatást is nyujthassunk, amit jelenleg mi a törvény keretén belül a tagoknak nem nyujthatunk. Én egy alakuló intézményről akarom tájékoztatni a tisztelt értekezletet, az u. n. „Heimpflege"-ről, amelynek eszméje külföldön már elterjedt és amelynek célja az, hogy olyan családba, ahol a nő beteg, vagy gyermekágyba esik, kiképzett ápolónőket küldjenek ki bizonyos időre, amely ápolónők feladata, hogy a nőt, a gyermeket ápolják, a családot gondozzák. Ennek a tevékenységnek roppant szociális kihatása van, mert igen gyakran előfordul, hogy a máskülönben józan férj, mivel nem kap otthon ebédet, kénytelen korcsmába menni és aki talán sohasem volt iszákos, ilyen módon alkoholista lesz. Ilyen intézmény Magyarországon is alakulófélben van, erre a célra igen szép összeg gyült össze, sajnos a háboru ezt is csirájában elfojtotta. Ha a háborunak vége lesz, továbbra is azon fogunk működni, hogy a Heimpflege eszméje Magyarországon is elterjedjen és hogy ilyeténképen a csecsemőhalandóságot leszoritsuk.

Dr. Madzsar József: Mint vendégnek és a pénztár anyagi ügyeiben járatlannak, nagyon nehéz hozzászólnom ahhoz, amiről szó van, de engedjék meg, hogy bizonyos tapasztalásokból levont következtetéseket elmondjak. Egészségügyi tanácsért pl. nem jön addig senki, amig nem beteg, pedig nekünk profilaktice kell megadnunk a tanácsot, hogy mit csináljanak addig, amig nem betegek. Ha a tanácsot odavisszük hozzájuk, ugy tapasztalás szerint ezeket a tanácsokat szívesen fogadják és követik is. Azt a hygienikus tanácsot, azt az oktatást, amelyet minden anyának meg kell adnunk, juttassuk el a nőkhöz ugy, hogy elküldjük hozzá a kiképzett védőnőt, felügyelőnőt és hogyha ez látja, hogy a tanács nem elegendő, akkor küldje el az anyát a tanácsadóba, ahol a a felügyelőnők nagyon sok egyéb segitséget is nyujthatnak mint csak hygienikus segélyt.

Hallottuk ma azt, hogy szoptató-szobák létesitésére a gyárak kötelezendők volnának. Minden olyan munkásjóléti intézmény, amelynek terhét a munkaadó vállára tesszük és amely a munkásoknak csak egy kategóriájára vonatkozik, könnyen odavezethet, hogy a munkásoknak ez a kategóriája hátrányba kerül a többivel szemben. Vagyis ha szoptató-szobákat létesitünk a munkaadó terhére, annak eredménye az lesz, hogy az a gyár a női munkásokat elbocsájtja. Hogy ez igy van, mutatja az olasz törvényhozás példája, ahol minden 50 nőt alkalmaztató gyár köteles volt szoptató-szobát létesiteni, ami azonban azt eredményezte, hogy a nőmunkásokat a gyárak elbocsájtották, ugy hogy a törvényhozás kénytelen volt a törvénynek ezt az intézkedését hatályon kivül helyezni.

Kiss Adolf igazgató: Bocsánatot kérek, ha én mint laikus, ehhez az elsősorban is orvosi kérdéshez hozzászólni kivánok, azonban kénytelen vagyok egynéhány megjegyzésre szoritkozni. Elsősorban is, amidőn az urak a magyarországi és külföldi törvényhozás közti különbségeket tárgyalják, mindig a családi segélyt veszik olyannak, mint amely téren Magyarország előrehaladottabb a külfölddel szemben. Tény az, hogy a magyar törvény a családi segélyt, illetve a nembiztositott tagoknak gyógykezeléssel való ellátását kötelezőleg mondja ki az összes pénztárakra. Külföldön ez fakultativ, csak azok a nagyobb pénztárak teszik ezt, amelyeknek meg van a nagyobb anyagi fedezetük. Azonban, ami törvényhozásunkat nem szeretném ilyen előnyös szinben feltüntetni a külfölddel szemben, mert ami törvényhozásunk csonka, csupán a betegsegélyezésre és a balesetbiztositásra vonatkozik, ellenben a rokkantbiztositás nálunk hiányzik és hiányzik az a nagy tőke, amelynek segitségével a rokkantbiztositó intézetek a szociális intézmények terén Németországban óriási eredményeket tudtak elérni.

A pénztár, mikor ezt az akciót megindította, teljes tudatában volt annak, hogy az eszközei meddig terjedhetnek, azonban tudatában van annak is, hogy épugy, mint az államnak és a társadalomnak a világháboruban elpusztult emberanyag helyett utánpótlásról kell a jövő számára gondoskodni, a budapesti pénztárnak is már most a jövő számára kell dolgoznia és bizonyos alkotásokat létesitenie, hogy a jövő generáció, amely majd annak idején a pénztár tagja lesz, sokkal

egészségesebb anyag legyen, mint a mai taglétszám. A pénztárnak nem csak az a feladata, hogy a betegeket gyógykezelje, táppénzzel ellássa, hanem sokkal fontosabb feladata a betegség megelőzése.

Az anya- és csecsemővédelem azt jelenti, hogy a jövő generációt akarjuk egészségessé tenni. Ebből a szempontból a pénztárnak igen erélyesen kell belefogni ebbe az akcióba abban a szük keretben, amelyben a mai törvény rendelkezései szerint mozoghat. Azonban, ha az anyagi eszközeink és a törvény rendelkezései egy kissé szomorubb képet is nyujtanak nekünk, nagyon örvendetes az a kép, amelyet Tauffer tanár ur elénk festett. Ha a társadalom ilyen óriási eszközökkel ugyszólván minden egyes szülő nőnek egyéni viszonyaiba beavatkozik, már biztató képet lát maga előtt a pénztár és sokkal nagyobb önbizalommal, bátorsággal foghat akciójához, mert hiszen akkor segitségére fog állani az állam és a társadalom. A magyarországi munkásbiztositás rendelkezésre bocsájtja szervezetét és azt a kivételes helyzetét, hogy közvetlen nexusban áll az egész dolgozó nepösztállyal — a mezőgazdasági munkásokat kivéve — az állami és társadalmi akciónak. És ilyen módon karöltve fog ez az akció tovább haladhatni.

Nem terjeszkedem ki az előadói tervezetek részleteire. A pénztár vezetősége végtelen hálával tartozik a tisztelt előadóknak és Tauffer tanár urnak, hogy tiszta képet adtak arról, hogy mik a teendők. Szerintem a jövendő utja tiszta, világos: közvetlen kapcsolatot fogunk létesiteni a Stefánia-szövetséggel, amelynek az elhangzottak szerint közvetlen kapcsolata lesz az állami szervezettel és igy az állam, a Stefánia-szövetség és a pénztár eziránya működése egy szerves intézménnyé kapcsolódik. Mert azt végtelenül elhibázottnak tartom, ha egy szülő nőhöz ma a Stefánia-szövetség, holnap a pénztár védőnője, holnapután pedig valaki más, felekezetbeli egyesületi védőnő megy ki és mindegyik kikérdezné, mert akkor azt mondaná az anya, hogy a tanácsból elég volt, neki segélyre van szüksége. Ennek az anyavédelemnek ugy kell történnie, hogy az az anyának minél kevesebb molesztálásával járjon.

A mi akciónk nemcsak az anya- és csecsemővédelemre terjed ki, hanem kiterjed a szociális hygiéne minden ágára és igy programmba vettük azt, hogy tagjainknak lakásviszonyait fogjuk feldolgozni, figyelemmel kisérni, ezekről felvételeket készitени és azért kértük ide a főváros szociálpolitikai ügyosztályát, amelynek vezető-tanácsnoka szives készséggel vesz részt az értekezletünkön, mert a főváros támogatását kivánjuk. Nem elég az, ha mi megállapitjuk, hogy az a szülő nő, vagy tuberkulótikus tag oly lakásban lakik, amelyben felgyógyulása ki van zárva, kell, hogy gondoskodjunk arról, hogy jobb lakásba vagy szülő nőotthonba, — vagy kórházba kerüljön az illető a lehetőség szerint, erre nézve a fővárossal állandóan összeköttetést kell fentartani és ha bármily csekély lesz is a mozgalom eredménye, az is sokat jelent. Szabadjon hivatkoznom arra, hogy mikor a tuberkulózis elleni mozgalom megindult, az első szanatórium az volt, amelyet a budapesti pénztár felállitott. Igaz, hogy csak 25 ágyas volt ez a szanatórium, de sajnos

ezenkivül még nem sok szanatórium létesült eddig az országban. Tagjaink részére alig vehetjük igénybe a szanatóriumokat, részint a magas ápolási költség, részint egyéb szervezeti szabályok miatt, ugy hogy a pénztár még ma is abban a kinos helyzetben van, hogy ezt a primitiv berendezésü szanatóriumot kénytelen fentartani.

Ha a pénztár ezen akciója egyéb célt nem is ér el, minthogy a szociálhygiéne iránti érzéket, a tisztaság iránti érzéket, az egészségügyi felfogást és belátást kiviszi abba a körbe, ahol erre leginkább szükség van, akkor igen sokat tett Magyarországon azon a téren, amely reá nézve kötelező.

A törvény 51. §-a lehetővé teszi azt, hogy a gyermekágyi segély 8 hétig folyósittassék és pedig nemcsak a lebetegedés után, hanem a lebetegedés előtt is. Ha eddig jelentkeztek tagok terhességükből kifolyó betegségükkel, akkor tultettük magunkat a törvényen és táppénzt nyujtottunk nekik. Ilyen esetünk sem volt sok, mert a szülőn ők a gyermekágyi segély kicsiny volta miatt rá voltak utalva arra, hogy foglalkozásukat az utolsó percig végezzék.

Azonkivül törvényünknek nagy hézaga az, hogy előfordul, hogy a nő terhessége alatt abbahagyja a munkát és később, mikor lebetegszik, tagsági jogosultsága megszünt. Az ilyen hézag áthidalható, ahol a vezetőkben megvan a jóindulat arra, hogy ily szociális bajokon segitsenek, de ahol stricte ragaszkodnak a törvényhez, sőt az anyagi eszközök hiánya rákényszeriti a pénztárt, hogy mindahhoz, amit a törvény a taggal szemben a pénztárnak mint jogot előir, ragaszkodjék; — ott az ilyen hézag áthidalhatatlan. Minthogy nem lehet senkinek társát mások jóindulatára bizni, ezt törvényesen rendezni feltétlenül sürgős.

Még csak egy körülményre akarom felhivni Tauffer tanár ur szives figyelmét. Azt hiszem, hogy bizonyára ismeri azt az intézkedést, amelyet a német birodalmi szövetségtanács a gyermekágyi segély ügyében hozott és amely 1914 december hó 3-án publikáltatott. Ez az intézkedés uj intézményt létesitett és ezt az intézményt a végrehajtás szempontjából a meglévő szervezetre, a munkásbiztositó pénztárakra bizta. Ez a törvény nem csinált uj szervezetet, hanem a munkásbiztositó pénztárakra bizta, hogy a vonatkozó rendelkezéseket az állam számlájára hajtsák végre. Nagyon kérem, hogy amidőn illetékes helyen e kérdésekről szó lesz, méltóztassék a meglévő szervezetre tekintettel lenni és méltóztassék tudomásul venni, hogy ez a szervezet, ugy Budapesten, mint az egész országban a legnagyobb készséggel hajlandó magát ennek a célnak rendelkezésére bocsájtani.

Elnök: Miután többen hozzászolásra nem jelentkeztek, a vitát bezárjuk. Kiss igazgató ur kimeritően ismertette a pénztár álláspontját. Ehhez én is csatlakozom. Kiss igazgató ur kijelölte az irányelveket, amelyekkel a kérdést megoldani igyekszünk, egyrészt a Stefánia-szövetség révén, másrészt kiválogatva az elhangzottakból azt, amit mindjárt megvaló-

sithatunk. A háborunak sajnos egyéb következményeivel is kell számolnunk és megfontolás alá vennünk és azért ezen értekezlet folytatásaképen hétfőn, február hó 21-én 1/26 órakor a venereás betegségek és az alkaholizmus kérdését fogjuk tárgyalás alá venni. Kérjük a tisztelt jelenlevőket, méltóztassanak ezen értekezleten is résztvenni és becses tanácsaikkal az értekezletet támogatni. Ezzel az ülést bezárom.

III. nap, 1916. február 21-én.

ELNÖK: *Jászai Samu* a B. K. M. P. elnöke.

Küzdelem a nemi betegségek ellen.

Elnök: A pénztár igazgatósága nevében van szerencsém Önöket üdvözölni. Különös örömünkre szolgál, hogy e szakértekezleten megjelentek Nékám egyetemi tanár ur, továbbá dr. Frank Ödön miniszteri tanácsos ur, akiket a körünkben üdvözlünk. Üdvözöljük továbbá a Budapest székesfőváros tiszti főorvosi hivatala részéről megjelent dr. Végh János és dr. Fődi Emil tiszti orvos urakat. Mai értekezletünk tárgya a bujakór és a nemi betegségek elleni küzdelem. Felkérem dr. Deutsch Artur szakorvos urat, sziveskedjék előadását megtartani.

Dr. Deutsch Artur: A bujakór fontos problemája volt még a háboru előtt is a pénztár egészségügyi szolgálatának. Engedtessék meg, hogy e kérdés fejlődésének menetét röviden előadjam.

A pénztár már körülbelül két évtized előtt tudatára jött annak, hogy munkásegészségügyi és pénztári szempontból mennyire fontos a nemi és luetikus betegek gyógykezelése. A lehető keretek között, a pénztár figyelmen kivül hagyva az ugynevezett kicsapongási §-t, orvost és orvosságot adott a bujakóros betegeknek. (Természetesen a lágyfekélyben megbetegedettek és kankósok ugyanugy részesültek orvosi kezelésben.) Munkaképtelenség esetén azonban táppénzt nem kaptak betegeink. Megtörtént, hogy a késői luetikus elváltozásokban megbetegedettek, különösen ha betegségük belső bajok formájában jelentkezett (tabes, hepatitis luetica stb.), részesültek táppénzben. A pénztár célja kettős volt már ekkor is. 1. A munkás egészségét szolgálta, 2. további kompli-

kációk ilyeténképen való lehető megelőzése által a pénztár gazdasági érdekeit védte meg.

A fejlődés további fázisa az volt, hogy az uj munkásbiztositási törvény elhagyta a kicsapongási szakaszt, táppénzbeli segélyben is részesiti a munkaképtelen venereás beteget, sőt ha kórházba kerül a családfentartó, a család fél táppénzt kap. Az 1908—1912. években 6500 munkaképtelen bőrbeteg közül 1719 munkaképtelen venereás beteg állott kezelésünk alatt; ezek közül Török tanár osztályán 270 élelmiszer munkás (tulnyomóan sütő, pincér) lett kórházi ápolás hiján nálunk, mint munkaképtelen kezelve. Hogy mit jelentenek a társadalom egészségügyi szempontjából ez adatok, azt bővebben nem kell fejtegetnem.

De még rámutatok arra, hogy a venereás betegek száma az összes bőrbetegekhez viszonyitva hogyan aránylott. Erre nézve bátorkodom megjegyezni azt, hogy 1912-ben a munkaképtelen bőrbetegeknek körülbelül 40%-a volt venereás beteg. Sajnos le kell szögezni azt a körülményt, hogy tagjainkkal a kezelés körül bajok vannak. Hiába oktatjuk ki a beteget bajának természetére nézve, nem kezelteti magát, vagy legalább nem ugy, ahogy betegsége megkivánná. Tudjuk, hogy a bujakór nagyon sokszor, különösen tünetmentesség alatt teljes jóérzéssel jár, a beteg tehát azt hiszi, hogy nincs semmi baja. Ez a körülmény aztán szomoru következményekkel jár. Nem egy beteget a kezelés formája tart vissza attól, hogy rendeléseinken megjelenjék. Az injekciók viszonylagos fájdalmassága és ami talán szintén fontos, a tömeges rendelés (amelyet természetesen a legnagyobb energiával igyekszünk megszüntetni, de hát a betegek türelmetlensége, az öltözködés hosszadalmassága, a helyszüke megneheziti, hogy ebben a tekintetben a kivánt célt teljesen elérhessük), olyan tényezők, amelyek a beteget visszatartják attól, hogy rendelésre járjon. Az ugynevezett Schmierkura nehezen vihető keresztül, még ha a munkájában kifáradt munkás akarná is végezni, mert a lakásviszonyai nem alkalmasak arra, hogy otthonában ez keresztülvitessék.

Pénztári szempontból ez utóbbi kezelés (mely nem is a legcélravezetőbb kezelés volt) költséges, mert mig pl. egy évi kenőkura a mai viszonyok között 14—15 korona gyógy-

szermegterhelést jelent betegeinknek, addig a jobb injekciós metódus talán 1 koronába kerül. A költségdifferencia óriási, mert pl. ha 5000 luetikus beteget számitok, Schmierkurával 70.000 korona a gyógyköltség, injekcióval pedig 5000 korona. A többlet eloszthatő intenzivebb kezelésre, pl. még kiterjedtebb Salvarsan-kezelésre, amivel a gyógyulást még inkább siettethetjük. Megjegyzem, hogy a Salvarsan-kezelés iránti eddigi rendeléseinket a pénztár mindig kedvezően intézte el.

Az előadottakból azt láthatjuk, hogy a nemi betegek gyógykezelésével, a profilaxissal a pénztár már régen foglalkozik azzal a köteles gondossággal, amelyet ez a kérdés megkövetel. Felvilágositó előadásaink, amelyek évek óta tartattak az egyes szakszervezetekben, nem járnak ugyan olyan eredménynyel, amint az elméletileg várható volt, mégis folytatandók.

A pénztári szakorvos a háboru tartama alatt sajnosan tapasztalta, hogy a nemi betegségek száma növekedett s különösen az u. n. ifjumunkások azok, akik sürün keresik fel rendeléseinket, 16, 17, 18 éves fiuk jelennek meg bujakórral; hogy ennek mi lesz és lehet a következménye, ha hiányzik a megértés, nem is birálom. Mind sürübben jönnek nők, akik bizony sokszor a szemérem legyőzése után keresik fel rendeléseinket, hogy bajukra gyógyulást keressenek. A pénztár kérdéseire a következőkben adom meg válaszomat, kérvén azok elfogadását:

A pénztár állitson fel az Országos Pénztár és az állam támogatásával szifilisz-állomást (központi rendelő-intézet kizárólag bujakóros betegek számára).

A szifilisz-állomás láttassék el szerológiai (vérvizsgálati) laboratóriummal, amely csak az intézményt szolgálja. Osztassék be az állomáshoz mentől több jól dotált szakorvos, akik esti óráikat szánják e szociális intézménynek.

A rendelés egyéni legyen, tehát annyi rendelőszoba legyen, ahány szakorvos rendel. Tömeges rendelés (még tulságos bizalom által indokolt) se legyen lehetséges.

A kezelés egy nagyobb helyiségben közösen végezhető, de nem torlódással.

A betegnek meg kell adni mindazt a gyógyeszközt bőségesen, ami járó rendelés mellett (táppénz) elősegiti:

1. mielőbbi tünetmentesitését, ami közegészségi szempontból fontos, pénztáriból is;

2. gyógyulását, ami természetesen hosszabb ideig tart.

Ehhez szükséges, hogy az állomás legnagyobb kényelemmel legyen e speciális célra berendezve. Tágas helyiségek, fürdőalkalmatosság, közte különösen lokális fürdőkre való lehetőség, ami nagyon fontos a kezelésnél a gyógyfolyamat gyorsitása céljából.

A felvilágositó előadások tapasztalás szerint nem sokat használnak. Sokkal fontosabb, hogy a beteg mielőbb jusson olyan összeköttetésbe az orvossal, amely összeköttetés a gyógyulást teszi lehetővé. Tudjuk tapasztalásból, hogy a pénztári beteg a szifiliszt az esetek tulnyomó részében elhanyagolja; minden kioktatás dacára elmarad a rendelésről, nem kezelteti magát. A következményeket mi öregebb pénztári orvosok már látjuk, amikor az ideg- vagy szemosztályokról kerülnek régi betegeink hozzánk véleményezés végett vissza, avagy amikor a beteg asszony vagy az öröklött bujakórban szenvedő gyermek kerül apával vagy anyával, akiknek lueséről tudtunk, a rendelésre.

Működésünk egyik legfontosabb részletmunkája, hogy a lueses beteg törzslapoztassék, természetesen nem kényszer formájában. Minden lueses betegről törzslapot kell vezetnünk. Ebbe betegségének s kezelésének története jegyeztetik fel, valamint nősülése s leszármazóinak egészségi állapota.

A beteget nyilvántartjuk, kioktatjuk kezelési időpontjára nézve, megirjuk neki, mikor kell jelentkeznie, ha nem jelentkezik, ki kell kutatni, miért nem jön? Fel kell keresni bizalmi orvossal s megmagyaráztatni a betegnek, hogy nem kényszerről van szó, csak az ő egészsége, amely társadalmi érdek, visz bennünket arra, hogy felkeressük s kötelességére figyelmeztessük, amelylyel tartozik a köz, családja és önmaga iránt.

A bujakóros betegek kezelése lehetőleg centralizáltassék, de ha nem lehet, akkor az orvosok állitsák ki a törzslapokat, küldjék a központba, hogy a központ gondoskodjék arról, hogy a beteg nyilvántartassék. Az orvosokkal való nexus fentartása ez ügyben már részletkérdés.

Ez az, amit pénztári szempontból, munkás érdekből okvetlen elvégzendőnek tartok a bujakóros megbetegedések elleni küzdelemben. Ez az intézmény fogja hirdetni késő utódoknak, hogy a szifilisz elleni küzdelemben a munkásságnak nem kell letennie a gyógyulás reményéről.

Dr. Ráskai Dezső egyet. m. tanár: A hugycső venerikus megbetegedései minden más fertőző bajt felülmuló gyakoriságuk (csak a venerikus bajok 70%-a gonorrhea), az általuk létrehozott egyéni és szociális károsodások miatt általában, munkaképtelenséggel járó gyakori sulyosbodások miatt a munkásbiztositás szempontjából pedig különösen intenziv figyelemre és gondosságra tarthatnak igényt. A Budapesti Kerületi Munkásbiztositó Pénztár vezetősége elismerte annak szükségességét, hogy ezek a bajok a lehetőségig tökéletes ellátásban részesittessenek, amidőn minden rendelő-intézetben a venerikus hugycső-bajokkal speciálisan foglalkozó egy vagy több osztályt felállitott.

Ezen bajoknak az eddigieknél is nagyobb elterjedésére számitva, szükségesnek mutatkoznék a rendeléseknek kivétel nélkül oly időben való megtartása, amelyben azt a munkások a legkisebb idővesztességgel látogathatják. A gonorrheás megbetegedésnél a baj egész további lefolyására döntő fontosságu, hogy a beteg betegségének első jelentkező tüneteinél az orvost azonnal felkeresse és rögtön szakszerü, a betegség további kifejlődését kedvező esetben megakasztó, minden esetben azonban enyhitő lokális kezelésben részesüljön, hogy az önkezelésre individuálisan kitanittassék és abban ellenőriztessék. Kellő számu és megbizható előképzettségü orvos alkalmazása mellett lehetséges, hogy betegségének egész tartama alatt egy orvos által gyógykezeltessék minden egyes beteg. Fontos ez a betegeknek az infekciózitás szempontjából való hathatós ellenőrzése végett.

A baj továbbterjesztését a szubjektiv tünetek csekély volta melletti infekciózitás okozza. A baj terjesztői az u. n. krónikusan betegek. Ezeket bajuk teljes kigyógyulásáig orvosukhoz füzni és kellően ellenőrizni okvetlenül szükséges. Ez a tuberkulótikus és alkoholellenes dispensairek szervezetének bevált rendszere szerint volna a gonorrheás betegségeknél is alkalmazandó, a bajok természetére való tekintettel fokozot-

tabban köteles tapintattal. Minden gyógyuló beteg az óvakodás és megelőzés módjaira kitanittassék. A nemi betegségek jelentőségéről ebben a körben figyelmet külön felhivni talán felesleges, elterjedésük minden más fertőző betegségnél nagyobb, következményeiben pedig nem áll mögöttük.

Egyénileg és a munkásbiztositás szempontjából a hugycső és mellékszerveinek sulyosabb megbetegedéseitől eltekintve, azok a komplikációk érdemelnek különös figyelmet, amelyek az illetőknek tartósabb vagy állandóbb sinylődését idézik elő: izületi megbetegedések, szivbelhártyalobok, nőknél pedig a méhkörüli lobok, hashártyagyuladások.

A gonorrheás megbetegedéseknek mindkét nemnél a bekövetkező nagyarányu meddőség adja igazi szociális jelentőségét. (60%-ban nőknél, 37%-ban férfinál egyoldali és 64—70 %-ban kétoldali mellékherelob után.) A betegség elszenvedése imunitást nem biztosit és ilyen nem szerezhető, a teljesen ki nem gyógyitott egyén fertőző képessége pedig határtalan. Ez a két tény adja a baj mindent felülmuló elterjedésének magyarázatát.

A megfertőzött egyén a baj akut és fájdalmas jellegének multával, magára hagyatva, baját korlátlanul terjesztheti. Az ellenőrzés pedig igen nehéz. A munkásbiztositó pénztár munkaképes tagjaival, a dolog természetéből kifolyólag, nem sokat foglalkozhatik, magánéletükre befolyást nem gyakorolhat, betegségük gyógyitásának rendszerességét ellen nem őrizheti, kényszereszközöket nem alkalmazhat, esetleges mulasztásoknak büntető szankciója nincs. A pénztár munkaképtelen tagjainál megvan az ellenőrzési jog, a büntetés azonban csak a táppénz megvonásából állhat, amivel csak törekvéseinkkel ellentétes hatást érünk el.

A kórházi kényszer csak a munkaképtelen esetekre vonatkozhatik, vagy olyan foglalkozási ágakra, amelyeknek munkásai a bajt nagyobb körben terjeszthetik. De ilyen kényszereszközökre csak nagy ritkán szorulnánk. A gonorrheás beteg, nagy ritka kivételektől eltekintve, szivesen gyógyittatja magát. A tünetek fájdalmasak, bántók és kellemetlenek, a gyógykezelés elhanyagolása azonnali rosszabbodást idéz elő.

A gyógyulásra való törekvés az orvoshoz füzi a beteget, a gyógyitás eredményes voltának az orvos iránti bizalom a

legerősebb oszlopa. Ez a bizalom minden kényszernél erősebb eszköz a beteg magánéletére és magatartására való befolyás gyakorlására. Ennek támogatására szolgálna a beteglátogató-rendszernek olyan irányu fejlesztése, hogy a gyógyulásuk előtt kimaradó vagy gyógyitásukat elhanyagoló betegekre hatva, azokat ujra orvoshoz küldjék; ott, hol a közegészség ügyét veszélyeztető körülményeket találnak, arról jelentést tennének s kórházi internálási kényszer alkalmazásának lehetősége mellett legyen módja a pénztárnak tagjaira befolyást gyakorolni.

A gonorrhea elleni küzdelem sikeres voltának kulcsa a női gonorrhea gyógyitásban van. Már a békestatisztika szerint is minden venereásan megbetegedett nő négy férfira nézve képezi a fertőzés forrását, mig csak minden negyedik beteg férfi fertőz meg egy nőt.

A védekezés egyik legsiralmasabb fonáksága az, ami a prostitució rendszabályozása, a rendszabályozott prostitució ellenőrzése és ennek megbizhatlansága körül folyik és a rezignació, amely a titkos prostitució elleni küzdelmet jellemzi. Struccpolitika a venereás betegségek, de különösen a gonorrhea terjesztéséért a prostituciót tenni kizárólag felelőssé. Igazságtalanság minden venereásan megbetegedett nőre a prostituálás bélyegét reá sütni. A gonorrheás nőkhöz hozzáférni s gyógyitásukat minden esetben a lehetőség szerint be is fejezni, — ez a legfontosabb teendő. Általában és egyénileg a gonorrheás nőt felvilágositani, reábirni kell, hogy azonnal orvoshoz forduljon, megnyugtatni hogy ebből sem morális, sem anyagi kár nem következik, ellenben bajának elhanyagolása mérhetetlen károkat, a nemi életnek folytatása pedig rosszhiszemüség mellett bünügyi következményeket, az erkölcsrendészeti hatósággal való összeütközést vonhat maga után.

A házi munkásnők, cselédek kötelezőleg biztositandók. Minden hevenyfertőzés esetében a fertőzött férfi majdnem mindig megjelölheti azt a nőt, akitől baját kapta. Ha ez a megjelölés nem jelenti a denunciálást, következményeiben nem képezi a rendőri beavatkozás megbélyegző közbelépését, hanem csak azt, hogy az illetőt betegségére, amelynek természetét nem ismeri, csak figyelmeztetik és számára a feltünés nélküli

gyógyitás lehetősége egyszersmind megnyilik és ez a köztudatba átmegy, máris nagy lépést tettünk a baj terjedésének korlátozásában. Ez nem utópisztikus akkor, ha ebből mindenki szervezetten kiveszi a részét. A női társadalmi mozgalom exponensei, a nővédelmi institutiók, az erkölcsrendészet bekapcsolva a munkásbiztositó pénztári kész apparátusba és azt teljes mértékben felhasználva, a venereás, elsősorban a gonorrheás betegségek terjedése ellen eredményesebb és célravezetőbb munkát végezhetnek, mint minden, ami eddig e téren történt és senkit ki nem elégitett.

Midőn száz év előtt a venereás betegségek elterjedése Svédországban félelmetes arányokat öltött, külön adó alapján a betegek ingyen gyógykezelése rendszeresittetett és fennáll mai napig eredeti formájában. Ma Svédországban van a legkevesebb venereás beteg.

Amily mérvben a közvélemény valamely népbetegséget a közre veszélyesnek tart, olyan mérvben veszi fel ellene a harcot. Ebben a felismerésben a pénztárt régen megelőzte a közvélemény. Ha mindazok, akiknek támogatására szüksége van: állam, hatóságok, társadalmi alakulatok e támogatásban részesitik, ugy ennek a küzdelemnek, különösen a nagy városokban, legerősebb tényezőjévé válhatik.

Dr. Friedrich Vilmos egyet. m. tanár: A pénztár nézetem szerint a multban is hatalmasan kivette részét abban a küzdelemben, amelyet a venerikus betegségek elterjedése ellen folytatunk. A pénztár a maga hat rendelőintézetében 16 osztályt tartott fenn a nemi és bőrbetegek részére, amely osztályokon 54 orvos és 10 gyakornok, tehát összesen 64 tagból álló orvos-személyzet működött. A pénztár nagy sulyt fektetett mindig a venerikus megbetegedések gyógyitására, mivel már a multban, a háboru előtt is, tapasztalta, hogy igen sok a venerikus beteg és ezzel kapcsolatban igen sok az a táppénz, amelyet kifizetni vagyunk kénytelenek olyan megbetegedésekért, amelyeknek nagy része talán elkerülhető lehetett volna. Annak oka, hogy a pénztár rendelőintézeteit fentartotta és fejlesztette, különösen az volt, hogy tapasztalás szerint a venerikus betegségben szenvedők igen gyakran gyárakban, kisebb üzemekben, kis műhelyekben megfertőzték az ott dolgozó munkástársaikat, ennélfogva oda kellett hatnunk, hogy az egyes üzemben dolgozó munkások saját társaikat ne fertőzzék meg, sőt pl. a pékműhelyekben dolgozó munkások a fertőzést ne vigyék át indirekt uton a fogyasztó közönségre. E rendelő-osztályok fentartásának és fejlesztésének másik oka az is volt, hogy meggyőződésünk szerint a venerikus megbetegedések igen nagy részben a meddőségnek okozói. Legutóbb egy berlini lapban olvastam egy cikket, melyből

az tünik ki, hogy a 11 millió családot képező német lakosság 10%-a meddő, ép a venerikus megbetegedések következtében.

Végül még két ok volt, amely bennünket arra kényszeritett, hogy e kérdéssel a multban foglalkoztunk; az egyik ok az, hogy védeni akartuk a csecsemőket, hogy azok velük született szifilisszel ne jöjjenek a világra, a másik ok pedig az, hogy láttuk a venerikus megbetegedések következményeit, láttuk a munkásság között igen nagy számban jelentkező véredénymegbetegedéseket, szivmegbetegedéseket, az idegmegbetegedések egész sorozatát, amelyekről határozottan meg lehetett állapitani, ép a legujabb orvosi kutatások alapján, a Wassermann-féle reakció utján, hogy a szifilis volt a megbetegedéseknek okozója.

Ha a multban, a háboru előtt ez okok alapján rendelő-intézeteinket ebben az irányban fejlesztettük, akkor most kétszeres kötelesség hárul reánk a háboru alatt, hogy a most nagy mértékben terjedő nemi bajoknak gátat vessünk. Hogy a háboru alatt mennyire szaporodik a venerikus megbetegedések száma, arra nézve szolgáljon bizonyitékul az a statisztika, amelyet öt rendelő-intézetnek 1913—1915. évi működéséről állitottam össze. E statisztika szerint az első rendelő-intézetben az 1913. évben 208 friss lueses beteg jelentkezett, addig 1915-ben 244; lágyfekélyes beteg volt 1913-ban 406, 1915-ben ez a szám 883-ra emelkedett. A második rendelő-intézetben friss lueses volt 1913-ban 73, 1915-ben 89; lágyfekélyes volt 1913-ban 324, 1915-ben 244. A harmadik rendelő-intézetben 1913-ban friss lueses beteg volt 136, 1915-ben 196; lágyfekélyes beteg volt 1913-ban 96, 1915-ben már 144. A negyedik rendelő-intézetben 1913-ban friss lueses beteg volt 57, 1915-ben 170; lágyfekélyes beteg volt 1913-ban 332, 1915-ben pedig már 563. Az ötödik bőrgyógyászati rendelésen 1913-ban friss fertőzés volt 95, 1915-ben már 175; lágyfekélyes beteg volt 140, 1915-ben 123. Ha ezeket a szimptómákat látjuk és ha olvassuk azokat a veszélyeket, amelyek a háboru alatt és a háboru után is fenyegetnek és amelyekre az „Orvosképzés" legutóbbi számában Nékám tanár ur igen helyesen mutatott rá, ugy félő, hogy nálunk, ahol a háboru alatt is már oly szomoru viszonyok vannak, a háboru után még sötétebb lesz a kép, ennélfogva sokkal jobban, sokkal fokozottabb mértékben kell foglalkozni ezzel a kérdéssel.

Felszólalásom, minthogy ez a tárgy nem tartozik az én szakmámhoz, célja az, hogy szélesebb mederbe tereljem a vitát, más kérdésekre is felhivjam a figyelmet, nemcsak azokra, amelyeket a két előadó ur javasolt, amiket természetszerüleg megfontolás tárgyává fogunk tenni és a pénztár igazgatósága dönt majd afelett, hogy vajjon megvalósithatók-e a javaslatok. Ha sikerülne profilaktice a munkásságra mélyen hatni, ha sikerülne, — ami nem fog sikerülni egyhamar, a háboru után még kevésbé, — hogy a korai családalapitást előmozditsuk, akkor már igen nagy lépést tettünk e téren. Ez sajnos utópisztikus, nem tőlünk függő dolog, de e kérdés megoldása nélkül nagy eredményeket elérni nem lehet. Az elmult időkben tartottunk különböző helyeken egészségügyi előadásokat. Ezekből az előadásokból az a kevés ember, aki ott megfordult, megtanulta talán, hogy mi az a venerikus megbetegedés,

talán megtanulta azt is, hogy veszélyes ez a betegség, megtanulta azt is, hogy mikép kell védekezni e betegségek ellen, de nagyobb eredményeket elérni nem tudtunk. Talán ha még közelebb tudunk jutni a munkásséghoz, ha a szakegyesületekben még több előadást tudunk tartani és különösen a védekezés terére tudunk lépni, akkor munkánk talán sokkal eredményesebb lesz. Ha sikerülne a Társadalmi Muzeum rendelkezésre álló képeit, tabelláit, egyéb szemléltető eszközeit előadásainkba bekapcsolni, akkor sikeresebb eredményeket érnénk el. Mi a multban is megpróbáltuk azt, hogy minden rendelő intézetben megfordult tagot bajára nézve orvosainkkal kioktassunk.

A kérdés sokkal mélyebben fekszik nézetem szerint. A társadalom az, amely nekünk segithet. Az ifjuságba be kellene oltani azt, hogy a teljes nemi absztinencia az egészségre egyáltalában nem ártalmas. Ha a fővárosnak az az akciója sikerült volna, — amely akció sajnos megállott, — hogy a magasabb iskolákban az iskolaorvosi rendszert meghonositsa és ha az állami iskolák egészségügyi előadásainak nem az utolsó órájában tartanának előadást a nemi betegségekről, hanem az egész nyolcadik osztály folyamán felvilágositanánk az ifjuságot, hogy miképen kell óvakodni a nemi betegségektől, — akkor a nemi betegségek megelőzése terén óriási lépést tennénk.

A kérdésnek másik pontja a prostitució nagy kérdése. És itt, a fővároshoz, a rendőrséghez, illetve az államhoz kellene fordulni. A fővárosi kórházak nézetem szerint nem elegendők. Kérni kellene azt, hogy állittassék fel egy fővárosi kórház, vagy rendőrségi kórház, vagy állami kórház tisztán és egyedül csak a venerikus megbetegedések számára, de az a kórház fel legyen hatalmazva azzal az első pillanatban talán nem humánusnak látszó joggal, hogy az ott megfordult, de meg nem gyógyult venerikus betegeket tartsa vissza mindaddig, amig azok meg nem gyógyultak. Ma a közkórházakból a beteg akkor mehet ki, amikor akar és vigan fertőz tovább. Valamikép gondoskodni kellene arról, hogy a nemi betegségben szenvedő prostituáltak tartósan elkülönittessenek, hogy talán a kórházakat jótékonysági intézettel összekapcsolva, ezek a prostituáltak ott maradjanak jó hosszú ideig, mindaddig, amig uj foglalkozási ágat tanulnak ki.

Egy kérésem volna a közkórházakat illetőleg és ez az, hogy a háboru alatt és a háboru után nyissák meg ujból az urológiai és venerológiai osztályokon a rendelést, természeten és egyedül csak szegény betegek számára. A pénztár az előadottakhoz hozzáadva azt megteheti, hogy utasitást ad az orvosainak, hogy minden náluk megforduló venerikus megbetegedésben szenvedő vagy arra gyanus egyén azonnal rendelő intézetbe küldessék, hogy ott a szakorvos kezelje, mert hiszen arról meg vagyunk győződve, hogy a szakorvos az, akinek meg van adva a tudomány mai álláspontján lévő hasznos gyógyszer, pl. Salvarsan igénybevétele.

Még egyet vagyok bátor megjegyezni. Azt látjuk különösen a háboru alatt, hogy nemcsak 17 és 16 éves gyerekek, hanem jóval fiatalabb 14—15 éves gyerekek vannak épugy szifilisszel, mint gonorrheá-

val megfertőzve. Ha más államokban tiltó törvények alapján el tudták érni azt, hogy 16 éven aluli gyermekeknek ne adjanak el alkoholt és dohányt, megszivlelendő, hogy vajjon nem lehetne-e tiltó rendszabályt behozni, hogy a rendőri felügyelet alatt álló lányok az ilyen gyerekekkel ne közösüljenek. Az olyan betegek, akik tudják, hogy hol, melyik rendőri felügyelet alatt álló házban kapták bajukat, ha bejelentenék azt a rendőrségnél, vajjon nem lehetne-e akkor azt elérni, hogy ezeket a nőket gyakrabban vizsgálják meg, jobban történjék a felügyelet. Nagyon helyes dolog, hogy a főkapitány úr drákói szigorral üldözi a titkos prostituciót, de a főkapitány urnak melegen figyelmébe ajánlom a nyilt prostituciót is. Az már mégsem járja, hogy a főváros egyes helyein milyen botrányos vásári üzletek folynak és hogy ártatlan gyermekeket elcsábitanak. Ezek a kérdések az állami kormányzat megoldandó kérdései.

Mindezen megjegyzéseket rapszódikusan azért mondtam el, hogy a vita szélesebb alapon induljon meg, mert hiszen — amint méltóztatnak tudni — nemcsak azt akarjuk, hogy miképen rendezzük be rendelő intézeteinket és gyógykezeljük tagjainkat, hanem ama felterjesztésekhez kellenek biztos adatok, amelyeket ezen vitasorozatból folyólag a fővároshoz és az államhoz küldeni fogunk.

Dr. Hahn Dezső főorvos: A magyar munkásbiztositás nemi betegségek elleni küzdelme különbözik mindattól, amit a szociális biztositás egyéb terén tesz; kezeli a venereás betegeket, egy millió biztositott tagnak, tehát az egész proletariátusnak gyógykezelése a pénztárakra hárul. Ezeknek családtagjait is kezeljük, látjuk el profilaktice, egész serege az előadásoknak tartatott és ép a venereás betegségekről szóló felolvasásokat igen nagy számban hallgatták a munkások. A magyar munkásbiztositás ezenkivül táppénzzel is ellátja 1907 óta a venerikus betegségben szenvedőket. A magyar pénztárak megengedték a Salvarsan használatát, ami nagy költséget okoz. A budapesti pénztár évente fél millió koronát, a magyarországi pénztárak pedig közel 2 millió koronát költenek a nemi betegségek gyógykezelésére és a betegek táppénzzel való ellátására. És amikor azt kértük, hogy a Salvarsan árát némikép csökkentsék, a Salvarsan magyarországi képviselője udvarias levélben elutasitotta a magyar munkásbiztositásnak ezt a kérését, hogy olyanfoku ármérséklést kapjanak, amilyet a német pénztárak mind megkaptak.

Az állam is vállalt magára a nemi betegek ellátására nézve bizonyos kötelezettségeket. Itt hangsulyoznom kell azt, hogy a pénztár az állam helyett lát el bizonyos feladatokat és vállal bizonyos anyagi terheket. Az 1898. évi XXI. t.-c. határozottan kimondja, hogy venereás betegségben szenvedő kórházi ápolásra szorultak a kórházakban ingyen, az állam terhére gyógykezeltetnek akkor is, ha a munkásbiztositó pénztárnak tagjai. A pénztárak természetszerüen kórházba utalják a kórházi ápolásra szoruló betegeket, de a kórházak ezeket ritkán fogadják el. A kórházak azt mondják a pénztári betegnek, hogy a pénztári tagok legalább is orvost és gyógyszert kapnak és ezzel már sokkal jobban

járnak, mint más beteg, a kórházak tehát utolsó sorban veszik fel a pénztári betegeket és először azokat a betegeket fogadják el kórházi ápolásra, akiknek még ennyi sem jut. Ennek a felfogásnak a következménye az, hogy rendszeresen visszautasitották betegeinket, bármenynyire rászorultak is a kórházi ápolásra, sőt sokszor olyankor is visszautasitották, amikor volt hely a kórházban. Ez az eljárás igazságtalanság a pénztárral szemben, nem is szociális és a pénztárak működését nagy mértékben akadályozza. Tessék elképzelni a proletár beteg sorsát, aki tömegszálláson lakik, ahol lány, gyerek, asszony egy szobában lakik vele. A betegnek sulyos heregyulladása van, vonszolja magát a szegény ember, vagy sulyos luese van, vérszegény, sápadt, abszolut munkaképtelen, sulyos fejfájással, éjjel gyötrő fájdalmakban szenved. Amint megtudják a szállásán, hogy ebben a betegségben szenved, rögtön kiteszik; ezeknek a betegségeknek fertőző voltáról tulzott a felfogás a társadalom körében. A szegény beteg erre hozzánk jön, hogy helyezzük el a kórházban. Mi kórházi utalványt adunk neki, eljárunk a kórházban és nem tudjuk elhelyezni. Tapasztalatom az, hogy akárhány ilyen szegény fiatal ember öngyilkosságának oka az, hogy heteken át vándorol kórházból kórházba és sehol sem veszik fel, lakása pedig nincsen.

A budapesti pénztár vezetősége megkisérelte azt, hogy az olyan betegeknek, akik az állam terhére ingyen gyógykezelendők, táppénzellátása megtérüljön, ami által javitható volna a többi pénztári betegek ellátása, megkisérelte, hogy hatósági megbizást szerezzen orvosai számára, hogy ezek a betegek az állam terhére gyógykezelhetők legyenek. Tudjuk, hogy ettől a pénztári orvosokat a belügyminiszter eltiltotta, ugy hogy ezek a terhek a pénztárakra hárultak. A pénztárra nézve ez a kérdés sokszorosan aktuális és sokszorosan nagyjelentőségü, nemcsak általános jellegénél fogva, hanem anyagi jelentőségénél fogva, mert a pénztárakat a törvény szerint az állam tartoznék mentesiteni a költségek alól és ezt az állam nem teszi meg.

Gyakorlati propozicióm az volna, hogy ha ebből a nagytekintélyü testületből valamely akció fog megindulni, ugy ez az akció három szempontra terjedjen ki.

1. Szaporittassanak a kórházi helyek, amelyekre a pénztári betegek is felvétessenek és gyógyittassanak, mert a proletár beteg lakásviszonyai olyanok, hogy lakásán akárhányszor nem kezelhető. A budapesti pénztár rendelő-intézeteiben gyógykezelteti a betegeket és végezteti a különböző kenéseket, injekciókat, de az országban nagyon keserves az állapot, nagyon sok helyen a rendelő-intézet csak egy szobából áll, ahol nincs is szakorvos. Ezeken a helyeken igazán rászorul a pénztári beteg a kórházi kezelésre és nem tud a kórházban helyet kapni. A pénztár nem csinálhat ilyen kórházi helyeket, mert a törvény szerint, amint a tag kórházba kerül, akkor már nem lehet a pénztár terhére, csak az állam terhére kezelni. Nem is tudtunk pl. a Munkáskórházban venerikus betegségek számára osztályt felállitani.

2. Az 1898. évi XXI. t.-c. hajtassék végre, a pénztár munkaképtelen bujakóros tagjai az állam terhére kezelendők; ha kórházban nincs hely

és ezért nem vehetők fel, akkor az állam adjon a pénztári orvosoknak hatósági megbizást, hogy a szenvedő munkaképtelen pénztári tagot az állam terhére kezelhessék a pénztári orvosok otthonában.

3. Gondozók létesittessenek minden pénztár székhelyén, amelyekben a nemi betegségek terjedése elleni propaganda is központot leljen. A pénztárnak ebből felmerülő költségeit legalább részben az állam viselje.

Dr. Vass Bernát egyet. m. tan.: Én azokat az előterjesztéseket, amelyeket különösen Deutsch Artur dr javasolt, elfogadom, mert azokat üdvösnek és célravezetőnek tartom. Elfogadom azt a pontját is az előterjesztésnek, amely külön szerológiai laboratórium felállitására vonatkozik, amely kizárólag ezt az intézményt szolgálná. Az ilyen szerológiai laboratórium felállitása a szifilisz elleni küzdelmet hathatósan támogatja, de csak akkor, ha szabályozva van a laboratórium működése és hogyha nem derüre-borura történnek itt a vizsgálatok, kivéve a diagnosztikai célra szolgáló vizsgálatokat. Bizonyos elvek szerint kellene a viszgálatoknál eljárni és azt hiszem, hogy a kezelőorvosoknak maguk között kellene megállapodni, hogy mikor történjenek a kezelés alatt álló betegeknél a vizsgálatok. Igaz, hogy ez részletkérdés, de bátor vagyok erre is felhivni a figyelmet.

A második kérdés a szerológiai vizsgálatoknak technikai kivitelére vonatkozik. Pl. a Wassermann-féle reakciónál szabályozni kellene azt, hogy hol történjék a vérvétel. Nézetem szerint azon a helyen történjék a vérvétel, ahol a legtöbb vizsgálat kivántatik, tehát a bőrgyógyászati osztályon és ide lehetne utalni a többi osztályokról is a betegeket. Lehetne a vérvizsgálatot a szerológiai laboratóriummal kapcsolatban is tartani, amihez azonban külön helyiségre és külön személyzetre is volna szükség. A szerológiai vizsgálatokat szintén koncentrálni kellene. Sok fölöslegés terhet róna a pénztárra, ha a vizsgálatok nem volnának koncentrálva, mert pl. öt vizsgálat végzése majdnem annyi költséggel jár, mintha huszonöt vizsgálatot végeznénk. Ilyen módon nagyon szépen kapcsolódhatik bele a laboratórium működése abba a küzdelembe, amelyet a pénztár a venerikus betegségek ellen folytat.

Dr. Nékám Lajos egyetemi tanár: Nagy köszönettel fogadom, hogy elhivni méltóztattak a szakértekezletre, mert rendkivül tanulságosak azok, amiket itt hallottam. Meglepetéssel látom, hogy a diszkusszió más irányban halad, mint ahogy képzeltem. Azt hittem, hogy arról lesz szó, hogy a pénztárak mit tehetnek a betegek érdekében. Nagyon kérem, hogy törekedjünk arra, hogy ne általános elvekre térjünk át, hanem konkrét elvekre, mert az általános elvek nem érnek semmit. A helyzet kulcsát meg kell találni, mert ebben a kérdésben ugy a pénztár, mint az állam érdeke azonos. A nagy célok és a nagy érdekek tökéletesen fedik egymást, lehetetlenség hogy ha minden részről meg van a jóakarat, a helyzet számára üdvös inditványok ne kerüljenek felszinre.

A felmerült eszmék egy része házilag megvalósitható. Pl. Ráskai kartársam emlitette, hogy este kellene rendeléseket tartani. Ez hatalmában áll a pénztárnak. Én a klinikán ezt szintén elrendeltem, mert a betegek érdekeit ilyen módon szolgálhatjuk.

Azt hiszem, hogy minden orvos, aki nemi betegségek gyógykezelésével foglalkozik, látja azt, hogy legnagyobb fáradozása és a hatóság minden jóindulata, pl. ingyen gyógyszerek engedélyezése, teljesen eredménytelenné válik bizonyos pszichológiai momentum folytán. A betegek eleinte hálával fogadják a gyógykezelést, de később megunják a kezelést és nem lehet rákényszeriteni őket, hogy a rendelésekre eljárjanak. Igy van ez nemcsak nálunk, hanem az egész világon. Van egy amerikai orvos barátom, aki városa lakóival együtt élt, a város összes lakóit gyógykezelte, formálisan apja volt a munkásoknak és ő is panaszkodott, hogy három-négy kurát sikerült végeztetni a betegekkel és azután már nem jöttek el a rendelésre. Nagyon szeretném, ha sikerülne az értekezletet arra hangolni, hogy ezirányu kérésekkel és javaslatokkal lépjenek fel. Az első javaslat az lehetne, hogy kimondandó volna a leghumánusabb, legkiméletesebb módon a kezeltetési kötelezettség. Addig, amig a gyógykezelés alól kivonhatják magukat a betegek, igazi eredményeket elérni nem lehet. Ennek megvalósitása érdekében be kell hozni a betegek bejelentésének kötelezettségét. Dániában az orvosok kötelesek minden egyes esetet a beteg nevének megnevezése nélkül bejelenteni s a beteget csak akkor tartoznak megnevezni, ha a beteg nem akarja gyógykezeltetni magát. Ilyen törvény van Norvégiában. Poroszországban van királyi rendelet, amely elrendeli, hogy ahol az orvos közérdekből szükségesnek látja, joga van az illető beteget bejelenteni kezeltetési kényszer alkalmazhatása végett. Ez a rendelet feledésbe ment, de 1908-ban ujból kiadták, ugy hogy most teljesen érvényben van. Nem volna lehetetlenség ezt az intézkedést nálunk is megvalósitani és akkor módunkban volna a betegeket nemcsak kéréssel, hanem szelid kényszerrel is rávenni a kezelésre. Ezt gondolnám én megvalósitandónak azon házi, technikai javitások mellett, amelyek esetről esetre eszközölhetők. Egyébként készséggel elismerem, hogy a pénztár nagyon sokat tett e téren és a maga hatáskörében nem is tehetett többet.

Volna még egy pont, amelyre nézve az Országos Pénztár működése volna igénybe veendő, mert az Országos Pénztár a helyiszervek működését felölelő domináló helyet foglal el. A belügyminiszter a legintenzivebben érdeklődik ezen kérdések iránt és minden messzemenő intézkedést kész megtenni. E célból üdvös lenne, ha a pénztárok a gondozó-intézeteket, ambulatóriumokat a már meglévő vagy létesitendő intézményekhez, kórházakhoz kapcsolnák. A pénztár rendelkezésére orvosok állanak, akiket fel lehetne használni e célre, ugy hogy e téren a pénztárak és az állam működése valamilyen formában összekapcsolható volna.

Azt hiszem, hogy a leghelyesebb, ha az értekezlet nem arra törekszik, hogy mindenféle különböző irányban csapongjon el, mint pl. a prostitució kérdésen, bár ez nagyon fontos kérdés, de nincs annyira módunkban e tekintetben valamit is tenni, hanem inkább irányitsuk a figyelmünket arra, hogy a pénztár hatáskörét kiszélesitsük. Üdvös dolognak tartanám, ha ez értekezletből indulna ki az az óhaj, hogy a cseléde-

ket is vonjuk be biztositási kötelezettség alá, sőt megvallom, attól sem riadnék vissza, hogy a prostituáltakat is be kellene vonni valamely alkalmas módon a munkásbiztositás keretébe és ezeknek gyógykezeléséről is kellene gondoskodni.

Véleményem szerint tehát az intézkedések egy része házilag teendő meg, amelyeket a pénztár maga saját hatáskörében megvalósithat, az intézkedések másik része pedig elvi jelentőségü kérdésekre vonatkozik és itt ki kell emelni a bejelentési kötelezettség, a kezeltetési kötelezettség kimondását, harmadszor a biztositási kötelezettség kiszélesitendő volna azzal, hogy uj néposztályokat hozzunk a munkásbiztositás keretébe, amelyeket gyógykezelésben részesitünk, végül negyedszer azon különböző intézményeket, melyeket az állam fel fog állitani, a pénztár meglevő intézményeivel kell összekapcsolni.

Dr. Jurkinyi Emil főorvos: Friedrich tanár ur felszólalásában hangsulyozta azt, hogy csak ugy lehet célt érni, ha megtaláljuk a módját annak, hogy hogyan lehet megelőzni a betegségeket. 1882-ben hivatalosan megállapittatott az, hogy a bujakor terjedése és intenzitása vele jár a társadalmi és erkölcsi sülyedéssel. Igen terjedelmes statisztikai kutatás alapján ezt a megállapitást a Királyi Orvos Egyletben tartott előadásomban megtoldottam azzal is, hogy a bujakór csökkenése párhuzamosan jár a rendőri intézkedések megjavulásával és akkor rámutattam arra, hogy tulajdonképen a bujakóros betegségek terjedését megakadályozni rendőri intézkedések nélkül nem lehet. Hogy mennyire igazam volt, azt bizonyitja az is, hogy mikor pár évvel később a rendőrség konfiskáltatta az egész fővárosban található óvószereket, borzasztó mértékben terjedt a lues. Előadásomban hangsulyoztam azt is, hogy a szifilisz, a bujakór abban a mértékben terjed, amilyen arányban kevesbedik a bordélyházi nők száma. Mit tett erre e rendőrség, — meghatározta a bordélyházak számát, ugyhogy most annyi bordélyház sincs, mint abban az időben volt. A rendőrség még tovább ment intézkedései tekintetében és megengedte az utcai kéjelgést, a nyilvános helyeken való kéjelgést, amennyiben minden nála jelentkező nőnek bárcát adott, de nem ellenőrizte azt, hogy ahol ezek a hölgyek vannak, ezek között nagy számban vannak olyanok is, akiknek nincs bárcájuk. Ha a rendőrség erélyesen lép fel és üdvös intézkedéseket tesz, akkor nagy mértékben csökkentheti a bujakór terjedését. Ajánlom, hogy a pénztár igazgatósága irjon át a rendőrséghez, vagy a miniszteriumhoz, hogy az ellenőrzést szigorubban kezelje.

Dr. Szegvári Sándorné: A radikális nőmozgalom ezzel a kérdéssel főleg szociális szempontból foglalkozik és azokkal az itt jelenlévő egyes orvos urakkal szemben, akik azt mondják, hogy ez felesleges és hogy csak praktikus kérdésekről van szó, a nagy általános szempontok megvitatása nem segitene rajtunk, ezekről tehát ne is beszéljünk, — én azt hiszem, hogy éppen a nagy vezetőszempontok adják meg az utat a praktikus kérdésekhez. Mert ha nincsenek vezetőszempontjaink, ugy a praktikus, gyakorlati intézkedések is csak tapogatódzások lesznek. A pénztárnak, amely szociális szempontból is foglalkozik a kérdéssel,

kell, hogy elvi álláspontja legyen. Ha azt mondjuk, hogy az ifjuságot tiszta életre kell nevelni, hogy lehetőleg elkerülje a prostituciót, amely egyedüli okozója a nemi betegségeknek, akkor lehetetlen, hogy viszont abban a másik irányban haladjunk, hogy állami intézményt csináljunk a prostitucióból, azáltal, hogy rendőri felügyelet alá helyezzük. Ha azt mondjuk, hogy ez veszélytelen, megengedett, az állam jónak tartja, hogy ilyen intézmények vannak, akkor különösen a fiatalság azt hiszi, hogy rendben van a dolog és hogy joga van neki ezen intézmény igénybevételére. Akkor természetesen a jelzett irányban nem lehet nevelni a fiatalságot. Ha a mi álláspontunkat is figyelembe veszi a pénztár, ugy nagyon kérjük, hogy a teendő felterjesztések megszerkesztésénél a rendőri felügyelet szigoritására vonatkozólag ne tétessenek javaslatok.

A legutóbbi időben arról volt szó, hogy a háztartási munkásnőket, a cselédeket szintén ilyen rendőri vizsgálat alá kellene helyezni, mert nagyon sok a venerikus beteg köztük. Valószinü, hogy nagyon sok a venerikus betegségben szenvedő cseléd, ez az intézkedés azonban egyáltalában nem célravezető és épp azért helyesebb irányban kellene valamit ez ügyben tenni és itt csatlakozom Ráskai tanár javaslatához, hogy a pénztár kötelékébe fel kellene venni a cselédeket is. Ebben az irányban szükséges volna, hogy felterjesztés intéztessék az államhoz. Ezzel kapcsolatban a cselédtörvény reviziója is szükséges volna, miután a cselédtörvény még mindig tartalmazza a kicsapongási paragrafust, amelynek értelmében a gazda, ha a cseléd venerikus betegségben szenved, nemcsak felmondás nélkül elcsaphatja a cselédet, hanem az egy havi gyógykezeltetés elől is elesik a cseléd, amire máskülönben a cseléd-törvény értelmében joga volna.

Az egyik felszólaló azt mondotta, hogy a rendőrség volna hivatva arra, hogy megakadályozza a betegségek terjedését és ahol megszüntették a rendőrség működését, ott jobban terjednek a venerikus betegségek. A statisztika azt bizonyitja, hogy ez a fölfogás téves. Angliában pl. a rendőri ellenőrzés megszüntetése után az első években ugyan jobban terjedtek a nemi bajok, de a későbbi években nagyon csökkent a betegségek száma.

Friedrich tanár ur emlitette, hogy mennyire védtelen a fiatalság. Én nemrégiben előadást tartottam és azt ajánlottam, hogy a csábitásnak a törvényben a 14-ik életévben meghatározott korhatárát emeljék fel 16 évre, a házasságkötésnek minimális korát is a törvény a lányokra nézve a 16-ik életévben szabja meg. Azt pedig tudjuk, hogy ép a 14-től 16 évig terjedő időközben nagyon könnyen esnek a csábitás áldozatául a lányok. Igen örülök, hogy Friedrich tanár ur részéről azt hallottam, hogy a fiukat is meg kellene védeni, mert én azt hittem, hogy ha ezt a nagyközönség előtt hangoztatni merném, ugy az ilyen javaslatot nagy derültség fogadná. Nagyon fontos volna, ha a pénztár ebben az irányban is felterjesztéssel élne, hogy a csábitás törvényszerü korhatárát emeljék fel ugy a fiukra, mint a leánygyermekekre nézve a 16. életévre, miután a házasságot is csak ebben a korban engedi meg a törvény. Javasolom továbbá, hogy a felterjesztésekbe vegyük bele azt is, hogy a

házasságkötés előtt kötelező legyen az előzetes orvosi vizsgálat és a házasságkötés csak akkor engedtessék meg, ha a házasulók egyike sem szenved venerikus betegségben.

Dr. Török Lajos egyet. tanár: Mindenféle eszmék vetettek itt ma fel, részben uj, részben régi eszmék, amelyek vonatkozásban állanak a venerikus betegségek elleni küzdelemmel. Igen helyesen mondotta Nékám professzor, hogy célszerü volna, ha e kérdésben tanácskozván, konkretizálnánk és ha nem csaponganánk mindenféle irányban. De én a magam részéről még jobban konkretizálnék. Mert milyen alkalomból kerültünk ma össze — ugy-e bár a háboru alkalmából. Abból a szempontból kell tehát ezt a kérdést tárgyalnunk, hogy a venerikus bajok elterjedésének veszedelme, amely békében is fennállott, most a háboru alatt megnövekedett és hogy *most* mi a teendőnk. Arról, hogy a venereás fertőzések a háboru alatt szaporodtak, számosan szereztek meggyőződést; én magam ezelőtt két héttel publikáltam egy kis statisztikát, amely e körben azért is fog érdeklődést kelteni, mert az szintén egyik pénztár beteganyagára vonatkozik. A Ferenc József kereskedelmi kórház beteganyagának friss fertőzéseit tettem megállapitásaim tárgyává, azokat az uj eseteket, melyek a háboru alatt keletkeztek és kitünt, hogy a friss fertőzések száma a háboru alatt megkétszereződött. A fertőzéseknek ez a megnövekedett arányszáma a férfiakra vonatkozik. Ugyanakkor, amikor a férfiak fertőzési száma megkétszereződött, a nők fertőzésének száma a pénztár tagjai között aránylag csekély maradt. A fertőzések arányszámának ez a megnagyobbodása valami nagy számban nem fejeződik ki, azelőtt volt 0.4—0.5 %, most pedig 1 %. Ez a szám egymagában nem jelenti még a szifilisznek valami aggasztó módon történő terjedését. De ha tekintetbe vesszük azt, hogy átlag kb. 3 évig az infekció után jelentkeznek ragályos kóros elváltozások, vagyis, hogy három éven belül azoknak a száma, akik ragályos szifiliszes elváltozásoknak hordozói, illetőleg akiken ilyenek jelentkezhetnek megháromszorozódik, akkor sokkal komolyabbnak fogjuk a situaciót látni. Egy 1895-ben készült s a munkásokra vonatkozó statisztikában a friss fertőzések számára szintén 0·4—0·5 %-ot számitottak ki, ami Budapest akkori 12—70 éves férfilakossága mellett azt jelentette, hogy Budapest férfilakosai közül minden 71. tudta legalább időnként a szifiliszes fertőzést tovább terjeszteni. A szifiliszes fertőzések mostani száma mellett tehát Budapesten két év mulva körülbelül minden 35. férfi fog időnként szifilisszel fertőzhetni. Már pedig, ha kellő óvó rendszabályokkal nem fogunk védekezni, ez a veszély nemhogy csökkeni, hanem még nőni fog. Hogy a nemi fertőzés a háborus szintér közelében milyen foku, arról mindnyájan olvastunk. Blaschkő jellemző dolgot mond az orosz harctérre vonatkozólag: „Es prostituiert sich hier, um es kurz zu sagen, fast alles, von der Bettlerin bis hoch hinauf.“ Hogy a venereás fertőzés tekintetében ez mit jelent, azt bővebben kifejteni felesleges. Hogy Budapesten, ahol a bevonuló katonaság részben magával hozza a szifiliszt és részben Budapesten szerzi, milyenek a viszonyok, arról a napilapok is adnak felvilágositást és a rendőrségi razziák. A veszedelem a háboru tartama

alatt folyton fokozódik és ha katonáink a békekötés után venereás betegséggel fertőzve hazatérhetnek, jóval a mostani arányok fölé emelkedhetik. Ennélfogva nem általánosságban kell beszélni, hogy mit lehet tenni e betegségek ellen, hanem, hogy a háboruval kapcsolatban mi a tenni való. A sokféle intézkedés közül, amelyeket ajánlottak, azokra kell sulyt helyezni, amelyeknek közvetlen és erős a hatásuk. Hogy a felvilágositás jó, ki tagadná azt, de én azt hiszem, hogy a felvilágositásokkal nagy eredményt elérni nem lehet, a nemi ösztönnél okoskodással nem fogunk sokra jutni. Ugy vagyunk más kérdésekkel is. A prostitució kérdését sem lehet e percben elintézni. Véleményem szerint a nemi betegségek elleni védekezésnek valóban hatékony intézkedései abból az egyszerü elvből vezethetők le, hogy ezen a téren *a betegek gyógyitása a legjobb prophylaxis.* Az ebből az elvből levonható követelések a következő három pontban foglalhatók össze. Ezekre kell a pénztárnak is, ha részben kivül is esnek hatáskörén, sulyt helyezni:

1. A katonák jórésze visszatérvén polgári foglalkozásához, a pénztárnál fogja majd keresni a további gyógykezelést. Ha tehát nagyon sok katonát fognak meg nem gyógyultan hazaküldeni, akkor a mi feladatunk leküzdhetetlen. A *beteg katonákat meg kell gyógyitani.* Ugy a harctéren és a harctér közelében lévő, mint a bevonuló katonák orvosi ellenőrzése, következésképen a venereás betegeknek kifürkészése különös nehézségekkel nem jár. A szifiliszben és általában a venereás bajban szenvedő katonák kórházban kezeltessenek. Csak azok, akik az ismételt orvosi vizsgálat alkalmával egészségeseknek bizonyultak és azok, kiknek betegsége alapos és hathatós kezeléssel gyógyittatott, bocsátandók haza. A szifiliszben szenvedő katonák hazabocsátásuk előtt addig kezelendők, amig fertőző képességük megszünik. *További ellenőrzésük és tovább kezelésük — amennyiben pénztári tagok — a pénztárakra bizandó.*

2. A második követelés a prostitucióra vonatkozik. Most természetesen nem lehet szó a prostitució kérdésének megoldásáról és felesleges a vita a felett, hogy az abolicionistáknak van-e igazuk, vagy azoknak, akik a szigoru reglementatiot követelik, de hogy a prostitució e percben veszedelem, azt bővebben nem kell magyaráznom. *Ennélfogva követelni kell, hogy a prostitució, még pedig ugy a nyilvános, mint a titkos, rendőrileg szigoruan ellenőriztessék. A beteg nők kórházban internálandók, ahol addig kell maradniok, mig meggyógyultak.* A felmerülő költségek nem jöhetnek számitásba, mert hiszen amikor azokat a költségeket viseljük, amikbe ezeknek a nőknek a gyógyitása kerül, ugyanakkor elkerüljük azokat a kiadásokat, amelyeket az általuk inficiáltak gyógyitása okozna. És helyesen mondja Blaschko: »Wenn wir eine Million Kriegsgefangene durchfüttern, können wir da nicht 30—40,000 gemeingefährliche Frauen ebenfalls bis zum Schlusse des Krieges auf solche Weise unschädlich machen?«

3. *Gondoskodni kell a szegénysorsu venereás polgári betegek gyógyitásáról* is a megfelelő kórházi osztályok és ambulatóriumok szaporitásával. A mi pénztárunknál nem egy központi, hanem több, a betegek által könnyen elérhető, munkahelyükhöz közel fekvő perifériku s

elhelyezésü rendelőintézet felállitását javasolom. *Különös suly helyezendő a betegsegélyző pénztárak közreműködésére, még pedig nemcsak a háboru alatt, az itthon maradt polgári lakosság kezelése tekintetében,* hanem mint már emlitettem, a polgári foglalkozásukhoz visszatért katonák továbbkezelésekor is. Én osztom Nékám professzor azon nézetét, hogy a bejelentési kényszerrel közelebb férközünk a betegekhez, de akkor alkalmat is kell adni arra, hogy meggyógyitsuk a betegeket. Az a követelmény, hogy bejelenteni kell a betegeket, egyszersmind magában foglalja azt a követelményt is, hogy kellőleg gondoskodni kell a gyógyitásukról. A kényszerbejelentés különben sok inconvenientiával jár, kétélü fegyver, mely könnyen árthat is. De e nélkül is a pénztárnak gondoskodnia kell beteg tagjai kezeléséről. Azt hangoztatták ma egyes felszólalók, hogy azok a pénztári tagok, akik egy ideig eljárnak a pénztár rendeléseire, később megunják ezt, elmaradnak és kellőleg nem kezeltetik magukat. A bejelentésnek és a kényszerkezelésnek támogatására is ezzel lehet érvelni. De kényszer nélkül is állandó kezelésre birhatjuk a betegeket. Ebben a tekintetben a következők a tapasztalataim:

Régebben a kereskedelmi pénztárnál azt tapasztaltam, hogy a tagok állhatatossága a szifilisznek hosszu ideig tartó kezelésének végrehajtásában nem volt nagy, a betegek egy része idő előtt abbahagyta vagy rendetlenül végezte a kezelést és szivesen hajlott arra, hogy orvosát változtassa. Ezzel szemben az utóbbi években azt tapasztaljuk, hogy a kereskedelmi pénztár tagjai a bőrgyógyászati rendelésen állhatatosan kitartanak, hivek az orvosukhoz, rendeléseit pontosan betartják, szivesen jönnek el még tünetmentesség esetén is tanácsaiért és még az ismételt injectiós kezelést is türelemmel viselik el.

Ez a javulás a régebbi viszonyokkal szemben a következőkben leli magyarázatát: *a*) A szifilisz körüli korszakos felfedezések, melyek az utolsó évtized tudományos kutatásainak gyümölcsei, a laikus közönség széles köreiben is ismertekké lettek, ott is mély meggyőződéssé vált, hogy ezek segitségével a szifilisz gyógyitása most összehasonlithatlanul sikeresebben végezhető, mint azelőtt. A kereskedelmi pénztár tagjai szivesen keresték tehát fel a pénztár bőrgyógyászati osztályát, amely tudomásuk szerint rendelkezett a szifilisz hathatós gyógyitására szükséges eszközökkel, nevezetesen a korai diagnosisra szükséges kellőleg felszerelt mikroskóppal, a Wassermann-reactio végrehajtására szükséges laboratorium segitségével és a modern gyógyitásra szükséges gyógyszerekkel.

b) A bőrgyógyászati rendelésen kellőleg szaporitották az orvosi segédszemélyzetet. Ezzel lehetővé vált a tömegrendelés hátrányainak csökkentése, illetőleg kiküszöbölése. A kellő számu segédszemélyzettel rendelkezvén minden egyes betegről törzslapot vezettettem ugy, hogy dacára a betegek nagy számának és a betegség hosszu lefolyásának minden egyes esetről bármely pillanatban a legteljesebb informatióval rendelkeztem. Emellett minden egyes betegnek több időt szentelhettünk, ugy hogy a betegek azt az impressiót nyerték, hogy nem tünnek el szemeink elől a segitségünket kérők tömegében.

Lássuk már most, hogy ezzel szemben hogy áll a dolog a kerületi munkásbetegsegélyző pénztárnál. Ott is tulajdonképen megvan minden, amire a szifilisz leküzdésére szükség van, de valahogyan olyan az elrendezés, hogy komplikáltabb uton, nehezebben és sok időveszteséggel hozzáférhetők ezek a fontos segédeszközök. A spirochétavizsgálatra és a Wassermann-reactio számára kitünő laboratorium áll rendelkezésre. De mig a kereskedelmi betegsegélyző pénztár rendelésén ott, a rendelés idejében, az ott lévő mikroskoppal csináljuk meg a korai diagnosist, addig a kerületi pénztárnál a betegeknek külön kell bejönniök a laboratoriumba. A kereskedelmi pénztárnál a Wassermann-vizsgálathoz szükséges vérvételt szintén a rendelő órában végezzük, a kerületi pénztárnál esetleg az ujpesti vagy kőbányai rendelő intézetből a központi rendelőbe kell a betegnek jönnie, vagy pedig az esti rendelésről a reggelire utasittatik vérvétel végett. A salvarsant azelőtt a rendelő intézetben tartottuk, a kereskedelmi pénztárnál most is ez a berendezés divik, utóbb ezen változtatás történt s a betegnek most a gyógytárba vagy a központba kell a salvarsanért mennie. Mindebből kiviláglik, hogy a betegek ellátása a kerületi pénztár bőrgyógyászati rendelésein a betegekre nézve nagyobb időveszteséggel jár. Pedig ezek tulnyomóan munkaképes emberek, akiknek az időveszteség pénzveszteséget jelent. A betegek ebből az okból szinte önkénytelenül huzódoznak a rendelések tulságos igénybe vételétől és különösen tünetmentesség esetén el is maradoznak.

Ehhez járul még, hogy a kerületi pénztár bőrgyógyászati rendeléseit kevésbbé sikerült megszabaditani a tömegrendelés hátrányaitól, mint a kereskedelmi pénztárét. A kerületi pénztár bőrgyógyászati osztályain véleményem szerint az orvosok száma nem elegendő, ugy hogy itt az orvosok aránylag kevesebb időt szentelhetnek az egyes betegnek, törzslapok vezetéséről pedig szó sem lehet. Az az állitásom, hogy a kerületi munkásbetegsegélyző pénztár bőrgyógyászati rendelései az orvosok száma tekintetében aránylag mögötte állnak a kereskedelmi pénztár rendelőjének, látszólag ellentmond a valóságnak s ha egyszerüen a betegek vagy az osztályok számát az orvosok számával osztjuk, talán kiszámithatjuk, hogy átlagban nincs külömbség a két intézmény bőrgyógyászati rendelői között. Ámde az átlagos statisztika itt is a valóság eltüntetésére jó. A valóságban pedig a következőkben áll a dolog: Az egyes bőrgyógyászati osztályok látogatottsága a kerületi pénztárnál igen külömböző. Az esti rendelésen összegyülekező betegtömegek ellátására például sokkal több orvosra volna szükség, ha azt akarjuk elérni, amit a kereskedelmi pénztár bőrosztályán öt orvos végez. Más osztályokon a munkaképtelen betegekre vonatkozó, főleg administrativ munka az orvosok annyi idejét foglalja le, hogy más fontos munkára nem futja. Igy például a háboru előtt volt idő, amikor az én osztályomon a munkaképtelen tagok nyilvántartása, be- és kijelentése stb. állandóan két orvost foglalkoztatott. Mennyivel okosabb dolgot végeztek volna ezek az orvosok, ha a szifiliszes betegek törzslapjait vezették volna, a Wassermann-reactióhoz szükséges vért vették volna, vagy spirochétalelettel a szifilisz korai diagnosisát állapitották volna meg. A kereskedelmi pénztár bőr-

betegosztályán munkaképtelen beteg alig fordul meg, minthogy a pénztár tagjainál a művi bőrlob kifejlődésére, amely a bőrbetegségek között leginkább okoz munkaképtelenséget, alig nyilik alkalom. A kerületi pénztár azon bőrbetegrendelésein, amelyeken sok munkaképtelen bőrbeteg fordul meg, ezek szerint tehát aránylag több orvost kell alkalmazni, mint a kereskedelmi pénztár megfelelő osztályán.

Az orvosi személyzetnek kellő szaporitása a kerületi munkásbetegsegélyző pénztárnál is lehetővé tenné a szolgálat olyan szervezését, amely a kereskedelmi pénztár bőrgyógyászati rendelését oly népszerüvé tette, itt is elérhető volna az a középvonal a tömeg- és egyéni rendelés között, amely a tagok igényeit kielégiti és ragaszkodásukat előidézi ugy, *hogy minden különös kényszer nélkül* itt is betegségük teljes meggyógyulásáig állhatatosan fogják a rendeléseket felkeresni.

Külön emelem ki még egyszer a kórlapokat (törzslapokat), amelyeket minden egyes betegről vezetni kellene és a vérvételeket, amelyek a Wassermann-reactió megejtése céljából a kezelés alatt ismételve megejtendők, még pedig abból a szempontból, mert tapasztalatom szerint mind a kettő különösen impressionálja a betegeket és erősiti bennük azt a hitet, hogy a reájuk irányuló figyelem és gondoskodás teljes és mert ezek a gondos kezelés mellett különösen alkalmasak annak a hatásnak elérésére, hogy a betegek a hosszu kezelés dacára is hiven kitartsanak rendelő intézetük mellett és kellőleg gyógyittassák magukat.

Mindezek alapján a pénztári szolgálat tekintetében azt javasolom, hogy a bőrgyógyászati osztályok személyzete szaporittassék. Ezt összehasonlithatlanul fontosabb és üdvösebb intézkedésnek tartom, mint egy uj központi osztály felállitását. Az uj osztály semmi esetre nem idézné elő a már meglévők akkora depletióját, hogy azok a mostani személyzettel munkájukat az imént kijelölt keretek között végezhessék.

Az egyes osztályoknak kötelességévé tétessék, hogy minden betegről kórtörténetet vezessenek, hogy a Wassermann-reactióhoz szükséges vérvételt ők ejtsék meg, hogy a spirochétavizsgálatokat ők végezzék. E célból az osztályok a szükséges eszközökkel (különösen mikroskóppal) láttassanak el.

A szifiliszben megbetegedett pénztári tagok a rendelés alatt magától értetődőleg megkapják orvosuktól élő szóval a szükséges felvilágositásokat bajuk természetéről, a gyógyitás tartamáról és a betegség tartama alatt szükséges miheztartásukról. Ez az élő szóval történő felvilágositás, amely szükség esetén meg is ismételhető, a beteget sokkal jobban impressionálja, mint a nyomtatott felvilágositások, amelyeket bőrgyógyászati rendeléseken osztogatni szokás, és inkább teszi reájuk azt a már jelzett okokból kivánatos benyomást, hogy az orvos behatóan foglalkozik velük. Emellett természetesen rövid nyomtatott felvilágositásokat és utasitásokat is adhatunk a betegeknek.

Fontos volna továbbá a szifiliszben megbetegedett pénztári tagok nyilvántartása abból a célból, hogy azok, akik bajukat kellőleg nem gondozzák, a pénztár főorvosi hivatala részéről figyelmeztessenek a gyógyitás szükségességére és hogy a kezelésre időről-időre meghivassa-

nak. Ez is csak kellő számu segédszemélyzet segitségével eszközölhető.

Az is meggondolás tárgyát kell hogy képezze, hogy ne lépjen-e a kerületi munkásbetegsegélyző pénztár a többi pénztárral olyan megállapodásra, hogy az egyik pénztárból ki- s a másikba belépő szifiliszben megbetegedett tagok a kezelés folytatására figyelmeztessenek. A betegekre vonatkozó adatok természetesen kizárólag a főorvosok között cseréltetnének ki. A tag felvételekor az orvos részéről kérdés intéztetnék hozzá, hogy volt-e szifilisze és hogy milyen kezelésben részesült. Elégtelen felvilágositás esetén az előbbi pénztár főorvosához kellene a szükséges adatokért fordulni. Ehhez természetesen az szükséges, hogy minden pénztár vezessen törzslapokat szifiliszes betegeiről. A beérkezett adatok a megfelelő bőrgyógyászati osztálynak átadandók és a beteg utasitandó az osztály segitségének igénybe vételére.

Ugyanez az eljárás ajánlatos a háboruból visszatérő és a pénztárba belépő férfiakra vonatkozólag is. A szükséges felvilágositásokat ebben az esetben a katonai egészségügyi fórumok adhatnák meg és ennek szükségességére a pénztár már most felhivhatná az illetékes körök figyelmét.

Dr. Wohl Mór: Én azokról a tapasztalatokról akarok említést tenni, amelyeket a munkásnegyedben, Angyalföldön észleltem. Feltünő, hogy a szifiliszfertőzések most sokkal sulyosabbak és sokkal nagyobb számban fordulnak elő, mint azelőtt. Nagyon sok a női inficiált. Ezek között nagyon sok a serdületlen, sőt még az egészen kiskoru fiatal gyermek, akiknek fertőzéséről, a lakásmizériákat tekintbe véve, azt kell feltennünk, hogy ezek nagyrészben ágy- és klozet-infekciók. Ez a kulturálatlanság hatása. A katonák fertőzését illetőleg megjegyzem, hogy nagyon sok municiós gyár van a környéken s körülbelül 110 harctérről visszajött beteg katona dolgozik itt, akiket alkalmam van gyógykezelni, akik közül 64 a harctéren fertőzte meg magát.

Hogy gyakorlati szempontból mi a teendő, erre nézve megjegyzem, hogy a szóbeli propaganda teljesen meddő és hatástalan, irásbeli propaganda, figyelmeztetési lapok, nyomtatásban kiadott óvó-rendszabályok sokkal nagyobb eredményekhez vezetnének, mert ezeket mohón olvassák a betegek. Az irásbeli propagandát terjesszük ki az iskolákra is. Az ipariskolai és kereskedelmi iskolai tanárok adhatnának a tanulók kezébe ilyen nyomtatványokat, amivel a serdületlen gyermekek fertőzésének veszedelmét nagymértékben elháritanánk. Teljesen keresztülvihetetlen az, hogy centralizálni kell egy központban a rendeléseket és ott kezelendők a betegek, Angyalföldről még a kerületi rendelőintézetbe is nehezen jönnek el betegek. Az én nézetem az, hogy a meglévő rendelőintézeteket még tökéletesitsük, szereljük fel mindazzal, ami szükséges, lássuk el kellő orvosokkal és akkor tényleg megtettünk mindent, amit megtenni érdekünkben állott.

Kiss Adolf igazgató: Mint az előző alkalmakkor, most is röviden jelezni kivánom — és ez mindjárt Nékám tanár ur ő méltósága felszólalására válasz is kiván lenni, — hogy ez értekezleteknek tulajdon-

képpen kettős célja van; az egyik, hogy mit tehet a pénztár saját hatáskörében, a másik az, hogy a társadalom és állam hasonirányu törekvéseit mikép lehetne a pénztár működésével összekapcsolni. Mert hiszen tudjuk — éppen előttem fekszik Nékám tanár ur rendkivül érdekes előadása a háboruról és nemi betegségekről, — de tudjuk a főváros közigazgatási bizottságában tett rendőri jelentésekből is, hogy a nemi betegségek ijesztő módon terjedtek el a háboru alatt. Az illetékes tényezők ennek tudatában vannak, intézkedéseket kivánnak minden oldalról tenni a továbbterjedés leküzdésére, hogy megakadályozzák azt, hogy a bujakóros fertőzés a néptömegekre még jobban átterjedjen. Ebben az akcióban a pénztár is kivenni kivánja részét két szempontból.

Az első szempont saját financiális érdekünk. Nekünk gondoskodnunk kell arról, hogy tagjaink lehetőleg egészségesek legyenek, hogy tagjaink utódai, vagyis jövendő tagjaink szintén egészséges generációvá fejlődjenek. A másik szempont pedig az, hogy a pénztárnak szociális feladatai is vannak a saját szükebb hatáskörén kivül és ezen szociális feladatainak is eleget kiván tenni, amidőn az általános állami és társadalmi küzdelemben, amely a nemibetegségek és bujakór ellen megindul és amely kell, hogy igen hatalmas akcióvá fejlődjék és erélyes állami intézkedésekre vezessen, a pénztár a maga részét kivenni kivánja. Természetesen mindig hangsulyozva azokat a szerény eszközöket, amelyek e tekintetben rendelkezésünkre állanak. Az előadásokból és felszólalásokból azt hallottuk, hogy a pénztár ezirányu tevékenysége már is eléggé üdvös hatásu, mert nemcsak a beteg tagokat, hanem tagjaink családtagjait is kezeljük, sőt a háboruval kapcsolatban a pénztár tultette magát törvényen és alapszabályszerü intézkedésen és állandóan kezeli mindazoknak a családtagjait, akik jelenleg katonai szolgálatot teljesitenek, akik tehát a pénztárnak jelenleg nem tagjai. Ezt szintén részint szociális feladatának tudja a pénztár, részint saját érdekének is.

És itt csak röviden érintem, hogy a Budapesti Pénztár már az 1912. év végén elhatározta, hogy a bujakór és nemi betegségben szenvedő tagok között felvilágositó iratokat oszt szét és felvilágositó előadásokat tart. A szöveg elkészült s 1913. áprilisban felterjesztetett az Országos Pénztárhoz. Az Országos Pénztár 1913. augusztus 1-én tudatta velünk, hogy felterjesztésünket feldolgozás alá vette s a tartandó előadásokhoz diapozitiv lemezek elkészitése is munkában van. A tárgyalások, sajnos, elhuzódtak s a közbejött háboru ezt az akciót is megakadályozta.

Megemlitem azt is, hogy a pénztár évtizednél hosszabb idő óta rendez egészségügyi előadásokat s ezek során különös figyelemmel volt mindig arra, hogy a nemi betegségek felől kellő felvilágositást terjesszen.

A nemi betegségek elterjedését általában a háboruval hozzák kapcsolatba. Ez igy is van. Különösen növeli a bajt a háboru hosszu tartama, amelynek folyamán venerikus betegségek nemcsak a hadsereget veszélyeztetik, de a polgári lakosságot is. Az egészséges utódok

érdekében parancsoló szükségesség, hogy ez ellen felvegyük a küzdelmet. Hiszen 200.000-re becsülik azon elmaradt születések számát, amelyek a nőknek gonorrhea okozta meddőségére vezethetők vissza.

Amidőn napjainkban Németországban a nemi betegségek terjedését észrevették, a német katonai hatóságok legelőször is a munkásbiztosításhoz fordultak és az ő közreműködését kérték a nemi betegségek leküzdése érdekében. Ezt sajnos nem tapasztaltuk Magyarországon, sőt ellenkezőleg, azt tapasztaltuk nemcsak ezen a téren, hanem mindennemü szociális és szociál-hygiénikus intézkedés terén, hogy a munkásbiztositás meglevő szervezetét, amely szervezet továbbépitésével lehetne üdvös alkotásokat létesiteni, figyelembe soha sem vették. E helyett mindig uj szervezetet csináltak, ahelyett, hogy a meglevő szervezeteket hoznák oly helyzetbe, hogy uj feladatokat is vállalhassanak magukra.

Ismétlem, a német hadvezetőség elég korán fogott hozzá a háboruval összefüggésben levő nemi betegségek tervszerü leküzdéséhez és e célból a katonai hatóságok a német szociális biztositókkal együtt működtek. A főelv az volt hogy a nemi beteget látszólagos felgyógyulása után is szigoru ellenőrzésnek kell alávetni, mindaddig, mig a fertőzés vagy a visszaesés veszélye meg nem szünt.

1915. március havában a főkormányzó meghivása folytás Brüsszelben ez ügyben értekezletet tartottak, mig azután a terv megvalósulást nyert a Reichsversicherungsamtban tartott azon az értekezleten, melyen ennek, valamint a hadvezetőségnek, a biztositó intézeteknek, a betegpénztáraknak és az orvosi egyesületeknek kiküldöttjei vettek részt és a melynek javaslatait az országos rokkantbiztositó intézetek határozattá emelték. A hadvezetőség késznek nyilatkozott arra, hogy az országos biztositó-intézetekkel közölni fogja a biztositási kötelezettség alá eső azon hadkötelesek névsorát, akiket szolgálati idejük alatt nemi betegeknek találtak, hogy ezeknek leszerelése után a megfelelő orvosi ellenőrzés keresztülvihető legyen. A kényszerorvosi ellenőrzés ugyan törvényileg el nem rendelhető, de hiszen ez nem is szándékoltatott, csak az volt a cél, hogy a katonák figyelmét a kérdés fontosságára, valamint a biztositó-intézetek gondozói tevékenységére felhivják és őket a kuruzslók karmaitól óva intsék.

A biztositó-intézek a következő főbb elvekben állapodtak meg: 1. A nemi betegségek emelkedő számának korlátozása érdekében szükséges a nemi beteg katonáknak még leszerelésük utáni ellenőrzése is. Hogy ez az ellenőrzés hatásos legyen, szükséges, hogy a rokkantbiztositó intézetek és a betegsegélyző pénztárak az orvosokkal együttműködjenek. A biztositó intézetek az orvosi karral egyetértve gondozói tanácsadókat létesitenek. 2. A gondozói tanácsadók berendezésének és fentartásának, valamint a biztositottak utazási költségeit a biztositók viselik. A gondozói tanácsadók ügykezelésére nézve a hamburgi Hansavárosok országos biztositó intézete által létesitett gondozó ügykezelése szolgál mintául. Ha a biztositott az illető intézet kerületéből távozik, akkor a róla vezetett feljegyzések uj lakóhelyének intézetéhez küldendők. 3. A gondozói tanácsadók orvosai beteget nem kezelhetnek. Ők csak

ennek szükségességét állapitják meg és a beteget orvosi kezelésre utalják. 4. Ha a tanácsadó orvosa megállapitja, hogy a betegnek kezelésre van szüksége, a betegség esetére biztositott egyént a betegsegélyző pénztárhoz utalja. 5. A biztositó intézet költségén történik a kezelés akkor is, ha a beteg nem volt betegség esetére biztositva. A biztositó-intézet kiterjeszthetí gondozói tevékenységét rokkantság esetére még nem vagy már nem biztositott egyénekre is, ha a beteg a biztositási kötelezettség alá eső osztályhoz tartozik és attól kell tartani, hogy a biztositó-intézet beavatkozása nélkül szakszerü kezelésben nem részesülne.

Ha — mint a résztvevő biztositó intézetek nagy számából következtetni is lehet — ezen főbb elvek magvalósulásra találnak, akkor oly szervezet létesül, amely a hadsereg kötelékéből elbocsátott nemi betegek azonnali gondozását kezébe veszi. Alapelvül szolgál az, hogy a kezelés a betegsegélyző pénztárak ügykörébe tartozik, amennyiben az illető betegség esetére biztositva volt, minthogy azonban attól kell tartani, hogy a betegek a kisebb pénztárak kerületében vagy a vidéken attól való félelmükben, hogy a betegségük köztudomásuvá válik, a pénztárakat igénybe nem veszik, lehetővé kell tenni, hogy az ilyen eseteket a biztositó-intézetek vegyék át, mert ezeknek kerülete nagyobb és rendelésük tömegesebb, mint a kisebb pénztáraké.

Említést tettem a hamburgi vérbajosok gondozó intézetéről. Erre vonatkozólag közölhetem, hogy a Hanza-városok országos biztositó-intézete 1914. január 1-én Hamburgban a legnagyobb kikötő városban, hol a nemi betegségek a dolog természeténél fogva a legkedvezőbb talajra találnak, a biztositott luetikus betegek részére gondozót létesitett. A szifilis — ugy is mint a rokkantság oka — a nemi betegségek között a legvészesebb szerepet viszi. A fertőzöttbetegek legelső gyógykezelésük után még több évi megfigyelésre szorulnak, hogy a betegség ujból való fellépése megakadályoztassék és a beteg megfelelő utókezelésben részesülhessen. Ez az utókezelés, valamint a betegségnek a hozzátartozókra való átvitelének megakadályozása stb. a gondozó legfőbb feladata.

Az ujabb tapasztalatok ugyanis beigazolták, hogy a megfelelő utókezelés folytán a másodlagos, illetve harmadlagos tünetek vagy egyáltalán nem, vagy csak nagyon enyhe formában lépnek fel és a beteg munkaképességére oly káros hatással levő hátgerinc-, agy- vagy szivbántalmak, mint utókövetkezmények, majdnem mindig elkerülhetők. Minthogy tapasztalat szerint a betegek önként nem jelentkeznek, kötelezővé tették az orvosi bejelentést. A kezelő orvos vagy a kórház minden egyes biztositott luetikus beteg kezelésének befejeztével a gondozónak egy, a beteg személyleirását, a betegség nemét és a kezelési módot feltüntető számláló-lapot küld be, amely utóvizsgálati határidő megállapitása után betüszerinti sorrendben lajstromoztatik. Netáni lakás- vagy pénztárváltozásnál, ami ebben a körben gyakran fordul elő, a gondozónak oda kell törekednie, hogy a betegeket ujból feltalálja. Értékes segitséget nyujt neki e tekintetben a Hamburgban fennálló betegség- és rokkantbiztositási központi bejelentő.

Ugyanilyen gondozó létesült azóta Charlottenburgban is.

Nagyon szeretném, ha kifejezésre jutna az a kívánság ez értekezleten, hogy ugyanez történjék Magyarországon is. Hallottuk, hogy a belügyminiszter nagyszabásu intézkedéseket tervez. Igen kivánatos volna, ha ez intézkedések keretébe bevonnák a munkásbiztositást, megtárgyalnák a munkásbiztositás illetékes közegeivel, hogy minő feladatokat vállalhatna magára a munkásbiztositás. Meggyőződésem, hogy a pénztárak ezirányu feladataikat a legteljesebb készséggel és a legnagyobb áldozatkészséggel szivesen vállalják és meggyőződésem az, hogy a pénztári orvosok ugyancsak pénztári orvosi és szociális érdekből a maguk részéről szintén közreműködnek ezen közegészségügyi intézkedések végrehajtásában.

A katonaság és a háboru okozza kétségkivül a legnagyobb bajt és — amint kimutatták — ép a bevonulások és szabadságolások, de talán a leszerelés alkalmával fognak ezek a bajok leginkább jelentkezni. A bevonuláson tul vagyunk. Arra a magyar kormány, de a központi hatalmak sem tudták rászánni magukat, amit a barbár Oroszország megtett, hogy a mozgósitás napjában teljes alkohol-tilalmat léptetett életbe s ezt drákói szigorral meg is valósitotta. Hogy az alkoholfogyasztásnak a nemi betegségek megszerzése tekintetében mily nagy szerepe van, azt mondanom sem kell.

A szabadságoltatásoknál a német hadvezetőség nagyon szigoruan jár el. Egyetlen katonát nem enged szabadságra addig, amig nem állapitja meg, hogy fertőzve van-e, vagy kigyógyult-e bajából. Állitólag nálunk is van ily rendelkezés. Azonban legutóbb a biztositó pénztárak országos értekezletén Bécsben igen szomoru képet festett erről a trieszti pénztár igazgatója. Felpanaszolta, hogy a szabadságra menő tiszteket s nős altiszteket egyáltalán nem vizsgálják meg, aminek az lett a következménye, hogy Triesztben s környékén hihetetlen mértékben pusztit a szifilisz. Ifjak és öregek, asszonyok és lányok (már a zsenge korban) meg vannak fertőzve. Borzalmas következményei lesznek ennek a családi életre.

Nagyobb szigort kell tehát követelnünk a szabadságolásoknál. Kivánatos hangoztatni azt is, hogy a békekötés alkalmával se bocsáttassanak el a meg nem gyógyult katonák, sőt kivánatos volna, hogy az elbocsájtás után is az illetékes munkásbiztositó pénztár értesittessék, amely esetben a pénztárak rendelőintézeteik, gondozóik utján állandóan felügyelet alatt tarthatnák az egyéneket, mert nem elég az, hogy a tag tüneteit megszüntetjük, kigyógyitjuk időlegesen, azokat bizonyos időközökben ujból vizsgálni kell, ujból kezelés alá kell venni, még mielőtt a baj ujból jelentkezik. A nyilvántartást a budapesti pénztár saját tagjaival szemben nagyon könnyen tudná végezni.

Mindezek után az volna a pénztár kivánsága, hogy a venerikus betegségek elleni állami és társadalmi akciókba vonják be a pénztárt. A pénztár emellett saját hatáskörében valószinüleg nagy részét megvalósitja azoknak a javaslatoknak, amelyeket az előadó urak hangoztattak, sőt talán még több apróssággal ki is egészíti. Nekem pl. az a javaslatom,

hogy a Társadalmi Muzeumot kérjük fel, hogy a pénztár várótermeiben és helyiségeiben kis fiók-muzeumot állitson fel, hogy a tag azalatt az idő alatt, mig várakozik, valamennyi népbetegségre vonatkozólag szemléltető képeket lásson maga előtt. Azonkivül pedig szükségesnek tartom, hogy rendelkezésünkre álljon vetitőgéphez való anyag és szöveg, hogy ezeket tagjainknak a szakszervezetekben, vagy egyéb összejöveteleiken bemutathassuk és igy oktatólag és felvilágositólag hassunk rájuk. Bizonyos, hogy nem kerül nagyobb nehézségbe, hogy szakorvosaink részéről egy ilyen előadás-szöveg elkészüljön, a vetitő képekkel és ezen előadás — szöveggel ellátva tisztviselőink is nagyon szivesen vállalkoznának arra, hogy ismételten felolvasást tartsanak ott, ahol nagy munkástömegek vannak. A fővárost pedig fel kellene kérni arra, hogy az ipariskolákban engedélyezze az ilyen felvilágositó felolvasások tartását.

A tagok részére, ugy a férfiak mint a nők részére, külön nyomtatványokat kell terjeszteni és pedig általános nyomtatványokat, amelyben a tag figyelmét e betegségekre felhivjuk és amelyben jelezzük azt, hogy dijtalanul kaphat alaposan megirt ismertetést és amelyben felhivjuk a tag figyelmét arra, hogy a nemi baj és bujakór nem titkos betegség, ezt nem kell szégyelni, ez ép olyan betegség, mint minden más, szégyelni csak akkor kell, ha valaki elhanyagolja a baját. Végezetül pedig rá kell térnem arra is, hogy a mi pénztárunk szociális tevékenysége során szó fog kerülni a munkásosztály egyéb viszonyairól, lakásviszonyairól, munkaviszonyairól, és ekkor felmerül annak a szüksége, — ugy ahogy az alkoholgondozónál tettük, — hogy külön alkalmazottaink lakásukon keressék fel a tagot és személyes érintkezés utján hassanak rá. Ez intézményünket be lehet kapcsolni a nemi betegség elleni küzdelembe is. Főcél, amint az előadásokból tudjuk is, a babona és a kuruzslók elleni küzdelem. Meg kell szüntetni azt a babonát, hogy a hugycsőhurutot, a gonorrheát sürü sörivással, vagy további nemi érintkezéssel lehet gyógyitani. Az ezek ellen való küzdelemben felvilágositó iratok révén nagyon szép sikert lehet elérni.

Dr. Szegváriné őnagyságát megnyugtathatom, a pénztár egyetlen felterjesztésében sem fog valamely reakciós intézkedést javasolni. Mi mindig a szociális intézkedésekre fektettük a fősulyt és nem a rendőri intézkedésekre, mert szociális intézkedésekkel sokkal több eredményt lehet elérni, ami nem zárja ki azt, hogy ne csatlakozzunk oly kivánságokhoz, amiket az egyes felszólalók hangoztattak, hogy pl. a fertőzött betegnek kórházban való internálását kivánjuk arra az időre, amig a fertőzés veszélye náluk fenforog.

Végül csupán csak azt a kérésemet kivánom kifejezni Nékám tanár urnak, aki ezen országos küzdelemnek a kormánybiztosa, hogy méltóztassék ezen pénztári törekvésekről tudomást venni és megfelelő helyen a pénztár készségét a közremüködésre bejelenteni.

Dr. Reisz Mór: Tizenkét évvel ezelőtt volt egy ankét, amely a prostitució kérdésével foglalkozott. Mindazok a szép eszmék, amelyek a mai értekezleten elhangzottak, már akkor is hagyjában felmerültek. Az volt akkor a vélemény, hogy a nemi betegségek megelőzése szem-

pontjából legfontosabb volna a titkos prostitució elleni küzdelem. Ezen tizenkét év alatt a prostitució elleni küzdelem nem sokat haladt, mert azt látjuk, hogy a titkos prostitució mindinkább terjed. Amint a prostituáltakat orvosilag vizsgáljuk és kórházi internálás vagy gyógykezelés által ártalmatlanná tesszük, ugyanugy kellene eljárni a megfertőzött férfiakkal is. A hajógyárban 25 év óta az a gyakorlat, hogy minden munkás, aki munkába lép, orvosilag megvizsgáltatik. Ez régebbi időkben a trachoma szempontjából történt, de a mai viszonyok mellett, mikor a szifilisz annyira el van terjedve, alkalom nyilik az orvosnak, hogy az illető munkást e szempontból is megvizsgálja. Ha minden munkás valamely gyárba való belépésénél, valamint a kilépésnél is megvizsgáltatik, akkor valamely nemi baj konstatálása esetén az illető munkást kényszeriteni lehet arra, hogy magát gyógykezeltesse. Javaslom tehát, hogy minden munkás, tekintet nélkül arra, hogy hol dolgozott, a gyárba való felvételnél, valamint az elbocsájtásnál is, nemcsak általánosan, hanem különös tekintettel arra, hogy nem szenved-e nemi bajban, vizsgáltassék meg.

Elnök: Az igazgatóság nevében köszönöm a hölgyek és az urak szives megjelenését. A pénztár igazgatósága az elhangzott előadásokkal és javaslatokkal foglalkozni fog. A jövő értekezleten a tuberkulózis elleni küzdelem kérdése fog tárgyalás alá kerülni, amelynek időpontjáról majd Önöket értesiteni fogjuk. Ezzel a mai értekezletet bezárom.

IV. nap 1916. február 29-én.

ELNÖK: *Kiss Adolf* a B. K. M. P. igazgatója.

Küzdelem a tuberkulózis ellen

Elnök: A pénztár igazgatósága nevében van szerencsém Önöket üdvözölni ezen a folytatólagos szaktanácskozáson. Megállapitom, hogy a mai tanácskozáson képviselve van a székesfőváros Demjén tanácsnok ur által, a tiszti főorvosi hivatal dr. Fődi és dr. Végh tiszti orvos urak által, azonkivül körünkben üdvözölhetjük báró Korányi tanár ur őméltóságát, aki a pénztár kérésére készséggel szives volt vállalkozni arra, hogy tanácskozásunkon részt vesz és megfelelő utbaigazitásokkal szolgálni fog, amiért a pénztár nevében hálás köszönetemet fejezem ki. A mai értekezlet tárgya: a tuberkulózis elleni küzdelem. Felkérem dr. Kovács József előadó urat, sziveskedjék előadását megtartani.

Dr. Kovács József: Nem lehet szándékomban a tuberkulózis elleni védelem összes irányelveire és összes intézkedéseire részletesen kitérni, hiszen azok mindegyikével bő-

séges irodalom foglalkozik és azokat a pénztár vezetősége részéről, amelynek szociális tevékenységét a tuberkulózis kérdése amugy is bőségesen foglalkoztatta, eléggé ismerteknek tételezhetem fel. Elég, ha ezekre nézve utalok dr. Friedrich tanár 1911-ben megjelent dolgozatára, amelyben teljes egészében felöleli a tuberkulózisvédelmet célzó intézkedéseket és azokat pénztári vonatkozásokban is bőven és kimeritően tárgyalja.

Mindnyájunk által tudott dolog, hogy a háborus belbetegek, rokkantak igen nagy részét teszik ki a tüdőbetegek. Bizonyos, hogy ez a tuberkulózis-morbiditás már a háboru tartama alatt, de még jobban a háboru után jelentékenyen emelkedni fog, főleg azért, mert a védelmi intézkedések, amelyek a háboru előtt sem működtek valami kifogástalanul, a háboru tartama alatt még kevésbbé működhettek, sőt egyes helyeken teljesen szüneteltek. Bizonyos továbbá az is, hogy a hadvezetőség által otthonukba bocsájtott nyilt tuberkuló zisban szenvedő betegek révén a tuberkulózisnak a családra, a környezetre való átterjedése sokkal nagyobb mérvet fog ölteni. Mindezek alapján sokkal inkább beszélhetünk háborus tuberkulózisról, mint háborus járványokról, vagy háborus rokkantságról azzal a külömbséggel, hogy mig ez utóbbiakra felkészültek minden forum részéről, az állam, társadalom, hadvezetőség részéről minden megtörtént azok leküzdésére, addig a tuberkulózis leküzdését célzó intézkedések máig hiján látszottak lenni annak a sürgősségnek, amelyet ezen betegséggel járó imminens veszély jogosan megkiván. Azért mondottam, hogy máig, mert a legutóbbi időben hangzottak el a legmértékadóbb helyről szavak, amelyek a tuberkulózis kérdésében talán vérmes remények megvalósulását is kilátásba helyezik és azt hiszem, hogy nem tévedek, ha azt állitom, hogy ezen elénk állitott nagy perspektiva nem kis mértékben fog hozzájárulni ahhoz, hogy azon tényezők, — állam, társadalom, testületek, — amelyek a tuberkulózis kérdésében vezető szerepre vannak hivatva, egymással összefogva, akciójukat egymás akciójába belékapcsolva, együttes és fokozott erővel fognak a kitüzött cél elérésére törekedni. Ebben a nagy munkában a pénztárnak az akció, a mozgalom élére kell állania. A külföldön és részben nálunk gyakorlatilag bevált és

a pénztár keretében könnyen beleilleszthető intézkedéseket kell megvalósitani, amelyek a betegek gyógykezelését, a betegség terjedésének megakadályozását teszik lehetővé és amelyek mintául szolgálnának az ország egyéb részeiben működő hasonló testületeknek. Nagyon természetes, hogy a pénztárak nagyobb anyagi megterhelését is jelentené ezen intézkedések megvalósitása, de véleményem szerint országos érdekek megvédéséről lévén szó az államnak, mint a hatóságoknak támogatniok kell a pénztárt.

A létesitendő intézmények sorában elsősorban azok lebegnek szemem előtt, amelyekkel Németország egyes helységeinek a szanálását vagyis a gümőkórtól való megtisztitását érte el. Az intézmények egész sorozata ez, amely az egyéni gyógyitáson kivül szociális therápiára is törekszik, nem elégszik meg az egyén gondozásával, hanem felkutatja a beteg lakását és tanácsot ad, oktat, segit és mindenképpen azon van, hogy a beteget és környezetét is oly nivóra emelje, hogy a szükségessé vált intézkedések célszerüségét belássa és tudatos segitő társsá váljék. Ebben a munkában ezek az intézmények a kórházakra, szanatóriumokra támaszkodnak segitségül hivják a hatóságokat, a polgári és katonai hatóságokat egyaránt, az iskolákat, a munkaközvetitő hivatalokat stb. Ezeknek az intézményeknek a pénztárnál való alkalmazását óhajtanám a következő, természetesen csak vázlatosan adott formában.

Minden eddig működő pénztári rendelő intézet keretében egy tüdőbeteg rendelő és gondozó intézet lenne felállitandó pontosan körülirt működési körrel és egy pontosan vezetett, kirajzolt tuberkulózis térképpel, amelyen valamennyi gümőkóros lakás pontosan fel lenne tüntetve. Természetes, hogy egy intézet működése annál intenzivebb lesz, minél kisebb körére hat ki a munkásságnak és ezért kivánatos lenne, ha valamennyi rendelőintézet keretében létesitene a pénztár ilyen gondozó intézetet. Az intézet feladata lenne a beutalt betegek specifikus módon való kezelése, kioktatása, másrészt a körletébe tartozó valamennyi gümőkóros beteg törzslapok utján való nyilvántartása, gondoskodás a betegek elhelyezéséről kórházban vagy szanatóriumban, gondoskodás a lakások fertőtlenitéséről, fehérneműek tisztitásáról stb. A gondozó-

intézetek fel lennének szerelve vizelet- és köpetvizsgálati eszközökkel, mindennemü modern vizsgálati gyógyeszközzel s az eddigiek szerint meglehetős eredménnyel alkalmazott quarzlámpával. Az intézet személyzete állana egy vezető orvosból, egy segédorvosból és egy gondozóból. Az orvos működéséről csak annyit emlitek meg, hogy ennek feladata lenne a diagnózisnak és az alkalmazásba veendő therápiának megállapitása, a gondozás irányitása és ellenőrzése, azonkivül intézkedés a betegek elhelyezésére nézve és a pontos jelentéstétel egy központi bizottságnak. Ennek a központi bizottságnak az egységes vezetése és ellenőrzése alatt állana valamenyi intézet, amelyeknek vezető orvosai egy bizonyos időben, tehát havonként egyszer tartandó ülésen szóbelileg is tartoznának jelentést tenni, azonkivül közös megbeszélés tárgyává tennének minden esetleges intézkedést, változtatást és igy iparkodnának az együttműködéshez szükséges kapcsolatot megteremteni és fentartani. Fontos a gondozó személy megválogatása, kellő intelligencia, előképzettség szükséges, az ügy iránti szeretetен kivül szükséges, hogy bizalmat tudjon kelteni maga is az ügy iránt, hogy kellő eréllyel rendelkezzék az intézkedések keresztülvitelében. Ilyen gondozók tanfolyamon lennének kiképezendők és pedig az elméleti ismeretekre orvosok által. A gondozó feladata lenne az intézetben magában segédkezni a rendelésnél, kioktatni a betegeket a betegápolás teendőire, a védelemre vonatkozólag, azonkivül feladata, hogy időközönként meglátogassa a nyilvántartott beteget otthonában, ott hygienikus tanácsokat adjon a köpésre, szellőztetésre, takaritásra stb.-re vonatkozólag és a betegekről, a betegek munkaviszonyairól, lakásviszonyairól, a családtagok állapotáról, szóval mindarról, amit a lakásban tapasztal, irásbeli jelentést tegyen a főorvosnak. Szükséges, hogy gondoskodás történjék a tuberkulózisvédelemben annyira fontos hospitalizációnak lehetővé tételére hogy akkor, amikor a betegeknek nagyobb, fokban való fertőzött volta, vagy a környezetnek veszélyeztetése, a beteg szociális helyzete, vagy pénztári szempontok szükségessé teszik, a betegek otthonukból kiemeltessenek. Az ilyen betegek vagy kórházakhoz csatolt tüdőbeteg osztályokban vagy szanatóriumokban lennének elhelyezendők a gondozó intézetek véleményezése alapján.

Kivánatos lenne ehhez képest, hogy a pénztári szanatorium meglehetős régen huzódó ügye végre valahára dülőre jusson, hogy a szanatóriumi kezelést igénylő betegek oda elhelyezhetők legyenek, szükséges továbbá az is, hogy kellő időben megfelelő számu kórházi férőhely is biztositassék az izólálandó betegek részére. A kórházban és szanatóriumban elhelyezett betegek elbocsáttatván, természetesen ujra a gondozó intézetek gondozásába kerülnének vissza. Szükséges, hogy ezek kórházakkal és szanatóriumokkal állandó összeköttetésben álljanak. Érintkezésben kell lenniök továbbá valamennyi társládával, hatóságokkal, iskolákkal, gyermekjóléti intézményekkel, hogy a betegátutalás, a gyermekeknek ellenőrzése, esetleges elhelyezése simán és könnyen foganatositható legyen. Szükségesnek tartom a gümőkóros beteg bejelentésének szigorubb keresztülvitelét, egyelőre a pénztár kebelében és pedig akként, hogy a pénztári rendelő és kezelőorvosok köteleztetnének arra, hogy valamennyi tudomásukra jutott és kezelésük alatt álló gümőkóros betegről a központnak jelentést tenni tartoznak, még pedig a gümőkór lokalizációjára való tekintet nélkül.

A szennyes fehérneművel való fertőzésnek elejét veendő, szükségesnek tartom egy központi ruhatisztitó intézet felállitását, amely a gondozó által kijelölt lakásokba számozott vászonzsákokat adna le, ezeket azután hetenkint egyszer összegyüjtené és tisztitás után 48 óra mulva visszaszármaztatná.

Amint már emlitettem, mindinkább szaporodnak azok az esetek, hogy a hadvezetőség részéről nyilt tuberkulózisban szenvedő katonák haza bocsáttatnak, mint gyógyithatatlanok, ahol ezek mindmegannyi forrásaivá válnak az ujabb fertőzésnek. Szükséges lenne, hogy a pénztár a maga részéről oly értelmű megkeresését intézne a hadvezetőséghez, hogy ily hazabocsájtástól lehetőleg tekintsen el s azokban az esetekben, ahol ez bizonyos okokból elengedhetetlen lenne, az elbocsájtott betegekről kellő időben értesitést küldjön a pénztárnak, illetőleg annak a gondozó intézetnek, amelynek a körzetébe tartozik az illető beteg. Épen ezekre a hadi kötelékből elbocsájtott és a tuberkulózis terjesztésére nagy mértékben alkalmas katonákra való tekintettel, de meg azért is, hogy ezek az intézetek időközben gyakorlatot szerezve és szüksé-

ges tapasztalatokat gyüjtve annak idején intenzivebben szolgálhassák feladatukat, szükségesnek tartom, hogy mindezek az intézkedések nemcsak a háboru után, hanem már most a háboru tartama alatt, természetesen amennyiben elvi nehézségekbe nem ütközik és pedig minél előbb, életbelépjenek.

Ezekben voltam bátor azokat az irányelveket a tisztelt Szakértekezlet elé terjeszteni, amelyekkel a pénztárnak szolgálatot véltem teljesithetni. Azoknak az eszméknek, amelyek a gümőkórral megvivandó nagy és erősen megszervezett harchoz szükségesek, ezek természetesen nagyon csekély töredékét képezik, nem is ujak, de azt hiszem, hogy gyakorlati értéküek, a jelen körülmények között a legfontosabbak és a legsürgősebbek és talán arra is alkalmasak. hogy nagyobb megterhelés nélkül szolgálatot tehetünk a pénztárnak, illetőleg a munkásságnak addig, amig radikális intézkedések foganatósithatók és megvalósithatók nem lesznek.

Dr. Friedrich Vilmos egyetemi magántanár, főorvos: Az előttem szóló tisztelt előadó urnak megjegyzéseit és javaslatait természetesen a magam részéről teljes egészükben elfogadva. azokhoz nemcsak hozzászólni akarok, hanem az egész tárgyalást inkább széles mederbe tágitva akarom hozzáfüzni e tárgyhoz megjegyzéseimet annál is inkább, mert ha e kérdéshez hozzászólunk és összehasonlitjuk a mi viszonyainkat a német viszonyokkal, akkor világossá válik előttünk, hogy ha eddig is szükséges lett volna ezzel a kérdéssel behatóan, az egész Magyarország területén lakó népesség védelme érdekében foglalkozni, annál intenzivebben kell majd foglalkozni háboru után, amikor ezek a veszélyek megsokszorozódnak. Németorszagban 70 millió lakos közül meghalt tuberkulózisban 49 ezer, Magyarországon pedig 20 millió lakos közül meghalt 73 ezer, az arány 7 : 36, vagyis Németországban 1 millió lakosból 709, Magyarországon pedig 1 millió lakosból 3685 halt meg tuberkulózisban egy évben, tehát Magyarországon ötször olyan nagy a tuberkulózis halálozási aránya, mint Németországban. Ezek a számok talán még sokkal jobban szembetünők, hogy ha azt nézzük, hogy miképpen aránylik a halálozás Budapesten Magyarország tuberkulózis halálozásához viszonyitva. Magyarországon a tuberkulózis halálozási aránya a többi halálozáshoz képest, — amint ha jól emlékszem, legelőször báró Korányi Frigyes tanár ur mutatott rá, — az, hogy minden hetedik ember gümőkórban hal meg. Budapesten a viszonyok jelentékenyen rosszabbak, mert Budapesten pl. 1912-ben a 16000 összhalálozásból 3000 személy halt meg tuberkulózisban, vagyis Budapesten minden 5-ik ember hal meg tuberkulózisban. Ha ezt a statisztikát az egyes foglalkozási körökre ki tudnók terjeszteni, amint én erre egyik dolgozatomban rámutattam, akkor ez még sokkal szomorubb képet mutatna. A magyar munkásbiztositás egyik szervének, az Állami Mun-

kásbiztositó Hivatalnak módjában volna ezen igazán értékes és további következtetésekre nézve nagyon fontos számadatokat összegyüjteni s igen célszerü volna, ha ezen értekezletből kifolyólag felkérnők az Állami Hivatalt arra, hogy a tuberkulózis megbetegedési és halálozási statisztikát foglalkozási ágak és évkorok szerint dolgoztassa fel. Ha nézzük a statisztikát pl. Németországban, ahol a tuberkulózisban elhaltak száma 24 ezerrel meghaladta a tifusz, vörheny, himlő, skarlát, difteria stb. ragályos betegségben elhaltak számát és hogyha figyelembe vesszük azt, hogy milyen széleskörü, néha igen költséges intézkedések történtek az állam részéről ezen járványokkal szemben, ha egyik vagy másik felütötte a fejét és ha ezzel szemben azt tudjuk, hogy a tuberkulótikus megbetegedés eltart évekig, megfertőzhet embereket, gazdaságilag rendkivül nagy ür áll be az ilyenképen nem használható egyén megbetegedése folytán, akkor igazán csodálni kell, hogy az állam a maga részről legalább eddig ilyen keveset áldozott. A jövőben talán, vagy talán ha ezen értekezletből kifolyólag felterjesztések fognak menni a kormányhoz, sikerülni fog némiképen nekünk e téren valami eredményt elérni. Igaz, hogy Németországban sokkal könnyebb volt a helyzet, mert ott segitségére jöttek a tuberkulózis elleni küzdelemben a rokkantbiztositó pénztárak, de mindaddig, mig rokkantbiztositó pénztárak felállittatnak, — amelyeknek felállitását a mi részünkről szintén sürgetni kellene, különösen a tuberkulózis szempontjából, — addig is nekünk ezzel a kérdéssel behatóan kell foglalkoznunk, mert a pénztár a maga szerény eszközeivel sokat tehet, bár nem mindent, megadhatja sok irányban a lökést olyanformán, hogy felkéri a hatóságokat egyik vagy másik irányban. Azzal tisztában kell lennünk, hogy a tuberkulózis kérdése gazdasági kérdés. Ott, ahol nagy a vagyonosodás, ahol a kereseti viszonyok jók, ahol van ipar és nincs sok munkanélküliség, ott javulnak a tuberkulótikus megbetegedési számok, különösen javulnak ott, hol a munkás-lakásviszonyok jók és ahol jobb a táplálkozás. Én bátran állithatom, hogy egy ország vagyonosodásának, gazdasági fejlettségének, munkásai szervezettségének és munkabiróságának fokmérője a tuberkulózis kérdése, valamint az is, hogy munkásvédelmi és ipartörvények vannak-e egyáltalában abban az országban és hogy ezeknek a törvényeknek a végrehajtása elég szigoruan történik-e, vagy nem. A vagyonosodás kérdésének befolyása a tuberkulózisra nem uj dolog, erre rámutattak Németországban számos dolgozatban. A tuberkulózis proletár betegség. Ehhez kétség nem fér. Nekünk, mint szociális intézménynek, mindent el kell követnünk, hogy segitsünk ezen a bajon, amennyire tudunk. Nekünk bele kell kapcsolódnunk a társadalom életébe, sürgetnünk kell törvények alkotását, fel kell világositanunk a munkásságot, hogy mit lehet követelni, mit szabad követelni, mert ha ezek is megmozdulnak és ha törvényes intézkedéseket kérnének a megfelelő formák között, akkor a tuberkulózis kérdésén is nagyot tudnánk lenditeni.

A munkásságnak nézetem szerint joga van megfelelő lakástörvényhez, mert lakástörvény nélkül — és itt Budapest székesfőváros tisztelt

képviselőjéhez fordulok — Budapesten sok eredményt elérni nem lehet. Lakástörvény behozatala Budapesten nem okozna nagy nehézséget. E lakástörvénybe a lakás-dezinficiálásról, a megfelelő lakásinspekciókról, rendelkezéseket kellene bevenni. Dezinficiálás nemcsak elhalálozás esetén, hanem elköltözés esetén is eszközöltessék. Ezzel kapcsolatban a tuberkulótikus megbetegedés bejelentését is kötelezőleg kellene elrendelni, mert a pénztár azzal, hogy pl. egyedül felállított rendelőintézeteket, hogy azokat szaporitja, hogy szanatóriumba küld betegeket pl. 1913-ban 817 beteget, hogy vidéki tartózkodást engedélyez a betegeknek — szembeállitva a 36.000 gümőkóros megbetegedéssel, nagy eredményeket még nem ért el dacára annak, hogy egy esztendőben pénztár 1.200,000 koronát áldoz a tuberkulótikus betegségekre. A lakás-hivatalnak felállitása magával hozná a lakások szinvonalának emelését és igy magával hozná azt is, hogy fel lehetne épiteni lakásokat a tüdőbeteg családok számára, de talán azt mindenesetre el lehetne érni, hogy tüdőbeteg nőtlen emberek vagy hajadonok számára fel lehetne épiteni ilyen lakásokat legény-otthonok mintájára. Hogyha a pénztár vagy annak vezetősége, vagy ennek utján a munkásszervezetek a munkaadók figyelmét felhivnák arra, hogy mily nagy veszélyt jelent reájuk nézve a tuberkulózis gazdasági szempontból és felhivnák őket arra, hogy munkáslakások kérdésével foglalkozzanak, épugy mint külföldön, lévén ez igen rentábilis üzlet, akár ugy, hogy bérbeadnák a lakásokat, vagy örökbérbe, nem tudom, hogy nem lehetne-e egyes nagyobb gyárosokat rábirni arra, hogy ők is épitsenek munkáslakásokat.

A kötelező bejelentés, amiről az előbb szólottam, maga után vonná azt, hogy a nyilt tuberkulózisban szenvedőket izolálni kellene, ehhez azonban természetszerüen kórházak kellenek megfelelő kórházi osztályokkal, ahol a tuberkulótikusok el legyenek helyezve, külön a nyilt, külön a zárt tuberkulózisban szenvedők. Sajnos eddig a fővárosban igen sok tuberkulózis-osztálylyal nem rendelkezünk.

Ezen általános kérdések keretében talán szóba lehetne hozni a gyárak és műhelyek kellő felszerelését, ami egyenlő az ipartörvénynek keresztülvitelével, mert ne tagadjuk azt, hogy nekünk igen jó ipartörvényünk van, de annak keresztülvitele nincs jó kezekben letéve, mert alig van orvos iparfelügyelőnk és az orvos iparfelügyelőket inkább számlák revidiálására használják fel, mintsem hogy a helyszinén végeznék törvénybe fektetett kötelességüket. Az orvos iparfelügyelők számának szaporitásával nézetem szerint lényegesen segithetnének a kérdésen az illetékes körök, mert, ha másról nem, de legalább arról gondoskodnának, hogy portalanitsák a gyárakat, hogy a gyári helyiségek egészségesen legyenek felszerelve, hogy a gyárakban a nők és gyermekek éjjeli munkája megakadályoztassék, hogy a munkaidő ne terjedjen a törvényben meghatározott időtartamon tul, vagyis mindazoknak az intézkedéseknek a foganatositására ügyelnének, amelyeket az ipartörvény és az ujabban hozott csecsemő- és nővédelmi törvények előirnak.

Egy másik igen fontos kérdés szerény nézetem szerint az volna, hogy kezdetben már a gyermeket tudjuk védelemben részesiteni, mert hiszen nekünk nemcsak tagjaink, hanem azok családjának egészségéről is kell gondoskodnunk. Ha a főváros életbeléptetné az iskolaorvosi intézményt, amennyire én e tervezet alapvonásait ismerem — igen szépen dolgozta ki azt a tiszti főorvosi hivatal — akkor elérnők azt, hogy az iskolaorvos megfigyelné a gyermeket az iskolába lépés napjától kezdve mindaddig, mig az iskolából kilép, felismervén korán a tüdővészre hajlamosat, a skrofulotikus gyermekeket és ezeket azután orvoshoz juttatná, akinek kötelessége volna gyógyitásukról gondoskodni. Amidőn pedig a gyermek az iskolát elhagyja, akkor az iskolaorvos tanácsot adhatna a szülőnek, hogy mily foglalkozásra adja a gyermeket. Ma ezt a feladatot az u. n. pályaválasztási tanácsadó tölti be, amelyet a főváros igen bölcsen kezdeményezett, amely tanácsadók működésébe nézetem szerint az orvosokat sokkal nagyobb körbe kell bevonni, de az iskola-orvosi intézménynek felállitása e kérdésnek is rendkivül nagy lökést tudna adni.

A fővárosnak e közegészségügyi kérdésekkel foglalkozni kellene nemcsak incidentaliter, hanem megfelelő közegészségügyi programm kidolgozásával. És itt ne tagadjuk, a fővárosnál egyes kérdéseket szinte a levegőből rántanak elő és visznek a közgyülés elé. Akik közegészségügyi kérdéssel jönnek a főváros közgyülése elé, látják azt, hogy a közgyülésben a közegészségügynek milyen kevés barátja van, vagy jobban mondva, milyen keveset értenek a kérdésekhez; hiszen legutóbb láttuk azt, hogy a Weiss Manfréd-féle tüdőbeteg szanatórium céljára szolgáló alapitvány ügyében az egyik fővárosi bizottsági tag azzal érvelt, hogy ugy tudja, hogy a budakeszi szanatórium nem felel meg céljának, mert nincsen megfelelő magas helyen, sőt báró Korányi Frigyesre hivatkozott, hogy a tuberkulózis magasabb helyeken sokkal jobban gyógyul. Holott tudjuk, hogy a tuberkulózis gyógyul mindenhol, ahol nincs por és hogy a budakeszi szanatórium helyét épen báró Korányi tanár választotta és az a hely nagyon bevált.

A fővárosnak tehát megfelelő közegészségügyi programmot kell kidolgoznia és a polgármester urat erre könnyen rá lehet venni, mert a tuberkulózis kérdése iránt szerfölött érdeklődik. A fővárosnak nemcsak egyedül dispensaireket kell felállitani, hanem erdei iskolákat, erdei üdülőtelepeket. A dispensairekre nézve az az óhajom volna, hogy lehetőleg a pénztár is bekapcsoltassék a dispensairek működésébe olyformán, hogy a mi betegeink a pénztári orvosok beutalása alapján ott gyógykezeltessenek, vagy pedig a dispensairekben működő orvosok, ami orvosainkat tagjaink kezeléséről értesitsék. Ez ugyan részletkérdés, de már nagy szolgálatot tenne az is, ha a főváros a tüdőbeteggondozókat már most megnyitná és a pénztárral a gondozók valamilyen összeköttetést tudnának létesiteni.

Ezek az intézkedések azonban csak a főváros területére vonatkoznának. A környékbeli községekben (Kispest, Erzsébetfalva, Ujpest stb.) eddig a tuberkulózis leküzdése érdekében semmi sem történt.

Hogyha felszólitás menne e községek jegyzőihez, a szolgabirákhoz, az ottani társadalomhoz, talán sikerülne azt elérni, hogy ezeken a helyeken gondozók létesittessenek, erdei iskolák, erdei üdülőtelepek állitassanak fel. Ezekben a 40—50.000 lakossal biró helységekben járványkórház nincsen. Hogyha az államhoz átirnánk és felhivnók a figyelmét arra, hogy szoritsa e községeket arra, hogy járványkórházat állitsanak fel és azonkivül külön osztályt létesitsenek a nyilt tuberkulótikus betegek számára, ezzel máris egy lépéssel előre vinnők a tuberkulózis elleni küzdelmet. Németországban, midőn a tuberkulózis kérdése felszinre került, a Vöröskereszt-fiókokat be tudták vonni a tuberkulózis elleni küzdelembe. Talán nálunk is el lehetne ugyanezt érni, hiszen a háboru után a Vöröskeresztes fiókok működése megszünik.

A csecsemővédelem terén nekünk oda kellene hatnunk, hogy ami utalásaink alapján ingyen tej szolgáltassék ki a csecsemők részére és itt érintkezésbe kellene lépnie a pénztárnak a különböző jótékonysági egyesületekkel, különösen az ingyentej-intézménnyel. Oda kellene törekednie, hogy a szünidei gyermektelepek a mi tagjaink gyermekeit nagyobb számmal vegyék fel. Hogyha mi felhivnók a nagyobb hadfelszerelési vállalatok figyelmét arra, hogy mily szép és nemes dolog volna, ha ők ilyen üdülőtelepeket épitenének a munkásgyermekek részére, vajjon nem akadna-e köztük egy vagy kettő, amely ezt megtenné. A tuberkulótikus betegek gyermekeinek ellátása bizony egyike a legnehezebb kérdéseknek, mert ha egy csecsemőt tuberkulózisban szenvedő anya szoptat, akkor a gyermekét is megfertőzi betegségével. Vajjon nem lehetne-e ezeket a csecsemőket csecsemő-gondozó intézetekbe felvétetni, vagy nem lehetne-e gondoskodni arról, hogy a beteg gyermekek kórházakba vagy állami tuberkulótikus intézetekbe felvétessenek?

Természetszerüen magam is azon az álláspontón vagyok, nem is lehetek más álláspontón, hogy szanatóriumok felállitását sürgetni kell. A pénztárnak van egy alapitványa szanatóriumra, ezt az alapitványt a pénztár fél millió koronával akarja megtoldani és fel akar állitani a viszonyokhoz képest egy nagy tüdőbeteg szanatóriumot s a fővárostól már tiz évvel ezelőtt telket kért e célra, de még ma sincsen telkünk, ma se tudjuk felépiteni a szanatóriumot. Utópia az, hogy mi olyan eredményeket fogunk tudni elérni, mint pl. Németország, mert hiszen azt tudjuk, hogy Németországban a rokkantbiztositás milyen óriási, milliókra menő összegeket adott e célra. 1907-ben Németországban 800 ezer egyén kezeltetett 900 millió márka költséggel, amelyből 471 millió márka esett a tuberkulózis-költségekre. A gyógyeredmény kitünő volt, az elbocsátottak 50 %-a teljesen munkaképes volt és foglalkozását végezni tudta néha igen veszélyes üzemekben is.

A gyógyithatatlan tuberkulótikus betegek részére nem egyedül kórházak volnának alapitandók, mert hiszen a kórházi költségek igen magasak, hanem oda kellene törekednünk, hogy épen ugy, amint ez Németországban van, Budapest környékének egészségesebb helyein épitsünk házakat, ahol a gyógyithatatlan, sulyos, nyilt tuberkulózisban szenvedő beteg elhelyeztessék, természetesen olcsó áron; Németországban

pl. napi 1.80 márkába kerül egy-egy személy teljes ellátása, gyógykezelése, gyógyszerrel való ellátása. Ezeket a terheket ne a pénztár viselje, mert pénztár csak husz hétig tud tagjairól gondoskodni, hanem vállalja a terhek viselését az állam.

Ha az erdei üdülőtelepekre vonatkozólag olvassuk a londoni és a newyorki eredményeket, ugy azt látjuk, hogy ezeken a helyeken nagy eredményeket érnek el az erdei üdülőtelepekkel, amelyekben a kezdetleges tuberkulózisban szenvedők a munka után megjelenhetnek, ott a nyitott sátrakban alusznak. Ez erdei üdülőtelepeket szintén a fővárosnak volna kötelessége megvalósitani és pedig Budán minél előbb.

Már most, igen tisztelt Értekezlet, rátérek arra, hogy a háboru és a tuberkulózis közötti összefüggésben miképen van a pénztár érdekelve. Mindenekelőtt elvárhatja a munkásság, hogy az a katona, aki egy szanatóriumba került, legalább is addig ott tartassék, amig bacilusmentessé tétetik, ha pedig onnan kikerül, akár meggyógyulva, akár javult állapotban s ha baja ismét recidiválódik, tekintve azt, hogy megbetegedését mégis csak a harctéren szerezte, ugy minden nagyobb instancia nélkül a szanatóriumba ismét visszamehessen.

A másik kérésem az volna, ha keresztül lehetne vinni, hogy azok a katonák, akik ipari foglalkozásban állanak s a háboru befejezte után 3—4 hónapon belül ismét tuberkulózisba vagy tüdőcsucsfolyamatba esnek, szintén ezekben a szanatóriumokban helyeztessenek el. Minthogy a háboru következtében tuberkulózisban megbetegedetteknek a száma idővel mégis csak csökkeni fog, az államot fel kellene kérni, hogy a meglévő szanatóriumok a háboru befejezte után a mezőgazdasági és ipari munkásság számára tartassanak fenn.

Ezek azok az állami intézkedések, amelyeknek megvalósitásától eredményeket várhatunk. Ne áltassuk magunkat azzal, hogy előadásokkal, tanitásokkal, a munkásság kioktatásával — hogy jól táplálkozzék, hogy sportoljon — eredményeket el lehet érni. A németországi tuberkulózis halálozási arányszámnak 32-ről 16-ra való csökkenését ugy érték el, hogy jobb egészségügyi viszonyokat teremtettek, hogy a betegség és baleset elleni gondoskodásnak nagy tere nyilott és hogy a szanatórium és dispensair rendszer megvalósittatott. Ha Németországban ez sikerült, akkor nálunk is sikerülhet, ha pedig ez nem sikerül, akkor a sebre csak tapaszt tudunk adni, de a sebet meggyógyitani nem tudjuk.

Dr. Báró Korányi Sándor egyetemi tanár: Nagy hálával fogadom azt a megtiszteltetést, hogy kegyesek voltak az értekezletre meghivni és ebből a megtiszteltetésből folyólag kötelességemnek tartom, hogy az elhangzottakra reflektáljak.

Én azt hiszem, hogyha valamikor, ugy most van itt az ideje annak, hogy a tuberkulózis elleni akció a munkáskörökben is megindittassék egyrészt azért, mert az embereknek az érzéke felébredt ezek iránt a dolgok iránt, másrészt mert az akció tulajdoképen utban van és mindenki és minden kör, amelynek érdekében áll, szükséges hogy most jelentkezzék, hogy az akció alakulására azt a befolyást gyakorolja,

amely befolyás az ő érdekében áll. Nem lesz egészen felesleges talán, hogyha elmondok pár olyan dolgot erről az akcióról, amelyek talán még nem egészen köztudomásuak és ennélfogva felvilágositásul szolgálhatnak.

Az akció kezdetét vette egy esztendeje. Sok mindenféle fórumnak, hatóságnak kellett hozzászólni ez akcióhoz, hozzá kellett szólni Magyarország különböző hatóságainak, Ausztria különböző hatóságainak, mert hiszen ezeknek az intézkedéseknek jelentékeny része a háborus költségek terhére történik. Ugy Ausztriában, mint Magyarországon ez akció folyományakép felállittatnak intézmények, amely intézményeknek a célja, mint ahogy azt Bécsben tartott értekezleten is mindenki kifejezte és amint a miniszterelnök ur is hangsulyozta, hogy mikor egyszer a katonák, illetőleg a rokkantak ez intézményekből kivonulnak, ezek megmaradjanak a polgárságnak a hasznára. Miután a katonák számára nagy intézményekre van szükség, ennélfogva Magyarország most jut először abba a helyzetbe, hogy nagy intézményei lesznek, amelyek rendelkezésre fognak állani. De természetes dolog, hogy miután ezen intézményeknek kettős céljuk van, — egyelőre a rokkantak, azután a polgárok céljait fogják szolgálni, — ennélfogva a rokkant költségek terhére az egészet megvalósitani nem lehet és azért célszerü, hogyha kapcsolatok jönnének létre azok között, akik most a rokkantak számára csinálják ez intézményeket és azok között, akik ezeket az intézményeket a maguk számára fogják később kihasználni. Pl. Ausztriában ugy csinálják a dolgot, hogy meglévő intézményeket kibővitenek és azok a kibővitéssel együtt ajándékul maradnak a polgárság számára. Nem tudom bizonyosan, de nekem az az impresszióm, hogy kb. Magyarországon is igy lesz a dolog. Hiszen vegyük a munkásbiztositó helyzetét: ma a munkások katonák, ennélfogva, ha megszünnek katonák lenni, megérdemlik, hogy azontul is részesüljenek abban az előnyben tovább, amely előnyben részesülnek, mint a harctérről hazajött rokkantak és betegek, ugyhogy azt hiszem, hogy most a kilátás teljesen meg van arra, hogy eredményt érjünk el.

Ha a munkásbiztositó pénztárak szükségletére gondolok, akkor igen keveset tudnék ahhoz hozzátenni, amiket dr. Kovács és dr. Friedrich kolléga urak elmondottak. Ezekben minden benne van, amit én is el tudok mondani, csak talán legyen szabad egy pár oly dolgot elmondani, amelyek konkrét propoziciókhoz is vezethetnének.

Nem tudom, hogy nem volna-e helyes, ha a pénztár érintkezésbe lépne a Rokkantügyi Hivatallal. A Rokkantügyi Hivatal fontos intézményeket fog megvalósitani. Ez intézményeknek a további sorsa ma még nem tisztázott. Lehet a dolgot esetleg ugy intézni, hogy a munkások is kapjanak ez intézményekből valamit. Nagyon természetes, hogy amikor rokkantügyi befektetésről van szó, ez magában foglalja azt, hogy ideiglenes intézmények épülnek. Ha az a cél, hogy azután ezeket az épületeket valaki állandóan átvegye, akkor az is természetes, hogy ideiglenes épületek helyett maradandó épületekre van szükség. Ez bizonyos differenciát jelent pénzben, amely differenciát vagy az kénytelen megfizetni, akinek hasznára lesz később az épület, de

akkor megkapja ajándékba a telket és a berendezést s az épület árának is olyan részét, amely megfelel az ideiglenes épületnek, vagy pedig helyette fizeti más valaki pl. az állam. Hangsulyozni kivánom, hogy nem ugy szólok, mint hogy ha fel volnék hatalmazva valamely kijelentésre annál kevésbé, mert senkivel e dologról előzetesen nem beszéltem, ezt csak az uraknak tájekoztatására mondom el; — nem tartom lehetetlennek, hogy a munkások számára ilyen módon lehetne valamit kapni, amit talán háboru nélkül 20 esztendő alatt sem lehetett volna megcsinálni, ha megindul az akció a maga idejében és ehhez hozzáteszem azt, hogy talán ez az idő itt-van és hogy keressék az urak az összeköttetést azokkal a körökkel, amelyek ezt az akciót hivatva vannak keresztül vinni. Ennélfogva ha szabad konkrét propoziciót tennem, — nem ismerem a munkásbiztositó pénztár ügymenetét és nem tudom, hogy amit elmondok, annak a keresztülvitele nehézségbe ütközik-e, — de nem tartanám lehetetlennek, hogy ha a munkásbiztositó pénztár összeköttetést keresne a Rokkantügyi Hivatallal és esetleg propoziciót tenne arra nézve, hogy ha megfelelő intézetet, — nevezzük szanatóriumnak vagy kórháznak, — kapna a munkásság betegei gyógykezelésére, akkor esetleg viselné vagy helyette talán az állam viselné azt a differenciát, amennyivel többe kerül az ideiglenes épületek helyett állandó jellegü, maradandó épületek felállitása. Ha a budapesti munkásságnak ez a kérése meghallgattatnék és eredményre vezetne, ugy minden esetre e háboruból valami nagyon jelentékeny dolog jutna részére.

Másik dolog, amire szives figyelmüket akarnám irányitani, az, hogy megindult a tuberkulótikus katonák hazajövetele. Legnagyobb részben a harctéri szolgálatra alkalmasnak talált munkások közül kerülnek ki ezek a tuberkulótikus betegségben szenvedők. Most itt van az alkalom, hogy a tuberkulózisban szenvedőknek egy tömegét evidenciában tartsuk. Az ügymenet még eddig nem alakult ki tökéletesen, hanem az ügymenet intenciója az, hogy ezeket a tuberkulózisban szenvedő embereket átveszi a Rokkantügyi Hivatal és amikor a Rokkantügyi Hivatal átveszi, akkor már polgári hatóság kezében vannak a betegek, amely hatóságtól könnyen ki volna eszközölhető az, hogy a pénztárnak jelentést tegyenek az általuk nyilvántartott betegekről. Még mindig megtörténik, annak dacára, hogy rendeletek adattak ki erre vonatkozólag, hogy katonai kórházakból tuberkulózisban szenvedőket kiszuperálnak. Ennek nem volna szabad megtörténni, mert megjelent jó régen az a rendelet, amely megmondja, hogy mi a tulajdonképeni eljárás. De miután azt az eljárást, amelyet a hadügyminiszter előirt, nem követik következetesen, ennélfogva nem volna felesleges a hadvezetőségtől azt kérni, hogy adjon ki rendeletet, hogy ha a kórházak tuberkulózisban szenvedő betegeket elbocsájtanak, akik valamely pénztárnak tagjai, ugy az illető pénztárt erről értesitsék. Igy a pénztár tagjai nyilvántartatnának. Igazán merem állitani, hogy a Rokkantügyi Hivatal a maga részéről e kérést a legnagyobb készséggel fogja teljesiteni.

Friedrich tanár azt mondotta, hogy jó volna ezeket a betegeket szanatóriumban tartani mindaddig, mig bacillus-mentesek lesznek. Erre

nézve a lehetőség megvan, miután Ausztria és Magyarország között az egyezség ugy szól, hogy egy esztendeig lehet valamely beteget a háborus költség terhére ápolni. A hiba nem itt van, mert ezzel meg van adva a lehetőség a gyógyulásra. A hiba ott van, hogy az embereknek nagy része nem akar ittmaradni. De van mód arra, hogy az embereket maradásra lehessen birnunk és ez a mód abban áll, hogy a betegek átadatnak a Rokkantügyi Hivatalnak, ahol már katonai fegyelem alatt nem állanak és ez a kissé drákói rendelkezés ellensulyoztatik azáltal, hogy mindaddig a családja is kapja a hadisegélyt, amig a Rokkantügyi Hivatal intézeteiben van a katona. A szanatóriumokban, gondozókban való tartásnak megvan a bizonyos határa, mert inhumánus az ember nem lehet és nem lehet erőszakolni a maradást, mikor azt mondja az illető beteg, hogy van pénze, amiből megélhet és gyógyithatja magát. A Rokkantügyi Hivatal erre vonatkozólag bekéri a hatóság értesitését s ha a hatóság értesitéséből az tünik ki, hogy az illető csakugyan meg tud élni és csakugyan tudja gyógyitani magát, akkor megszünik a jogosultsága annak, hogy azt az embert, aki másfél évig a harctéren volt, továbbra is távol tartsuk a családjától, ugyhogy teljes konzekvenciával a betegeknek szanatóriumokban való tartását keresztül vinni nem lehet. Minthogy ezt megtenni nem lehet, ennélfogva e betegeknek gondozása a maguk otthonában volna szervezendő. Ehhez hozzá tartozik az otthonok rendezése.

Az otthon rendezéséről elmondottakat megtoldanám azzal, hogy a háboru előtt együtt voltunk egy ankéten, amely ankétet Bárczy polgármester ur hivta össze és amelyen nagyon sok szép terv alakult ki, amely tervekről azt hittük, hogy azok a megvalósulás előtt állanak, de közbejött a háboru és az egész akció elaludt. Azonban azt hiszem, hogy most volna az ideje annak, hogy ez az akció ujra feléledjen, mert most fognak hazaözönleni a tuberkulótikus katonák, akiknek tuberkulózisa a háboru nélkül latens maradt volna és nem fertőzött volna meg családokat. Most aktuális volna, ha ez a dolog ujra szóba jönne és azért másik propozicióm az, hogy talán célszerü lenne, ha a pénztár érintkezésbe lépne a városi hatóságokkal, Bárczy polgármesterrel, hogy ez az akció, amennyire lehetséges, ujra megindittassék.

Azt mondotta Friedrich tanár ur, hogy a lakásviszonyok rendezésére igénybe lehetne venni a nagy gyárak tulajdonosait, munkaadóit. Meg vagyok róla győződve, hogy ezek az urak, akik most nagyon nagy haszonnal dolgoznak, nagylelküséggel készek jót tenni. És hogy készek rá, erre nézve igazán merek arra hivatkozni, hogy egyetlen szavamba került, és $^3/_4$ millió koronát kaptunk erre a célra És meg vagyok győződve, hogy ha kellő tervvel megyünk oda az egyes nagy üzemekhez, akkor nem fog magában maradni ez a nagylelkü ajándék, hanem fogunk a betegeink számára más ajándékot is kapni. Ennélfogva azt ajánlanám, hogy egy ilyen tervnek kidolgozása szintén megtörténjék. Gyönyörü szép intézmény van Németországban, Altonában, ahol egy fémgyár családi jubileum alkalmából alapitott a maga munkásai számára egy kis telepet, tuberkulótikus betegek számára való

házakkal. Azok a házak rendkivül olcsók, nagyon jó tipusuak, ugy, hogy kész példa van előttünk. Van egy kis füzet, amelyet ez a gyár a telepről szétküld. Ha elhozhatnók ezt a füzetet és ennek alapján talán programmal vagy felhivással állanánk a munkaadók elé, akkor ez is olyan valami volna, aminek bizonyára haszna lehetne.

Természtes dolog, hogy a hazajött munkások gondozása a dispensaire szisztémával történhetik. Most ez a rendszer kialakulófélben van és miután a dispensair-rendszer kialakitása a tüdővész elleni küzdelem országos bizottságának a kezében van és az tesz propoziciót e dologban a belügyminiszternek, ennélfogva azt hiszem, hogy annak is itt volna az ideje, hogy a pénztár a központi bizottsággal lépjen kapcsolatba, ugy, hogy ez a központi bizottság akciója harmóniába jusson a pénztár akciójával és akkor egy harmónikus terv együttes kidolgozása volna lehetséges. És hogyha az urak ebben az akcióban, mint érdekeltek, jelentkeznek és ha a programmjukat kifejtik, ez mindenesetre az országos központi bizottságnak akcióját támogatni fogja a belügyminiszter urnál, aki a legnagyobb készséggel és lelkesedéssel fogadja az akciót.

A dispensairről szólva, azt hiszem, hogy a dispensair mindaddig, mig szerves kapcsolat nem létezik a dispensair, szanatórium vagy kórház között, félmunkát végez, ugyhogy a dispensair-akcióba beleveendő az, hogy a munkásbiztositó pénztár biztositson magának helyeket, amely helyek felett igazán rendelkezik. Mert hogyha egy-egy embert vagy tiz-tiz embert lehet valamely szanatóriumba bejuttatni, ez még mindig nem vezet a munkástömegek egészségügyének szanálására. Az egész akcióban egyik sarkalatos hiba az, hogy tulságos széles körre kiterjeszkedve, mindenki az egész országot akarja megmenteni. Ebben az akcióban eredményt ugy lehet elérni, ha az akció körletekre szoritkozik és ebben igyekszik a szanálás munkáját elvégezni. Ez a kör lehet topografiai kör, lehet megfelelő társadalmi kör, mert hiszen különböző igények vannak a társadalom különböző rétegeiben és azért különböző társadalmi állásu emberek ügyét szolgálva, különböző módon kell eljárni. Midőn pedig csakis a munkásokról van szó, akkor természetesen a topográfiai felosztása a körnek az, amely keresztül viendő és csakugyan ugy képzelném el a dolgot, hogy minden kerületnek legyen rendelőintézete, annak a rendelőintézetnek legyenek ankétőrei, legyen kapcsolata a kórházakkal, szanatóriumokkal stb., ugyhogy az a rendelőintézet necsak rendelőintézet legyen, hanem közvetitő hely is, amely a beteget elközvetitse olyan helyre, ahol feküdhetik, a segélyt pedig a családhoz juttatja.

Azt hiszem, ezek volnának a legfontosabb teendők. Keresni az összeköttetést egyéb akciókkal, e célból összeköttetésbe lépni az országos központi bizottsággal, a fővárossal és a Rokkantügyi Hivatallal, mint amely ma talán a legnagyobb eszközökkel rendelkezik, amely eszközök azután a jövőben a munkások javára szolgálhatnak. Persze a dolog ugy áll, hogyha a Rokkantügyi Hivatal ma csinál valamit, akkor az a rokkantaké. Azonban Ausztriában nagyjában 3 év mulva lesznek ezek az intézmények a polgárságé. Ez az átmeneti idő mindenesetre Magyarországon is meg lesz.

Legmelegebben ajánlom, hogy méltóztassék a Rokkantügyi Hivatallal e tárgyban összeköttetést keresni.

Dr. Demjén Géza, a főváros szociálpolitikai ügyosztályának tanácsnoka: Kétségtelen, hogy a tuberkulózis bizonyos fokig lakásbetegség. A főváros évek óta igyekszik ezen a maga részéről segiteni azzal, hogy kis lakások épitését kezdte el már évekkel ezelőtt, ugy hogy ma már több ezer kis lakás van használatban. Természetesen a háboru és az evvel együtt beálló munkáshiány megakadályozta bizonyos fokig a további épitkezést, azonban tervbe van véve az akció tovább folytatása. Ugyancsak az épitési programmban szerepel az olyan kis lakásoknak a terve is, amelyek a főváros egészségesebb vidékein tüdőbetegek részére volnának fentartva.

Az iskolaorvosi intézményre vonatkozó előterjesztés jóformán teljesen készen van. A háboruban az orvoshiány akadályozta ennek az életbelépését. Mihelyt megjavulnak a viszonyok, teljes mértékben komoly szándéka van a főváros vezetőségének abban az irányban, hogy ezt az intézményt életbeléptesse. Ami a szünidei gyermektelepeket illeti, az utolsó két évben a főváros a Svábhegyen, Zugligetben, a Római-fürdőben létesitett az iskolaépületekkel kapcsolatosan szünidei gyermektelepeket és igy valószinü, hogy azon a négyezer koronás szubvención kivül, amit a Szünidei Gyermektelepnek ad a főváros, az akcióját a maga részéről tovább fogja folytatni, hogy ez irányban is a preventiv intézkedések száma szaporittassék.

Dr. Hahn Dezső főorvos: A hallottakhoz alig lehet valamit hozzáfüzni, csupán csak azt szeretném ezekhez hozzátoldani, ami nem közvetlenül a budapesti, hanem az ország többi 96 kerületi pénztárára és a vállalati pénztárakra vonatkozik. Természetesen a magyar ipari munkásbiztositást, illetőleg az Országos Pénztárt a tuberkulózis kérdése kénytelen-kelletlen, már régen foglalkoztatja. Négy évvel ezelőtt az Országos Pénztár közgyülése elfogadott egy programmot az én előterjesztésemre, amely programmban benne volt az, hogy a nagyobb kerületi pénztárak székhelyein — a kerületi pénztárak ugyis természetes gócpontjai az egészségügyi akcióknak — létesüljenek dipensairek, ezek természetesen tartsanak kapcsolatot a szanatóriumokkal és tartsanak kapcsolatot az olcsó üdülőtelepekkel, amelyek szintén létesitendők volnának és a pénztári szanatóriummal, amelynek épitése annak idején tervbe volt véve. Az Országos Pénztár nagy függő kölcsönt is engedélyezett, amely székházak és szanatóriumok épitésére lett volna felhasználandó. A székházak épitéséből lett is valami, a szanatóriumokéból semmi. A bankok a kölcsönt nem engedélyezték. Mi azt kértük, hogy ugyanolyan kereskedelmi feltételek mellett, mint amilyenekkel eddig bocsájtottak a pénztár rendelkezésére összegeket, engedélyezzék a függőkölcsön folyósitását, mégis végleges elutasitó választ kaptunk. A pénztárnak ezenkivül bizonyos alapitványi összegek állanak rendelkezésére, amelyek nem tulságosan nagy összegek. Annál szomorubb ez a tényállás, mert a tuberkulózisesetek száma kimutatásunk szerint növekszik. Hiszen banalitás az már, hogy ha a tuberkulózisról beszélünk, tulajdonképen munkásbetegségről

kell beszélnünk. Érdekes megfigyelni annak, aki szociális egészségügyi, vagy nemzetgazdasági kérdésekkel foglalkozik, hogy e két szónak «szegény néposztály» és «munkás néposztály», azonos értelme van. Ennek a frazeológiának igen mély értelme van. Egy néhány adatot is szeretnék az Országos Pénztár 1911. évi statisztikájából közölni. Minden 100 beteg tagunkra 66 tuberkulótikus tag esik évente. A tuberkulótikus betegségi napok az összes betegségi napoknak 12 %-át teszik. Az összes baleseti sérülések csak 8·1 %-át emésztik fel, az összes betegségi napoknak, már pedig a munkásbiztositásban ipari munkásvédelemről van szó, ahol a balesetek nagyon gyakoriak. A gyenge magyar munkásbiztositás nagyobb terheket visel, mint bármely más munkásbiztositás a tuberkulózis elleni küzdelem terén, mivel nálunk rokkantsági biztositás nincs.

Mindazt, amit Németországban elértek a tuberkulózis elleni küzdelemben, azt a kötelező rokkantbiztositás segitségével érték el. A betegség esetére való magyar munkásbiztositás viseli a rokkantbiztositás terheit is. A magyar munkásoknak a táppénz a törvényben meghatározott időn át jár, de hogyha a tag husz heti táppénzét kimeritette és bizonyos ideig dolgozik, bejelenteti magát esetleg szivességi bejelentés utján, akkor a magyar betegsegélyezés ujból ellátja az illetőt 20 heti táppénzzel, mert ez kötelessége. Horribilis terheket visel ennélfogva a magyar munkásbiztositás csupán azért, mert Magyarországon nincs még rokkantsági biztositás.

A tuberkulózis elleni küzdelem központi bizottsága nagy megértéssel segitségünkre sietett gondozóink létesitésében, igy a debreceni dispensaire létesitésére 10.000 koronát adott. Az aradi dispensairet is a városi hatóság segitségével sikerül létesiteni. A pénztárak egyedül a maguk keretében nem tudnak dispensaireket létesiteni. A magyar munkásbiztositás többet nem tud adni, mint amennyit minimális segélyezésképen a törvényhozás megállapitott, mert többre nincsen fedezete. Létesitettünk Munkáskórházat, ahová kezdődő tuberkulótikus betegeket felvettünk, de a legnagyobb kalamitásaink voltak akkor, ha a husz heti terminus lejárt, amikor már törvényes intézkedés folytán nem vállalhattuk tovább az ápolást, ugy hogy mindenféle módon okokat kellett keresni arra, hogy a szerencsétlen beteget elláthassuk husz héten tul is.

Hogy a szanatórium kérdése milyen életbevágó kérdés nálunk, azt bizonyitják azok a vizsgálatok, amelyeket a munkások lakásviszonyaira nézve végeztem. A mi munkásaink lakásai rettenetesek. A kis vidéki városokban lévő munkások szállásai sem jobbak, mint a budapesti munkások lakásai, sőt még rosszabbak. Tanoncokat találtam heringek módjára egymás mellett és egymás fölötti polcokon összezsufolva. Hogyan lehet a szélesen terjeszkedő magyar vidéki városokban oly sötét helyiségeket csinálni, az egyenesen érthetetlen előttem. Mintha megrendelték volna külön e célra, ezeket a sötét piszkos odvakat, amely tanonc-otthonnak csufolt helyiségekben pl. 80 tanoncot is összezsufoltak.

Bármennyit költ a munkásbiztositás a tuberkulózis ellen folytatott

küzdelmében, bármennyire okosak legyenek a gondozókban működő orvosok és bármennyire lelkiismeretesek legyenek is a lakásokra járó gondozó személyek, nem leszünk képesek semmiféle eredményt a tuberkulózis terén elérni addig, amig elegendő számu hely nem áll rendelkezésünkre a tuberkulózisban szenvedő munkások számára. Azért kell különösen nagy hálával fogadnunk azt a kezdeményezést, amelyet egyrészt a budapesti pénztár inditott, másrészt báró Korányi tanár ur hozott szóba, hogy most volna az az idő, hogy a magyar munkásbiztositás ilyen helyekhez jusson. Kissé szomoru prespektiva az, hogy ezekre a helyekre pár esztendeig várni kell. A háboru közvetlen szükségleteket teremtett, a rokkantak egy része már is munkában áll. A Rokkantügyi Hivatal nem helyezkedik arra az álláspontra, hogy visszatart minden tuberkulótikus katonát és kényszeriti őt arra, hogy kezeltesse magát, hanem elfogadja az u. n. megélhetési bizonyitványt alapul arra, hogy az illetőt haza bocsássa. A megélhetési bizonyitvány egyik formája az, hogy a volt munkaadó hitelesen igazolja, hogy az előbbi bér mellett vagy csökkent bér mellett hajlandó szolgálatába visszafogadni a munkást, amely bérből ő és családja meg tud élni. Az ilyen megélhetési bizonyitványok alapján került ki már a tüdőbeteg rokkantak egy része az iparba és ezzel természetesen a munkásbiztositó pénztár keretébe. A munkásbiztositás anyagi viszonyai jelenleg nagyon szomoruak, sokkal kevesebb biztositott tag és sokkal rosszabb anyag van a pénztárakban, mint a háboru előtt, mert a legmunkabiróbb férfiak a harctéren vannak. Ezt a rossz rizikót még rosszabbitja a háboruban rokkantak száma, amely napról-napra növekszik és amelynek terhei szintén a munkásbizositást sujtják. Azt hiszem, hogy ha soha sem volt lázadás, ugy akkor kitörne, ha a Rokkantügyi Hivatal mereven arra az álláspontra helyezkednék, hogy a rokkantakat ez intézményben vissza akarná tartani. Bármennyire sokat igérő a jövő perspektivája, bármilyen nagy eredmény is lesz a multhoz képest, mégis azt hiszem, hogy két-három esztendő mulva ezeknek a rokkantügyi intézményeknek a munkábiztositás részére való átengedése már késő lesz, mert nem tudom, hogy milyen munkásbiztositást fog majd találni, ha addig is nem történnék a munkásbiztositás keretében valami a szanatóriumi helyek létesitése tekintetében.

A felhozottak feltétlenül megszivlelendők, amelyeket meg kell valósitani. A Rokkantügyi Hivatallal már megindultak a tárgyalások az Országos Pénztár részéről, egyelőre csak előkészitő jelleggel. Budapest polgármesterével a budapesti pénztár nagyon könnyen megtalálja a kapcsolatot. Hiszen van is már kapcsolat a budapesti pénztár és a székesfőváros között. A központi tuberkulózis bizottságával a magam részéről élénken kerestem ezt az érintkezést s meg is találtam. Ez a bizottság jóindulattal lesz az ügy iránt. Ezt azonban meg kell valamivel toldani. Feltétlenül szükséges, hogy addig, amig a három évi várakozási idő eltelik, a tuberkulózis kérdésben az állam a munkásbiztositásnak nagyobb arányban nyujtson segitséget. Nekünk nincs rokkantbiztositásunk. Addig nem lehet eredményt elérni, amig kötelező

rokkantbiztositásunk nem lesz, nemcsak az ipari, hanem a mezőgazdasági munkásokra nézve is. A mezőgazdasági pénztárak sokkal kisebb teljesitő képességel létesitettek. A mezőgazdasági munkások nagyon jól tudják, hogy az ipari munkásbiztositás tagjainak milyen előnyöket biztosit. Halljuk egészen naivul, hogy a mezőgazdasági foglalkozásba nem mennek vissza a munkások, mert ott nem lehet betegnek lenni, hanem a városba mennek, mert ott van a betegpénztár, amely nekik betegpénzt ad. A szükség kényszeritő hatása alatt beözönlenek tehát a beteg, az istápolásra szoruló mezőgazdasági munkások az ipari munkásbiztositásba. Tehát amig a mezőgazdasági munkásságra és az ipari munkásságra egyaránt meg nem csinálják a kötelező rokkantság esetére való biztositást, addig a tuberkulózis-küzdelem terén valami nagyon komoly eredményt nem lehet elérni. Most fogékonyabbak talán a szivek eziránt, tehát kérjük most azt, hogy a mezőgazdasági munkásságra, az ipari munkásságra is, az egész ország proletáriátusára nézve csináltassék meg a kötelező rokkantság esetére való biztositás. Ez az önsegélyezésnek egy fajtája volna. Nem tudom, hogy az államnak sokkal többet kellene-e költeni erre a rokkantbiztositásra, mint amennyit most a tuberkulózisra költ szegényellátás és más cimeken.

Másodszor kérnünk kell, hogy már ennek a várakozási időnek eltelte előtt, amint lesznek a Rokkantügyi Hivatalnak helyei, ezeket a helyeket bocsássák rendelkezésünkre bizonyos ellenérték fejében. Ha nagy jelentőségü intézmények fognak létesülni, — és ez egészen bizonyos, — nem jelent sokat az, hogyha az ipari munkásság számára helyeket biztositanának. Azt hiszem, hogy meg lehet oldani az egész programm nem nagy megrázkódásával, hogy nekünk már most bizonyos ágyakat ellenszolgáltatás fejében átadjanak. Egészen pontos adataink nincsenek erre vonatkozólag, de azt hiszem, hogy körülbelül 2000 helyre volna szükség, ha tuberkulótikus betegeinket el akarnók helyezni.

Báró Korányi Sándor egyetemi tanár: Félreértések elkerülése végett megjegyzem, hogy nem vagyok felhatalmazva annak kijelentésére, amint a felszólaló ur aposztrofálta, hogy a Rokkantügyi Hivatal »akar átadni« bizonyos számu helyeket. Én csak ebből az alkalomból kifolyólag az urak figyelmét felhivtam arra, hogy talán meg lehetne próbálni a dolgot, és azt hiszem, hogy sikerülne, de ez az én hitem egyelőre.

Dr. Kentzler Gyula: Azokhoz, amiket hallottam, kevés hozzátennivalóm volna, ha a munkásbiztositásban a korlátozó husz hét nem volna. A betegpénztárak meg fognak csinálni mindent, de csak 20 hétig és 20 hét után ezek a szegény tuberkulótikus betegek kikerülnek a munkásbiztositás gondozása alól. Ezek a szerencsétlen betegek, akik olyan helyzetben vannak, hogy nem is állhatnak ismét munkába, az első időben — mint ahogy a gondozóban tapasztaltam — eladják mindenüket, amijük van, azután albérlőkül mennek olyan családokhoz, ahol még nincsen tuberkulózis és igy megfertőznek nagyrészt pénztári tagokat s ilyen módon az a husz hét, amelyen tul a pénztári tagokat nem kezelik, visszahat és ismét pénztári tagok lesznek betegek. Tehát nagyon fon-

tos volna egy lakástörvény életbeléptetése Budapesten. Azokat a lakásokat, ahol a tuberkulótikus betegek főbérlők voltak, gyökeresen lehet fertőtleníteni, de a tuberkulótikusok nagyrésze albérlő, akiknél a fertőtlenítés lehetetlen, mert a főbérlők nem engedik meg.

A gondozó anyagából az a tapasztalatom, hogy a fővárosi kislakásoknak 60 %-a tuberkulózissal meg van fertőzve. Pl. a Palotaiuton levő városi házaknak kb. 60 %-a meg van fertőzve, a Századosuti telepnek kb. 80 %-a, a Mihálkovich-utcában levő városi kislakásoknak kb. 50—60 %-a tuberkulózissal fertőzött. A Népszállóban, amely azt célozza, hogy az egyes albérlőket a városi lakásokból elvonja és ott tartsa, tudomásom szerint most kb. 120—130 fertőzött tuberkulótikus beteg lakik. Amig olyan lakástörvény nincs, amely lehetetlenné teszi az ilyen fertőző egyéneknek egészséges környezetbe való jutását, addig a tuberkulózis ellen való küzdelem majdnem lehetetlen.

Ami a tuberkulózis elleni küzdelemnek a háborura való vonatkozását illeti, e tekintetben mindig csak azt halljuk, hogy azok a betegek fognak majd nagy számot adni, akik a háboruból visszatérnek, azonban el nem szabad feledni, hogy a pénztárnak igen nagy női munkás anyaga van, az ezekről való gondoskodás a pénztárt most erősen terheli és az ezekről való gondoskodás ügyében éppen most kell eljárni. Most kell mielőbb megkeresni azokat a kapcsolatokat, amelyek létesitendők a hatóságokkal. Az a propozicióm, hogy a pénztár és a tüdőbeteggondozó között kapcsolat létesittessék, a tüdőbeteg-gondozók bizonyos tekintetben segitségére lennének a pénztárnak oly értelemben, hogy a betegek nyilvántartását és ellenőrzését végeznénk, amennyiben a pénztártól rendelkezésre kapnánk ankétőröket, akik nekünk is jelentéseket adnának, ezzel szemben mi meglevő összeköttetésünk alapján a betegeknek kórházi és szanatóriumi elhelyezéséről tudnánk gondoskodni.

Dr. Vas Bernát egyetemi m.-tanár: Tudtommal Budapesten, amint nincs kötelező bejelentése a tuberkulózisnak, nincsen kötelező dezinficiálás sem. Van azonban egy polgármesteri rendelet, amely körülbelül 2—3 évvel ezelőtt adatott ki s amely olyanformán intézkedik, hogy minden tuberkulótikus halálozás után kötelező a fertőtlenités. Kezem között van Bukovszky igazgató jelentése néhány évi fertőtlenitésre vonatkozólag, amely szerint 1913-ban 1967 és 1914-ben 1223 fertőtlenités volt és nemcsak halálozás esetében történt a fertőtlenités, hanem akkor is, amikor a tiszti orvos valamely zsufolt lakásban levő, nyilt tuberkulótikus megbetegedés esetén ezt elrendelte. Különben ugy tudom, hogy tárgyalások voltak a dispensairekkel a tuberkulózis-megbetegedés esetén való fertőtlenitések ügyében és ha a háboru nem jött volna közbe, akkor talán ez a kérdés is rendeződött volna.

Dr. Kentzler Gyula: Bátorkodom megjegyezni, hogy pozitiv adatok azok, amelyekről előbb emlitést tettem. A hatósági orvosoknak a tuberkulótikus-halálozásról történő bejelentése után a fertőtlenités el van rendelve. Vannak azonban egyes kerületek, ahol halálesetek után sem fertőtlenitik a lakásokat, nem fertőtlenitik kórházba szállitás esetén sem, pedig ez szintén benne van a polgármester által kibocsájtott rendeletben.

Azután nem fertőtlenitik lakásváltozás esetén sem a fertőzött lakást. Budapesten a tuberkulótikus megbetegedéseknek 33 %-a, körülbelül 7000 beteg, nyilt tuberkulózisban szenvedő. Ez a 7000 beteg olyan osztályból származik, amely hetenkint, havonkint változtatja lakását. Ez rengeteg lakásváltoztatást jelent, ezzel szemben a fertőtlenitéseknek száma elenyészően csekély. Ami a kislakásokra vonatkozik, ott a telepfelügyelőknek a kötelességük, hogy a tuberkulózis-megbetegedéseket jelentsék, azonban azok nem tudják megállapitani azt, hogy forog-e fenn tuberkulózis, de mi e kislakások lakóiról, mikor a gondozóba jönnek, megállapitjuk, hogy tuberkulótikusak-e és ennek alapján csináltunk statisztikát.

Dr. Végh János tiszti orvos: Budapest székesfővárosra történt némely dologban hivatkozás, legyen szabad nekem is pár felvilágositó szóval élnem. A polgármester ur rendeletet adott ki, amelyben kötelezőleg elrendelte, hogy minden gümőkóros halálozás esetén, továbbá hórházba szállitás és lakásváltoztatás esetén fertőtlenittessék a lakás. A rendelkezés tehát megtörtént, azonban, hogy mintegy 25 ezer gümőkóros beteg után minden alkalommal a fertőtlenités nem történt meg, annak nem a hatósági intézkedés elégtelensége, hanem inkább a bejelentések elégtelensége az oka. Hogy csak egyet emlitsek, a VIII. kerületben évenként azt hiszem, hogy nem kapunk 300-nál több bejelentést, holott pl. csak maga a halálozás évenként 280—300 között ingadozik.

Ez alkalommal megemlitem azt, hogy kisérleteket végeztünk az irányban, hogy a baktériumokat hol és milyen körülmények között lehet feltalálni. A városnak különböző területein a lakásoknak, szőnyegeknek a porát tettük vizsgálat tárgyává és — itt hivatkozom a bakteriológiai intézet vezetőjére — egyetlen esetben sem tudtunk kimutatni tuberkulózis bacillust.

A székesfőváros VIII. kerületében levő elemi iskolás gyermekekről statisztikát készitettem és pedig azt vizsgáltam meg, hogy milyenek a viszonyok alvás tekintetében, hányad magukkal alszanak a gyermekek. Azt tapasztaltam, hogy a VI. osztályban a leánygyermekeknek 0.1%-a alszik negyedmagával egy ágyban, harmadmagával alszik 3.50%. A fiuk közül 34.54% egyedül alszik, másodmagával alszik 56.64%, harmadmagával alszik 4.9%, negyedmagával alszik 1.75%. A tuberkulózisban elhaltaknak 39.61%-a olyan lakásban lakott, ahol harmad-, negyedmagával lakott a beteg egy szobában. Ezzel a statisztikával csak azt akarom igazolni, hogy a lakásviszonyok a tuberkulózis elleni küzdelmet illetőleg nagy meggondolás tárgyát képezik.

Az értekezlet figyelmét kikerülte talán az, hogy a budapesti gümőkórosok legnagyobb része nem budapesti. A Józsefvárosban szerzett adataim szerint az elhaltak 60%-a vidékről jött Budapestre. Az a vidéki, aki jó egészségi viszonyok között él vidéken, amikor feljön Budapesre, ahol a munkaköre megváltozik, csakhamar elveszti ellentálló képességét és a gümőkóros fertőzésre hajlamos lesz.

A magyar nemzet végtelen indolens emberekből áll. Magyarországon részint a tudatlanság, részint az előrelátás hiánya az oka

a legtöbb betegségnek. Legelső kötelességünket abban találnám, hogy keressük meg a módját annak, hogy a lakosság az egészségügy iránt kioktattassék, illetőleg a lakosság érzéke felkeltessék. Ezt felnőtt embereknél elérni nem lehet, ezt a gyermekeknél lehet elérni, ha felkeltjük bennük azt a tudatot, hogy egészségük olyan tőke, amelyet mindenkor kamatoztathatnak. Ez a tudatlanság részben meg van az intézőkörökben is. Hogy csak egy egyszerü dolgot emlitsek, az épitkezési szabályok megállapitják, hogy a lakás milyen legyen, a műhelyekre nézve azonban ilyen rendelkezések nincsenek, ugy hogy amikor azt mondjuk, hogy a pincehelyiség nem jó, akkor maguk az épitőmesterek azzal válaszolnak, hogy hiszen ez műhely és nem lakás. A Józsefvárosban talán 50 mühely sincsen szellőztető készülékkel felszerelve.

A lakástisztogatásnak a kérdése igen fontos kérdés, javaslom tehát, hogy közmosóhelyek és városi vagy törvényhatósági lakástisztogató központok létesittessenek a fertőtlenitő intézet mintájára.

Dr. Födi Emil tisztiorvos: Báró Korányi professzor ur emlitette, hogy Bárczy polgármester két évvel ezelőtt ankétet hivott össze. Ez az ankét voltaképen azért hivatott egybe, mert a belügyminiszternek egy országos rendelete jelent meg abban az időben, amely tul tett még a külföldnek a tuberkulozis bejelentési kötelezettség szempontjából fennálló rendelkezésein, amennyiben elrendelte, hogy minden nyilt tuberkulózis bejelentessék, minden haláleset bejelentessék a lakásfertőtlenités eszközlése végett. Akkortájban a tiszti főorvosi hivatal az ankét anyagát összeállitandó, terjedelmesebb előterjesztést adott be a polgármester urhoz és én nem habozom kijelenteni, hogy a tiszti főorvosi hivatal megmondotta egész nyiltan, hogy ezt a körrendeletet most végrehajtani nem lehet. Annyi a tuberkulótikus ember, annyi a nyilt tuberkulózisban szenvedő egyén, hogy meg kell állani ennek a dolognak a taglalásánál, nem tudunk tovább mozdulni e kérdésben, mert ha az a gyakorló orvos bejelenti a kerületi előljáróságnak, mint elsőfoku közegészségügyi hatóságnak, hogy valaki nyilt tuberkulózisban szenved, és ezt a bejelentést az illetékes tiszti orvos kézhez kapja, akkor a tisztiorvos nem tudja, hogy mit tegyen. Nem hagyhatja otthon a beteget, mert az nyolcadmagával lakik, el kellene helyezni a beteget, hogy családját lehessen megmenteni a további fertőzés veszedelmétől. A kórházban nem lehet elhelyezni, mert nincs elég kórházi ágy. Végigvizsgálva, mint lelkiismeretes orvos, a családtagokat, esetleg azt fogja tapasztalni, hogy három gyermek vékony, nyurga, már esetleg csucsfolyamatban szenvednek, másik két gyermek, ha még nem is fertőzött, de arra nagyon is hajlamosnak látszik. Ezeknek egyikét-másikát el kellene helyezni népszanatoriumokban, erdei üdülőtelepeken, erdei iskolákban, de hol van népszanatórium, hol van erdei iskola, hol vannak üdülőtelepeink? Ennélfogva, azt kell mondanom, hogy amikor a háboru az államnak, törvényhatóságnak, társadalomnak, pénztárnak alkalmat ad a tuberkulózis lehetőleg sikeres leküzdésére, akkor ezeket az alkalmakat meg kell ragadni. Biztosra veszem, ha a pénztár a tuberkulózis elleni küzdelem központi bizottságával, a kormánnyal, a Rok-

kantügyi Hivatallal érintkezésbe lép, akkor a háborunak ez intézményei, amelyeket a Rokkantügyi Hivatal vesz át és amelyeket tovább ad a törvényhatóságoknak, az egyes testületeknek, hovatovább alkalmasak lesznek arra, hogy a tuberkulózis elleni küzdelmet sikeresen előbbre vigyék.

Dr. Jurkinyi Emil: Báró Korányi őméltósága szavai bátoritanak arra, hogy felszólaljak. Ő azt mondja, hogy nemcsak általánosságban, hanem részletdolgokban is érhetünk el sikert. Az ipari munkásság között igen speciális faja van a tuberkulózisnak, ez a műhelytuberkulózis. Dr. Friedrich főorvos ur alapos vizsgálatot tartott a gümőkort előidéző okok között. Kiderült, hogy a szabadban dolgozó munkásaink között egy vagy két százalék a gümőkóros, ellenben a zárt helyen dolgozók között 40—50 %. Igy például a nyomdaiparban 55 % tüdőbajos azok közül, akiket vizsgálat tárgyává tettünk. A papirfeldolgozó munkások között 44 %. Felhivom a tisztelt értekezlet figyelmét a pinceműhelyekre, mert ezek a legveszedelmesebbek. Nem a lakásból hozzák a tuberkulózist a műhelyekbe, hanem a műhelyekből a lakásokba. Volt alkalmunk meggyőződni arról, hogy a szegény lányok között, akik könyvkötőknél, vagy papirdobozgyárakban dolgoznak, nagy a tuberkulózishalandóság. A műhelytuberkulózis igen fontos kérdése a tuberkulózisnak. Fontos lenne az, hogy az ilyen műhelyekben előforduló tuberkulózisesetekről bejelentési lapok készittessenek és ha az ilyen bejelentő lapok alapján konstatálni tudjuk, hogy sok megbetegedés történik a műhelyekben, akkor vizsgáltassuk meg a műhelyeket az iparfelügyelőkkel, hogy az ilyen műhelyek betiltására rendeleteket adjanak ki. E javaslatnak a keresztülvitele rövid időn belül megtörténhetik és sok pénzbe nem kerül, csak az orvosok közreműködése szükséges ehhez.

Dr. Reisz Mór: Dr. Friedrich főorvos urnak a tuberkulózis elleni küzdelemre vonatkozó programmjának megvalósitása nem a legközelebbi napok kérdése, hanem évek kérdése. Vannak azonban olyan intézkedések, amelyeknek a keresztülvitele utján már most hozzájárulhatunk a tuberkulózis leküzdéséhez. Erre nézve konkrét inditványt teszek. Nem fogadhatom el Fődi tisztiorvos urnak azt az álláspontját, hogy a tuberkulótikus betegek lakásainak fertőtlenitését ezidőszerint keresztülvinni nem lehetne. Jelenleg a fővárosnak két fertőtlenitő intézete van, amelyeket ki is lehet bőviteni és megfelelő személyzettel ellátni. Forduljunk tehát a fővároshoz aziránt, hogy a fertőtlenitő intézetek kibővittessenek és a kötelező fertőtlenités keresztülvitessék. A gyermekek tuberkulózisának leküzdése érdekében az iskolaorvosi intézmény volna létesitendő, hogy ez ezidőszerint nagyon nehezen volna keresztülvihető, mert hiányzik az orvosi személyzet. Ha az iskolaorvosi intézményt nem is léptethetjük életbe, de vannak hatósági orvosaink, kerületi orvosainak, akik munkával megterhelve nincsenek és akik ugyszólván csak a városi szegényeket kezelik, az oltásokat végzik, akiket erre a célra fel lehetne használni. Ha ezek a kerületi orvosok kétszer, háromszor is egy évben megvizsgálják a gyermekeket, akkor elérhetjük azt, hogy a tuberkulótikus gyermekeket sikerül az iskolából elhelyeztetni, miáltal a többi gyermeket a fertőzés veszélyétől megvédjük.

Elnök: Többen nem jelentkeztek szólásra és a vitát bezárhatjuk. Egy tanulságot a vita eredményéből és a felszólalásokból megállapithatunk és ez az, hogy a tuberkulózis igen nagy, sulyos bajokat okoz, a pénztár tagjai között a tuberkulózis rendkivül nagy mértékben el van terjedve és ezzel szemben igen kevés az az eszköz, amely rendelkezésünkre áll a tuberkulózis elleni küzdelemben. Ez a lesujtó eredménye ugyszólván ennek a mai értekezletnek, azonban ez nem lehet ok arra, hogy azt a lelkesedést amelylyel a pénztár ezt a küzdelmet meginditani akarja, bármi tekintetben is lelohasszuk. Sőt ellenkezőleg, annak a tudatában, hogy kevés eszközünk van, azt a kevés eszközt a legtökéletesebben, a legintenzivebben ki kell használnunk. A pénztár igazgatósága nevében végtelen hálámat fejezem ki dr. Kovács előadó urnak, dr. Friedrich főorvos urnak és a többi felszólaló urnak, különösen báró Korányi őméltóságának, aki tudjuk, igen nagy fontosságu és igen sokoldalu elfoglaltsága dacára az ügy érdekében mégis megtisztelte pénztárunkat azzal, hogy e szaktanácskozáson megjelent és igazán hasznos utbaigazitásokat adott, hogy ebben a munkában hol és mi módon keressünk támogatást. A pénztár elnöksége bizonyára meg fogja szivlelni e tanácsokat és meg fogja keresni mindazon tényezőkkel a kapcsolatot, amelyeknek közreműködése nélkül a tuberkulózis leküzdése terén sajnos semmit sem tehetünk.

Egy bizonyos, hogy előttünk szomoru kép tárul fel és ez a szomoru kép az, hogy ismerjük taganyagunkat, ismerjük tagjaink lakás- és élelmezési viszonyait, és igy tudjuk, hogy az egyetlen mód, amely a tuberkulózis elleni küzdelemben radikális volna az, hogy tagjainkat jobb munkaviszonyok közé, jobb megélhetési viszonyok közzé tudnók helyezni. Erre a mai viszonyok mellett, amikor a kormány, társadalom, az egész állami berendezés a termelők politikájára van fektetve, ahelyett, hogy a fogyasztók politikájára volna irányozva, sok reményünk nem lehet. Amit e tekintetben tehetünk az az, amit a tisztiorvos ur is hangoztatott, hogy az egészség iránti érzéket bevisszük a nép közé, a munkáslakásokban orvosaink utján és azon közvetlen érintkezés utján, amelyben mi a munkások szervezeteivel, sőt magukkal a munkásokkal is vagyunk.

Sulyos baj, hogy a háboru kitörése óta a pénztárnak a budakeszi szanatórium által átengedett néhány helyen kivül

egyetlen egy szanatóriuma az egész országban nincs, ahol tuberkulótikus betegeit el tudná helyezni, sőt hosszas küzdelembe került, amig kórházban tudtunk egynéhány helyet szerezni, ahová betegeinket elhelyezhetjük. Már pedig a beteget a környezetben hagyni annyit jelent, mint a környezetet kitenni a biztos fertőzésnek. Nemzeti kötelességünknek tartom, hogy a megbetegedett katonákról, a rokkant katonákról gondoskodjunk, épp oly nemzeti kötelességünknek tartom azt is a nemzet és az ország jövője szempontjából, hogy a munka harc mezején megrokkantakról és a munka harcmezején megbetegedettekről szintén megfelelőleg gondoskodjunk. És én nagyon kérem báró Korányi őméltóságát, hogy illetékes helyeken, ahová mi bölcs tanácsa folytán fordulni fogunk, támogassa a mi előterjesztéseinket és kéréseinket és különösen hasson oda, hogy már most legyen egy pár helyünk, ahová tuberkulótikus betegeinket elhelyezhetjük. A háboru előtt még az ország különböző vidékein magánvállalkozások létesültek, amely magánvállalkozások jó pénzért, jól-rosszul a mi betegeinket ellátták. Ma ezek sincsenek. Amit a pénztár tuberkulótikus betegei érdekében tehet, — nem tudom, hogy nem többet ártunk-e vele a köznek, mint használunk, — az az, hogy az illetőket vidékre engedjük el, hogy jobb levegőre menjenek, de hogy ezzel a ragályt nem viszik-e el a vidékre, nem fognak-e fertőzést okozni, ezt természetesen nem tudjuk.

Az a meggyőződésem, hogy a külföld példáján okulva, a pénztár saját hatáskörében is sokat tehet már azzal hogy az illetékes hatóságok lelkiismeretét állandóan ébren igyekszik tartani. Például, hogy egyet emlitsek, több, mint tiz éve, hogy a pénztár erdei üdülőtelepre kért telket a fővárostól, nem is végleges ajándékképpen, csak helyet és a pénztár erdei üdülőtelepére alkalmas helyet nem birtak találni a főváros környékén. A közegészségügyi intézmények külföldi érdeklődői, ha hozzánk jönnek, csodálkozva hallják, hogy ezen a gyönyörü természeti fekvéssel annyira megáldott Budapest környékén nem tudtunk egyetlen egy erdei üdülőtelepet sem csinálni, ahol a munkás betegeket annyira, amennyire el tudtuk volna helyezni. Az illetékes hatóság lelkiismeretét kell folyton ébrentartanunk az állam, a főváros és mindazoknak az intézményeknek szempontjából, amelyek a tuberkulózis elleni küzdelemre hivatottak. Be kell vallanom,

hogy a Rokkantügyi Hivatallal való kapcsolattól csak azok után várok valamit, amiket Korányi őméltósága ma este kijelentett, mert az eddigi tapasztalatunk a Rokkantügyi Hivatal részéről az volt, hogy a Hivatal a legnagyobb jóindulattal, de a legnagyobb bürokratikus apparátussal fogott hozzá a teendőihez és amidőn érintkezést kerestünk vele, igyekezett tőlünk a lehető legrövidebb idő alatt megszabadulni azzal, hogy nem találták meg azt a referenst, aki a velünk való tanácskozásra vagy megállapodásra illetékes volna. Azok után, amiket Korányi őméltósága a Rokkantügyi Hivatal szándékairól mondott, a legjobb reménységgel vagyunk ezen Hivatal iránt és talán sikerülni fog már most is a Hivatal révén összeköttetést találni nemcsak a katonaságtól elbocsájtott betegek további kezelésére nézve, hanem a mi betegeink elhelyezésére és gyógykezelésére nézve is. Meg kell jegyeznem itt, hogy a pénztár pontos nyilvántartást vezet azokról a betekekről, akik a harctérről érkeztek vissza és katonai szolgálatból bocsájtattak el. Ezen nyilvántartás eddigi adatai már több száz beteget mutatnak, akiket a katonaságtól elbocsájtottak és akik egy-két napi vagy egy-két heti állitólagos munkába lépés után beteget jelentenek és a pénztár segélyezését kimeritik egészen abban a mérvben, amint azt az alapszabályok és a törvény előirják. Ilyen terheket a pénztár természetszerüleg nem vállalhat. A pénztár a legnagyobb áldozatkészséggel tulmegy azokon a kötelezettségeken, amiket a törvény- és az alapszabályok részére előirnak és nemcsak a betegeket igyekszik gyógyitani, hanem a profilaxisra is törekszik annyira, amennyire módjában van, azonban természetesen kell, hogy a pénztár minden olyan kockázattól megmentessék, amely kockázatot az ipari munkásbiztositásra háritani nem lehet.

Már a háboru kezdete óta különböző oldalról rámutattak arra az óriási megterhelésre, amely a békekötés után a betegsegélyző pénztárakra hárul. Kétségtelen, hogy a jövő nagy feladatok elé állitja a pénztárakat, bár most még azokat a fáradalmakat és nélkülözéseket, amelyeknek a csapatok ki vannak téve, vagy pedig a lelki rázkódtatások hatását kellőleg értékelni nem is tudjuk. A fenyegető nagy veszélyek oka azonban nemcsak a harctérről hazatérő harcosokban vagy a rokkantakban keresendő, hanem épp oly mértékben attól kell félni, hogy a munkásság jelenlegi szociális helyzete alkalmas

talaj sulyos krónikus betegségek keletkezésére, illetőleg azok gyógykezelésének megnehezitésére. Aggasztók a jelenlegi nehéz táplálkozási viszonyok, ehhez még aztán a háboru után lakáshiány is fog járulni.

A betegsegélyző pénztárak munkaképtelen tagjai közül sok ezer tüdőbajban és vérszegénységben szenved; még sokkal nagyobb ugyanezen betegségekben szenvedő azon tagok száma, akik munkába járnak. Mindezen betegek leghatékonyabb orvossága a jó és helyes táplálkozás. De, hogy állunk ma az étkezéssel? A hus oly drága, hogy a munkás- és a polgári háztartások alig szerezhetik be és pedig annál kevésbbé, mert a zsir és a vaj még drágább és a főzelékkel, valamint a gyümölcscsel is nagyon takarékosan kell bánni Egy tojás ára jelenleg 14—16 f., egy liter tejé 40—44 f., az pedig közismert tény, hogy a kenyér rosszabb minőségü és drágább, mint azelőtt és hogy a burgonya piaci ára oly magas, amilyennek a háboru előtt el sem mertük volna képzelni. Ha tekintetbe is vesszük, hogy a munkabérek emelkedtek, ez a többlet még nem elegendő a háztartás ama kiadási többletének fedezésére, amely elegendő volna a korábban megszokott mennyiségü és minőségü élelmi cikkek beszerzésére. Ennek a következménye csak az lehet, hogy vagy rosszabb minőségü, vagy kevesebb árut veszünk, vagy pedig mindkét irányban korlátozzuk igényeinket. Emiatt szenved a beteg és egészséges ember és mindkét irányban éppen nem lelkicsinylendő veszélyek fenyegetnek. Kiváló szakemberek rámutattak arra, hogy ha az élelmiszeruzsora üzelmeit nem fogják megakadályozni, akkor a tüdővész leküzdhetetlen lesz, ezt a népjárványt egyenesen tenyésztik és a harctéri emberanyagveszteségeken kivül, sajnos, a közel jövőben ugy az emberélet, mint a néperő tekintetében még óriási veszteségek fognak bennünket érni. Ezért videant consules.

Hatóságainknak az élelmiszeruzsora elleni intézkedésein kivül szükséges a tüdővész, e népbetegség ellen a küzdelmet az eddiginél hatékonyabban felvenni.

Az 1889-iki berlini tüdővész elleni nemzetközi kongresszus után a betegsegélyző pénztárak arra törekedtek, hogy e rettenetes vészről tájékoztassák tagjaikat. Számos ismeretterjesztő előadást rendeztek, népszerü nyomtatványokat osztottak szét és ezáltal oly megelőző intézkedéseket tettek, amely jelen

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

esetben, ahol a legfőbb a veszélyes ellenség helyes és idejében való felismerése, óriási fontosságu volt.

Talán a halandóság csökkenése és a szokás hatalma folytán az utóbbi években a tüdővész leküzdése iránti érdeklődés megcsappant. Az irtózatos háboru oly viszonyok elé állitott, amelyek kötelezőleg arra kényszeritenek, hogy már most foganatositsunk minél nagyobb mértékben megelőző intézkedéseket és egyetlen egy eszközt se hagyjunk kihasználatlanul, amikor tagjainkat a tuberkulózis természetéről és leküzdéséről kell felvilágositanunk.

De még más, ezeknél nagyobb feladat vár a betegsegélyző pénztárakra. Sok nő, akiknek férje a harctéren van, eddigi lakását gazdasági okokból kisebb lakással cserélte fel. Akik tudják, hogy a munkásság lakása — különösen a városokban — különben is mily szük, azonnal felismeri a veszélyt, mely a szükebb lakás, különösen az alvásra szánt kisebb helyiségek kiválasztásából keletkezik. A beteglátogatóknak gondosan szemügyre kellene venniök azt a helyiséget, ahol a beteg el van helyezve és haladéktalanul bejelenteni a pénztárnál minden egyes esetet, amikor tüdővészes vagy más ragályos beteget más egyénnel egy és ugyanazon hálóhelyiségben vagy ágyban találnak. A betegségnek ebben az esetben különösen fenforgó rendkivüli ragályosságánál fogva a pénztár valamely gondozó utján köteles volna arról gondoskodni, hogy a beteg teljesen el legyen különitve és a lakás kellőleg fertőtlenittessék. Minden céltalan takarékosság rettenetesen megboszulja magát. A gondozók elvitázhatatlanul áldásos intézményének szélesebb körü kiépitése még nagyobb anyagi áldozatok árán is rendkivül kivánatos.

A tüdővész óriási áldozatokat kiván a pénztáraktól, de ezt a betegséget — sokkal inkább mint egy másikat — a megelőzéssel le lehet küzdeni. Rendkivül megkárositanók a reánk bizottak érdekeit, ha a fenyegető veszély ellen az összes rendelkezésünkre álló eszközöket fel nem használnók. Ha tagjainkat idejekorán megvédjük, akkor egyszersmind előmozditjuk népünk egészségét.

Mindezek után nagyon köszönöm a tisztelt urak szives türelmét, a felszólaló urak bölcs tanácsait, báró Korányi professzor urat ismételten kérem, hogy jóindulatát ezen akció iránt továbbra is megtartani sziveskedjék. Ezzel a mai értekezletet bezárom.

V. nap 1916 március hó 1-én.

ELNÖK: *Kiss Adolf* a B. K. M. P. igazgatója.

Az alkohol elleni küzdelem.

Elnök: Tisztelt Szakértekezlet! Az elnökség nevében szivélyesen üdvözlöm Önöket és a mai tanácskozásunkat megnyitom. Az alkoholizmus elleni védekezésről dr. Stein Fülöp főorvos ur lesz szives javaslatait előterjeszteni.

Dr. Stein Fülöp: A nagy szociális problémák között, amelyek most a Budapesti Kerületi Munkásbiztositó Pénztárt foglalkoztatják, az alkoholizmus kérdése az, amely — ha nem is kisebb fontossággal, mint a többi kérdések, — de látszólag kisebb aktualitással bir. Talán azért, mert a háboru borzalmai között az alkohol okozta szociális károk nem jutnak oly világosan kifejezésre, mint a csecsemőhalandóság, a venereás betegségek, a tüdővész vagy a járványok, de hiszen éppen az a jellegzetes az alkoholkérdésben, hogy az alkohol nem nyiltan, hanem orozva, alattomosan pusztit, mert a jóbarát, a hasznos élvezeti cikk vagy legalább is a jó búfelejtő álarcában támadja meg az egyént és a társadalmat. És dacára a hosszu éveken át folytatott felvilágositó munkának, mintha éppen a háboru folyamán és a háboru következtében még erősebb hitet nyert volna az alkohol nélkülözhetetlenségéről való felfogás és épp ezért kétszerte szükséges az alkoholizmus ellen való védekezés, mert ne felejtsük el, hogy ha az alkoholizmus ellen védekezünk, akkor ezzel hatalmas segitő társakat nyertünk ama problemák megoldása tekintetében is, amelyeket az igen tisztelt Értekezlet a napirendjére tüzött.

Tagadhatatlan és minden gondolkodó orvos által elfogadott tény az, hogy az alkohol-fogyasztás a járványok és a tüdővész elterjedésénél már azáltal, hogy a szervezet ellenállóképességét a fertőzéssel szemben nagy mértékben leszállitja, igen fontos szerepet játszik. Kevésbbé szembeötlő, de azért kétségtelenül fönnáll az összefüggés az alkoholizmus és a venereás betegségek között, amennyiben az alkohol szükségtelenül fokozza a libidot és igy szükségtelenül fokozza az alkalmat a venereás fertőzésre és mert az alkohol könnyelmüvé és kevésbbé óvatossá tesz a nemi objektum megválogatásában, hiszen a statisztika igazolja, hogy a venereás fertőzések nagy száma, elsősorban és jellemzően a nős férfiak venereás fertőzése, alkoholizált állapotban következik be, természetesen nem

a sulyos alkoholmérgezés stádiumában, hanem éppen ama könnyebb alkoholmérgezéseknél, amelyeket köznéven «spicces» állapotnak szoktak nevezni és amelyet a közfelfogás sem rutnak, sem veszélyesnek nem tart.

Legfontosabb azonban az összefüggés az alkoholizmus és a csecsemőhalandóság, a gyermekegészségügy között. Elsősorban hivatkozom az alkohol csirarontó hatására és hogy a szülők alkoholizmusa megakadályozza azt, hogy egészséges, életképes, kellő testi és lelki ellentálló képességgel rendelkező gyermekek szülessenek, továbbá Bunge által megvilágitást nyert az a körülmény is, hogy a szülők alkoholizmusa leszállitja vagy megszünteti leányaik szoptatóképességét, hogy tehát az alkohol már eleve csirájában megsemmisiti azt a körülményt, amelyet mi anyasági biztositással, szoptatási prémiumokkal és más társadalmi segéllyel érvényre akarunk juttatni.

De még fontosabb az alkoholkérdés gazdasági oldala. Igen szép és magas nivóju vitát hallottunk itt például az anya- és csecsemővédelemről és az eredmény, amelyet ebből leszürhettünk, két főpontba foglalható össze: az egyik, az anyasági biztositás égető szükségessége, a másik pedig az erre szükséges anyagi eszközök megszerzése.

Tudom, hogy kivihetetlen eszmét hangoztatok és csak mint eszmét emlitem meg, hogy például az anyasági biztositás kérdése elvben anyagilag megoldható volna, ha Magyarország alkoholt fogyasztó közönsége erről a veszélyes élvezeti cikkről lemondhatna. Németország népe már 10 évvel ezelőtt a Reichsarbeitsamt statisztikája szerint évente 3000 millió márkát költött szeszes italra. A magam kutatásai szerint, melyeket 1903-ban számos munkáscsaládnál végeztem, a budapesti munkások közül azok, akik egész környezetük által föltétlenül mértékleteseknek vannak elismerve, kik nem korcsmáznak, hanem csak annyit isznak, amennyit tévhitükben munkaképességük fenntartása érdekében szükségesnek tartanak, átlagban keresetük 15 %-át költik szeszes italra. Ez az összeg a legjobb esetben hiábavalóan kidobott pénz. Tessék meggondolni, mélyen tisztelt Szakértekezlet, hogy ha a Budapesti Kerületi Pénztár biztositott tagjai közül csupán a mértékletes házas tagok az alkoholfogyasztásról, mely reájuk nézve nem életszükséglet, lemondanának és az igy megtakaritott pénzt anyasági biztositásra forditanák, ezen kérdés anyagi

része mily könnyen volna megoldható. Ismétlem, hogy a jelenlegi körülmények között magam is utópiának tartom ezt és ha mégis ennek fejtegetésével idejüket igénybe veszem, teszem azt annak illusztrálására, hogy a pénztár által folytatott alkoholellenes küzdelem mennyire elősegithetné a napirenden levő többi szociálhygienikus probléma megoldását.

Ami már most magát ezt a küzdelmet illeti, azt két szempontból kell vizsgálnunk: az alkoholizmus megelőzése szempontjából és az alkohol okozta károk helyreállitása, illetve elsősorban az alkoholbetegségek gyógyitása szempontjából.

Mikor az európai munkásbiztositás figyelme az alkoholizmusra terelődött, aggályok merültek fel, vajjon részt vehet-e ebben a küzdelemben, vagy nem, mert mig egyrészt kétségbe vonták a betegsegélyző pénztáraknak ama jogát, hogy nemcsak a betegek gyógyitásával, hanem a betegségek megelőzésével, profilaxisával is foglalkozzanak, másrészt az alkoholizmust, mint saját hibájából bekövetkezett betegséget fogták fel és megtagadták az alkohol-betegektől a táppénzt. A Budapesti Kerületi Munkasbiztositó Pénztár abban a szerencsés helyzetben volt, hogy a fentemlitett mindkét szempontot mellőzhette.

A budapesti pénztár már évek óta szép eredménnyel foglalkozik a társadalmi betegségek megelőzésével és hogy ebbeli tevékenységének jelentős akadálya nincsen, mutatja éppen a jelenlegi szakértekezlet. Ami pedig az alkoholbetegek gyógykezelését és ellátását illeti, a sokat gáncsolt 1907. évi munkásbiztositási törvény, mint első az ily irányu európai törvények közt, kimondta azt, hogy az alkoholizmus minden körülmények között betegségnek tekintendő és hogy ennélfogva az alkoholbetegek ép oly elbánásban, — tehát gyógykezelésben és táppénzben, — részesitendők, mint a pénztár egyéb betegei. Megemlitem, hogy Ausztria munkásbiztositási törvénye még jelenleg is azt az álláspontot foglalja el, hogy az alkoholbetegeket a pénztár nem gyógykezelheti és jellegzetes, hogy Németországban, bár a munkásbiztositási közegek mind ama felfogásnak hódolnak, amely a magyar törvényben világosan kifejezésre jutott, a szaksajtóban — igy az „Ortskrankenkasse" legutolsó számában is — még cikkek jelennek meg, amelyek igazolni akarják az alkoholizmusnak, mint betegségnek elismerését. A budapesti pénztár a reá nézve

kedvező helyzetből becsületesen levonta a konzekvenciákat és már évekkel ezelőtt beszüntette a betegek számára a szeszes italoknak, mint erősitő szereknek rendelését, majd pedig mindent megtett, hogy szóban és irásban — számos ily irányu egészségügyi előadással, egy 100.000 példányban megjelent röpirattal, egy, az alkohol káros hatását röviden feltüntető felvilágositó plakáttal és minden alkoholelleni manifesztációban való részvételével, -- az alkoholizmus profilaxisának az utját egyengesse. Ami pedig az alkoholbetegek gyógyitását illeti, egy intézményével messze tulszárnyalta Ausztria, Németország és Svájc munkásbiztositó pénztárait. A nevezett országokban az alkoholbetegek gondozásának ügye már régebben nyert megvalósitást, amennyiben az alkoholellenes szervezetek a hatóságok segitségével gondozókat létesitettek, amelyekben az alkoholbetegek és különösen azok hozzátartozói tanácsot és orvosi kezelést nyertek. A nevezett országok pénztárai is igénybe vették ezeket a nyilvános gondozókat. A budapesti pénztár abból indult ki, hogy a törvény értelmében a munkaképtelen alkoholbetegeknek a táppénzt kiszolgáltatni köteles és hogy a törvénynek semmi esetre sem lehetett a célja az, hogy az alkoholbetegek a táppénzt annak az anyagnak a beszerzésére forditsák, amely betegségüket okozza és tovább fejleszti, ami az esetek tulnyomó többségében az elmult években tényleg bekövetkezett. Ezért a külföld hasonló intézményeinek kellő tanulmányozása után 1913-ban saját hatáskörében, külföldi mintára alkoholbeteggondozókat létesitett azzal a jelentőségteljes ujitással, hogy a munkaképtelen alkoholbetegek táppénzüket csak a gondozó közbenjárásával vehetik fel és adott esetekben a gondozónak jogában áll a táppénzt a beteg hozzátartozóinak kifizetni, vagy ha a beteg brutalitása miatt ez célhoz nem vezet, a táppénzt kellő ellenőrzés mellett naturaliákra is átváltoztatni. Ez az elv, mely a gondozóknak — sajnos — a háboru által megakasztott működésében nagyon jól bevált, Ausztria, Németország és Svájc szakirodalmában szép elismerést aratott. A pénztár már előzőleg a törvénynek megfelelően elhatározta, hogy a szanatoriumi kezelést igénylő alkoholbetegeket 20 héten át a rákospalotai szanatóriumban kezelteti. Ezt szem előtt tartva, fölöslegesnek tartom, hogy az alkoholizmus elleni küzdelem szükségességéről ezen az értekezleten több szót

vesztegessek és annak fontossága mellett érveljek, hiszen a Pénztár ezt már régen belátta és ebbeli kötelességét mindeddig is teljesitette és csak röviden azt kell hangoztatnom, hogy miután a háboru az alkoholokozta összes károkat egészségügyi, erkölcsi és gazdasági tekintetben csak fokozta, a pénztár a háboru után sem tehet egyebet, mint hogy a megkezdett munkát teljes egészében kiépitse, elsősorban és különösen azzal, hogy ezirányu működését, amely mostanáig főleg a munkásbiztositás betegsegélyezési ágára vonatkozott, a balesetbiztositásra is kiterjessze. Azt hiszem, a tisztelt Szakértekezlet egyetért velem, hogy egyrészt annak a meggátlása, hogy a munkás alkoholizált állapotban álljon munkába, másrészt, hogy munkaközben alkalmat nyerhessen az alkoholizálásra, igen fontos, nem épen nehezen és — ami a fő — csekély költséggel keresztül vihető részlete a baleset elháritásnak és azt hiszem, hogy a balesetelháritás eme módjának még a magasabb fórumok sem fogják utját állni. Hogy pedig a balesetes járadékosok az alkohol szempontjából ép ugy megitélendők, mint a pénztár egyéb betegei, a fölött vitatkozni nem kell.

Mindezeket összegezve, a pénztár föladatai az alkoholizmus leküzdésében a következőkben foglalhatók össze:

I. Az alkoholizmus profilaxisa szempontjából:

1. A Budapesti Kerületi Munkásbiztositó Pénztár által már egy izben kibocsátott felvilágositó plakátoknak — u. n. Tizparancsolat az alkohol hatását illetőleg — ujból való kinyomatása és lehetőleg az érdekeltség összes munkahelyein, de mindenesetre a pénztár valamennyi hivatalos helyiségeiben való kifüggesztése. A plakát szövegében az alkoholizmus és a balesetek közti összefüggés is tárgyalandó.

2. Felvilágositó röpiratok szétosztása a pénztár rendelő helyiségeiben.

3. Felszólitás a munkaadókhoz, hogy a munkahelyeken mindennemü szeszes ital fogyasztását szigoruan tiltsák be és csak alkoholmentes kantinokat engedélyezzenek. Egyuttal beadvány a kereskedelmi minisztériumhoz és a fővároshoz ugyanily irányu intézkedések megtétele végett és hogy elsősorban, mint munkaadók, saját üzemeikben járjanak elől jó példával. Felszólitás a munkásszervezetekhez, hogy a hatóságoknak, a pénztárnak és a munkaadóknak ebbeli

tevékenységét támogassák és tagjaikat annak elfogadására birják.

4. Statisztika készitése a balesetek és az alkoholizmus összefüggését illetőleg, még pedig

a) összehasonlitása a balesetek számának ama üzemeknél, amelyeknél a munkahelyeken és munkaközben való alkoholfogyasztást beszüntették, a beszüntetés előtt és után;

b) baleset-statisztika oly üzemeknél, amelyeknél a munkások ex offo kapnak alkoholt (sör, szesz-gyárak stb.).

5. Támogatása mindama törekvéseknek, amelyek az alkoholfogyasztás korlátozásának vagy eltiltásának állami intézkedéseihez vezetnek, elsősorban a vasárnapi munkaszünetnek kiterjesztése a szeszes italok elárusitására szombat délutántól hétfő reggelig.

II. Az alkoholbetegek gyógyitása szempontjából:

1. Elsősorban ujból való felélesztése és kibővitése a pénztár alkoholbeteg-gondozóinak, amelyek működése mindenütt — a külföldön is — osztatlan elismerésre talált. Kiterjesztése az alkoholbeteg gondozói működésnek ama járadékos baleseti sérültekre, kik alkoholbetegek és ideiglenes járadékukat még a kerületi pénztárnál veszik fel, illetőleg eme járadéknak a gondozó utján való kiutalása és a járadékosoknak a gondozó utján való ellenőrzése. Az Országos Pénztár felszólitandó volna, hogy a Budapest területén tartózkodó alkoholbeteg baleseti sérültjeit ugyancsak a budapesti pénztár gondozóiba utasitsa, illetőleg hogy azok járadékaikat a gondozók közvetitésével kapják meg. A gondozók működésére a munkások plakátok, a munkaadók és a pénztár orvosai külön körlevelekben volnának figyelmeztetendők. Eme plakátok ugyancsak a pénztár minden hivatalos helyiségében és lehetőleg az érdekeltség összes munkahelyein lennének kifüggesztendők. Azonkivül összeköttetésbe volna hozandó a gondozók tevékenysége a munkaközvetitéssel, mert semmi se segiti elő jobban a gyógyult alkoholbetegnél a visszaesést, mint a tétlenség és a munkanélküliség.

2. Amennyiben lehetséges, a szentendrei üdülőnek alkoholbeteg szanatóriummá való átváltoztatása.

3. Minthogy az alkoholbetegek végleges gyógyitása csak az absztinens szervezetek közbenjárásával lehetséges, szorosabb nexus létesitendő az alkoholbetegek gyógyitásával foglalkozó

egyesületek — elsősorban az Alkoholellenes Munkásegyesület — és a pénztár igazgatósága között.

Teljesen tudatában vagyok annak, hogy az alkoholkérdést illetőleg a munkásbiztositás keretén belül még számos igen fontos és jelentős probléma vár megoldására, — igy, hogy mást ne emlitsek, az ifjumunkások védelme az alkoholizmus ellen, a nagyszámu gyógyithatatlan alkoholbeteg elhelyezése és ellátása stb. — és hogy az általam vázolt teendők távolról sem merítik ki a munkásbiztositás intézményeinek ebbeli feladatát. De referátumomban elsősorban és tulajdonképpen csak arra akartam szoritkozni, ami a jelen körülmények közt a pénztárnak rendelkezésére álló eszközeivel okvetlenül keresztülvihető és amiről azt hiszem, hogy a tényleges megvalósításának semmi sem állja utját.

Végül engedje meg a tisztelt Értekezlet, hogy becses figyelmét egy körülményre tereljem, amely az alkoholbeteg gondozók megvalósításánál nagy fontossággal fog birni. A táppénznek vagy a balesetes járadéknak egy második személy kezéhez való kifizetése vagy annak naturáliákká való átváltoztatása jogilag kifogásolható. A gondozók gyakorlatában nálunk mindeddig ebben az irányban nehézségek nem merültek fel, mert azokban az esetekben, ahol szükségessé vált, a betegek, feltünő módon, kivétel nélkül megadták aláirásukat. Érdeklődtem ennek oka iránt és megtudtam, hogy a betegek abban a hiedelemben tették, hogy a táppénzt aláirásuk nélkül is felveheti feleségük, vagy a gondozó családlátogatója és ezt különös módon nagyon szégyelték. Meg kell jegyeznem, hogy a gondozó közegei nem erősitették meg ezt a felfogást, de nem is tettek semmit eme tévhit szétoszlatására. Természetes azonban, hogy ezt a fikciót csak addig lehet fenntartani, amig a pénztár egy konkrét esetben máskép nem dönt, vagy a pénztári tagok valamelyike bíróság elé nem viszi az ügyet, különösen, ha a szóban forgó elvet a balesetbiztositásra is kiterjesztjük. Ez okból kérem a tisztelt Értekezletet, hogy ezzel az üggyel, mely körül az egész gondozói működés sikere forog, foglalkozni méltóztassék, illetőleg illetékes helyen odahatni sziveskedjék, hogy a pénztár adott esetben a segélyt vagy járadékot a beteg akarata ellenére is családtagjainak vagy a gondozó családi látogatójának kifizethesse. Megjegyzem még, hogy a németországi betegsegélyző pénztárak azt

a jogot az uj Reichsversicherungsordnungban maguk számára biztositották. Nézetem szerint ez volna a legsürgősebb teendő.

Dr. Friedrich Vilmos egyet. m. tanár, főorvos: A gyakorlatilag igen helyesen kontemplált referátumhoz csak néhány megjegyzést óhajtok füzni, jobban mondva néhány javaslattal hozzájárulni. Nagyon természetes, hogy az előadásban foglaltakhoz a maguk egészében hozzájárulok, mert hiszen az eszme, hogy alkoholgondozókat létesitsünk, részben tőlünk indult ki és a gondozók működésének szélesebb körre való kiterjesztésétől sokat várunk.

Az első javaslatom oda irányulna, hogyha nekünk sikerülne az államnál keresztülvinni, hogy a munkások bérfizetése ne szombaton, vagy ünnepnapot megelőző napokon történjék, hanem hétköznapokon, lehetőleg a déli órákban, akkor az antialkoholizmusnak igen nagy szolgálatot tennénk, mert tudjuk, hogy a szombati bérfizetés után a munkások nagyrésze korcsmába megy, mert azt hiszi, hogy az elfogyasztott alkohol mámorát másnap kialussza és igy baj nem történik.

A második javaslatom az, hogy ez értekezletből kifolyólag intézzünk átiratot a különböző munkaadókhoz, hogy a munkásaiknak in natura italt ne adjanak, de még kevésbbé, amint ezt a sörgyáraknál tapasztaljuk, hogy ez az ital fizetés jellegével biró prémium legyen. A sörgyárban alkalmazott munkások a munkabérnek megfelelő 4—8 liter sört kapnak naponta, amit pénzértékre nem válthatnak be és igy a sörgyárak egyenesen kényszeritik a munkásokat arra, hogy igyanak. Tudjuk, hogy a sörgyári munkásoknál mily nagy mértékben fordulnak elő májmegbetegedések, véredénymegbetegedések.

A harmadik javaslatom arra irányulna, hogy a főváros épp ugy, amint madarak és fák napját tart az iskolákban, rendezzen alkohollellenes napot, ahol a tanitók és tanitónők beszéljenek az alkoholizmusnak a káros hatásáról és foglalkozzanak a gyermekek alkoholellenes nevelésével. Ennek nemcsak az a nagy hatása volna, hogy a gyermekek talán mégis óvakodni fognak az alkoholtól, hanem ennek hatása volna a szülőkre is. Én magam is láttam egy családban, hogy magasabb leányiskolába járó gyermekek, akik az antialkoholizmusra neveltettek, szüleiket, akik bort ittak, meggyőzték az alkohol káros hatásáról. Én azt hiszem, hogy ha a gyermekekbe be tudjuk oltani az antialkoholizmus eszméjét, ugy ennek a szülőkre is nagy hatása volna.

Nagyon jól tudjuk, hogy az absztinens munkások megbetegedése sokkal kisebb, mint a többi munkásoké. Angliában olyan munkásoknak az életbiztositási dija, akik kifejezetten absztinensek, kisebb, mint más munkásoké. Talán lehetséges volna azt keresztülvinni, hogy azoknak az önkéntes tagoknak, akikről meg vagyunk győződve, hogy absztinensek, a járulékbefizetése kisebb legyen, mint a többi önkéntes tagoké, mert biztosra vehetjük, hogy ezen absztinens tagok megbetegedési aránya sokkal kisebb, mint az alkoholista munkásoké.

Dr Födi Emil tisztiorvos: Őszintén megvallom, hogy nagy csodálkozással kell konstatálnom, hogy az alkoholizmusnak a kérdése nagyon leszorult az aktuális kérdések napirendjéről. Amikor olyan tanulságos dolgokat hallunk, mint amilyeneket dr. Stein Fülöp főorvos ur volt szives

előadni, akkor azt kell mondanom, hogy az alkoholizmus elleni küzdelem van olyan fontos, mint akármelyik más probléma, mint például a tuberkulózis elleni küzdelem, a járványos betegségek elleni küzdelem, az anyaság és csecsemővédelem stb. Az alkoholizmus kérdése az utóbbi időben sem az államhatalom, sem a társadalom részéről különös méltatásban nem részesült. Amikor Stein kaitárs ur nevét emlitem, eszembe jut, hogy a minap alkalmam volt éppen évekkel ezelött kiadott egyik kitünő ismertető füzetét az alkoholizmusról olvasni, amelyben dr. Stein, nagyon helyesen mutat rá arra, ami nagyon sajnálatos, hogy amig egy gyógyszertári jog megszerzése nagy protekcióval, utánjárással, rengeteg kiadással sikerül, amely gyógyszertárban az alkoholt, mint mérget csak orvosi engedéllyel kaphatja meg az, akinek arra szüksége van, ezzel szemben a pálinkamérési engedélyeket nemcsak a legkönnyebben adja meg az állam, hanem szinte mesterségesen szaporitja ezeket, ahol ugyanazt az alkoholt minden engedély nélkül olyan bőven, ahogy csak akarják, meg lehet kapni. Sőt az államnak azt a tiltó rendelkezését, hogy alkoholos állapotban levő embernek pálinkamérésekben ujabbi alkoholt kiszolgáltatni nem szabad, sem tartják be. Ilyen körülmények között csakugyan nagyon erélyesen meg kell indulnia az alkoholellenes akciónak, hogy valami eredményt ezen a téren elérhessünk. Tudva azt, hogy a budapesti pénztár, ez a gyönyörüen fejlődő intézmény, közegészségügyi szempontból Budapest lakosságának nagyobbik felét foglalja magában, tehát érdeke körülbelül egyezik a főváros érdekeivel, kijelentem, hogy mi szakemberek azon leszünk, hogy Bárczy polgármesternél, aki különben is fentartotta magának a főváros közegészségügyének intézését, a legerélyesebben fogjuk proponálni azoknak az intézkedéseknek a keresztülvitelét, amelyek az alkohol elleni küzdelem sikeres folytatásához szükségesek ugy a főváros lakossága, mint a pénztári tagok szempontjából. Egyik részletkérdés itt pl. az iskolákban az alkoholkérdésnek az ébrentartása, az ifjuság nevelése az antialkoholizmus szempontjából és sok más kérdés. Hogy egyet szintén kiragadjak, fontos volna az, hogy a főváros a maga üzemeiben lehetőleg, ha nem is egyszerre, fokozatosan szüntesse be az alkoholnak munkaközben való fogyasztását és alkoholmentes kantinokat állitson fel. Az alkoholellenes napnak az elrendelése pedig a polgármesternek, aki valamikor az oktatásügyi osztály tanácsnoka volt, nagyon könnyü feladat lesz.

Dr. Hahn Dezső, főorvos: Dr. Stein főorvos ur javaslatait a magam részéről elfogadom, hiszen ő a leghivatottabb szakember ebben az országban az alkoholizmus kérdése tekintetében és azt hiszem, hogyha ezen javaslatoknak csak egy része is megvalósitható volna, már azzal igen nagy eredményeket érnénk el.

Azzal a kéréssel fordulnék az értekezlet jegyzőjéhez, hogy az elhangzott előadásokat, javaslatokat sziveskedjék az Országos Pénztárhoz is eljuttatni, mert azt hiszem, hogy az elhangzott javaslatokból lesz módjában az Országos Pénztárnak is egyes javaslatokat megvalósitani.

Az Országos Pénztár pestujhelyi Munkáskórháza az első kórház az országban, amely absztinens. A teljes absztinencia nem ment oly

könnyen. Az absztinenciát a kórház megnyilásakor rendeltük el s mikor négy hónap multán revidiáltuk a kamrákat, akkor azt találtuk, hogy a rum és bor a kamrákban igen tekintélyes mennyiségben állott, ugy hogy irtó hadjáratot kellett kezdenünk az alkohol ellen. A Munkáskórházban a beteg étrendjében nem szerepel semmiféle szeszesital, a benlakó orvosok és az alkalmazottak sem kapnak semmiféle szeszes italt. Ezer előitélet, ezer elfogultság áll szemben az antialkoholizmussal, aminek részleteibe nem kell belebocsájtkoznunk. Tapasztaltuk, hogy az orvosok néha a leghevesebb alkoholizmus előmozditói, nem isznak, de öntudatlanul a legkonzervativabbak az alkoholizmus terén. Amint hogy más téren az orvosi érdekeltség az, amely a radikális gondolatvilágnak hamarább nyilik meg, épen ezen a téren sajátságos konzervatizmussal rendelkeznek az orvosok, amellyel nehéz megküzdeni.

Rámutatnék még valamire, amire az értekezlet kiterjeszkedhetnék és ez az alkoholstatisztika kérdése. Az alkoholstatisztika el van rendelve és minden statisztikai lapon rajta van az a kérdés, hogy a betegség alkoholélvezet következménye-e. Mi pénztári főorvosok hozzá vagyunk szokva a statisztikai csudabogarakhoz, de olyan statisztikai adatszolgáltatást, amilyet a pénztári orvosoknál és a pénztári statisztikagyüjtőknél látunk, nem igen van alkalmunk máshol tapasztalni. Amit mi az alkoholstatisztika terén látunk, az tul megy minden képzeleten. Hogy az alkohol oka-e valamely betegségnek, olyan nyilt kérdés, amelyre nehezen lehet megfelelni, amihez nagyon alapos képzettség kell, — ki kell kapcsolni minden szubjektivitást, amit a nagyon elfoglalt pénztári orvostól nem is lehet megkivánni Hatalmas adatszolgáltatás gyül egybe ilyen formán, hiszen sok százezer ilyen táppénzes esetről van szó. A leghatározottabban kivánja ez az értekezlet, hogy ez a statisztikai adatszolgáltatás szüntettessék be és az illetékes hatóságot, a kereskedelmi miniszteriumot kérjük fel arra, hogy a statisztikai lapokon az a kérdés legyen rajt, hogy milyen szeszesitalt, milyen időközökben, mindennap vagy csak szórványosan fogyaszt-e az illető beteg. Ezzel helyesebb statisztikai adatokhoz fogunk jutni.

Dr. Szegvári Sándorné: A szervezett nők mindenütt, ahol befolyást nyernek a törvények hozására, radikálisan igyekeznek az alkoholizmus kérdésén segiteni és nagyon sok országban, ahol a nők megkapták a választójogot, alkoholfogyasztást korlátozó törvényeket léptettek életbe. Nem tudok a háboru folytán alkalmasabb és jobb időt arra nézve, hogy ilyen alkoholkorlátozó törvényeknek a behozatalát kérjük.

Mindenesetre rá akarom terelni a pénztár vezetőségének a figyelmét arra, hogy miután most olyan nagyon fontos a jövő generáció életképessége, talán el lehetne érni a vasárnapi munkaszünet törvényével kapcsolatosan azt, hogy a korcsmák legalább szombat este és vasárnap zárva legyenek. Most, amikor megnyiltak a szivek e kérdésekkel szemben, talán lemondanak a szeszesitalokból folyó jövedelem egy részéről, hiszen lesznek majd adók más irányban, amelyből az állam fedezetet találhat.

Szántó Menyhért, a Társadalmi Muzeum igazgatója: Az alkoholizmus tárgyában a pénztár szempontjából is kivánatos volna, ha a

munkások az alkohol fogyasztásától visszatartatnának. Dr. Stein főorvos ur kezdeményezésére a Társadalmi Muzeum javaslatot tett a kereskedelmi miniszternek, hogy a kormány hivja fel a nagyobb ipari vállalatoknak figyelmét oly értelmü munkarend készitésére, amely tiltsa el szeszes italoknak munkaközben való fogyasztását. Ezt az előterjesztést kedvezően fogadták, a tervezett felszólitás kibocsátásához azonban szükséges lett volna az állami üzemekben hasonló tilalmat életbe léptetni. Az üzemek nagy száma miatt és a többféle rendelkező hatóságra való tekintettel ez hosszabb előkészületet igényel, aminek a megvalósitása most a háboru miatt is megakadt.

Elnök: Minthogy több szónok nem jelentkezett, az alkoholizmus kérdésében a vitát bezárom.

Ha megengedik, a magam részéről csak néhány szóval kivánok hozzászólni az elhangzottakhoz. Amiket dr. Stein főorvos ur felhozott, azokhoz azt hiszem, hogy a magunk részéről hozzátenni valónk nincsen. Annyira az életből vannak meritve javaslatai és annyira alkalmazkodnak a pénztár és a munkásbiztositás meglévő viszonyaihoz, hogy talán minden kritika nélkül magunkévá tehetjük, különösen pedig azt a részét javaslatainak, amely pénztárunkon kivül eső akcióra vonatkozik, hogy t. i. előterjesztések tétessenek a fővároshoz, hatóságokhoz, stb. Azonban amit a tisztifőorvos ur képviseletében dr. Fődi tisztiorvos elmondott, hogy a fővárosnál javaslatot fog tenni aziránt, hogy fokozatosan szüntessék be az alkoholfogyasztást, erre vonatkozólag az a kérésem volna, hogy ha az előterjesztést meg méltóztatnak tenni, ne fokozatos csökkentésre, hanem azonnali megszüntetésre méltóztassék tenni, mert a fokozatos mérséklés rendszerint nem vezet eredményre és a gyakorlat azt mutatja, hogy megszüntetni az alkoholfogyasztást lehet bizonyos intézményekben, de mérsékelni alig lehet.

A budapesti pénztár annak idején szentendrei szanatóriumában egy tollvonással szüntette meg az alkoholadagolást, holott a betegeink hozzá voltak szokva, hogy meglehetős bő alkoholos italokban legyen részük, abból a helytelen feltevésből kiindulva, hogy ez hozzátartozik a jó érzésükhöz, erősiti és ellenállóbbá teszi őket. Fővárosi kórházakban igen gyakran megtörténik, hogy emberek, akik nem meggyőződésből, hanem viszonyaiknál fogva, nevelkedésüknél fogva, vagy azon körülmények miatt, amelyek között éltek, soha életükben nem ittak alkoholos italokat, a kórházban aztán hozzászoktatták ehhez őket és kijönnek a kórházból, mint alkoholisták, mig ha

kórházban nem lettek volna, talán továbbra is megmaradtak volna az absztinens életmód mellett. Disztingválni pedig a kórházban alig lehet, hogy az egyiknek adjunk, a másiknak pedig ne adjunk alkoholos italt. A mi pénztárunkkal kapcsolatban van egy katonai kórház, ahol kezdetben az volt a szokás, hogy minden beteg naponta kapott egy üveg sört. A kórház első idejében naponta 250—300 üveg sör fogyott el, a kórházba ma már egy üveg sör sem kerül. Ezt dr. Friedrich főorvosunknak egy hirtelen elhatározásával lehetett megszüntetni és a betegek enélkül is jól érzik magukat.

Az alkoholstatisztikának fogyatkozását látjuk és érezzük nemcsak a munkásbiztositásban, hanem általában. Alig van megbizható statisztika, amely az alkoholmegbetegedésekre vonatkozik. Néhány régebbi táblázatot találunk a szakirodalomban Angliáról és a svájci betegsegélyző egyesületek pénztárairól, amelyek azt mutatják, hogy az absztinens életmód mellett a megbetegedési arány kisebb, a betegségeknek a tartama is rövidebb és az átlagos életkor is hosszabb. Azonban nálunk az alkoholstatisztikának nemcsak az a hibája, ami mindenütt akadály, hogy t. i. sok mindenféle körülménytől függ, hanem legnagyobb akadálya az orvosok indolenciája. Amily örömmel lehet megállapitani minden más esetben, amidőn a pénztári orvosok vagy az orvosi karnak közérdekü vagy a pénztár érdekében való közremüködéséről van szó, hogy a pénztár mindig számithat orvosi karunk lelkes odaadó, buzgó támogatására és közremüködésére, ebben a kérdésben, az alkohol kérdésében, az érdeklődést felkelteni és az orvosok támogatását megnyerni alig sikerül. Ennek az oka pedig egyrészt az orvosok indolenciája, másrészt pedig talán még az egyetemről magukkal hozott az a tudat, hogy az alkohol nem is olyan veszedelmes, mint ahogy az alkoholizmus ellenségei ezt hiresztelik. Az volna természetesen az első fontos kötelességünk, hogy az orvosokat kérjük fel, hogy ezzel a kérdéssel behatóan foglalkozzanak és az absztinenciának hivei legyenek. Habár alig van orvos, akit iszákosnak lehetne nevezni és biztosan tudom, hogy az orvosoknak nagy része saját háztartásában nem is tart alkoholt, tehát dacára, hogy majdnem absztinens életmódot folytatnak, nem birnak arra az elhatározásra jutni, hogy arról a kevésről is lemondjanak, amit itt-ott társaságban megisznak. Pedig éppen az orvosok tudják, hogy az alkohol

sem élvezeti cikk nem lehet, sem semminemü tápláló vagy más előnyös hatása egyáltalán nem lehet. Mihelyt az orvosi kar az absztinencia iránt jobban érdeklődik, akkor az alkoholstatisztika megoldása is sokkal könnyebben történik, amire természetesen meglehetősen nagy szükségünk van. Radikális mód volna az, ha pl. a pénztár az orvosok alkalmazásánál az absztinens orvosokat előnyben részesitené és elsősorban absztinens orvosokat alkalmazna. Az absztinens orvosok alkalmazása azok között a fiatalabb orvosok között, akik előbbutóbb pénztári orvosi állásra aspirálnak, felkeltené azt a gondolatot, hogy az absztinencia kérdésével, jövőjük szempontjából is, behatóan foglalkozzanak.

Talán szabad e helyen megemlékeznem arról is, hogy mi az alkoholizmusnak a munkásbiztositásra vonatkozó hatását már évek óta figyelemmel kisérjük; évek előtt a gyárakat alkoholizmus elleni plakátokkal láttuk el s felkértük, hogy a gyári kantinokból küszöböljék ki az alkoholos italokat s gondoskodjanak üditő, alkoholmentes italokról. Több százezer röpiratot osztottunk szét és alkoholellenes előadásokat tartunk. Illetékes helyen kértük azt is, hogy a tagsági könyvekbe az alkoholellenes rendszabályokat vegyék fel s hogy röpiratokat bocsássanak a pénztárak rendelkezésére. Mindezeket a törekvéseinket most meg kell ujitanunk.

Végül azt kivánom megjegyezni, hogy ha a pénztár a háboru folytán alkoholgondozóit beszüntette is, bizonyára a mai értekezlet hatása alatt, mihelyt az orvosok alkalmazása ezt lehetővé teszi, — mert most minden ilyen akciót az orvoshiány akadályoz meg, — alkoholgondozóit ismét megnyitja, a munkás szervezetekkel az összeköttetést fenn fogja tartani és a fővároshoz külön előterjesztést fog tenni aziránt, hogy az iparostanonc-iskolákban alkoholellenes előadásokat tartsanak.

Ezzel a mai értekezletnek ezt a tárgyát befejeztük és áttérünk a másik tárgyra: a járványok ellen való védekezésre.

A járványok elleni védekezés.

Dr. Kiss Gyula: Nagyon rövidre szabhatnám beszédemet, hogyha szigoruan annál a tárgynál maradnék, hogy mit tegyen saját eszközeivel a pénztár a járványok leküzdésében a háboru után. T. i. a pénztár maga nem tehet egyebet, mint megtartja azokat a törvényeket, amelyek erre vonatkoznak, megtartja azokat a szabályokat, rendeleteket, amelyeket fel-

sőbb helyről kap. A járványok ellen való védekezés ugyanis állami feladat és az állam ebben tulajdonképen nem is engedhetne beleszólást, bár a mostani viszonyok mellett már az államnak ez a jogköre is csorbult, mert már nem is az állam, hanem a hadi területen a hadvezetőség intézkedik az állam beleszólása nélkül egészen önkényesen a járványok ellen való védekezésben.

Mindenekelőtt ki kell térnem arra a fontos kérdésre, hogy milyenek a kilátásaink a háboruval kapcsolatban a járványok tekintetében, mert hiszen ettől függ minden, hogyha a járványok rendkivüli mértékben elterjedhetnek a háboru után, akkor a pénztár ugyszólván erőin felül is kénytelen bizonyos intézkedéseket tenni, ha pedig ezeket a veszedelmeket mégsem tekintjük olyan nagyoknak, akkor bizonyos fokig nyugodtan tárgyalhatunk e tekintetben is, mert a pénztár alapjait nem fenyegeti az a veszedelem, hogy a járványok terjedése óriási terheket fog róni a pénztárra. Ezért ki kell terjeszkednem azokra a tényekre, amelyek alapján némi következtetést vonhatok a jövőre nézve.

A kérdés nehéz, annyiban, hogy a hadvezetőség nemcsak hogy maga intézkedik, hanem magának tartja fenn azt is, hogy majd csak idővel közli azokat az adatokat, amelyek alapján tájékozódást kaphatnánk a járványok terjedésére vonatkozólag. Ezek az adatok nincsenek közölve, az erre vonatkozó statisztika hadi titok, de mégis e hadi titokból kénytelen-kelletlen kiszivárgott sok minden, mert a járványos betegek nagyszámban jöttek hozzánk és igy némi betekintésünk van ez irányban.

Ha a háboru kezdetére megyünk vissza, a háboru kitörését nem sokkal utóbb követte egy rettenetes kolerajárvány kitörése. A járvány kitörése a hadvezetőséget teljesen készületlenül találta. A kolerás betegek elárasztották az egész országot és a mai fogalmak szerint jelentékeny járvány fejlődött ki, azonban akkor megtették már a sürgős szükség hatása alatt a megfelelő ellenintézkedéseket is és tisztán ezeknek az intézkedéseknek az eredménye, hogy a kolera lassanként csökkent és már a mult nyáron nagyon jelentéktelenné vált s most ugyszólván csak szórványosan fordulnak elő esetek. Hasonló dolgot észleltünk a tifusznál is. Az első időben — 1914 októberétől kezdve — nagyszámban jöttek tifuszbetegek

haza. Budapesten előfordult havonta 600—1000 megbetegedés a katonák között. A polgári lakosság között sokkal jelentéktelenebb számban fordultak elő megbetegedések. A tifusz ugyancsak hónapról-hónapra alábbhagyott és most, bár még mindig elég jelentékeny a tifusz megbetegedések száma, mégis semmiképen sem ölthet már ez a járvány veszedelmes mérvet. Már kevésbbé van betekintésünk abba, hogy milyen viszonyok voltak a kiütéses tifusz tekintetében. A kiütéses tifusz szerencsére hozzánk mégis aránylag nagyon kis számban került, ellenben az északi harctéren és a déli harctéren elég jelentékeny számban fordult elő ilyen megbetegedés. Ami kellemetlen az adott viszonyok között, az az, hogy himlőesetek vannak Magyarországon mindenfelé és bár jelentékeny járvány képében sehol sem lépett fel, ez mindenképen nagyon félelmetes betegség, amelynek leküzdése érdekében a legszigorubb intézkedések szükségesek, mert hogy ha ez a járvány elhatalmasodik, akkor rettenetes pusztitásokat végez.

A többi betegségekre nézve éppen az ellenkezője következett be annak, amit eleinte vártunk. A többi betegségek alatt értem az egyéb járványos betegségeket, nevezetesen skarlát, diftéria stb. ragályos betegségeket, amely betegségek száma a háboru kitörésével egyszerre alább szállott, nemcsak Budapesten, hanem az egész ország területén is. Megjegyzem, hogy a legutolsó hónapokban a ragályos betegségek száma inkább emelkedik és különösen a katonaság nagy számban van képviselve a ragályos megbetegedések között.

Ez volt az állapot rövid vonásokban a járványos betegségek tekintetében. Nemcsak a betegség csökkenése, hanem az a tény, hogy a katonák között rendkivül mértékben csökkent a megbetegedések száma, meglepetés azok számára, akik a háboru történetéből ismerik azt a tényt, hogy a háboruval kapcsolatban sokszor rettenetes járványok fejlődnek ki. Nemcsak a legrégibb idők háborui, amikor pestis és más betegségek is pusztitottak a kolerán kivül, hanem az ujabb kornak a háborui is, például az 1866-i háboru alkalmat szolgáltatott kolera-járvány kitörésére, amely 8—10 éven át pusztitott egész Európában. Az 1870—1871-es háboru óriási himlőjárvány kitörésére adott alkalmat ugy Franciaországban, mint Németországban. Ezért jósolták az orvosok azt, hogy a mai háborunak nemcsak az óriási tömegek élelmezéseinek

nehézségei fognak véget vetni mindjárt az első hetekben, hanem meg fogják akasztani a járványos betegségek, amelyek elkerülhetetlenül óriási mértékben fognak pusztitani. Tényleg pusztitottak ugyan a járványos betegségek, de a járványokat megszüntették és pedig az erélyesen keresztülvitt hygiénikus rendszabályok segitségével. A jövő kor nagyon sokat fog ezekből a rendszabályokból tanulni. Be van bizonyitva, hogy nagyon egyszerü módon lehet a járványokkal megküzdeni, de ahhoz katonai erély szükséges a háboruban is, de a békében még inkább.

És most felvethetjük azt a kérdést, hogy mily veszedelem az, amely a fenyeget minket a várva várt demobilizáció alkalmával. Erről a kérdésről már is nagyon sokat beszélnek Németországban, nálunk is tartottak előadásokat és beszélnek arról, hogy mily módszerekhez kell folyamodni a hadvezetőségnek, hogy ezt a veszedelmet a minimálisra csökkentse. Többféle propozició van, amelyeknek tárgyalásába felesleges belemenni. Feltesszük, hogy a mi hadvezetőségünk nem áll mögötte a német hadvezetőségnek ebben a tekintetben s keresztülvisz minden lehetőt. De ha jósolni szabad, én azt hiszem, hogy valami nagy zökkenést a demobilizáció nem fog okozni, mert az első fronton küzdő katonaság most is egészséges, a járványok szempontjából lehetőleg ideális viszonyok között van. A betegek, különösen a járványos betegek most is kórházakban vannak és ha bekövetkezik a leszerelés, akkor az egészséges katonákat különböző módszerekkel fogjuk összecsoportositani és hazaküldeni. Kétségtelen, hogy sok lesz köztük a nemi beteg, azonkivül a rühes és tetves beteg Ezek elkülönitése szintén nagyon fontos közegészségügyi érdek. Az utóbbiakat illetőleg azonban a veszedelem sokkal kisebb. A járványos betegségekre nézve nem állitok fel rossz prognózist, akármilyen módszert kövessenek a leszerelésnél. Nagyon szokták dicsérni a Japánt, hogy az orosz-japán háboru után, amikor hazavitte hadseregét Mandzsuriából, nem vitt haza ragályt. Japán egyebet nem tett, minthogy dezinficiálta a katonákat és a betegeket elkülönitette. Ezt bizonyosan megfogják tenni nálunk is. Azonban nem szabad a veszedelmet lekicsinyelni. Nem azért akarok kedvező jóslatokba bocsátkozni, mintha ezzel azt akarnám mondani, nogy nekünk e tárgyról nem is kell beszélnünk, mert amikor több millió

embert hazabocsájtanak, ez az óriási emberáradat nagy megpróbáltatást jelent nemcsak a hadvezetőségnek, hanem az egész országnak, a közhatóságoknak, a közegészségügynek és bizonyos az, hogy a sok millió ember között lesz egy-egy olyan eset, amelynek szomoru következményei is lesznek, de azért nyugodtan levonhatjuk különösen a budapesti pénztárra nézve azt a megnyugvást, hogy rendkivüli dolgok a leszerelés alkalmával nem lesznek.

Milyenek a kilátások az országra nézve? Erre nézve megjegyzem, hogy a kolerajárványok tárgyalásánál orvosi közönség előtt többször mondottam azt, hogy a járványok terjedése mindig pontos mértéket adja valamely ország közigazgatási előrehaladottságának. Pl. a kolera nagyon alkalmas volt az ilyen összehasonlitásokra. Hivatkoztam arra, hogy Németországban 1905-ben kolera-járvány kezdődött és 3 éven át mindössze 500 eset volt, s ez az 500 eset valami 80 helyiségben fordult elő, ugy hogy átlag 3 év alatt egy-egy helyiségre 5—6 eset jutott. Ellenben Magyarországon 1910—1911. és 1913-ban is nagyon sok ilyen gócpont támadt az országban, ahol 40 eset is előfordult. Egész kicsiny falvak voltak ezek, ahová igy befészkelte magát a kolera és csak 40, sőt még több eset előfordulása után volt csak a közigazgatás olyan erős, hogy a járvány tovább terjedését elfojtsa. Nem akarok én itt tulzásba esni, de mégis ebből az a következtetés vonható le, ami különben is ismeretes, hogy a németeknél nagyobb rend van, mint nálunk. Nem becsmérlése ez a mi viszonyainknak. Mindenesetre várható, hogy a jövőben jobb lesz a közigazgatásunk, mert 1892-ben, a régebbi kolerajárvány idején még rosszabbak voltak a viszonyok. Akkor Budapesten 1000 kolera-eset fordult elő, ellenben most, ha van is járvány, nem szokott több előfordulni, mint 10—20 eset az egész évben. Ez is mutatja a haladást ezen a téren.

További fontos kérdés az, hogy a kolerás betegekkel mit csináljanak a katonák és mit csináljunk mi. A legfontosabb a kolera elleni védekezésben az, hogy a beteget izolálják. Minden attól függ, hogy ezt az elkülönitést hogyan viszik keresztül. 1892-ben pl. előfordult, hogy a külső Váciuton egyetlen egy házban 22 kolerás beteget találtak, sőt előfordult mostanában az is, hogy Ujpesten a járványkórházban

ütött ki epidémia, amelynek áldozatául esett egy ápolónő is. Budapesten ez nem igen történhetik meg, mert az intézkedések gyorsan foganatosittatnak. A katonaság eredményes működése a kolera ellen abban áll, hogy a katonákat beoltják a kolera ellen, másrészt pedig az egyes hadcsoportoknál egészségügyi bizottságok vannak, amelyek minden helyre, ahol megbetegedések fordulnak elő, kiszállnak és a polgári lakosságot épp oly szigoruan izolálják, mint a katonákat, kutakat vizsgálnak stb. s igy a járvány terjedését megakadályozzák.

Ha a kolerára nézve megállapithatjuk azt a tényt, hogy mindent a hatóság erélyes intézkedésétől várhatunk, épp ugy megállapithatjuk ezt a többi betegségekre nézve is, mert a többi járványos betegség, ha nem is olyan ijesztő és nem is olyan óriási %-ban szokott fellépni, mégis lényegében szintén fertőző betegség, s a fertőző betegségek terjedésének módja mindenütt ugyanaz.

Budapesten a viszonyok teljesen kielégitők. Budapesten vannak fertőző kórházak, óriási költséggel felállitott fertőtlenitő intézetek, ugyhogy Budapestet magát a legkevésbbé érheti veszedelem. Az egész országban Budapest van csak olyan kedvező helyzetben, hogy megfelelő berendezésekkel rendelkezik e tekintetben. Azonban e berendezések nem védik meg Budapestet sem teljesen a járványoktól, mert hogyha egy tengerben van egyetlen sziget, az még nem biztositék arra, hogy a tenger a szigetet is el nem árasztja. Nem is az ország roszszabb közegészségügyi viszonyai azok, amelyek Budapestet fenyegetik, hanem a Budapest közelében lévő nagy helységek, amelyek Budapestre nézve állandó veszedelem forrásai. Különösen itt vannak az amerikai méretekben fejlődött egészen közeli helyek, mint pl. Ujpest, Kispest, Erzsébetfalva, mindenik 30—50 ezer lakossal és meglehetősen amerikai viszonyok vannak itt abban a tekintetben is, hogy a közegészség ügye nagyon is háttérbe szorul és a gyáripar s kereskedelem van előtérben. Ezekből a helységekből nagyszámban hozzák be a fertőző betegeket Budapestre. Kispestnek, Erzsébetfalvának nincs is fertőző kórháza. A fertőtlenitést ugyszólván tökéletesen keresztülvinni ezekben a helységekben nem lehet, mert saját fertőtlenitő intézeteik nincsenek. Németországban az egészen kis községeknek is megvan a fertőtlenitő intézetük

a megfelelő személyzettel. Nálunk ezekben a helységekben sincs még fertőtlenitő intézet, ugyhogy egészen Budapestnek a gondoskodására vannak utalva.

Ezek mellett az emlitett nagy helységek mellett vannak még kis falvak, amelyek a legélénkebb összeköttetésben állanak a fővárossal, amelyek az élelmet, zöldséget, de különösen a tejet szállitják Budapestre. Ezek a falvak nagymértékben veszélyeztetik a főváros lakosságának egészségét. És az a tény, hogy Budapesten a fertőző betegségek száma a háboru alatt alább szállott, az én felfogásom szerint arra vezethető vissza, hogy ép e kis üzemek akadtak meg a tejszállitásban, zöldségszállitásban, a parasztok üzemeiket nem folytathatták és a tejszállitás egyszerre rendkivüli mértékben csökkent és ugyanugy csökkent általában a többi élelmiszereknek a fővárosba való behozatala.

Nem ujság, amit mondok, az orvosok nagyon jól tudják, hogy a tej számtalan fertőző betegségnek, különösen a tifusznak, diftériának, skarlátnak a terjesztője, de ujság az orvosok számára az a tény, hogy a háboru kitörésével a forgalom megszoritása a járványos betegségek számát leszállitotta. Az a tény, hogy a fertőző betegségek száma hónapok folytán sem emelkedett, az én véleményem szerint nagyrészben a tejszükségnek a rovására irható. Félve mondom ki ezt a szót, mert a tejszükség nagy hátrány közegészségügyi szempontból, de a nagy hátrány mellett is az az előnye megvan, hogy egy fertőző forrással kevesebb működik. Még mindig megvan a mód arra, hogy sokfelől, közelebbi és távolabbi környékből a járványos betegségek csirái behurcoltassanak és azért egész tétlenül ezt nem nézhetjük. A háboru után óriási forgalom fog megindulni, amely forgalommal együttesen a járványos betegségek azért is szaporodni fognak, mert több lesz az ember itthon és a több ember legalább addig, amig elhelyezkedik, rendezetlen viszonyokat teremt.

Hogy ha azt méltóztatnának tőlem kérdezni, hogy mit csinálhatunk preventive a járványos betegségekkel szemben a védekezés szempontjából s hogy radikális eszközöket ajánljak, amelyekre különben az államnak ugyis van monopoliuma, akkor zavarban volnék, mert mi nem tehetünk egyebet, mint az állam figyelmébe ajánljuk, hogy nagyon sok törvényes intézkedésre van szükség, amelyek nemcsak a fővárosban,

hanem a főváros környékén, különösen pedig az egész országban az egészségügyi viszonyok javitását is előidézhetnék.

Ilyen volna egy széles alapon álló közegészségügyi törvény megalkotása, amilyen Németországban már életben van s amely törvény lehetővé tenné, hogy az egyes hatóságok, amikor járvány fenyeget, ne várják meg, mig a minisztérium kiadja az erre vonatkozó szabályrendeletet, hanem mindjárt a törvény alapján járhassanak el. Tehát egy általános közegészségügyi törvény megalkotása elsőranguan fontos, amelyet feltétlenül meg kell alkotni a háboru után következő fellendülési korszakban. Feltétlenül szükséges az élelmiszerek árának a megállapitása. Az élelmiszerek ára óriási mértékben emelkedett, az élelmiszerek hamisitása olyan mértéket öltött, hogy e bajon csak általános élelmiszertörvénynek a megalkotása segithet. Végre mindezek mellett egyenlő fontossággal bir az egész országra nézve egy tejtörvénynek a megalkotása. A tej tekintetében nálunk valóságos őskori állapotok vannak. A tejnek forgalomba hozatalát ugyan miniszteri rendeletek bizonyos fokig szabályozzák, azonban e rendelkezéseket nem tartják be és olyan tarthatatlan állapotok vannak, amelyeknek az elmondásától jobb, hogyha megkimélem a hallgatóságot. A tejtörvénynek megalkotását nemcsak a fogyasztók, hanem a tejkereskedelem emberei is sürgetik, legkevésbbé sürgetik az agráriusok, mert azok számára megterheltetéssel járna ez, de mégis remélhető, hogy a tejtörvény megalkottatik, mert régen van róla szó s legalább 10 éve vannak különböző propoziciók ebben a tekintetben s remélhető, hogy a fellendülés korszaka a törvény alkotását is magával hozza.

Ezek azok, amiket általánosságban a járványokra nézve bátorkodtam előadni. Ami speciálisan közelebbről érdekli pénztárunkat, e tekintetben rövid leszek. Nagyon fontos propozicióm erre nézve az volna, hogy a pénztár hasson oda ne a saját eszközeivel, hanem társadalmi uton, a munkaadók és a munkásszakszervezetek bevonásával, hogy a tejkérdés megoldása elősegittessék. A tej termelése és forgalomba hozatala most a kapitalisták, a kiuzsorázó kereskedelem kezében van, amelynek az az elve, hogy minél higabb folyadékot szolgáltasson a fogyasztónak, ellenben minél magasabb

hasznot juttasson a részvényeseknek. Ezt csak ugy lehet megszüntetni, amint Kopenhágában csinálták. Kopenhágában éppen az antialkoholista propaganda szempontjából szükségesnek tartotta egy kisebb csoport azt, hogy a munkásoknak tejet biztositson és összeálltak néhányan egy kis üzem megalkotásához, amelynek legfontosabb feltétele az volt, hogy a részvényesek a befizetett részvénytőke után csak legfeljebb 5% osztalékot kaphatnak. Ezen az alapon megalakult egy kis tejüzem, amely az egész világ számára példát szolgáltathat arra, hogyan kell megoldani az egyes városokban a tejkérdést. Ez a tejüzem rendkivüli mértékben kibővült, ugyhogy Kopenhágában a tejszükségletnek a legnagyobb részét ez a munkások által fentartott tejüzem fedezi. Ez a tejüzem rendkivül befolyással van a tej árának szabályozására is, ugyhogy Kopenhágában van az egész világon a legolcsóbb tej. Ez az eszme mindenesetre megérdemli azt, hogy ez az illusztris társaság foglalkozzék vele. Hogy mily fontos a tejkérdés megoldása, azt elismeri minden előttem szóló referens. Nagyon jól tudja ezt az anya- és csecsemővédelem minden ismerője, a tuberkulózis-védelem és az antialkoholizmus minden propagálója. Hogy a járványok szempontjából is különösen fontos, valamint a csecsemőhalandóság megakadályozása szempontjából nagyon fontos a tejkérdés megoldása, mindezekre nem kell rámutatnom.

A többi intézkedésre nézve csak ismétlem azt a propoziciómat, amit sokszor hallottunk az egyes referensektől. Szükséges, hogy a pénztár e kérdésben, még hogyha végrehajtó szerve is a felsőbb hatóságoknak, mégis élénkebb nexusban legyen ugy a belügyminiszterrel, mint a fővárossal. Szükséges, hogy a pénztár szorgalmazza azt, hogy azok a területek, amelyeket az előbb emlitettem, Kispest, Erzsébetfalva, Ujpest stb., amelyek rendőrileg ugyis Budapesthez tartoznak, közegészségügyileg is Budapest fennhatósága alá helyeztessenek.

Ezeken kivül még csak egy dolgot akarok röviden emliteni és ez az, hogy a pénztárnak némileg részt kell vennie a dezinfekció munkájában is. Egy ilyen nagy pénztárépületben, ahol sok ember fordul meg, nagyon sokszor van rá eset, hogy szennyes ruháju emberek jönnek a pénztárba, akiknek fertőtlenitése szükséges volna, de előfordul az is, hogy fertőző

betegek jönnek, akiket innen a fertőtlenitő intézetbe kell vinni és ott fertőtleníteni. Nem kerülne tulságos költségbe, ha a pénztár maga rendezne be fertőtlenitő helyiséget.

Nagy baj a fertőző betegségeknél, különösen a külterületeken, hogy orvosi segitség nem kapható mindig nagyon gyorsan és amennyiben van is orvos, az orvosnak rendesen nincs annyi ideje, hogy a betegeknél a gyógyitáson kivül azokat a teendőket is végezhetné, amelyek a gyógyitást kiegészitenék, t. i. kioktatná a hozzátartozókat arról, hogyan kell bánni a fertőző betegekkel. E tekintetben a németországi kisebb városok ugy jártak el, hogy képzett ápolónőket alkalmaztak, akik akkor, amikor valamely járványos betegség esete tudomásra jutott, az orvos rendeletére rögtön elmentek a megbetegedés helyére és a megfelelő intézkedéseket megtették addig is, amig a hatóság részéről a radikális intézkedéseket végrehajtották. Minthogy ugy is szó volt róla a tuberkulózis elleni küzdelemben, hogy ilyen védőnők alkalmaztassanak, azt hiszem, hogy ezzel a propozicióval összhangzásban van az én inditványom is, hogy a pénztár hasson oda, hogy alkalmazásban legyenek olyan egyének, akik általában a hygiénikus rendszabályokkal tisztában vannak, kiképzettek és akikkel együtt végezné az orvos munkáját. Nemcsak a külterületeken, hanem Budapesten is nagyon jól fel lehetne használni e védőnőket ugyancsak a csecsemővédelem érdekében és az antialkoholizmus érdekében is.

Dr. Friedrich Vilmos egyet, m. tanár, főorvos: Az előttem szóló tisztelt barátomnak előadása után, amely a kérdést minden oldaláról felölelte, nekem igazán kevés megjegyezni valóm van, inkább csak az általa felvetett eszmék egyikét-másikát szeretném konkrét formában precizirozni. Igaza van a tisztelt Előadó úrnak, hogy a járványok ellen való védekezés állami feladat, az is igaz, hogy az állam a maga hatalmas erejénél fogva nem engedi meg, hogy ennek intézésébe beleszóljunk, de azt nem tagadhatja meg tőlünk, hogy ne nyerjünk betekintést az állami törvények végrehajtásába. S itt hangsulyoznom kell, hogy az állami törvények legnagyobb részben nincsenek, vagy rosszul vannak végrehajtva. A statisztika szerint 1910-ben a mi beteg-anyagunk között 863 tifusz eset fordult elő, 1911-ben 910 tifusz esetünk volt. A többi járványos betegségek száma is évről-évre emelkedett, bár a legutolsó időben a horribilis járvány-megbetegedések száma csökkent, részint azon oknál fogva, amit dr. Kiss barátom felhozott, de másrészt azért is, mert a mi létszámunkban igen kevés a családos ember, mindinkább tulsulyra jut az öregebbek, a rokkantak száma, akiknek családjuk nincsen. A járványos megbetegedéseknek legnagyobb része a külterületeken fordul elő. Én

magam egyszer egy ilyen skarlát-járvány alkalmával kiszálltam s a legnagyobb megdöbbenéssel láttam, hogy ezeken a helyeken egészséges és skarlátos betegek egy ágyban feküdtek, hogy skarlátos betegek mellett feküdtek szüleik, akik a következő nap elmentek a gyárba dolgozni. Első kötelességünk kérni a kormánytól, hogy a járvány-törvényt sürgősen alkossa meg s gondoskodjék arról, hogy a járványtörvény végre is hajtassék, mert ha e törvény végrehajtatnék, akkor ebből az következnék, hogy a hatósági orvosok gondoskodnának arról, hogy a családfentartók a gyárba dolgozni ne mehessenek, vagy pedig gondoskodnának arról, hogy a beteg gyermek elkülönittessék, a beteg gyermek gyermekkorházba kerüljön. Ma egyes esetekben a betegeket a fővárosi közkórházakba hozzák be, de a behozatal a fővárosnak nem válik előnyére, egyrészt mert vasuton, másrészt mert kocsikon hozzák be, amelyeket azután nem fertőtlenitenek, ami által a járványos betegségek terjedése még jobban előmozdittatik. Ha a járvány-törvényt szigoruan végre is hajtanák, akkor egyuttal gondoskodás történnék a lakások fertőtlenitéséről is, ami most egyáltalában nem történik meg. Járvány-kórházak a vidéken nincsenek, ezekben a környékbeli 40–50 ezer lakossal biró községekben sem járványkórház, sem fertőtlenitő-intézet nincsen. Ezen segiteni kellene ugy, hogy vagy felhivjuk az állam figyelmét erre a körülményre, vagy átirunk az alispánhoz, vagy a községek elüljáróságaihoz, hogy gondoskodjanak a törvényben előirt kötelezettségeik teljesitéséről, hogy járványkórházak minél előbb felállittassanak, másrészt gondoskodjanak arról, hogy megbizható és kellő intelligenciával biró egyének a fertőtlenitésre kioktattassanak. Amennyire én ismerem Budapest fertőtlenitő intézetének kiválóan ügybuzgó igazgatóját, ő ennek a kérdésnek a keresztülvitelére kész örömmel vállalkoznék. A járványok leküzdése terén ezzel is már nagy lépést tennénk.

Ha a statisztikát végignézzük, ugy azt tapasztaljuk, hogy 1910-től 1914-ig terjedő időben a pénztár taglétszámában hólyagos himlő esete nem fordult elő. 1915. évben 15 hólyagos himlő-esetünk volt. Budapest közegészségügyének vezetői a hólyagos himlő-járvány elfojtására nézve mindent elkövettek, amit egyáltalában elkövetni lehet. Az esetleges himlőjárvány leküzdése érdekében nagyon kivánatos volna, hogyha mi a székesfőváros részéről oltóanyagot kapnánk, amellyel munkás-tagjainkat beoltanók. Igaz, hogy azzal a kifogással élhetnek ezzel szemben, hogy most nincsen járvány és ha járvány van, akkor a főváros gondoskodik az oltásokról, de a fővárosnak azokon a helyein, ahol az oltások történnek, 300—400 ember is órákon át vár oltásra, mig ha mi kapnánk oltóanyagot, ugy tagjainkat, akiknek drága az idejük, mert a munkájukat kell e célból otthagyniok, rendelőintézeteinkben könnyü szerrel, gyorsan olthatnók be. A mi orvosaink ezt az oltóanyagot nem fogják felhasználni arra, hogy arra rá nem szorult, nem szegény embereket oltsanak be velük.

Nagyon helyes volna, ha sikerülne elérnünk azt, hogy közegészségügyi felügyelet szempontjából a környékbeli községek Budapesthez csatoltatnának. Minthogy ez az óhaj csak a jövő zenéje, ennélfogva az az előterjesztésem volna, hogy forduljunk az államhoz aziránt, hogy közegészségügyi felügyelőt nevezzen ki külön ezekre a környékbeli községekre. Meg vagyok győződve, hogyha a közegészségügyi felügyelő

olyan lesz, akinek megvan a tudása és ambiciója, akkor Budapest közegészség ügyén a járványok szempontjából igen nagyot lenditettünk és akkor nekünk sem a járványok terjedésétől sem a háboru végétől nem kell félnünk.

Dr. Jurkinyi Emil h. főorvos: A járványok elleni védekezés terén egy pár dolgot óhajtanék megvilágitani: Elsősorban a kanyaró kérdését. A kanyaró különös fertőző betegség, mely elüt a többi fertőző betegségtől annyiban, hogy a kanyaró akkor fertőz, mikor már a beteg meggyógyult. Innen van az, hogy annyi gyermek betegszik meg az iskolában. Azért mondottam 1896-ban a Közegészségügyi Egyesületben, hogy a kanyaró iskolás betegség, amennyiben a vakációban pl. kanyaró nincsen, de amikor az iskola megkezdődik, ujból terjed a kanyaró, tetőpontját éri el a karácsonyi szünet előtt, a karácsonyi szünet alatt ismét csökken a kanyarós betegségek száma, amely után megint emelkedik s május és junius hónapban fordul elő a legtöbb kanyarós eset. A kanyaró nem is nagyon veszedelmes betegség s én az iskolát nem is zárnám be kanyaró miatt. A gyermekeknél a betegség sokkal enyhébb lefolyásu, a felnőtteknél ellenben a kanyaró sulyosabb, s itt nagyobb is a halálozás mint a gyermekeknél. A kanyarós megbetegedésben történő halálozás valamennyi fertőző betegség között a legenyhébb, mindössze 1—3%, mig vörhenyben 20—25%, torokgyikban 10—15% hal meg.

Mit látunk azonban, ha a Szent László-kórház statisztikáját nézzük. A Szent László kórházban a vörhenyes betegek halálozási arányszáma kisebb, mint az otthon ápolt vörhenyes betegeké. Amint a vörhenyben szenvedő beteg a kórházba kerül, ott gondos ápolásban, állandó orvosi felügyeletben részesül, az esetleges komplikációt azonnal felismerik s ezért a vörheny halálozási aránya a kórházban kisebb, mint az otthon ápoltaknak halálozási %-a. Ugyanigy van ez a difteriánál is. Azonban megdöbbenve tapasztaljuk azt, hogy a kanyarónál éppen megforditva áll ez, mert mig a kanyaróban odahaza legfeljebb 1—3%-a hal meg, a Szent László-kórházban épp a kanyarós betegeknél a legnagyobb a halálozás s mig vörhenyben a Szent László-kórházban 15%-a hal meg a betegeknek, addig kanyaróban 15.3%-a. Szerintem, minthogy a kanyaró bacillusa a levegőben van, nem tapad a tárgyakhoz, mint a vörheny, vagy a difteritis bacillusa, hanem tisztán a köhögés utján kerül a levegőbe, a kanyarós betegeknél az otthoni ápolás sokkal jobb, mint a kórházi ápolás. Éppen ezért azt tartom, hogy a fővárosnak nem kellene kanyarós osztályt tartani a Szent László kórházban s az orvosoknak nem kellene kanyarós beteget kórházba utalni. Számitásom szerint minden évben körülbelül 200 gyermeket lehetne ezáltal megmenteni az életnek, ha nem küldenék kórházba. Hogyha azt akarjuk, hogy a munkásság között éppen a kanyarós betegség ne okozzon nagy halálozást, akkor hivjuk fel a hatóságok figyelmét arra, hogy az orvosok csak a legszükségesebb esetekben utalják be a kórházba a beteget, pl. akkor, ha a betegnek hozzátartozója nincsen.

Ami a vörhenyt illeti, a vörhenyeseteknél azt tapasztalják a kórházi orvosok, hogy amikor a beteg hat hét után hazamegy s a lehámlás ideje elmulik, rá hat-hét napra bekerül a kórházba az illetőnek

valamelyik testvére. Kell valaminek lennie, ami a fertőzést okozza akkor, amikor a gyermek látszólag egészséges. A torokban van még mindig bacillus és igy jó volna felhivni az orvosokat arra, hogy alapos torokinspekciót végezzenek.

Végül egy szomoru dologra kell rátérnem. Minden évben ezer és ezer gyermek hal meg járványos betegségben, igen sokan difteriában, különösen vörhenyben, anélkül, hogy tudnák róluk, hogy vörhenyes, vagy difteriás betegek. Az orvosok hiányos kiképzése okozza ezt a bajt. Az orvosnövendékeknek nincs alkalmuk a klinikákon vörhenybetegeket látni, tifuszbetegeket kezelni. Az egyetemi oktatásnak ilyetén hiányára rá akarom terelni a figyelmet s azt javasolom, hogy forduljunk ez ügyben a közoktatásügyi miniszterhez. Volt szerencsém a legutóbbi napokban dr. Tóth Lajos miniszteri tanácsos urral beszélni, aki az egyetemi ügyek referense, aki azt mondotta, hogy nagy örömmel fogadna ilyen irányu felterjesztést, mert az az ő törekvéseit is támogatná. Ő is azt kivánja, hogy legyen a klinikákon egy fertőző osztály, amely elkülönitve legyen a többi osztálytól. Lehetne ugy is segiteni a helyzeten, ha t. i. az orvosok az egy évi kötelező gyakorlati időben arra is kötelezetnének, hogy legalább hat hetet a járványkórházban töltsenek el.

Dr. Vass Bernát egyetemi m. tanár: Az előadáshoz általánosságban nem akarok megjegyzéseket füzni, csupán csak reflektálni kivánok az előadó urnak a munkásbiztositó pénztárral kapcsolatban tett javaslataira. Javaslatainak első pontja egy tejtermelő központnak, illetőleg intézetnek felállitására vonatkozik. Nagyon melegen ajánlom a t. Igazgatóság figyelmébe e javaslatot és különösen ajánlom, hogy az előadó ur tanácsait méltóztassék a részletkérdésekben is majd igénybe venni, mert ő igazán egyike a leghivatottabbaknak tejkérdésben, hiszen az ő kezdeményezésére létesült már egy tejintézmény.

A javaslatainak másik pontja a házi fertőtlenitő intézet felállitására vonatkozik. Természetesen ideális állapot lenne, ha ezt meg lehetne valósitani. Azonban azt hiszem, hogy az egyéni fertőlenitést el lehetne végezni a pénztár épületében lévő fürdő utján. De még hogyha létesülne is a pénztár épületében fertőtlenitő intézet, mi történnék az egyéb rendelőintézetekben, ahol a viszonyok ugyanazok. Egyébként talán nem is olyan égetően sürgős a házi fertőtlenitő felállitása, mert a fővárosnak van fertőtlenitő intézete. Hiszen látjuk, hogy pl. ha a poliklinika rendelőintézetében himlőeset történik, rögtön ott terem a fertőtlenitő intézet kocsija és fertőtlenit. Megszivlelendő és szükséges volna az előadó azon javaslatának megvalósitása is, amely az ápolórendszer létesitésére vonatkozik. Ezt a házi ápolói rendszert kapcsolatba lehetne hozni azzal a propozicióval, amelyet dr. Kovács előadó javasolt a tuberkulózis elleni küzdelemre vonatkozólag. Ha ezeket a javaslatokat méltóztatnak tekintetbe venni, ugy ezen javaslatok megvalósitása nagy szolgálatokat fog tenni a fertőző bántalmak leküzdésében.

Dr. Födi Emil tiszti orvos: Néhány szóval reflektálni kivánok arra felszólalásra, amelyet Jurkinyi tisztelt kartársunk különben igen tanul-

ságos módon előadott. A kanyaróra nézve elmondottak az én szerény véleményem és meggyőződésem szerint a következőképen állanak:

Amig a többi hevenyfertőző betegségeknél, pl. — merem állitani — kivétel nélkül minden egyes előforduló vörhenymegbetegedésnél, a kerületi előljáróság illetékes tisztiorvosa a helyszinére megy s megteszi az összes intézkedéseket s ha nem megy könnyü szerrel, hatóságilag alkalmazandó kényszerrel a beteget beszállitja a fertőző kórházba, ezzel ellentétben valamely kanyarómegbetegedés esetében az előljáróság megkapja a törvény értelmében eszközlendő bejelentéseket, de alig történik meg egy-egy esetben, hogy a tisztiorvos valamely kanyarós beteghez elmenjen, mivel az esetek tulnyomó részben ugyis nagyon enyhe lefolyásuak. Nem is történik meg tehát, hogy a hatósági orvosok kanyarós gyermekeket kórházba küldjenek. Hogy hogyan történhetik meg az, hogy a Jurkinyi által összeállitott statisztika szerint 1907—1913. években átlag egy évben 600 kanyarós beteg küldetett kórházba és hogy ezek között a halálozás 15.3 %, ennek a magyarázata egyszerü. Merem mondani, hogy fertőző kórházunk minden osztálya kitünő vezetés alatt áll, ugy hogy szó sem férhet ahhoz, hogy a kanyarós osztályban a betegek rosszabb ápolásban részesülnének, mint más osztályokban. Minden fertőző kórházban vannak — fájdalom — házi fertőzések, igy a kanyarós betegek is néha kapnak más fertőző betegséget. Egészen bizonyos, hogy a legutolsó hét évben beszállitott évenként átlag 600 kanyarós beteg gyermek olyan sulyos komplikációba szenvedett, amely szükségessé tette a kórházba való szállitást. A kanyaró komplikált eseteinél pedig a 12—15 %-os halálozást soknak tartani nem is lehet. Csakis oly kanyarós esetek juthatnak a kórházba, amelyek komplikációjuknál fogva a kórházba szállitást szükségessé teszik. A tiszti orvosok sem rendszeresen, sem pedig elvétve a kanyarós betegeket kórházba nem küldik, tehát dr. Jurkinyinak erre vonatkozó propoziciója is felesleges.

Dr. Reisz Mór: Az infekciós betegségeknél fontos az izolálás. Ha a betegség a hatóság tudomására jut, akkor a hatóság megteszi a rendelkezéseket s ha szükségét látja, a beteget izolálja. A fertőző betegségeknek eltitkolása okozza a járványok terjedését. Ami a vidéki eltitkolásokat illeti, erre nézve megjegyzem, hogy ezelőtt 15 évvel a közegészségügyi bizottságban felhivtam a figyelmet arra, hogy konkrét esetekből kifolyólag tudomásom van arról, hogy a környéken nagy járványok vannak és a tejet mégis beszállitják a városba. Akkor a tiszti főorvos a megyei tiszti főorvoshoz fordult, akitől azt a választ kapta, hogy nincs tudomása arról, hogy járvány volna. T. i. a vidéken eltitkolják az esetek legnagyobb részét, még pedig üzleti okokból, mert ellenkező esetben a tejet nem szállithatnák be a városba. Azóta sem történt semmi, ugyhogy a vidékről állandóan behozzák Budapestre a fertőző betegségeket. A fővárosban is ugyanigy van, a fővárosban is eltitkolják a fertőző betegségeket, nap-nap után látunk lehámlási időszakban lévő gyermeket, akiknél konstatálni tudjuk, hogy előzőleg vörhenyük volt. Az ilyen eltitkolások miatt nagyon terjed a betegség. Ez ellen a hatóság igen jó módot talált, amelyet üdvösnek tartok. A hatóságnak

joga van abban az esetben, ha az iskolában valamelyik gyermek hiányzik, eljárni és konstatálni azt, hogy milyen baj forog fenn. Ami a környéki eltitkolásokat illeti, egyedüli módnak tartom Friedrich főorvos ur propozicióit, hogy a főváros környékére közegészségügyi felügyelő neveztessék ki, mert arra nincsen kilátás, hogy ezek a községek közegészségügyi szempontból a főváros fenhatósága alá jussanak.

A vörheny azáltal is fertőz, hogy nagyon sok gyermeket a kórházból olyan időszakban bocsájtanak el, amikor a gyermek orrában, meg a fülében még fertőző anyagok vannak. Pár évvel ezelőtt nagy port vert fel egy kollégának a röpirata a fertőző kórházak állapotáról és akkor szóba került ez a dolog is. Akkor azt mondták, hogy mi nem rendelkezünk annyi kórház felett, hogy a betegeket elég hosszu ideig tarthatnók kórházban, kórházaink szükek s — ha méltóztatnak emlékezni — a főváros egy uj kórháznak felállitását és modern alapokra való fektetését elhatározta. A tervek el is készültek, a kórház maga nem. Azonban azt hiszem, hogy mégis kötelességünk volna a fertőző kórház kibővitését szorgalmazni, mert erre igen is nagy szükség van.

Ami a tejkérdést illeti, nagyon helyesnek tartom mindazt, amit az előadó mondott, de talán nem ártana, ha addig is, mig az előadó javaslatai megvalósulnának, a vidékről való fertőzött tejnek behozatalát ugy ellensulyoznánk, ha felhivhatnók a hatóság figyelmét arra, hogy csak akkor engedtessék meg a falvakból a tejnek behozatala, ha a termelők hatósági bizonyitványt mutatnak fel arról, hogy náluk ragályos betegség nincs.

Dr. Vermes Mór: Akit orvosi hivatása olyan házba visz, ahol ragályos beteg van, piros cédula van kiragasztva s ha hosszabb ideig jár abba a házba, akkor azt látja, hogy a piros cédulák egymásután jelennek meg az ajtókon. Hogy ennek magyarázatát megértsük, tisztában kell lennünk egy lakásban lezajló betegség egész történetével. Ha a gyerek megbetegszik, gondosabb szülők akkor hivnak orvost, amikor az első tünetek mutatkoznak, a szegény emberek csak akkor, amikor a betegség már előrehaladott. Az orvos eljön, a beteget megvizsgálja, megállapitja a fertőző bajt, a fertőző baj jellege szerint a beteget vagy otthon hagyja, vagy kórházba viteti, a lakást fertőtleniti, a szülőket és a többieket, akik a lakásban tartózkodnak, amennyiben a tiszti orvos szerint azoknak munkába bocsátása káros és a fertőzés terjedését idézheti elő, eltiltja a munkájuk, hivatásuk végzésétől és ezzel minden el van intézve. Arról azonban, hogy mi történjék azokkal, akik el vannak tiltva attól, hogy hivatásukat végezhessék, gondoskodás nincs, a tanitó az iskolába, a hivatalnok az irodába nem mehet, de hogy máshová el ne menjen, erről abszolute semmiféle intézkedés nem történik.

Dr. Jurkinyi főorvoshelyettes ur helyesen jegyezte meg azt, hogy az egyes fertőző betegségek jellegéről a fiatalabb orvosok tájékozódást nem szereznek. Valljuk meg, hogy gyakorlatlan orvosok egy-egy diftériát akárhányszor nem ismernek fel. Ha az orvos fáradtságot vesz

magának és bakteriológiai vizsgálatot csinál, akkor a betegséget felismerheti és a járvány terjedésének utját állhatja. A pénztár az ügynek igen nagy szolgálatot tenne, ha a pénztári orvosoknak megengedné, hogy a gyógyszertárakban a bakteriológiai vizsgálathoz szükséges szereket beszerezhessék, mert ezt a pénztári orvosok most nem tehetik.

Rengeteg sok feladatnak az elvégzése volna a tiszti orvosoknak a kötelességük. De ha mindazt el akarnák végezni, amit elvégezniök kellene, akkor nem huszonnégy óra, hanem 48 óra is kevés volna naponta annak az elvégzésére, hogy mindazokat a helységeket, kávéházakat, élelmiszergyártó üzemeket s mindazokat az üzemeket megvizsgálják, amelyek a közönséggel nexusban vannak. Hiszen tudjuk, hogy pl. a pincéreknél, a borbélysegédeknél a tuberkulózis mennyivel jobban el van terjedve, mint az egyéb foglalkozást üzőknél. Nézetem szerint a tiszti orvosok számát a fővárosban nagy mértékben szaporitani, a körzeteket lényegesen gyarapitani kellene, illetőleg a fővárost kisebb körzetekre kellene osztani, amivel a főváros közegészségügye határozottan megjavulna.

Dr. Hahn Dezső főorvos: Az előadó ur uttörő munkát végez abban a szakmában, amelyben előadását tartotta. Remélem, hogy azokból az eszmékből, amelyeket felvetett, Budapesten is és az egész országban is, ahol a viszonyok sokkal rosszabbak, sok minden meg fog valósulni. Én most csak egy eszmét szeretnék felvetni, amely a budapesti pénztár keretében megvalósitható volna. A világnak leghatalmasabb és legnagyobb munkásbiztositó pénztára a budapesti pénztár. Meg lehetne valósitani a fertőző betegségek gyógyitása terén egy eszmét, amely engem, mint gyakorló pénztári orvost nagyon sokszor foglalkoztatott. A gyakorló pénztári orvos rendes napi körutján, amikor néha 30 látogatást is kell tennie, mindig van egy-két fertőző esete. Vannak olyan beteg gyerekek, akiket nem lehet kórházba szállitani s ahová sokszor el kell mennie az orvosnak. Hányszor van orvos abban a lelkiismereti dilemmában, hogy az ilyen fertőző betegségben szenvedő gyerektől bizony más gyerekhez visz az utja. Egy ilyen hatalmas pénztár, mint amilyen a budapesti, talán megvalósithatná azt az eszmét, hogy alkalmazhatna a fertőző betegek kezelésére szakorvosokat, akik az otthon kezelendő fertőző betegeket gyógykezelnék, pl. járvány idején csak annak a bizonyos járványnak a betegeit kezelnék. Vállalkoznánk erre szakorvosok, akiknek családjuk nincsen, akik ismerik a betegségeket, más betegekhez nem mennének és módjuk volna arra, hogy magukat fertőtlenitsék.

Dr. Hajnik Emil: Az én felszólalásom nem vonatkozik szorosan a mai napirendre tüzött tárgyakra, de vonatkozásban áll mindazzal, amit itt hallottunk és következménye azoknak a referátumoknak és az azokhoz füzött felszólalásoknak, amelyek az egész mozgalom kapcsán elhangzottak. Az egyes előadó urak a pénztár feladatául azt jelölték meg, hogy a pénztár oktassa ki a tagokat azokra a követendő rendszabályokra nézve, amelyek az egyes betegségek leküzdésére szükségesek. Hivatkoztak arra, hogy a pénztár ezen a is téren tett valamit és

évente egyszer egészségügyi előadás-sorozatot rendez. Hivatkoztak arra, hogy a szakszervezeteknek is közre kell működniök ebben az irányban és a szakszervezetek is oktassák ki tagjaikat, hogy miképen védekezzenek a betegségekkel szemben. Azt is proponálták az egyes előadó urak, hogy röpiveket bocsásson ki a pénztár és ilyen módon terjessze mindazt a tudnivalót, ami a tagokat érdekli. Tény az, hogy az élő szónak nagyobb hatása van a nyomtatott betünél, ugy hogy amikor arra a fontos kérdésre kerül a sor, hogy a tagokat oktatni kell, nem tartom elegendőnek sem az előadásokat, sem a röpiveket, hanem a legcélszerüb volna, ha ezeket az oktatásokat, felvilágositásokat az a pénztári orvos végezné, aki a taggal, annak családjával a leközvetlenebb összeköttetésben áll. Itt az az ellenvetés merülhet fel, hogy az orvos nagyon el van foglalva, ámde ha fáradságot vesz arra, hogy felvilágositásokat a tagnak megadja, akkor idővel a tanitások orvosi munkájának egy részét megtakarithatja.

Be kell vallani azt, hogy a pénztári orvosok egy része a tulajdonképeni szociális egészségüggyel, annak feladataival nincs egészen tisztában Ezt illetőleg nem érheti az orvosi kart szemrehányás, mert a régebbi gárdának egyáltalán nem volt alkalma arra, hogy ezt elsajátitsa, az ujabb generációnak sincs erre alkalma, mert a mi egyetemünkön a szociális egészségügynek tanszéke nincs és sokáig nem is lesz. Szükségesnek tartom, hogy a pénztár az összes orvosok részére tartson ilyen szociális egészségügyi kurzusokat, előadásokat, amint azt megtették pl. Lipcsében.

Dr. Bernády Dániel: Dr. Reisz azt inditványozta, hogy kérjük hatósági intézkedést arra nézve, hogy a tejtermelők, akik a falvakban laknak, orvosi bizonyitvánnyal igazolják, hogy náluk beteg nincsen. Én abszurdumnak tartom ennek a keresztülvitelét, mert akkor egész bizonyitványgyárak alakulnának, valamennyi vidéki orvos állitana ki ilyen bizonyitványt.

A közegészségügyi törvénynek egy hiányára akarok rámutatni. Ugyanis 13 fertőző betegség van felsorolva, amelyeket vidéken az orvosok azonnal kötelesek bejelenteni a községi előljáróságnak vagy főszolgabirónak. Nincs azonban arra nézve semmiféle intézkedés, hogy a szomszédos községeket, melyek leginkább érdekelve vannak, figyelmeztessék arról, hogy a faluban valamely járvány van. Javaslom, hogy a belügyminisztert kérjük fel, hogy adjon ki rendeletet, amelyben kötelezze a községi előljáróságokat arra, hogy a szomszédos hatóságokat értesitsék az előforduló tifusz, diftéria, vörheny stb. esetekről.

Elnök: A mai értekezlet és általában szociális egészségügy érdekében tartott értekezleteink a mai nappal befejezést nyertek. Nem jelenti azt, hogy az akciót fejeztük be, mert tulajdonképeni munkája a pénztárnak ebben az ügyben még csak most fog következni. Elsősorban is bejelentem és ez szolgáljon Vas tanár urnak is megnyugtatásul, hogy azok a javaslatok, melyeket az egyes előadó urak tették, mind szóról szóra jegyzőkönyvbe vétettek, a javaslatoknak minden egyes pontját a pénztár igazgatósága az előadó bevonásával

a legközelebbi jövőben külön-külön fogja tárgyalás alá venni, ugy hogy ami itt elhangzott, ami itt kivánság vagy óhajképen felmerült, mindarra ujra vissza fogunk térni, természetesen nem ilyen széles körben, hanem kisebb bizottságban, tisztán csak abból a szempontból kiindulva, hogy vajjon az egyes intézkedések megvalósitása a pénztár hatáskörébe tartozik-e.

A járványok elleni védekezést illetőleg nekem csak egy megjegyzésem volna és ez nézetem szerint az, hogy a járványok ellen a védekezés legfőbb eszköze a tisztaság. És ez az, ami Budapest fürdővárosában sok kivánni valót hagy hátra. Látjuk, hogy a főváros megszámlalhatatlan milliókat áldoz egyes luxusfürdőkre, népfürdőink pedig nincsenek. Én a magam részéről tehát a vitába bevenném azt a javaslatot is, hogy a fővárost kérjük fel, hogy minden munkás-kerületben munkás-fürdőket, népfürdőket állitson fel. Milyen valóságos megnyugvás volna a munkásra az, ha hazamenve ingyen vagy pár fillérért langyos zuhanytusfürdőt vehetne, mert otthon a legtöbb esetben hiányzik az alkalom ahhoz, hogy fürdőt használjon. Nem zárkozom el az elől sem, hogy a nagyobb ipari telepeket, vállalatokat hivja fel a pénztár, hogy ilyen fürdőket létesitsenek.

A másik, amit beakarok jelenteni a t. Értekezletnek, az, hogy a pénztár szociális akcióját ezekkel a tárgyakkal, amelyeket napirendre tüzött és amelyekre vonatkozólag az Önök bölcs tanácsait kérte, nem meritette ki, mert a saját iniciativájából már két dologban határozott. Az egyik az, hogy amikor a háboru befejezést nyer és a pénztár megfelelő helyiségekkel fog rendelkezni, fogászati klinikát fog létesiteni. Hogy egy ilyen klinikának munkásegészségügyi szempontból milyen jelentősége van, azt hiszem, hogy a szakkörök előtt vázolni felesleges. Minden előkészület megtörténik, hogy a háboru befejezte után azonnal az erre vonatkozó intézkedések foganatositva legyenek. A másik pedig az, miként a multban azt már egy izben tettük, ismét megcsináljuk beteg tagjaink lakásának inspekcióját. Betegellenőreinket főorvosunk utján ki fogjuk tanitani arra, hogy okos lakásfelügyeletnek mi mindenre kell terjedni, mi mindent kell jelenteni az illető helyről és ezeket a lakásfelügyeletről szóló

jegyzeteket évről-évre közre fogjuk adni, ugy amint a berlini Ortskrankenkasse ismert lakásankétjével már megkezdte. Ebben a tekintetben megint számitunk a főváros támogatására, tudniillik a lakásfelügyeletet azért hagytuk abba, mert jelentést tettek nekünk oly lakásokról, ahol a betegeket lehetetlen volt hagyni. A pénztárnak semmiféle mód nem állott rendelkezésére, hogy az ilyen beteget jobb lakásviszonyok közé helyezze. Most talán sikerülni fog a szociálpolitikai ügyosztálylyal olyan megállapodásra jutni, hogy az ilyen eseteket neki bejelentjük és ez az ügyosztály fog az ilyen családok megfelelő elhelyezéséről már azonnal gondoskodni. Ilyen módon a pénztár szociális akciója kiterjed mindarra, amire eddig gondoltunk, vagy amire szaktanácskozásunk folyamán tanácsokat vagy utbaigazitásokat kaptunk.

Az a kérésünk, hogy ezt a jóindulatot, amit az urak tanácskozásaink folyamán az akció iránt a pénztárral szemben tanusitottak, sziveskedjenek továbbra is megtartani, ezt az akciónkat annak idején és annak minden egyes vonatkozásait a lehetőség szerint támogassák és többi orvoskartársainkat ennek támogatására buzditsák. Ezzel a pénztár igazgatósága és elnöksége nevében hálásan köszönöm az urak kitartását, odaadását, igazán hasznos és nagyon tulságos előadásait különösen az előadó és felszólaló uraknak és a mai értekezletet s a szaktanácskozást befejezettnek nyilvánitom.

Anyák-Köre.

Irta: *Özv. Báthory Nándorné.*

Jobban mondva: Anyák-Iskolája. Csakhogy e cimen soha nem lehetne a nép asszonyait egybegyüjteni. Pedig még a külsőségek is iskolás szint adnak e vasárnap délutáni összejöveteleknek; iskolapadokban ülnek, osztályokba osztódnak magukkal hozott kisebb és nagyobb gyermekeik révén és a katedráról gyakorta hangzik a tanitó szó.

Az *Orsz. Kath. Nővédő Egyesületé* az uttörő érdeme! Mig a sajtóban egyre-másra cikkeznek a háboru nagy emberpusztitásáról és tudományos körök egyre vitatkoznak, mily eszközökkel küzdjenek ellene, addig e szerény egyesület folytatván a maga rég megkezdett munkáját, a munkásleány védelmét, betetőzte azt a munkásasszony és proletárcsecsemő védelmével. Eddig Budapesten tizennégy Leánykört és tizennégy vidéki városban (Győr, Kalocsa, Kassa, Nagyvárad, Nyitra, Pápa, Pozsony, Pécs, Szabadka, Szeged, Székesfehérvár, Szombathely, Temesvár), huszonegy Leánykört tartott fönn.

Miben állottak ezek az u. n. *vasárnap délutáni Leánykörök?* Abban állottak, hogy a környék serdülő fiatal leányai valamely iskolateremben egybesereglettek. (A székesfőváros mély hálára kötelezte az egyesületet ama nagylelküségével, hogy immár tizennyolcadik éve adja a helyiséget ingyen fütés és világitással vasárnap délutánokra.) Minden ilyen Kath. Leánykör élén egy előljárónő áll, akik köré sereglenek a patronesszek. Minden patronesszne megvan a maga kis udvara, az ő tiz—tizenöt védence, akikkel a terem valamely sarkában huzódik meg. Halkan zsonganak a vallomások, az elmult hét bajai, gondjai, örömei és kisértései hűségesen beszámolódnak. Kerülnek nagyobb konfliktusok is az anyai barátnő elé, azok a szomszédos fülkében tárgyaltatnak le négyszemközt. Egyszóval e szegény magukra hagyott leányok avval sietnek vasárnap délutánokon a Leánykörbe, hogy ott lelkileg és intelligenter magasan fölöttük álló jóakaróval

találkoznak, aki önzetlen szeretettel foglalkozik velük. Kerül aztán szórakozás is! Vetitett képes előadások, szavalat. Énekelnek ők maguk is harmonium kiséret mellett, aztán tornáznak, nyujióztatják a varrásban, durva munkában merevedett izmokat, vidámabb időben tánc is volt, folynak a próbák szinielőadásokra, élőképekre, hogy szintelen életüket kellemes izgalom élénkitse, egyszóval az előljáróno és patronesszek azon igyekeznek, hogy védenceik mint valamely enyhe szigetre, ránduljanak el Leánykörükbe ünnepi délutánjaikon.

Vannak, akik az ilyet hiu munkának minősitik. Mert nincs statisztikailag kimutatható eredménye. Akik ellenben benne dolgoznak és kezükben tartják e törékeny leánylelkeket, azok sok mindenről referálhatnának és referál az ilyen leányok arca, viselkedése, egész életmódja, ugy hogy nem tréfa, de komoly valóság, hogy amint a patronesszeket meg lehet ismerni arckifejezésükről és decens megjelenésükről, ugy ütnek el a lélektelen tömegtől eme gondosan ápolt ifjulelkek is.

A háboru a maga kiméletlen hatalmi szavával e szerény egyesületnek is oda dörögte: — Nem érem be eddigi munkáddal. Szolgálj te is nekem, mint minden, mi él e hazában! És az egyesület vezetősége rögtön rátalált — hiszen önként adódott — hogyan fejlessze tovább munkáját, mit épitsen a meglevő pillérekre?

Az imént felsorolt huszonegy vasárnap délutáni Leánykörben közel kétezer családdal vagyunk érintkezésben. Hivjuk meg ezután az anyákat is kisgyermekeikkel együtt és tereljük őket minden módon az okszerü csecsemőápolásra, hogy Magyarország ijesztő csecsemőhalandóságának gátat vessünk.

Be van bizonyitva, hogy Magyarországon évente 100,000 gyermek pusztul el egy éven alul és pedig olyan, aki egészségesen született és egészségesen felnevelkedhetne, ha az *anyja tudatlansága, helytelen szoptatási módja és a tulkorán kezdődő mesterséges táplálás* meg nem ölnék. Tudjuk azt is, hogy e szegény, munkától elcsigázott anyák nevelik magukknak a nyűgös, éjjel-nappal siró gyermeket, akit aztán nem is szerethetnek oly önfeledten, hiszen elrabolja nappali munkaidejüket és éjjeli pihenőjüket. Szomoru ironiája a sorsnak, hogy a születés percétől észszerüen nevelt uri csecse-

művel jóformán semmi veszödség nincs. Nappal csendesen megvan ágyacskájában és csak rendes szopási idejében jelentkezik éhsége. Az éjjelt nyugodtan átalussza, mert soha nem kap enni, nincs miért felébrednie. A szegény proletárcsecsemö ellenben jóformán születése percétől szopik, mikor egyet nyikkan. A tultáplálás gyomorterhelést idéz elő, a gyerek sir, nosza hurcolják, teát adnak neki, jó cukrosat, ami még nagyobb csikarást idéz elő, szóval egy áldatlan circulus-viciosusban keringenek anya és csecsemő, amely elrabolja mindkettőjük nyugalmát. Amint az ujszülött az első nyughatatlan éjjeken (minden ujszülött végigsirja az első pár éjt tüdőgymnasztika céljából) szopáshoz jut, ugy rákap, hogy többé alig lehet róla leszoktatni.

Aztán itt van a másik nagy baj: a *korai etetés* válogatás nélkül! Erre nézve csak ama szembeszökő tapasztalatra utalunk, hogy az egy éven aluli halálozási arány legkedvezőbb a földhözragadt szegény ruthénségnél és legkedvezőtlenebb a gazdag Bácskában, a televény Bánátban. Miért? Azért, mert a ruthén anya nem ad csecsemőjének egyebet esztendős koráig anyatejnél, nem eteti zsemlével, mert magának sincs, mig a jómódu délvidéki asszony nem sajnál bár hónapos csecsemőjétől se kalácsot, se cukrot, se töltöttkáposztát.

Aztán itt van a harmadik nagy baj, a *soha nem szellőztetés!* Ez hozza magával a speciális magyar anamnézist, amely a külföldi nyári magas halálozási arányszám tetejébe még egy magas tavaszi arányszámot iktat. Az ipari külföldön julius és augusztus a veszélyeztetett hónapok, a hőmérsék emelkedésével emelkednek a bélhurutok (tejsavanyodás, légy által hordozott fertőzés). Nálunk a forró nyári hónapok magas százaléka mellett, amiből a legtöbb az emésztőszervek bántalmaiból ered, csaknem hasonló magas a márciusi és április halálozási arány, ami főkép a légzőszervek betegségéből származik. Miért? Mert az ősz óta szellőzetlen szobában annyira elerőtlenednek a levegőtől, naptól elzárt kisdedek, hogy tavaszra egy nátha is halált hoz rájuk.

Ha már most ismerjük a magyar csecsemő-halandóság okait és egyhangulag aláirjuk ama szomoru és az intelligenciára szégyenteljes megállapitást, hogy Magyarországon nem

annyira mélyenjáró és igy nehezen kiküszöbölhető ok: a nők gyári munkája miatt általánosan terjedt mesterséges táplálás, hanem a magyar anya tudatlansága oka emez indokolatlanul nagy csecsemőhalandóságnak, lehetetlen, hogy mindnyájunkat át ne hasson amaz ellenállhatlan vágy, ama sürgető kötelességérzet, hogy minél előbb, inkább ma, mint holnap megkezdjük a magyar anya nevelését.

Az Orsz. Kat. Nővédő Egyesület a következő módon szervezte meg Anyák Köreit. Először is megbizható nőket képeztetett ki a Fehérkereszt Egyesület Csecsemőkórházában. E Csecsemőgondozónőket Berend Miklós tanár a Fehérkereszt Gyermekkórház igazgató-főorvosa látott el a 145. lapon olvasható utasitással. Mikor az első négy ilyen Csecsemő-gondozónő ki volt képezve, az egyesület a következő szövegü nyomtatott meghivókat bocsátotta ki a környékbeli anyákhoz:

Az Országos Katolikus Nővédő-Egyesület Elnökségétől

Budapest, IV., Kossuth Lajos-utca 1. sz. III. emelet.

Meghivó.

Az Országos Katolikus Nővédő-Egyesület szeretettel hívja meg védencei édesanyját és amaz anyákat, akik gyermekeik javát szivükön viselik, jöjjenek el kis gyermekeikkel együtt a vasárnap délután 5 órakor tartandó összejövetelre.

Gróf Zichy Rafaelné
elnök.

A Gondozónő eközben sorra látogatja az anyákat és meghivja őket a megnyitási ünnepélyre. Helyiségül szolgálnak a fönt emlitett iskolahelyiségek. Hosszu asztalok mellé telepszenek az anyák, karjukon a csecsemők, jobbról fogja szoknyáját az egyik járnitudó, balról a másik. A nagyobbacskák a szomszéd szobában játszanak egy-egy patronessz vezetése mellett, a nagy lányok pedig ismét másik helyiségben folytatják leánykori életüket.

A terem egyik végében van felállitva a csecsemő-mérleg és a csecsemő ápolásához szükséges egyéb szerek. A jelentkező

anyák beiratkoznak, a csecsemők megméretnek és bevezettetnek a Törzskönyvbe. E mérés minden két hétben ismétlődik és ez a fokmérője az anya gondosságának. Ha a gyermek szépen gyarapodott, a boldog anya nyilvános dicséretben részesül, ha ellenben a gyermek stagnál vagy fogy, rákerül a mérleg melletti szecskapárnára, megvizsgáltatik, az anya kikérdeztetik és legtöbb esetben valamely nem neki való étel vagy az anyatej apadása miatt beállott hiányos táplálkozás az oka. Ilyenkor tág tere nyilik az anya kioktatásának, ami persze meglehetős hatástalan volna, ha nem adna neki nyomatékot a Gondozónő állandó ellenőrzése gyakori látogatás képében. Mire minden gyermek le van mérve, kezdődik az előadás. Rövid negyedórás gyakorlati beszédek ezek vetitett képekkel az okszerüen táplált és helytelenül táplált csecsemő bemutatásával. Máskor sorra kerül a tápláló főzés, a helyes bevásárlás, a pénz ügyes beosztása, leggyakoribb gyermekbetegségek, a tisztaság mint egészségmegőrző, az alkoholizmus veszedelme, a tuberkulózis elleni védekezés, az anya gondatlanságából eredő gyermekbalesetek: lugkövet ivó, kipattant szikrától meggyulladó, gyufát evő, asztalról leeső gyermekről stb. Előadás után teával kedveskedik az egyesület vendégeinek és ennek elköltése után következik a délután legérdekesebb félórája, az egyénenként való foglalkozás. A patronesszek közibük telepednek az ő kis csoportjuknak és igyekszenek betekintést nyerni viszonyaikba. Nem könnyü dolog ez! Először is nem szabad hozzájuk leereszkedni! Amint ezt meglátják rajtunk, rögtön begubózzák a lelküket és legfeljebb számitásból, hunyászkodva közelitenek felénk. Másodszor nem szabad nekik hizelegnünk és gyors népszerüséget hajhásznunk. Ők szegények bizalmatlanok, nehezen hiszik el, hogy ez a sok uri asszony önzetlenül közeledik feléjük és a mézes-mázos beszédre még inkább gyanut fognak. Legjobban mutatta meg az irányt Prohászka püspök e szavaival: Védenceinket tisztelettel környékezzük és kezeljük. A *tisztelet miliőjét* kell müveink számára megteremteni. A tisztelet volt és lesz mindig a szeretet eleme. Ha nem akarunk kifogyni a szeretetből, tiszteljük a helyzetet, a körülményeket az események kapcsait s azokat a nagy motivumokat, amelyek minket szeretetre és könyörületre inditanak.

*

Megalakult tehát az Anyák Köre, szivesen vesznek részt összejövetelein a heti munkában kifáradt és eltompult asszonyok, mert mindig visznek belőle haza valamit a lelküknek is. De betetőzése az egész műnek mégis a *lakáslátogatás!* Az Orsz. Kat. Nővédő Egyesület minden Gondozónőjének három-három Anyák-Körét utal ki, kb. 300 családot. E családokat minden hónapban egyszer kell felkeresni (természetesen csak azokat, ahol két éven aluli kisded van), minden szülőasszonyt a gyermekágy alatt négyszer és beteg gyermeket mindennap kell látogatni. Azonkivül hetenként egy délután otthon van, hogy a tanácskereső anyák fölkereshessék.

Az egyesület ellátja Gondozónőit ricinusolajjal, bórvazelinnel, vattával, olajjal, azonkivül hőmérővel, gummifecskendővel és sterilizált kötszerrel. E kis kézi gyógyszertárt ott használja, ahol rögtön kell segiteni és nincs kéznél semmi, valamint ott, ahol az anya nyomora miatt előrelátható, hogy a gyermek különben kezelés nélkül maradna. Amint az Utasitásban olvasható, ha a gyermek lázas, rá kell beszélnie az anyát, hogy orvost hivjon. De hány anya tudja az orvos rendeléseit pontosan követni? Itt lép közbe áldásosan a Gondozónő, mikor megtanitja az anyát a Priessnitz-kötésre, bórvazelinos kötésre, dunsztkötésre, a szemborogatásra stb. s mindezek higienikus keresztülvitelére.

Ha az anyának kevés a teje, ne engedje a szomszédasszony sok kis sirdombon kipróbált mindenféle pépjéhez fordulni, de tanitsa meg a helyes és megfelelő melléktáplálás lelkiismeretes elkészitésére. Szóval egy-egy ügyes jól képzett és lelkiismeretes Gondozónő egész vidék csecsemőit mentheti meg a korai pusztulástól.

A csecsemőgondozónőnek természetesen tájékozottnak kell lennie afelől, hová forduljon az anya pl. szoptatási segélyért, jogvédelemért, ingyengyógyszerért, álláskeresésért, hadimunkáért? Ha nem látszik otthona alkalmasnak a lebetegedésre, hogyan juthat be klinikára vagy valamely szülőotthonba; ha nincs csecsemő-fölszerelése, tiszta ágyruhája, honnan kaphat Vándorkosarat. Ha az anyának munkába kell járnia, mely Csecsemőotthonba adja napközbe gyermekét? Budapesten a közgyámok kátéjából tájékozódnak a csecsemőgondozónők, vidéken össze kell számukra állitani a helyi körülményeknek megfelelő tájékoztatót.

Budapesten eddig négy Gondozónőt állitott munkába az Orsz. Kath. Nővédő Egyesület, akik kilenc Anyák Körében dolgoznak: I., Attila-körut 41. sz., I., Városmajor-u. 57. sz., I., Krisztina-körut 131. sz., II., Toldy Ferenc-u. 64. sz., VII, Wesselényi-u. 52. sz., VIII., Rökk Szilárd-u. 13. sz., IX., Mester-u. elemi isk., X., Pongrác-u. 19. sz. és X., Százados-u. 6. sz.

Vidéken az egyesület elnöke, gróf Zichy Rafaelnének birtokán, Sárszentmihályon nyilott meg az első Anyák Köre, ahol a Csecsemőgondozónő három falu határát járja be az uradalom által biztositott fuvaron. Utána a somogymegyei Mosdóson özv. Pallavicini Edéné őrgrófné birtokán, azután Czifferen, Adonyban, Ercsiben harangozták össze az anyákat Megnyilott már a pestmegyei Monoron, Szegeden, szerveződik Szabadkán, Pécsett, Zentán, Szombathelyen, Tapolcán és kivánatos volna, hogy szerveződjék a legkisebb faluban is

*

Hogyan alapitsuk meg az Anyák Körét, a csecsemővédelem e legtetszetősebb, a nép által legelfogadhatóbb eszközét? Hogyan fogjunk hozzá városban és hogyan fogjunk hozzá falun?

Városban, mint ahogy minden jó eszme megvalósitásánál látjuk, egynéhány lelkes, szociális érzékü egyénnek kell kezébe venni a dolgot. Némely helyen, mint Szegeden, Temesvárt, Zentán stb. a városi törvényhatósági testületben agitáltak, a városi közgyülés elé vitték és határozatot provokáltak arra nézve, hogy a város kész minden ilyen irányu kezdeményezést erkölcsileg és anyagilag pártolni. Egyáltalában tapasztaltuk, hogy amely helyeken komoly és lelkes munkásai akadtak e legszentebb és egyben legsürgetőbb munkának, ott az anyagiak sohasem képeztek akadályt. Ha ilyen módon a közérdeklődés fel van keltve, akkor valamely egyesület vagy testület, vagy akár néhány tisztelt és ismertnevü egyéniség gyülést hiv össze, amelyre a központ (az Országos Kath. Nővédő Egyesület) feltétlenül küld ki valakit, aki az ügyet ismertesse és a szervezkedés előmunkálataiba beavassa az illetőket. Az ismertető előadás egyben felhivás a munkára és az ekként jelentkezettek egy következő szükebbkörü tanácskozáson felosztják maguk között a munkát.

Gerince az egész akciónak természetesen a képzett

Csecsemőgondozónő, az Anyák Köre és a Csecsemő-Otthon. Budapesten a Fehérkereszt Gyermekkórház, a Stefánia Gyermekkórház 6—8 heti kurzuson képezik ki az ápolónőket, természetesen olyan kurzuson, amely kora reggeltől késő estig felváltva végezteti velük a gyakorlati ápolást és az elméleti tárgyak elsajátitását. Az ekként alaposan képzett Gondozónő, aki az anyakönyvvezetőtől megkapja az ujszülöttek lakcimét, sorba járja az anyákat, szoktatja őket az Anyák Köre látogatásához és vezeti a csecsemők ápolását. A Csecsemő-Otthon pedig arra való, hogy a munkábajáró anyák odavihessék, ahol megbizható felügyelet és gondozás alatt vannak gyermekeik reggeltől estig.

Micsoda tere van az önkéntes munkaerőnek? Nagyon sok és nagyon lényeges. Az ő dolguk elsősorban az anyagi erők megszerzése, helyiségek kieszközlése és másodsorban az állandó ellenőrzés. Akár egy egyesület veszi kezébe az ügyet, akár több osztozik benne, a város mindenesetre felosztandó kerületekre és pedig lehetőleg minél többre, hogy tulterhelése az önkéntes csecsemő-gyámoknak ne következzék be, ami egyértelmü a felületes munkával. E csecsemő-gyámok ellenőrzik a Csecsemő-gondozónő működését, ők foglalkoznak vasárnap délutánokon felváltva az Anyák Köre tagjaival, gondoskodnak szórakoztatásukról, előadásokról, amelyek a mindennapi élet szükségleteit tárgyalják: az okszerü főzést, tisztaságot, helyes bevásárlást, a lakás hygieniejét, szellőztetés, légypusztitás, élelmiszerek tisztántartása, fürdés, helyes öltözködés, ne divatos rongyokra költsék a pénzt, de tartós, jó holmit vegyenek; alkohol pusztitásai; tuberkulózis elleni óvakodás, fertőző betegségek körüli tennivaló stb.

A Csecsemő-gyámok vezetik a Csecsemő-otthont is olyan módon, hogy felosztják maguk között a havi 24 délelőttöt és délutánt és egy-egy órai ellenőrző látogatáson győződnek meg a fogadott dajka munkájáról. Szerencsés megoldása a Csecsemő-otthonnak az u. n. szoptató-szoba nagyobb gyárak közelében, vagy a gyáros által átengedett egyik gyári helyiségben. Az anyák munka előtt ott leteszik kis gyermekeiket és napi munkájukból mindössze kétszer 20 percet kell feláldozniok arra, hogy kicsinyeik élvezzék a gyermeki szervezet legnélkülözhetetlenebb táplálékát, az anyatejet. Azért mondunk kétszer 20 percet, mert az okszerü csecsemőtáplálás

csak napi ötszöri szoptatást engedélyez. Megszoptatja az anya reggel, mielőtt munkába megy, azután kilenc-tiz órakor veszi ki az első husz percet, déli szünet alatt szopik a csecsemő harmadszor, délután ötkor kerül a sor a második husz percre és munkaszünet után, tehát otthon szopik a gyermek utoljára. E kétszer husz percet ha le is vonják béréből és a szoptató-szobában élvezett ápolásért fizet is valamit az anya, de mennyit nyer gyermeke egészségével, életerős növekedésével!

A falusi szervezkedés körülbelül ugyan-e nyomon halad. Itt is lehet igazán apostolkodni a falu intelligenciájának: a birtokos családok nőtagjainak, a jegyző, a tanitó feleségének, amint az Németországban és a mi erdélyi szász falvainkban szokásos. A faluk legtöbbje nem birja el a fizetéses ápolónők tartását, de ha kezébe venné a tehetős osztály, akkor a falu is megtenné bizonyára a magáét: ingyen helyiség, tüzelő és némi kis természetbeli vagy készpénzsegitség alakjában. Előbb-utóbb felépül minden faluban a jövő kulturpolitika ideálja, a Népház. Erről irja dr. Czettler Jenő*): A népház a falusi kulturának valóságos tűzhelye. Az erdélyi Népházak már külsejükben is feltüntetik a falu épitőművészetét. A haraszteréki, baczkamadarasi, nyárádszentlászlói népházak a magyar stilusnak évszázadokra irányt mutató emlékei. E népházakban nyernek elhelyezést a gazdakör, a különböző gazdaszövetkezetek és a népkönyvtár. A gazdakör tágas helyiséget biztosit előadások és népestélyek számára. A szabadbárándi népházban van népfürdő, az uszori népházban egy szoba az elagottak számára. Kivánatos volna, hogy a falusi népjólétügy minden egyes intézménye elhelyezést nyerhetne e népházakban: napközi otthon, az ifjusági egylet tornaterme, háztartási iskola konyhája, a népfürdő, a falu muzeuma . . . és tegyük még hozzá, az *Anyák Köre*.

*

Hátra volna még az anyagiakról való számadás! E helyt bármily viszásnak is tetszhetik mostanság, kénytelenek vagyunk angol példákra hivatkozni. A józan, megfontolt, hidegen számitó és földön járó angol, ha valamely közhasznu ügyet, valami népjóléti eszmét meg akar valósitani, az anyagiak

*) Magyar Mezőgazdasági Szociálpolitika 889. lapon.

kérdését egyszerüen kikapcsolja. A pénz nem számit. A pénzről gondoskodik a jó Isten, hiszen az ő dicsőségére dolgozunk. És ha ma nincs, lehet holnap, vagy holnapután. Imádkozni és bizni és ami a legfőbb, kitartóan dolgozni. A világhirü Barnardo-intézményeket egy fiatal orvosnövendék kezdte meg ezelőtt ötven évvel egy szamáristállóban. Eleddig hetvenötezer gyermeket mentett meg a pusztulástól, akiket 145 különböző intézetében nevelt; napi kiadása csak élelemre 6000 K, évi költségvetése 5 millión felül van *és ma sincs egy fillérnyi vagyona.* Adakozásokból él. Az első adakozó egy szegény cselédleány volt az ő 70 fillérjével. Azóta 38 millió K önkéntes adomány gyült össze!

Maradjunk azonban a mi szerény magyar viszonyaink között. A városi szervezkedés, mihelyt valamely egyesülettel kapcsolatos és mihelyt a városi hatóság meg van nyerve (és ki tagadhatná ma e munka elsőrendü fontosságát?), a következő költségvetéssel dolgozik:

Csecsemőgondozó fizetése havi 80 K... ...	960 K
Apró orvos- és műszerek (hőmérő, gummifecskendő, vatta, ricinus, táblaolaj, bórvazelin stb.) évente kb.	60 „
Anyák Körében ozsonna-tea à 3 K, 40 vasárnapra	120 „
Összesen ...	1140 K

Helyiség, fütés, világitás, szegény gyermekek felruházása más lapra tartozik. Az előbbieket feltétlenül vállalja a város az iskoláiban, az utóbbi eddig is külön akció keretébe tartozott.

Faluhelyen azon kell igyekezni, hogy önkéntes munkaerőkből szervezkedjék az egész. Itt kevesebb az ellenőrzés munkája, hiszen minden és mindenki szem előtt van. Itt az ellenőrzés helyébe a cselekvés lép. Költséggel járna tehát két-három erre vállalkozó leány kiképeztetése valamely legközelebb eső nagyobb város gyermekkórházában, akik aztán hazatérve, felosztanák maguk között a falut és heti két-három délutánjukat áldoznák e nagy célnak.

Két csecsemőgondozónő hét havi képzése 400 K. Ehhez járul évente kb. 60 K ápolószer és másik 60 K ozsonna. Tehát Magyarország kerekszámban 12000 falujának mind-

egyikében egyszersmindenkorra 400 korona és azontul évente körülbelül 120 koronán mulik, hogy hazánknak közel 140.000 gyermeket mentsünk meg évente.

És ha az önkéntes ápolónői tanfolyamokra ezrével tódultak hölgyeink és rossz levegőjü kórtermekben hónapokig tudtak ápolni, kórházi konyhák gőzében főzni és tálalni, nincs benne semi kétség, hogy e sokkal kevesebb önmegtagadást kivánó, igazi asszonyi munkára ne kerülne fölös számban önkéntes vállalkozó.

Hátra volna még eddigi tapasztalatainkról való beszámolás. Hogy ezt okiratilag tehessük, bemutatjuk egyik kültelki gondozónőnk naplótöredékét (lásd 149—151. lapon) és egy másik vidéki gondozonőnk naiv levelét, amely vele együtt tanult társnőjéhez irt:

— Hogy itt milyen rettenetes babonás a nép, arról fogalma sincs! Ma egy hete három asszony volt itt, hogy mióta távollétük alatt ott voltam megnézni a gyermekeket, azóta folyton sirnak! igy hát én vertem meg a szememmel! Szerencsére valaki azt tanácsolta nekik, hogy szenes vizzel itassák meg, azóta meggyógyultak! Ha mérni akarom a gyermeket, rám támadnak: Se nem malac, se nem lud, hát mit mérek rajta? Szerencsére nem mind ilyen! A bábával is sok bajom van, rendületlenül fürészti olyankor is, mikor a köldök még nincs rendben. És hiába mondtan az anyának, hogy az első huszonnégy órában ne szoptassa, a bába szavára már a tizennegyedik órában adott neki. Van olyan, aki három évig szoptat és olyat is nem egyet láttam, aki ugy eteti a gyerekét, mint madár a fiókáját. A kenyeret a saját nyálával péppé csinálja és ugy tolja be a nyelvével a gyerek szájába. Hogy az anya náthás, az szerintük nem baj, mert az anya nyála mindig jó a gyermeknek! Az ilyen helyen igazán Isten őrzi a gyermeket.

A csecsemőgondozónő kötelességei.

1. Lehetőleg már néhány héttel a szülés előtt, hiszen minden nő tudja, ki várt gyereket, látogassa meg a jövendő anyát.

a) Már ezen alkalommal meggyőződik, várja-e elég fehérnemü a csecsemőt, s megfelelő-e a lakás, *esetleges hiányokról a helybeli csecsművédő bizottság gondoskodik.*

Az Anyák Körének törzskönyve

Sorszám	év	hó	nap	A szülő neve	lakása	foglalkozása	A gyermek neve	kora		neme		állapota	kezelése	Megjegyzés
								év	hó	fiu	leány			

b) Törvénytelen gyermeknél jogvédelmet ajánl fel és oly esetben, ha a csecsemő ellátása otthon előreláthatóan nem lesz keresztülvihető (teljes inségesség, cseléd gyermeke, vagy az anya tuberkulózisa, amely megakadályozza a szoptatást és veszélyezteti a gyereket), előre rábeszéli az anyát, hogy állami menhelybe adja.

c) Kitanitja az asszonyt, hogy az eljövendő csecsemővel gondosan és lelkiismeretesen bánjék, mert különben esetleges sulyos büntetés várja.

d) kitanitja, hogy *meleg*, tiszta fehérnemü várja az ujszülöttet, akit az élet első 20 órájában szoptatni nem szabad. Ha igen nyugtalan, szaharinos teát kaphat. Kitanitja, hogy *ne* mossák az ujszülött száját, és hogy az első fürdő után addig, amig a köldök le nem esik, ujra fürészteni *nem* szabad.

2. A Csecsemővédőnő *második látogatása* aznap van, mikor az anyakönyvvezetőtől megtudja, hogy a gyermek megszületett.

Ezen alkalommal *ellenőrzi*, hogy ott volt-e a bába és teljesitette-e a kötelességét; hogy multkori tanácsát megfogadták-e; ellenőrzi a csecsemő elhelyezését, ellátását. Az anyánál vagy gyermeknél esetleg hiányzó dolgokról gondoskodik és lehetőség szerint megméri a gyermek sulyát, kitanitja az anyát a szoptatás helyes módjára. A második életnapon 3, legfeljebb 4-szer, a harmadik naptól kezdve 5-ször 4 órai időközökben, éjjel egy 6 órás szünettel. Nyomatékosan figyelmezteti minden babona kártékonyságára és annak büntetőjogi felelősségére, aki tanácsolja. Figyelmezteti, hogy *kerüljön el az anya minden bimbórepedést*, és biztat minden asszonyt, hogy a teje biztosan meg fog jönni, és hogy *türelmetlenségből adott mesterséges táplálék százszor veszélyesebb, mint az éhezés.*

3. Ezt a látogatást az *első héten belül megismétli*, hogy a szoptatást ellenőrizze és ha kivételesen mégis kevés a tej, (ha még a 6-ik napon tul sem fecskendez sugarasan az emlőből, ha a gyereknek nincs magától széke, ha kevés a vizespelenka, ha nem halljuk kortyogatni, nyelni szopásközben, ha a has nem puffad, hanem behuzódik) ezen esetben lehetőleg más, ugyanazon falubeli asszonyt kér fel, még ha jóval idősebb is annak csecsemője, hogy szoptassa meg napjában kétszer a gyermeket és engedje meg, hogy a gyer-

mekágyas az idősebb gyermeket szoptassa ugyanakkor. Ez az *emlőtornáztatás* ugyanis néhány nap alatt meginditja a tejválasztást és a veszélyes mesterséges táplálék *mindig* elkerülhető.

4. Ha a csecsemővédőnő első látogatásával koraszülött, életgyenge gyermeket talál, ugy *melegitő üvegekkel* rakja körül a pólyát, két órai szoptatást enged meg, és akkor tér át a négy órai szoptatásra fokozatosan, ha a csecsemő legalább 3 kg. sulyu lesz, *vagyis olyan nagy, mint egy rendes ujszülött.* Figyelmeztet arra, hogy a koraszülöttnél pontosabbnak kell lenni a bőrápolásnak és hogy milyen könnyen hül le az ilyen gyerek. Csak csukott ajtó mellett és röviden fürösszék, fürdő után sósborszeszes vizzel ledörzsöljék! Mindig előre melegitett ruhába pakolják, amig meg nem erősödik!

5. Köhögős embernek, ott ahol csecsemő van, tartózkodni nem szabad! Náthás ember ne jöjjön be a szobába! Ha az anya náthás, csak akkor nyuljon *elforditott fejjel vagy a szája elé kötött kendővel* a gyermekhez, ha tisztába teszi, vagy szoptatja. *Sohasem megcsókolni a száját. Sohase engedjük szárazon felsöpörni a szobát.*

6. Ha a házban heptikás ember van, az ne jöjjön a csecsemő szobájába. Ha az anya vért köpött, köhögős és izzadt vagy nagyon fárasztja a szoptatás, rögtön orvost kell hivni.

7. Azt a szobát, hol a csecsemő van, *világosan tartjuk,* minden nap néhányszor — télen is — szellőztetni kell. Nehéz szag biztos jele annak, hogy a szoba nincsen szellőztetve. Télen hat-, nyáron háromhetes korában kivihetjük, jól felöltöztetve, levegőre a csecsemőt, előbb félórára, azután mindig hosszabb időre. *Nyáron kint tartjuk egész nap!* Már télen is ugy kezdjük levegőhöz szoktatni, hogy kinyitjuk a pólyapárnát, hogy mozogjon szabadon a gyerek. Ha hüvösek lesznek a lábai, eleinte megdörzsöljük sósborszeszes vizzel.

Világosság, napfény és levegő éppen ugy kell a gyereknek, mint a buzának!

8. A csecsemővédőnő negyedik látogatása a második hét végén történjék. Ekkor tanitja ki az anyát, hogy sirás, kólika nem az éhség jele, hanem a tulszoptatásé. Hogy ilyenkor meleget tegyen a gyerek hasára, vagy beöntést adjon neki,

esetleg egy-két kanál teát. Ha sokat hány a gyerek, tulsokat szopott. Ha zöld, vagy kicsit nyálkás a széklet, ha nem többször van, mint rendesen, még nem ijesztő, de orvost hivat, ha nincs sulygyarapodás.

Lehetőleg minden látogatásnál hőmérőzze meg a gyereket. Ha lázas, a gyerekhez orvost!

9. Az első látogatáskor ellenőrizze a szájnyákhártyát! Szájpenész mindig emésztési zavar jele! Egy szopás ilyenkor kimarad és 10 gramm tiszta ricinust kapjon a gyerek.

Ricinust akkor is, ha hányás, hasmenés és kólika egyszerre jelentkezne. De akkor félnapig ne kapjon mást, mint szaharinos teát a gyerek. Ha láz is van, orvost!

10. *Minden védett csecsemőjéről egy kis könyvet vezet a védőnő.* Beirja ebbe látogatási idejét, azt, amit végzett, azt, amit a szülők hibáztak; ahol lehet, beirja a gyerek sulynövekedését, beirja minden betegségét, mikor hivta az orvost és mit rendelt? Beirja, hogy fejlődik a gyerek, mikor kezd ülni, mikor kapja első fogát, mikor kezd állni, járni és beszélni. Mikor kezdték az elválasztást és hogyan. Pontosan beir az elválasztás kezdetétől minden táplálékváltoztatást. (Nemcsak azt, hogy mit adnak, de azt is, hogy *mennyit* és miért változtatták a táplálékot.)

Ha a gyerek sulyosan beteg, értesitse a betegség részletes leirásával, vagy kérje meg a doktor urat, hogy ha ráér, ő tegye meg a jelentést a Fehérkereszt Kórház csecsemőosztályánál.

Ha a gyerek meghal, a könyvecske rögtön beküldendő a Fehérkereszt Kórház csecsemőosztályának.

11. A csecsemővédőnő annakidején, ha mesterséges táplálásra kerül a sor, akár elválasztás révén, akár póttáplálkozás utján, tanitsa meg az anyát a helyes tejkezelésre és a táplálék gondos elkészitési módjára, az üveg és szopóka tisztaságának fontosságára és ujból nyomatékosan figyelmeztesse arra a veszedelemre, ami abból származik, ha a csecsemőnek kenyeret, idő előtt pépet, vagy más felnőtt-táplálékot adnak kóstolgatni és igy figyelmeztesse arra is, hogy ezért büntetés járhat ki. Mesterséges táplálékot 4 óránál gyakrabban adni kész veszedelem. Figyelmeztesse és ellenőrizze, hogy soha se válasszák el a gyereket hirtelen és

nyáron lehetőleg soha. Ha elkerülhetetlenül szükséges, akkor lassan és óvatosan.

Elválasztás alatt és után a csecsemőt pontosan ellenőrizni és ismételten látogatni tartozik a védőnő, akinek *minden* látogatásakor figyelmeztetni kell az anyát, hogy *mindig* hivják őt el, ha valami baj van.

12. *Nem tekintéllyel és parancsszóval, hanem jósággal, szeretettel, gondossággal és megértéssel* éri el a védőnő az eredményeket. Tegye magát nélkülözhetlenné, tegye magát a család védőangyalává. Legfontosabb az *első* föllépés: az anya bizalmát kell megnyernie! Akkor *az eredmény, lelkiismeretes kötelességteljesítés mellett, nem fog elmaradni.*

A csecsemőgondozónő naplója.

Gondozott gyermek neve	Kora	Egészségi állapota	Lakása	Szülő neve, egyben saját kezű aláírása	Eljárás
Cs. Pista	5 év.	angolkóros		Özv. Cs. Médárdné	**7 gyermek.** 5 éves nagyon gyönge, orvoshoz küldtem; nagy szegénység, férje után nem kap segélyt, hadi munkával keresik kenyerüket.
» Böske	10 »	egészséges			
» Józsi	14 »	szeme kiütve			
» Ferenc	16 »				
» Margit	17 »	tüdővészes			
» Sándor	19 »	bevonult			
» Irma	20 »	egészséges			
H. István	5 hón.	beteges		H. Vilmosné	**7 gyermek.** Apa asztalos, 26 K heti keresettel, gyermekek iskola után hadi munkán dolgoznak. 5 hónapos gyermek ekcémás, mesterségesen táplált; eddig 1 deci tejhez és 1 deci vizhez 3 □ cukrot kapott. Csak 1 □ cukorral rendeltem és magam vittem a gyermeket kezelés végett a Fehérkereszt gyermekkórházba.
» Nándor	4 év.	egészséges			
» Józsi	6 »	»			
» Vilmos	10 »	»			
» Anna	12 »	»			
» Mari	14 »	»			
» Stefi	16 »	vérszegény			
H. Rudolf	7 év.	egészséges		H. Józsefné	**5 gyermek.** Apa ércnyomó, bevonult, hadi segélyből élnek. Juliskát 39° lázzal találtam, beöntést adtam neki és orvost hivattam, aki kórházba vitette; a többi eddig még nem kapta meg.
» Ilonka	8 »	»			
» Juliska	9 »	vörh. találtam			
» Géza	11 »	egészséges			
» József	14 »	»			

Gondozott gyermek neve	Kora	Egészségi állapota	Lakása	Szülő neve, egyben sajátkezü aláírása	Eljárás
Sz. Laci » Valéria » Ilonka	10 hón. 3 év. 6 »	egészséges » »		Szabutay Ferencné	**3 gyermek.** Apa bevonult, hadisegélyből élnek, anya nagyon rendes, gyermekei tiszták, egészségesek.
N. Géza » Sándor » Feri » Juliska » Lajos	5 év. 8 » 12 » 14 » 16 »	ótvaros » » golyvája van ekcémás		N. Sándorné	**5 gyermek.** Apa napszámos 26 K heti keresettel, anya mosónő, legnagyobb fiu inas. Gyermekek czipő és ruha nélkül vannak; kezelésre megtanitottam, adtam vattát, vazelint, olajos borogatást, leánynak csizi vizet golyva ellen.
G. Józsi » Jani » Juliska » Albert » Franciska	5 hón. 1 év. 3 » 9 » 12 »	egészséges » ótvaros egészséges kelések vannak a kezén		G. Nné	**5 gyermek.** Apa hadbavonult, hadisegélyből élnek. Nagyon vizes, piszkos lakásban vannak; mondtam anyának, nézzen minél előbb másik után, különben följelentem. Ótvaros gyermeknek vattát és olajat adtam, másik kettőnek szorulás ellen ricinust, csecsemőnek hintőport.

Gondozott gyermek neve	Kora	Egészségi állapota	Lakása	Szülő neve, egyben sajátkezű aláírása	Eljárás
Cz. Jenő » Ilonka » Pista » Ödön » Jani » Dezső	2 hón. 2 év. 5 » 7 » 8 » 11 »	tultáplált szembajos ótvaros		K. Istvánné	**6 gyermek.** Apa cipész, otthon dolgozik, anya rendetlen, hanyag, nem törődik gyermekeivel; megtanitottam, hogyan gyógyitsa az ótvart, még sem tesz semmit gyermekei könnyebbségére. Szembajos gyermekét szemklinikára küldtem.
R. János » Etelka » Ilonka » Teréz	14 hón. 3 év. 6 » 9 »	ótvaros, keze összeégve náthás egészséges »		R. Lenártné	**4 gyermek.** Apa kőmivessegéd. Összeégett kezet langyos lysoformos vizben mosatom, egészen bele volt száradva a piszok, azután borvazelinos kötést tettem rá.
Cs. Gizella » Józsi » Margit » Kati » János » Ágnes » Miklós » Alajos	9 hón. 3 év. 4 » 6 » 8 » 9 » 11 » 13 »	egészséges		Cs. Nné	**8 gyermek.** Apa hadbavonult, 18 hónapja nem tudnak róla, anya tüdővészes és az ura után való bánkódástól idegbajos és öngyilkossági tervekkel foglalkozik. Elmentünk hozzá a tisztelendő urral és az előljárónővel, igyekeztük vigasztalni és azon dolgozunk, hogy a gyermekek közül néhányat elhelyezzünk.

Jótékonyság, jóléti intézmények.

A hatósági és a társadalmi jótékonyság Budapesten.

A társadalom életének fejlődését, változásait nyomon kell követnie a közigazgatásnak is, hogy a változott viszonyok mellett is mindenkor megfelelhessen hivatásának. Hazánk és különösen városaink gazdasági életének a fejlődése oly rohamos, hogy nyomán a szociális problémák egyike a másik után kivánja a hatóságok segitő beavatkozását. Néha uj szervezeteket kellett felállitani, amidőn a társadalmi tevékenység köréből a hatósági szociálpolitika keretébe vontunk egyes feladatokat, mint ahogy ez az állami gyermekmenhelyek, vagy a munkásbetegbiztositás esetében történt, gyakran azonban már meglevő intézményeink alkalmazkodhatnak a változott viszonyokhoz. Igy áll a helyzet a közjótékonyság kérdésénél is, amelynek fejlődése világszerte arról tanuskodik, hogy ugy szervezetében, mint a segités módjaira nézve állandóan a gazdasági és társadalmi élet uj problémáihoz kellett igazodnia.

Szemlénk 1909 évi 2. számában *Hanvai* Sándor tolláből részletesen ismertette Budapest székesfőváros szegényügyének fejlődését és azt az uj alakulását, melyet az 1905. évben alkotott uj szegényügyi szabályrendelettel nyert. Ennek a szabályrendeletnek az életbelépte óta, 1906. január 1-je óta a háboru kitöréséig csaknem egy évtized telt el, amely idő alatt a főváros szegényügyének az uj irányban való átalakulása jórészben végbe is ment; még mindig maradtak azonban az 1905-ös szabályrendeletnek végrehajtatlan intézkedései, főleg a szegénygyámi szervezet teljes kiépitése stb.

A háboru kitörése egy csapásra megkövetelte, hogy a főváros jótékonysági közigazgatása teljes erővel, teljes szervezettel és felkészültséggel lássa el a reá váró óriási feladatot. De nemcsak a fővárosban, hanem az egész országban elsőrangu fontosságra emelkedett a közjótékonyság ügye; éppen ezért — minthogy a vármegyei törvényhatóságok e tekintetben sokhelyütt kevéssé voltak erre a tevékenységre felkészülve — a miniszterelnök megalkotta az Országos Hadsegélyző Bizottságot, melynek törvényhatóságokként helyi szervei látják el a konkrét feladatokat. Budapesti helyi szerve az országos bizottságnak a Budapesti Központi Segitő Bizottság, amelyre nézve intézkedni kellett aziránt, hogy a meglevő hatósági szervezetekkel való zavartalan összműködése biztositassék.

Hogy mindez hogyan történt meg, arról pontosan beszámol egy nagyjelentőségü munkálat, mely a napokban jelent meg a főváros kiadványául »A budapesti közjótékonyság évkönyve 1915« cimen. Jelen-

tősége abban áll, hogy egyuttal részletesen beszámol a háboru kitörésétől 1915 végéig eltelt másfél év hatósági és társadalmi jótékonysági működéséről, ami hazánkban ilyen összefoglaló módon most először áll előttünk. A jótékonyság ügye fejlődésének is legbiztosabb alapjául szolgáltak a hatósági és társadalmi működésről szóló részletes adatok, amelyek birtokában lehet csak meg a kellő áttekitésünk a végzett munkáról és a parlagon maradt jótékonysági ágakról, azaz a még ellátatlan feladatokról. A szegényügy országos rendezése hazánkban is kivánatossá teszi, hogy a maga területén folyó hatósági és társadalmi jótékonyságról minden egyes törvényhatóság részletes leirást készittessen, mert csak ezen az alapon lehet a jövő feladatait pontosan kijelölni.

Az előttünk fekvő Évkönyv elsősorban is rámutat arra, hogy a szegények gyámolitása régi idők óta a községek feladata és hazánkban is a községekről szóló 1886. évi XXII. t.-c. 145. §-a, valamint a székesfőváros egyesitéséről szóló 1872. évi XXXVI. t. c. 105. §-a kimondja, hogy amennyiben a jótékony intézetek segélye és egyesek könyöradománya elegendő nem volna, minden község gondoskodjék a maga szegényeiről. Ennek a feladatnak a teljesitése nem csekély terhet ró különösen a városokra. Éppen ezért örömmel veszik, ha jótékony magánosok és egyesületek e teher egyrészét leveszik a hatóság válláról. A társadalom jótékonykodása azonban csak akkor érhet el kellő eredményt, ha a hatósági szegényügyi közigazgatással együtt és azzal teljes összhangzásban fejti ki működését, mert csak igy remélhető, hogy egyrészt a közsegélyre szorultak különféle szükségletei kellő kielégitésre találnak és a segités sokféle, változatos módja valósággal kiegészíti egymást, másrészt a társadalom mentesithető a felesleges erőpazarlástól és a visszaélésnek is gát vethető.

A szegényügy fejlődése már Budapesten is elérte azt a fokot, amelyen a jótékony egyesületek legnagyobb része a hatósággal karöltve igyekszik feladatát betölteni.

A normális, békés időkben működő közjótékonysági hatóságokon és hivatalokon, valamint a társadalmi szervezeteken kivül a most duló háboru több uj hivatalos és társadalmi intézményt hivott életre, amelyek a régebbi szegényügyi intézmények mellett, de azokkal összeműködve folytatják tevékenységüket. Felvethetné valaki azt a kérdést, hogy a fővárosnak már a béke éveiben kiépitett kiterjedt hatósági és társadalmi intézményei nem láthatták volna-e el a háboru idején megnövekedett népgondozó feladatokat is és vajjon miért merült fel annak a szüksége, hogy a meglevőket most ujabb jótékony szervezetekkel egészitettük ki, amelyek a szegényügyi igazgatás egységét és összeműködését esetleg megzavarhatják? E kérdésre az a felelet, hogy a békés idők jótékonysági közigazgatása a fővárosnak természetszerüleg csak a »szegényeire« terjeszthette ki gondoskodását, mig a háboru alatt a közsegélyre szorulók száma nemcsak a társadalom legszegényebb osztályai köréből kerül ki, hanem olyanokat is támogatásban kell részesiteni, akik normális viszonyok között esetleg a jólét egy bizonyos

fokát élvezték, de a háboru kitörésével jövedelmüket önhibájukon kivül elvesztették és magukat s családjukat mindaddig nem tarthatják fenn, mig a béke helyreálltával a gazdasági élet rendes medrébe vissza nem tér. Minthogy pedig a békés jótékonysági intézmények rendeltetésükhöz képest főleg a legszegényebb néposztályok közsegélyre szoruló tagjairól gondoskodtak és igy berendezésük, valamint tevékenységük, eljárásuk módszere is az e körben való működésnek megfelelően alakult ki, szükségessé vált, hogy a háborus népgondozás időleges feladatának ellátására a meglevőktől eltérő szervezetü, ügykezelésü és módszerü intézmények állittassanak fel. Természetes, hogy ugy a főváros hatóságai, mint a háborus népgondozó intézmények vezetői is gondot forditottak arra, hogy az uj szervezetek a jótékonysági közigazgatás fennálló keretei közé illeszkedjenek be és működésüket azzal teljes összhangzásban folytassák.

A főváros hatósági és társadalmi népgondozása tehát a háboru alatt párhuzamosan mutat fel állandó jellegü, már a béke éveiben létrejött hivatalos és magánjótékonysági intézményeket, valamint időleges, háborus jótékony szervezeteket. Mindkétnemü intézmények egyrészt központi, a főváros egész területére kiterjedö, másrészt kerületi szervezetekkel rendelkeznek.

Az Évkönyv két főrészben számol be a főváros háborus jótékonyságáról: az elsőben a hatósági, a másodikban a társadalmi jótékonyság adatai jelennek meg előttünk. A legfőbb hatósági szervekre vonatkozó adatok a következők: A főváros tanácsának közjótékonysági ügyosztálya 1914 augusztus 1-étől december 31-éig 1504 esetben osztott ki segélyt, összesen 56.979 korona összegben; e segélyek közül 1 esetben 6—10 K-ig, 69 esetben 11—20 K-ig, 484 esetben 21—30 K-ig, 939 esetben 31—40 K-ig és 11 esetben 40 K-án felül terjedt a segitség összege. Az 1915. év folyamán a segélyezési esetek száma 643 volt, 26.158 K összegben; ez esetek közül 5 K-án alul volt, 6—10 K között 3, 11—20 között 55, 21—30 K között 210, 31—40 K között 371 és 40 K felül 3 segély. Összesen tehát 1914 augusztus 1-étől 1915 végéig 2.147 esetben nyujtott az ügyosztály közvetlenül pénzbeli segélyt 83.137 K összegben.

A háboru első napjaiban országos jótékonysági szervezetként megalakult a Hadbavonultak Családjainak Országos Segélyző Bizottsága, mely ügyrendje szerint minden községben, Budapesten pedig minden városrészben megbizható férfiakból és nőkből a hatóságok támogatására helyi bizottságot alakitott. Minthogy a fővárosban a kerületi elüljáróságok támogatására szolgáló és állandóan működő kerületi közjótékonysági és gyermekvédő bizottságok mint állandó jótékonysági szervezetek e feladat végzésére már rendelkezésre állottak, a Hadbavonultak Családjainak Országos Segélyző Bizottsága hozzájárult ahhoz, hogy a fővárosi kerületi közjótékonysági és gyermekvédő bizottságok ott, ahol kell, az országos bizottság helyi bizottságaiul működhessenek, azaz a kerületi közjótékonysági és gyermekvédő bizottságok tagjai kiegészittessenek és mint helyi segélyző bizottságok, esetleg ahol

szükséges, teljesen uj helyi bizottságokként alakuljanak meg. Felmerült azonban annak a szüksége, hogy a kerületi helyi segitő bizottságoknak Budapesten központjuk is legyen, amely e szükséglethez képest 1914. évi szeptember hó 4-én Budapesti Központi Segitő Bizottság néven meg is alakult.

Feladata egyfelől a kerületi helyi segitő bizottságok, másfelől a fővárosban működő különböző jótékonysági alakulatok háborus jótékonysági működésének irányitása, közös mederbe terelése, ellenőrzése, a segitési akciónak a hadbavonultak családjain kivül azokra való kiterjesztése, akik a háboru következtében váltak szükölködőkké, továbbá egyfelől a kerületi szervezetek és intézmények, másfelől az országos bizottság és a legfőbb központi, valamint a helyi hatóságok között az érintkezés közvetitése.

Alakuló ülésén a Budapesti Központi Segitő Bizottság feladatköréül közelebbről még a következőket jelölte meg: *a*) Figyelemmel kisér a fővárosban végbemenő minden háborus hatósági és társadalmi népgondozó tevékenységet és meggyőződik arról, hogy a különböző célra gyüjtött összegeket helyesen kezelik-e, kitüzött céljukra fordítják-e, kellő gondoskodás történik-e a hadbavonultak hozzátartozóiról, a segitségre szorulók megfelelő anyagi és erkölcsi támogatásban részesülnek-e, panaszaikat meghallgatják és elintézik-e, a kerületi helyi segitő bizottságok és a városi közgyámok működése megfelelő-e? Ezt a feladatot a végrehajtó bizottság végzi, mely a polgármester elnöklete alatt hetenkint ülést tart. A végrehajtó bizottság elé a városi közgyámok beosztására és működésére, valamint a kerületi közjótékonysági és gyermekvédő bizottságok tevékenységére és a kiadott segélyekre vonatkozólag kimutatásokat kiván be. *b*) A sok esetben szétfolyó és rendszertelen társadalmi sagitésnek megfelelő egységes irányitása, az egyes jótékonysági mozgalmak részére szükséges adatok beszerzése, közbenjárás e polgári és katonai hatóságoknál; társadalmi szervezetek panaszainak meghallgatása, megvizsgálása, orvoslása, vagy az orvoslásnak a hatóságoknál való sürgetése. *c*) A főváros lakossága körében a háboru első idején rendkivül nagy mértékben pusztitott keresetnélküliség ellen való küzdelem szervezése, melynek hátrányai semmiféle segélyakcióval meg nem szüntethetők.

A B. K. S. B. 11 osztályban dolgozik.

Ez osztályok közül a *népgondozó osztály* ügyköre az utbaigazitásra, tanácsadásra, a közsegélyreszorultak ügyeinek fölkarolására, a jogvédelemre és általában a szegénygondozásra terjed ki. Eddig összesen hat ülést tartott, amelyek különösen a népsegitő iroda működésével és célszerübb elhelyelyezésével, a hadbavonultak lakásbérleti ügyeiben követett birói gyakorlattal, a közgyámi intézmény fokozottabb kiépitésével és a közgyámi körzetek alakitásával foglalkozott; közreműködött a közgyámok névjegyzékének és alkerületek szerint való beosztásának könyv alakjában való kiadása, a jótékony egyesületek háborus működése és a központi egyesületi nyilvántartó megalkotása körül. Sürgette az állami segélyek akadálytalan kifizetését, a segély

felemelését, a rokkant katonák pályára segitését és a rokkantak ideiglenes ellátását. Tárgyalta az elsettek családtagjai gondozásának és bátoritásának kérdését, a tuberkulótikus betegek elhelyezésének a problémáját, végül foglalkozott az egyeztető iroda felállitása kérdésével is. Valamennyi ügyben az illetékes hatóságokhoz megfelelő előterjesztéseket is tett.

A *gyermekvédő osztály* feladata a csecsemőkortól az óvóköteles és a tanköteles korban levő, sőt azontul is gondozásra és tanácsadásra szoruló gyermekekről való gondoskodás. E feladatának ellátására az osztály működésének megkezdésekor elsősorban a gyermekvédelemre vonatkozó adatok beszerzését kisérelte meg, azonban a felszólitott 117 egyesület közül ismételt megkeresésre is csak 18 küldött be adatokat. Az osztály ezután az óvóköteles kort megelőző koru kisdedek számára két fővárosi óvóda épületében fővárosi óvónők gondozása mellett bölcsődéket szervezett a főváros tanácsa hozzájárulásával. A gondozott kisdedek átlagos napi létszáma összen 30–35 volt. A IX. ker., Liliom-utcai gyermekmenhelyen 89 családnak 251 gyermeke részesült gondozásban, akik közül egyévesnél idősebb 83, óvóköteles 51 és iskolaköteleskoru 33 volt. Ezenkivül számos esetben gyermekvédő egyesületekhez pártfogolta az osztály a gondozásra szoruló gyermekeket. A napközi otthonok száma a háboru alatt 108 volt, amelyekben 6000 gyermek nyert gondozást és étkeztetést; az 1914–1915. iskolaév első felében 310.548 második felében 416.608 ebédadag került szétosztásra. Hat helyen az egyesületek gondoskodtak az ellátásáról, ahol pedig a napközi otthon felállitása nehézségekbe ütközött, ott a szegénygyermekek a közeli népkonyhában étkeztek; ilyen módon az elemi iskolák 882 tanulója kapott 54.097 adag ingyen ebédet a különböző kerületek népkonyháiban. Uri családoknál ebédet adtak 39 gyermeknek. A közjótékonysági egyesületek 35 gyermeket 2100 adag vacsorával, 54 gyermeket 6155 adag uzsonnával és 51 gyermeket 6155 adag uzsonnával és 45 gyermeket 2700 adag ingyen reggelivel láttak el. Ingyen tejkiosztásban részesült 190 tanuló. A kisdedóvókban az óvónők látták el a napközi gondozást, mig az elemi iskolákkal kapcsolatos otthonok felügyeletével 57 napközi otthonfelügyelőt küldött ki a főváros tanácsa. A kisdedóvókkal kapcsolatos napközi otthonokban különösen a 2–4 éves gyermekek ebéd utáni 1–2 órára kiterjedő pihentetéséről (alvásáról) is gondoskodott az osztály olyanformán, hogy összetett két padra pakrócot terittetett. Az elemi iskolai napközi otthonok gyermekei pedig papir-paplanok készitésévet foglalkoztak egyelőre a katonák és azután kisdedóvók részére. Óvodai napközi otthon 40 volt. Ezekben 784 óvódás gyermeket gondoztak; étkeztetést pedig 869 óvódás gyermek nyert. Elemi iskolai napközi otthon 68 volt, gondozást nyert 3580 iskolás gyermek, étkeztetésben részesült 4554 gyermek. Az étkeztetésről a kerületi közjótékonysági egyesületekkel együtt a Gyermekbarát Egyesület gondoskodott, melynek ilyen irányu háborus segélyakciójának támogatására az Országos Hadsegélyző Bizottság által a fővárosnak juttatott állami segitségből a főváros tanácsa segélyképen

120,000 koronát engedélyezett. Az 1914. év folyamán 1024 óvódás gyermeknek 79,146 ebédadag szolgáltatott ki, mig 5503 iskolás gyermek 323.551 adag ingyen ebédben részesült. Az 1915. év folyamán pedig, amikor az elemi iskolai napközi otthonokban (45 iskolában) 5410 gyermek, az óvódai otthonokban pedig (37 óvódában) 1192 gyermek részesült gondozásban és ellátásban, a kiszolgáltatott ebédadagok száma 926.441 volt, 114.000 korona értékben.

Az osztály programmjának egyik pontja volt a tandijmentesség kieszközlése; az 1914/15. iskolaévben a polgári és magasabbfoku iskolák tanulóinak száma 26.556 volt, akik közül tandijmentességet élveztek 17,961-en, tehát a tanulóknak 68%-a; az elengedett tandij értéke: 1.124,140 korona volt. A főváros hatósága ezenkivül elrendelte, hogy a beiratási dijaknak az ifjusági könyvtári része a szegény tanulóknak könyvekkel való ellátására fordittassék, továbbá, hogy tandijmentességben nem részesithető, de fizetni nem tudó tanulók az iskolából ki ne zárassanak.

A tavasz beálltával több körlevélben az egészség gondozására, a ragadós betegségektől való óvásra, a szennyes ruha, a piszkos kéz, a nyers gyümölcs, a ragadós betegségeket terjesztő gyermekjátékok veszedelmes voltára hivta fel az ügyosztály az összes óvónők és tanitótestületi tagok figyelmét. Május elején pedig a fővárosi középiskolák tanártestületének figyelmét arra hivta fel, hogy a hadbavonultak gyámolitás nélkül maradt gyermekeit vegyék külön oltalmukba: ha gyengék az előmenetelben, igyekezzenek őket a — nélkülözött apát is pótolva — jó szóval buzditani, a lehető legnagyobb figyelemmel és a velökvaló beható foglalkozással lehetőleg megmenteni őket a bukástól.

A nyári szünidő alatt a következő intézmények működtek: A nyári üdülőtelepeken, a Svábhegyi iskolába 300 leányka, a Budakeszi-uti Klotild szeretetházban 100 fiu és a Római-fürdő környékén az Emődutcai iskolában is 100 fiu, összesen tehát 500 kizárólag elemi iskolai tanuló, elsősorban hadbavonultak gyermekeinek egészségi állapota részesült gondozásban. A gyermekeket nyolc egészségtan tanár választotta ki 1300 bejelentett elemi iskolai tanuló közül. Játszódélutánok létesültek polgári és középiskolai tanulók számára huszonhét játszótéren, amelyeken 56 iskola hetenként két-két játszódélutánt rendezett, átlag iskolánként és délutánonként 40—40 növendékkel. Szünidei kirándulások szerveztettek az összes tanulók részére. Az elemi iskolai tanulók számára julius havában 59 félnapos és 60 egésznapos kirándulást, augusztus havában 67 félnapos és 58 egésznapos kirándulást, a polgári és középiskolai tanulók részére juliusban 40 félnapos és 40 egésznapos, augusztusban pedig 53 félnapos és 53 egésznapos, összesen tehát 430 kirándulás volt tervbevéve, de a kirándulások száma tényleg 544-re emelkedett fel és azokban átlag 20—20 növendékkel 46 intézet vett részt. Az uszógyakorlatokban a főváros által a millenáris pályán létesitett uszodában 1350 növendék (900 fiu és 450 leány) hetenként kétszer vett részt. Amikor pedig azt is megemlitjük,

hogy a közoktatási ügyosztály kezdeményezésére 25 polgári iskolának növendékei tanáraik vezetése alatt 177 hold földet munkáltak meg, ennek nem annyira gazdasági, mint inkább gyermekvédelmi, erkölcsi és pedagógiai jelentőségét kell kiemelnünk.

Az *anyavédő osztály* a szülőnőket a törvényes állami segély összegén felül segitségben részesiti: a terhesség utolsó heteiben, amikor az asszony már munkát nem kaphat és a házi munkát sem végezhet el, a szülés alatt, hogy az megfelelő higienikus viszonyok között és kellő segédlettel történjék; a szülés utáni első napokban, mig az anya helyrejön és a csecsemő átesik életének első, legveszedelmesebb időszakán; a szoptatás ideje alatt, hogy az anya maga táplálhassa a csecsemőt. E célok elérésére anyagi eszközöket gyűjt, szülőotthonokat állit fel, a szülőnőket meglátogatja és tanácscsal látja el, pénzbeli, ingyenes szülésznői segitségről gondoskodik és ingyenes tejutalványokat oszt ki.

Az osztály 1914. évi szeptember hó 14-én alakult meg, azonban működést már a háboru legelső napjaitól kezdve fejtett ki a Népsegitő Iroda keretében. Legelső feladata volt, hogy szervezze az anya- és csecsemővédő törekvéseket és ezért központi nyilvántartót készitett amelyben pontos feljegyzéseket gyűjtött minden egyes segélyt kereső anyának körülményeiről és a kapott segitségről. Az adatokat önkéntesen vállalkozó hölgyek vezették be, akik a segélyt kérőt meglátogatták. Ezen jelentések alapján történt minden további eljárás. Mivel a családföntartók hadbavonulása folytán nagyon megszaporodtak azok a szülőnők, akik kórházat, illetve szülőosztályt kerestek fel s ezek ellátására a rendelkezésre álló szülőágyak, valamint terhes otthonok elegendők nem voltak, az osztály további föladata uj terhes otthonokról való gondoskodás volt. Első otthonát 1914. évi szeptember 12-én nyitotta meg az osztály az özv. gróf Batthyány Ferencné által átengedett villában, Mányoki-út 11. sz. alatt, amelyben 30 terhes asszony részére rendezett be szülőhelyet, nagyrészt önkéntes ajándékok révén. Az otthont szülőszobával szerelte fel és orvosi vezetésére dr. Lovrich József egyetemi magántanár készségesen vállalkozott; az otthonban elhelyezést nyert 430 terhes és 305 gyermekágyas asszony. Mivel már az osztály működése kezdetén kiderült, hogy szülőnők sok esetben azért nem kereshetik fel a szülőintézeteket, mert nincs aki gondoskodjék többi gyermekeikről, a Mártha-egyesület által anyavédő célokra fölajánlott cseléd-otthont ugy rendezte be az osztály, hogy oda gyermekeket is fölvehessen. Ez otthonban van 30 ágy anyák és 34 ágy gyermekek részére. Az otthon 1914 október 27-én nyilt meg és elhelyezést nyert 280 terhes, 183 gyermekágyas asszony és 286 gyermek. Orvosi vezetését dr. Schmidlechner Károly egy. m. tanár és dr. Vass Jakab egy. tanársegéd, gyermekorvos vállalták. A szülőnőkről való gondoskodás abból az elvből indult ki, hogy minden segélyt lehetőleg olyan formában adjon az osztály, hogy azt ne lehessen felhasználni másra, mint amire szánta. Ezért oly esetben, midőn az otthon szülő nők szülésznőjüket nem tudták kifizetni, utalványt kaptak, amelyet a szülés befejezte után a szülésznő az osztályban

beváltott. Ilyen utalványt kapott 2586 asszony. Az ujszülöttet pólyával látta el az osztály 2451 esetben.

Minthogy a szoptató anyának fontos tápláléka a tej, az erről való gondoskodás során kezdetben a központi tejcsarnok szelvény-füzeteit vásárolta és osztotta szét az osztály a szoptató anyák között, majd később dr. Hollaender Imréné áldozatkészségéből megnyithatta tejkiosztóját az Üllői-út 59. sz. alatt, melynek teljes fentartásáról hosszu ideig az alapitó és a körüle csoportosuló hölgyek gondoskodtak. E tejkiosztót ma az anyavédő osztály tartja fenn. Itt kiadott kb. 43.000 liter tejet 640 szoptató-anyának. Az év végén dr. Hirsch Albertné napi 500 liter tejet ajánlott fel szoptató-anyák számára az anyavédő osztálynak. A tej kiosztása az Üllői-uti, Munkácsy-utcai, Óbudai és Szegényház-utcai tejkiosztókban történik.

Az anyavédő osztály irodája a központi nyilvántartó vezetésével lehetővé tette több hasoncélu egyesülettel való együttműködést és önkéntes, valamint később hivatásos anyavédőnőink révén elérte azt a célt, hogy a szülőnők mindenféle ügyes-bajos dolgát elintézte, még ha az nem is tartozott szorosan az anya- és csecsemővédelem keretébe: igy eljárt az állami gyermekmenhelynél, Gyermekvédő Ligánál, az Országos anya- és csecsemővédő egyesületnél, Ingyentej egyesületnél stb. Segélyek megszerzése iránt megteremtette az együttműködést a Feministák egyesületének anyavédő bizottságával, mely irodáját az osztály helyiségébe tette át. Közbenjárt hadisegélyügyekben, esketési akadályok elháritásában, törvényesitési esetekben, gyermektartási perekben, munkaközvetitési ügyekben, stb. Az év végéig összesen 6930 anyának juttatott az osztály segitséget.

Az osztály bevételét a hadi jövedelmi adóból e célra rendelkezésre bocsátott havi 10,000 K tette.

Kiadott az osztály háboru kitörésétől 1915. végéig: bábautalványra 23,800 K-t, szoptatási segélyre 39,000 K-t, pólyára 17,000 K-t, tejre 9000 K-t, élelmiszerre 4900 K-t, az otthonok fenntartására és irodai költségekre 42,000 K-t, összesen 135,700 K-t.

A *népélelmező osztály* egyrészt megfigyeli, nyilvántartja, erkölcsileg támogatja a meglevő népélelmező intézményeket, másrészt ott, ahol szükségét látja, uj intézmények felállitását kezdeményezi, esetleg szervezi. Ebből a célból az illetékes szakkörök bevonásával megállapitja, hogy: elégségesek-e számszerint a mostani népélelmezési intézmények és helyesen vannak-e topografiailag elosztva; meglévő anyagi eszközeik mennyi időre elégségesek; az esetleges jövendőbeli hiányokat miképpen gondolják fedezhetni; ha erre szükség van, hogyan és mivel javithatók szolgáltatásaik; a főváros a nyujtott támogatása fejében miket kössön ki? a középosztálybeliek olcsóbb étkeztetésének kérdése; a nyers élelmiszerosztás kezelése; a tej- vagy levesosztással összekötött melegedőszobák szaporitása; a főváros háztartási iskoláinak bekapcsolása a népélelmezésbe a háboru tartamára; népszerü röpivek kibocsátása a nagyközönséghez a gazdaságos és észszerü táplálkozásra nézve.

A népélelmező osztály gondoskodik továbbá a nagy központi konyha létesitésének feltételeiről, mely a főváros területén működő népkonyhák szükségletének olcsóbb és több ellátását igyekszik megoldani.

Az osztály 1914. évi szeptember hó 11-én alakult meg és programmjának megfelelően állandóan megfigyelte és a helyszinén ellenőrizte a háborus népélelmezést. Adatai szerint a főváros területén 1914. évi szeptember havától 1915 március végéig mintegy 30 étkeztető több mint három millió adag ebédet szolgáltatott ki, ebből egy és egynegyed millió adagot ingyen. Egy adag költsége 30 fillérrel számitva, az ingyen kiszolgáltatott egy és egynegyed millió adag értéke 375,000 K, melynek áldozatát a hatóságok és társadalom együttesen viselték. Ehhez hozzá kell számitanunk még azt a további áldozatot, amelyet az étkeztetők azáltal hoztak, hogy a fizetéses adagokat is tulnyomóan 20 fillérért adták, holott külön költségük a rohamosan emelkedő élelmiszerárak miatt sokkal több volt s legkevesebb 30 fillérre tehető. Ezzel a pénzért kiszolgáltatott egy és háromnegyed millió adagra való ráfizetést adagonként csak 10 fillérrel számitva, ez a ráfizetes 175,000 K-ra tehető, azaz az étkeztetők összes áldozatát legalább 550,000 K-ra kell a mondott idő alatt tennünk.

Főgondja volt az osztálynak, hogy szigoru ellenőrzést gyakoroljon aziránt, hogy csakis a rászorultak részesittessenek ingyenes étkezésben. Ezért folyton szorgalmazta, hogy csakis az előljárósági igazolványok alapján adassanak ingyen adagok. Ezt mondhatni, az egész vonalon sikerült keresztül vinnie.

Beható vizsgálat tárgyává tette az osztály a kiszolgáltatott ételek mennyiségét, minőségét és tápláló értékét is s elérte, hogy a kezdetben való tulságoskodást a hus és finomabb tészta nagyobb mérvü kiszolgáltatása tekintetében sikerült kiszoritania, másrészt támogatta a népétkeztetőket abban az irányban, hogy bizonyos tömegszükségletekhez (bab, rizs, liszt, dara, szalonna és burgonya) a főváros közélelmezési ügyosztálya, illetve élelmiszerüzeme révén jussanak hozzá.

Az Országos Hadsegélyző Bizottságnál az osztály a Központi Segitő Bizottság utján kieszközölt össszesen 121,000 K segélyt, amely az egyes népétkeztetők között teljesitményük arányában kiosztatott.

Felállitott az osztály normál-étlapokat, tápérték-számitásokat és költségelőirányzatokat dolgozott ki, különösen a Népszálló és a Népháza több évi gyakorlata alapján. Közreműködött az osztály egyes magánosok által felállitott népkonyhák berendezése és üzembehelyezése körül, nevezetesen: a Weisz Manfréd által a háboru egész tartama alatt fentartott VI. ker. Váci-ut 89 szám alatt lévő népkonyha s a IV. ker. Belvárosi egyetemi diákmenza létesitése körül.

Legfőbb és maradandó célját azonban az osztály egy nagy központi honyha létesitésének szentelte, amelynek céljára dr. Bárczy István polgármester széleskörü propagandát inditott. Felhivásának igen rövid idő alatt nagy eredménye lett, amennyiben a társadalom rövid néhány hét alatt

körülbelül 400,000 K-t adományozott, amelyhez járul az Országos Hadsegélyző Bizottság 120,000 K-ás adománya, valamint a székesfőváros nagy adománya a IX.ker. Üllői-ut és Hungária-körut sarkán fekvő közel 3400 öles telek ingyenes rendelkezésre bocsátásával. A nagy adományok között említendő az Auguszta-alap 20.000 K-ás és Weisz Manfréd 25,000 K-ás adománya. Az osztály kidolgozta ennek a nagy konyhának terveit, amelyben a következő létesitmények szerepelnek: A hatalmas konyhahelyiséghez, melyben 20 darab 400 literes gőzfőző-üst és 2 nagy takaréktüzhely nyer elhelyezést, sorakozik a tésztagyártó-gépszoba, tésztaszáritószoba, mosogató helyiségek, munkaterem, zöldségraktár, élelmiszerraktár, husvágó, hütőszoba, napi 10,000 darab hurka gyártására felszerelt hurkagyártó-műhely, napi 2000 kg. kenyér gyártására alkalmas sütőde, a szükséges személyzet és irodahelyiségek, az alacsony nyomásu gőzfütéshez szolgáló kazánház szénraktárakkal, termofor-raktár stb. Ez a konyha a modern főzőtechnika minden vivmányát és az észszerü táplálkozás tudományának gyakorlati eredményeit értékesitve, legalább 10—12,000 adag ebédet lesz képes naponta előállitani. Még pedig a rendes szegényélelmezésen kivül képes lesz ellátni a gyermekétkeztetést, a vagyontalan középosztálybeliek stb. étkeztetését, az egyes kerületekben létesitendő kiosztó helyiségekben, ahová az elkészitett teljes ebédet termoforokban fogják szállitani.

Az elfogadott tervek alapján a konyha épitése 1915. év tavaszán megindult, befejezhető azonban a háborus szállitási nehézségek következtében 1915. évben még nem volt.

A gyermekfelruházó osztály. Feladata a szegénysorsu fővárosi iskolás és óvódás gyermekek téli ruhával és cipővel való ellátása volt. Megalakulása után azonnal gyüjtést inditott a működéséhez szükséges anyagi eszközök megszerzésére; ennek az akciónak jelentős sikere volt és különösen a természetbeli adományok érkeztek igen nagy mennyiségben. A beérkezett adományok elraktározására a főváros tanácsa a központi városháza Gerlóczy-utczai szárnyán alkalmas helyiségeket bocsájtott az osztály rendelkezésére, ahol a begyült anyagnak selejtezése és elrendezése után már 1914. évi október végével kezdetét vette a szegények fölruházása. A ruhasegélyre szorulók nagy száma azonban csakhamar szükségessé tette, hogy a női- és gyermekruhák kiosztása a férfiakétól elkülönitessék. Ebből a célból a tanács engedélyével, ugyancsak a központi városháza Gerlóczy-utcai részén egy uj helyiséget rendezett be az osztály a női- és gyermekruhák kiosztására, egyben pedig magát 12 hölgytaggal egészitette ki, akik a kiosztás munkájában segédkeztek. A meghivott hölgyek nehéz és nagy körültekintést igénylő munkájukat mindvégig nagy kitartással és lelkiismeretességgel végezték. Az osztály a ruhakiosztást 1915. évi március hó 13-áig folytatta, amikor is a téli hidegek elmultára való tekintettel, másrészről pedig megfelelő készletek hiányában ez irányu tevékenységét megszüntette.

Az osztálynak az 1914/15. évi téli évadban kifejtett tevékenységéről a következő adatok nyujtanak bővebb tájékoztatást: Összes bevétele

18,327 korona 97 fillér volt. Ebből 4000 korona a polgármester utalványozására folyt be az osztály pénztárába, mig a székesfőváros tanácsának határozata folytán az Operaház zenekarából alakult budapesti filharmoniai társaság közreműködésével 1914. évi szeptember hó 1-én az állatkertben rendezett hangversenynek 3098 koronát kitevő jövedelme is az osztálynak jutott. Jelentős összeg folyt be még az állatkerti mesekönyvekből, amelyek eladási árának felerésze a főváros tanácsának határozata folytán szintén az osztályt illette. Az igy befolyt összeg 2573 K 20 fillért tett ki. Az osztály által 1915. évi február hó 2-án az Omnia mozgókép-palotába rendezett matiné 1425 K 30 fillérrel, mig a február 25-én a Szent István bazilikában megtartott hangverseny 2367 korona 84 fillérrel növelte a bevételeket. A bevételek többi része a magánosok adakozásából került ki.

A befolyt pénzadományokat az osztály elsősorban gyermekruhák és cipők beszerzésére forditotta. Vásárolt 1020 méter szövetet, 922 méter béléskelmét és hozzávaló kellékeket, összesen 2531 K 97 fillér árban. Az igy beszerzett, valamint a magánosoktól ajándékképen beérkezett anyagoknak földolgozását a Budapesti nőiruhakészitő ipartestület és a Budapesti szabóiparosok hitel- és termelő-szövetkezete vállaltak el, amely testületek közül az első 601, mig az utóbbi 100 téli gyermekkabátot készitett el teljesen ingyenesen. Cipőkre az osztály 6498 K 60 fillért adott ki, amelyért 745 pár gyermekcipőt, 158 pár női cipőt és 45 pár férfi cipőt szerzett be. Vásárolt továbbá 221 kész gyermekruhát és 104 télikabátot 2852 K 30 fillér árban, 150 nagy kendőt 375 koronáért, 33 férfinadrágot 144 koronáért, mig a munkabérek 1749 korona 60 fillérrel terhelték meg a bevételeket. Az összes kiadások 16,269 K 36 fillért tettek ki. — Az adományokból, valamint a készpénzben történt beszerzésekből a gyermekeknek: 389 drb. kalap, sapka, 1012 drb. felsőkabát, 1512 drb. gyermekruha, 836 drb. lábbeli, — a férfiaknak: 235 drb. kalap, sapka, 232 drb. felsőkabát, 456 drb. kis kabát, 543 drb. mellény, 453 drb. nadrág, 320 lábbeli, — a nőknek pedig: 103 drb. fejkendő, kalap, 1066 drb. uagykendő, gallér, felsőkabát, 631 drb. derék és bluz, 403 drb. alj, 172 drb. alsószoknya, 111 drb. kosztüm, 289 drb. egész ruha, pongyola, 473 pár lábbeli gyült be az osztály raktárába.

Az osztály által végzett fölruházásban 2521 egyén részesült, akik összesen 8448 ruhadarabot kaptak. Nevezetesen kiadott az osztály 315 drb. kalapot, sapkát, 974 drb. felsőkabátot, 1600 drb. gyermekruhát, 786 pár lábbelit gyermekeknek, — 208 drb. kalapot, sapkát, 267 drb. felsőkabátot, 400 drb. kiskabátot, 417 drb. mellényt, 451 drb. nadrágot, 320 pár lábbelit férfiaknak. — 82 drb. fejkendőt, kalapot, 1010 drb. nagykendőt, gallért, felsőkabátot, 620 drb. drb. derekat és bluzt, 390 drb. aljat, 150 drb. alsószoknyát, 106 drb. kosztümöt, 270 drb. egész ruhát, pongyolát, 522 pár lábbelit nőknek.

Az 1914/15. évi téli időszak elmultával az osztály 1915. évi március hó 19-én tartott ülésében elhatározta, hogy működését az ősz beálltáig fölfüggeszti. Egyben elhatározta, hogy a jövőben elsősorban csak a

gyermekek fölruházásával kiván foglalkozni, olyképen, hogy ezirányu működésében a gyermekek fölruházásával foglalkozó kerületi jótékony egyesületek is belevonassanak A lefolytatott tárgyalások eredményeként 1915. évi október 18-án a ruházati osztály átalakult gyermekfölruházó osztálylyá, mig a felnőtt polgári szegények fölruházására begyült és az 1914—15 évi idényből fönnmaradt 2317 K 4 fillér összeg a gyermekfölruházásra használtatott fel. Átalakulása után az osztály kérelmére a tanács közoktatási ügyosztálya körlevélben felhivta az összes elemi iskolák igazgatóit és az összes óvónőket, hogy a felruházandó iskolásgyermekeket válogassa ki. Az iskolaigazgatók által bejelentett felruházandók száma 20.359 gyermek, ebből 10.364 fiu- és 9990 leány volt. A szükséglet pedig 5156 nadrág, 4798 kabát, 4844 fiutélikabát, 3188 leányruha, 3160 télikabát, 1731 kendő, 16.538 pár cipő volt.

A polgármester felhivására pedig a kerületi előljárók a Kerületi Gyermekfelruházó Bizottságokat is megalakitották. Ezek elnökei a következők lettek: I. ker. Badál Ede főjegyző, II. ker. Hoszpoczky Alajos min. tan., III. ker. Zboray Gyula, IV. ker. Acsay Antal egyet. tanár, V. ker. dr. Czigler Ármin, VI. ker. dr. Vázsonyi Vilmos orszgy. képviselő, VII. ker. Ehrlich G. Gusztáv, VIII. ker. Hüvös Iván vezérigazgató, IX. ker. dr. Springer Ferenc orszgy. képviselő, X. ker. dr. Szepessy Reszö ker. elüljáró.

Időközben az osztály előterjesztésére az Országos Hadsegélyző Bizottság utján a szegény gyermekek felruházására 40.000 m. posztót kapott, amely a kerületek között a bejelentett szükségletek mérve szerint arányosan a következőképen osztatott szét: az I. ker. kapott 2900 métert, a II. ker. 1300 métert, a III. ker. 2300 métert, a IV. ker. 600 métert, az V. ker. 2700 métert, a VI. ker. 10.500 métert, a VII. ker. 8500 métert, a VIII. ker. 6000 métert, összesen 40.000 métert. A posztó feldolgozása a legtöbb kerületben a foglalkoztató műhelyek utján történt.

Legnagyobb gondot adott azonban a felruházandó gyermekek cipővel való ellátása, akik közül sokan voltak hadbavonultak gyermekei és árvái. Hazai forrásokból a szükségletet az osztály a kevés kinálat mellett az árak felcsigázása nélkül be nem szerezhette, épen ezért Schweizből nyolcezer és Kölnből hétezer pár cipőt kellett megrendelni. A IV.—V. és X. kerület a cipőszükséglet fedezéséről már előzőleg gondoskodott és igy a majdnem 15.000 pár cipő a többi kerületek között a következőképen osztatott szét: I. ker. 1450 pár, II. ker. 600 pár, III. ker. 1200 pár, VI. ker. 4400 pár, VII. ker. 4390 pár, VIII. ker. 1678 pár, IX. ker. 981 pár. Minthogy pedig a kerületek az összeszámitott és rendelkezésre álló összegekből csak a bélésre, a hozzávalókra és a feldolgoztatás munkadíjaira közel 150.000 korona kiadás előtt állottak, ismételten előterjesztéssel élt az osztály, amelyre az Országos Hadsegélyző Bizottság cipők beszerzésére 100,000 koronát engedélyezett.

A központ a cipőkön kivül beszerzett még 4290 koronáért 5500 pár harisnyát s azokat a kerületek között szintén arányosan szétosztotta.

Végül az adományok összegét emlitjük fel, amely eddig összesen 24.722 K 71 fillér.

A *segélyező osztály* feladata a műveltebb szegények diszkrét támogatása.

Elnöke a polgármester, tagjai az eddig is diszkrét segélyezéssel foglalkozó egyesületek képviselői; üléseire meg kell hivni a tanácsi IX. ügyosztály vezetőjét és szükség esetén a kerületi elüljárókat is.

A segély iránti kérelmeket ugy az osztálynál, mint az egyesületeknél be lehet nyujtani. Az osztálynál közvetlenül beadott kérvényeket a titkár nyomozás céljából vagy az osztály egy-egy tagjának, vagy valamelyik erre felkért közgyámnak adja ki, aki a kérelmező viszonyait megvizsgálja különös figyelemmel arra is, vajjon nem lehetne-e rajta munkaalkalom nyujtásával segiteni. Az egyesületeknél benyujtott kérvényeket az egyesületek képviselői vizsgálják meg a fentemlitett módon és javaslatukkal együtt a segélyező osztály titkárához juttatják.

Az osztály titkára az igy előkészitett kérvényeket az osztály ülése elé terjeszti. Rögtöni segélyeket a polgármester, vagy helyettese ülésen kivül első izben 50 koronáig engedélyezhet. Az ülésen megszavazott segélyeket postatakarékpénztári csekklapon küldik meg a kérelmezőknek. Ülésből egyszersmindenkorra szóló segélyül rendszerint legfeljebb 300 korona, havi segélyül pedig három hónapra legfeljebb 50—50 korona utalványozható; ez idő leteltével a segély ujabb vizsgálat alapján még legfeljebb három hónapra szavazható meg. A segélyt kamatmentes kölcsön alakjában is lehet engedélyezni, amely esetben a kérelmező azt postatakarékpénztári befizető lapon tartozik törleszteni.

A segélyező osztály az 1915. évi február 27-én történt megalakulása óta 12 ülést tartott, amelyeken 2021 ügygyel foglalkozott; ezek alapján 1332 egyén részesült összesen 210.000 K segélyben. Az osztály jövedelmének tulnyomó részét az Országos Hadsegélyző Bizottság részéről a jövedelmi adóból rendelkezésére bocsátott összegek tették. Az 1914. évi január hó 1-étől kezdve ugyanis egy félévi időtartamra havi 10.000 K támogatásban részesitette az országos bizottság a segélyező osztályt, minthogy azonban ez az összeg a segélytkérők folyton emelkedő száma miatt elégtelennek bizonyult, az osztály előterjesztésére pótlólag e félévre még 15.000 koronát utalt ki az országos bizottság, az év második felére pedig már havi 15.000 K-t, azaz 6 hóra 90.000 K-t. Ez az utóbbi összeg is elégtelennek bizonyulván, az 1915. év második felére pótlólag még havi 5000, összesen tehát 30.000 K-t utalt ki az országos bizottság, majd az ujra meg ujra jelentkező hiány fedezésére a polgármester a hozzá érkezett adományokból 5000, majd 3000, és végül 500 K-t, a főváros tanácsa pedig az osztály 1916. évi jövedelmére előlegül 8000 K-t szavazott meg.

Az osztály összes jövedelme tehát az 1915. év folyamán 211.500 korona volt. Ebből 1332 egyént segélyezett, akik közül férfi volt 272, nő 1060; a fővároson kivül lakott 31, a fővárosban 1301. Ebből az I. kerületben 167, a II.-ben 76, a III.-ban 40, a IV.-ben 56, az V.-ben 81, a VI.-ban 191, a VII.-ben 276, a VIII.-ban 253, a IX.-ben 129 és a X.-be

32. Segélyt kapott 1 izben 561 egyén, 2 izben 208, 3 izben 155, 4 izben 105, 5 izben 55, 6 izben 73, 7 izben 68, 8 izben 54, 9 izben 34, 10 izben 17, 11 izben 1 és 12 izben 1 egyén. 1—20 koronáig terjedő segélyt kapott 94 egyén, ill. család, 11—50 K 320, 51—100 K 277, 101—200 K 272, 201—300 K 202, 301 K-án felül 167 egyén, ill. család.

Megemlitjük még, hogy a segélyezendők nagy számára való tekintettel az Országos Hadsegélyző Bizottság az 1916. évre havi 30.000 K-t bocsátott az osztály rendelkezésére.

A *Városi Népsegitő Iroda* szintén a háboru szülötte. A mozgósitással és a háboruval kapcsolatban történt ujszerü hatósági rendelkezések nagy száma, a fentartójuk bevonulása miait kenyér nélkül maradt családok tömege, majd az ezek hatósági és társadalmi gondozására történt intézkedések sokasága szükségessé tette, hogy a közönség hirtelen felmerülő ügyes-bajos dolgaiban megbizható utbaigazitást, sőt az első napokban sürgős esetekben anyagi segitséget is nyerjen. Ebből a célból állitotta fel a főváros polgármestere 1914. évi julius hó 31-én kelt 97600. sz. rendeletével a Városi Népsegitő irodát, melynek hatáskörét a következőkben állapitotta meg: 1. szóbeli utbaigazitás és tanácsadás, 2. az élelmiszeruzsora elleni panaszok felvélele, 3. ajánlólevél adása a kérelmező részére valamely olyan intézmény cimére, amelynél remény van a segitségre, 4. kiküldöttnek a kérelmezővel valamely helyszinre való kiszállása, végül 5. kisösszegü azonnali pénzsegély, de csak a legmegokoltabb és legkivételesebb esetekben.

Ezzel a működési körrel kezdte meg az Iroda 1914. évi augusztus 3-án tevékenységét, mely azonban már az első napokban két uj ággal bővült. Ugyanis a fővárosban keresetüket vesztettek részére, az esetben, ha könnyebb megélhetésük végett hozzátartozóikhoz vidékre kivántak utazni, ingyenes vasuti jegyet adott a m. kir. államvasutak igazgatósága a Népsegitő irodába beosztott tisztviselői utján. A másik uj működési ága volt az Irodának a szülőnők védelme, amely anyagi támogatás, tejutalvány, bábautalvány nyujtásában, vagy szülőotthonokba való elhelyezésben állott. A szülőnők védelme a háboru folyamán nagyobb fejlődést vévén, a Budapesti Központi Segitő Bizottság anyavédő osztálya keretében folytatta tevékenységét (l. ott). — 1914. augusztus 21-étől kezdve a pénzbeli segélyezést a Városi Népsegitő Iroda csak a legkivételesebb esetekre korlátozta és ez idő óta az anyagi segélyért folyamodókat a lakásuk szerint illetékes kerületi elüljárósághoz utasitja. Az élelmiszeruzsora ellen emelt panaszok felvételére a polgármester később külön rendelkezvén, a Népsegitő Iroda ezekkel már szintén nem foglalkozik.

Jelenleg tehát a Városi Népsegitő Iroda utbaigazitást és tanácsot ad a főváros szegénysorsu lakosságának mindennemű közigazgatási ügyben és ha szükséges, sürgős esetekben a helyszinére való kiszállással is eljár. Hadbavonultak családtagjai részére, ha azok keresethiány miatt a háboru tartama alatt könnyebb megélhetés végett vidéki hozzátartozóikhoz állandó tartózkodásra és a munkanélküliek részére, ha illetőségi helyükre, vagy igazoltan hozzátartozóikhoz kivánnak utazni, szabadjegy iránt való kérelmüket felveszi és megvizsgálja. A vizsgálat

eredményéhez képest a m. kir. államvasutak, a kassa—oderbergi vasutak és a Dunagőzhajózási társaság igazgatósága szabadjegyet, a Délivasut társaság igazgatósága pedig féljegyet ad.

A felek részére jogi ügyeikben a Népsegitő Iroda helyiségében önként jelentkezett ügyvédek adnak tanácsot, akiken kivül a Jogvédő Egyesület Vagyontalanok Részére főügyésze is nyujt jogi ügyekben utbaigazitást. Peres ügyeket szintén a Jogvédő Egyesület lát el és esti hivatalos órái alatt ugyancsak a Népsegitő Irodával kapcsolatos helyiségben. A jogi ügyekben való tanácsadás leggyakoribb esetei a lakásbérleti, kilakoltatási, nő- és gyermektartási, törvényesitési, stb. ügyek.

A Városi Népsegitő Iroda az 1914. évi augusztus hó 3-ától az 1915. évi december hó 31-éig terjedő időben, tehát 17 hónap alatt 53.930 egyénnek adott tanácsot, melyből szóbeli volt 20.827, irásbeli pedig 33.103. Ez utóbbiak a következőkép oszlanak meg: általános jellegü 17.287, orvosi 898, ügyvédi 8981, vasuti 5937. Ezenkivül segélyben részesült 7676 egyén össesen 33.080 korona 63 fillér segélyösszeggel.

A kerületi közjótékonysági bizottság tagjainak szegénygyám cimét a polgármester az 1914. évi szeptember hó 11-én A/112.116 számu rendeletével a háboru tartamára városi közgyámra változtatta A közgyámoknak a jótékonysági igazgatásba való bevonásával a polgárság ujabb közvetetlen működési teret nyert a hivatalnoki elem mellett a szegények sorsának intézésében. E feladatának betöltésénél a közgyámnak a következő tennivalói merülnek fel: elsősorban ki kell nyomoznia a gondozására bizott közsegélyre szorult életviszonyait és azután igyekeznie kell az ekként feltárt bajokon segiteni. De valamint a baj egyéni, ugy a segités módja is ezerféle, vagyis minden segitségnek az egyénhez, annak életviszonyaihoz és különböző szükségleteihez kell alkalmazkodnia; eszerint tehát maga a segitség sem lehet egyforma, sőt nem is állhat kizárólag csak anyagiakból. A közgyám igazi feladata tulajdonkép az anyagi segitségen tul kezdődik, mert a gondjaira bizott szegény gyámolitójának kell lennie, annak minden életviszonyán keresztül. E gyámolitásnak néha anyagi segitségből, de legtöbbször tanácsból, utbaigazitásból, figyelmeztetésből, bátoritásból és nem egyszer az élet nehéz gondjaitól csüggedt lelkek felemeléséből kell állnia. A jó közgyám éppen ezért nemcsak a hiányzó és a megélhetéshez okvetlenül szükséges anyagiak pótlásáról gondoskodik, hanem ugyszólván kiegésziti a közsegélyre szorulónak netán hiányzó lelki és erkölcsi szükségleteit is.

Az egyes közgyámok múködési területét közgyámi alkerületnek hivják, 20–30 közgyámi alkerület pedig közgyámi körzetet alkot; az egyes kerületi közjótékonysági bizottságok tehát körzetekre tagolva végzik tennivalóikat és tartják üléseiket is.

A körzetek működésére nézve a polgármester 1915. évi febr. hó 10-én C. 13.958/IX. sz. a. kelt rendeletével a következőket állapitotta meg:

Minden közgyámi körzetnek egy elnöke legyen, akit a kerületi elüljáró a kerület közgyámai közül nevez ki. A körzetek elnökeit a kerületi elüljáró havonként egyszer ülésre összehivja, amelyen az egyes segé-

lyezési ügyek tárgyalásán kivül odahat, hogy minden körzeti elnök ugy a szegényügyi szabályrendelettel, mint a vonatkozó végrehajtási, valamint a közgyámi utasitással és általában a közjótékonyság helyes gyakorlásának elveivel alaposan megismerkedjék. A körzeti elnök a körzetében levő szegények állapotáról és a körzet gazdasági, erkölcsi és egészségügyi viszonyairól, továbbá a kerületi, jótékonysági egyesületekről, azok teljesitő képességéről alapos tájékozódást igyekezzék szerezni és e viszonyok változásait kisérje élénk figyelemmel. Ismerkedjék meg körzete szociális közszellemével és törekedjék a jobbmódu lakosságot a gazdaságilag gyengébb lakosság érdekei iránt hangolni.

A körzeti elnök hetenkint, de legalább kéthetenkint a kerületi elüljáróság üléstermében, vagy valamely közeli iskolában ülésre hivja össze a körzetbe tartozó közgyámokat. Ezeken az üléseken *a*) megbeszélik a szegénylátogatás módját; *b)* a rendelkezésre álló segélyezési forrásokat és gondoskodnak esetleg uj források teremtéséről; *c)* jelentést tesznek tapasztalataikról; *d*) tárgyalják az állandó segélyezésre vonatkozó ügyeket és a segély mértékére javaslatot tesznek, végül *e*) megtárgyalják a körzetüket érdeklő összes közjótékonysági ügyeket.

A körzeti ülésre mindig meg kell hivni a kerületi elüljárót is, aki azon lehetőleg személyesen résztvesz, akadályoztatása esetén pedig magát helyettesével, vagy a szegényügyi előadóval képviselteti.

Ha valamely körzet a hozzája tartozó szegények érdekében külön segélyezési akciót akar keresztülvinni, ezt a kerületi elöljárónak jelenti a netáni gyüjtésekre a polgármestertől engedélyt kér s ezek eredményéről jelentést tesz, a segélyzettek neveit és az adott segélyek összegét a nyilvántartásba való feljegyzés végett az elöljárósággal közli.

A körzeti elnök állandóan figyelemmel kiséri a körzetébe osztott közgyámok működését s ha azt tapasztalná, hogy egyik vagy másik elvállalt kötelességeinek nem tenne eleget, vagy az üléseket nem látogatná rendesen, erről a kerületi elöljárónak jelentést tesz.

A háboru alatt a budapesti központi segitő bizottságnak kerületenkint a helyi segitő bizottságok a szervezett fiókjai, melyeknek feladata, hogy a kerületi elöljáróságokkal összeműködve a háboru következtében közsegélyre szorultak segélyezésének munkájában tagjaik, a közgyámok tevékenységével résztvegyenek. Pénzt és természetbeli adományokat gyüjtenek és gondoskodnak ezek célszerü felhasználása iránt.

A kerületi elüljáróságok a háboru folyamán egyfelől nagyobb arányokban folytatták a közsegélyre szorult szegényeknek készpénzzel, valamint természetben való támogatását, másfelől megnövekedett ebbeli működésük a hadbavonultak családtagjainak és a háboru folytán bajba került egyének segélyezésével is. A hadbavonultak családtagjai részére megállapitották és kifizették az állami törvényes pénzsegélyt és lakásilletéket, továbbá szükség esetén egyéb készpénzsegitségben is részesitették őket. Az egyéb szükölködők vagy rögtöni, vagy visszatérő, ugynevezett havi segélyt kaptak a főváros, illetőleg az állami jövedelmi adó terhére. Támogatták a kerületi elöljáróságok a szegényeket magánadományokból is, továbbá segélyezték az idegen illetőségüeket is az

illető törvényhatóság terhére, végül nyujtottak itt-ott uti segélyeket is. Ez utóbbiakat azonban leginkább a Népsegitő Iroda adta.

Természetben segélyezték ugy a hadbavonultak családtagjait, mint az egyéb szükölködőket is. Ez a támogatás ebédre, vacsorára és egyéb élelmicikkekre szóló utalványból, élelmicikkeknek természetben való kiosztásából, felruházásából és fűtőanyag nyujtásából állott.

Ellenőrizték a ker. elüljáróságok a csecsemők dajkaságba adását, és közreműködtek az erre irányuló szerződések megkötésénél. Ingyenes gyógykezelésben részesitették a reászoruló szegény betegeket a kerületi orvosok által és szülési esetekben ingyenes segédkezésről is gondoskodtak.

A kerületi elüljáróságok jótékony népgondozásának számbeli adatai a háboru tartama alatt a következő eredményt mutatják:

A befolyt adományok összege a fővárosnak mind a tiz kerületében együttvéve kitett a hadbavonultak családtagjai részére az 1914. évi augusztus hó 1-étől az év végéig 38,507 K-t,[1] az 1915. év folyamán 9437 K-t, összesen 47,944 K-t, egyéb szükölködők részére az 1914. évi augusztus hó 1-től az év végéig 78,641 K-t, az 1915. év folyamán 156.949 K-t, összesen 235,590 K-t, a két célra tehát együttvéve a háboru kitörésétől az 1914. év végéig 117,148 K-t, az 1915. év folyamán 166.386 K-t, összesen 283.534 K-t.

Pénzsegélyben részesültek: a hadbavonultak családtagjai állami törvényes pénzsegély alakjában az 1914. évi augusztus hó 1-től az év végéig 147.636, az 1915. év folyamán 5550,022, összesen 697,658 esetben, egyéb pénzsegély alakjában a háboru kitörésétől az 1914. év végéig 21,297, az 1915. év folyamán 6192, összesen 27,489 esetben. Egyéb szükölködők rögtöni segélyben részesültek a főváros terhére az 1914. évi augusztus hó 1-étől az év végéin 8613 esetben, az 1915. év folyamán 3830, összesen 12,443 esetben, a jövedelmi adó terhére az 1915. év folyamán 32.877 esetben. Állandó segélyben részesült az 1914. évi augusztus hó 1-étől az év végéig 15.275, az 1915. év folyamán 38.335, összesen 54.610 esetben. Idegen illetőségüek törvényhatóságuk költségén a háboru kitörésétől az 1914. év végéig 558 esetben, az 1915. évben 1104 esetben, összesen 1662 esetben kaptak segélyt. Uti segélyt 1915-ben 6 egyén kapott. Magánadományokból az 1914. év végéig 3951 esetben, 1915-ben 7242 esetben, összesen 10.193 esetben nyujtottak a ker. elüljáróságok pénzsegélyt. Az összes pénzbeli segélyezési esetek száma volt a háboru kitörésétől az 1914. év végéig 198.330, 1915-ben 638.608, összesen tehát 836.938.

A felsorolt esetekben nyujtott pénzsegélyek összege a hadbavonultak családtagjainál kitett állami törvényes segély alakjában az 1914. évi augusztus hó 1-étől az év végéig 9,809,030 K-t, az 1915. év folyamán 36,840.714 K-t, összesen 46,649.744 K-t, egyéb pénzsegély alakjában 106.594, ill. 232.137 K-t, összesen 338.731 K-t. Az egyéb szükölködők rögtöni segélyül kaptak a főváros terhére 48.303, ill. 27.482 K-t,

[1] Ebből az összegből 23,976 K, mely a háboru első hónapjaiban gyült össze, mint kerületek szerint nem részletezhető, az egyes kerületi elöljáróságoknál később felsorolt adományok között nem szerepel.

összesen 75.785 K-t, a jövedelmi adó terhére 1915-ben 311.000 K-t. Állandó segélyképen kiosztottak a ker. elüljáróságok 187.312, illetőleg 447.914, összesen 635.226 K-t. Idegen illetőségüek törvényhatóságuk terhére 5501, ill. 11.507, összesen 17.008 K-t kaptak. Uti segélyben 1915-ben 111 K erejéig részesültek az arra szorultak. Magánadományokból 25.926, ill. 75.223 K-t, összesen 101.149 K-t osztottak szét. A készpénzsegélyezés teljes összege az 1914. évi aug. hó 1-étel az év végéig 10,182.666 K-t, 1915-ben 37,945.088 K-t, összesen 48,128.754 K-t tett ki.

Természetbeli segélyül szétosztottak a ker. elüljáróságok a hadbavonultak családtagjai közt 338.411, ill. 172.617, összesen 511.028 ebédutalványt, 235 vacsorautalványt, 7764, ill. 39.105, összesen 46.869 tejutalványt, 101.670, ill. 29.697, összesen 131.367 egyéb élelmicikkekre szóló utalványt, természetben 51.372, ill. 2, összesen 51.374 esetben osztottak ki élelmiszert, felruháztak 246, ill. 138, összesen 384 egyént, fűtőanyagot osztottak ki 497, ill. 1987, összesen 2484 esetben, különféle természetbeli segélyt nyujtottak 109, ill. 607, összesen 716 esetben. Összesen 500.304, ill. 244.153, együtt 744.457 esetben nyujtottak az elüljáróságok a hadbavonultak családtagjainak természetbeli segélyt.

Egyéb szükölködők közt kiosztottak az elüljáróságok 358.253, ill. 1,510.182, összesen 1,510.182 ebédutalványt, 209 vacsorautalványt, 7535, ill. 24.046, összesen 31.581 tejutalványt, 57.909, ill. 13.397, összesen 71.306 egyéb élelmicikkekre szóló utalványt és természetben osztottak ki 135, ill. 21, összesen 156 adag élelmicikket. Felruháztak 2926, ill. 868, összesen 3794 egyéni, fűtőnyagot pedig 764, ill. 9135, összesen 9894 esetben osztottak ki, mig különféle természetbeli segélyt nyujtottak 1487, ill. 17.909, összesen 19.396 adagban. Összesen tehát 429.218, ill. 1,217.300, együtt 1,546 518 esetben nyujtottak az elüljáróságok az egyéb szükölködőknek természetbeli segélyt.

Ingyenes gyógykezelésben részesitettek a kerületi orvosok a fekvő betegek közül az 1914. évi augusztus hó 1-étől az év végéig 1239 férfit, az 1915. évben 3782, összesen 5021 férfit és 1626, ill. 4685, összesen 6311 nőt, együtt 2865, ill. 8467, összesen 11.331 fekvő beteget; a járó betegek közül 2259, ill. 6407, összesen 8666 férfit, 3278, ill. 9464, összesen 12.742 nőt, együtt 6517, ill. 15.871, összesen 21.407 járó beteget.

Szülésnél ingyenes segédkezésről gondoskodtak 240, illetőleg 544, összesen 784 esetben.

Dajkaságba adásnál közreműködtek a főváros területére dajkaságba adott csecsemőknél 2, ill. 24, összesen 26 törvényes fiu esetében, 1, ill. 17, összesen 18 törvényes leány esetében, 15, ill. 40, összesen 55 törvénytelen fiu és 17, ill. 46, összesen 63 törvénytelen leány esetében, együtt 17, ill. 64, összesen 81 fiu és 18, ill. 63, összesen 81 leány esetében. A vidékre dajkaságba adott csecsemőknél 1, ill. 5, összesen 6 törvényes fiu, 1, ill. 4, összesen 5 törvényes leány, 6, ill. 39, összesen 45 törvénytelen fiu és 3, ill. 42, összesen 45 törvénytelen leány esetében, együtt 7, ill. 44, összesen 51 fiu és 4, ill. 46, összesen 50 leány esetében.

Ezekben találjuk meg a hatósági jótékonyság adatait a háboru alatt a fővárosra nézve. *(Folytatjuk.)*

A hadisegély kérdésének rendezése Németországban

A háboru hosszu tartama nem egy intézmény módositásának szükségességét hozta magával. Ezek közé tartozik a hadisegély intézménye is, melyet eddig az 1888 évi törvény szabályozott. Ezen törvény értelmében a nők a nyári hónapokban 6, a téli hónapokban 8 márka hadisegélyt kapnak havonta, a gyermekek és a bevonultak más közeli rokonai pedig 4 márkát. A gyakorlat azonban beigazolta, hogy ez a segély bizony nagyon is csekély. Az illetékes hatóságok ezért saját hatáskörükben több-kevesebb módositást hoztak be, mig végül most a kérdés rendeletileg az egész birodalomra kiterjedő érvénnyel egységes szabályozást nyert.

A rendelet az igényjogosultságot 1916 január 1-i érvénnyel ugyszólván mindenrendü hadbavonult családtagjára kiterjeszti, igy különösen azok családtagjaira is, akik jelenleg tényleges idejüket szolgálják. A rendelet szerint családtagnak tekintendő: a hitvestárs, a 15 éven aluli törvényes gyermek, a 15 éven aluli törvényes és teljesen árva unoka és a nem vétkes, elvált hitvestárs. Mindezeknek igényük van a hadisegélyre még akkor is, ha a hadbavonult őket itthonléte alatt tényleg nem is segélyezte. A rendelet felemlit aztán olyan hozzátartozókat, kik csak abban az esetben igényelhetnek hadisegélyt, ha őket a jelenleg hadbavonult tényleg eltartotta. Ezek közé tartoznak a 15 éven felüli gyermekek, az édes és mostoha szülők, a nagy szülők, az édes és mostoha testvérek, a mostoha és nevelt gyermekek, a nevelő és tápszülők. A segélyben csak azok részesülnek, akik erre reá szorulnak. A segélyezés szükségességének fennforgása mindannyiszor vélelmezendő, valahányszor a hadbavonult adó alá eső jövedelme kisközségekben 1000 márkát, nagyobb községekben 1200 márkát, városokban pedig 1500 márkát nem halad meg, minden egyéb esetben a szükségességet a hatóság esetenkint állapitja meg. 1915. május 1-re terjedő visszaható erővel a nyári hónapok hadisegélyét a feleség részére 12 márkában, a téliekét — novembertől április közepéig terjedő időre — 15 márkában állapitja meg, a többi hozzátartozók nyáron havi 6 márkát, télen 7·5 márkát kapnak.

Társadalmi egészségügy

Az anyasági biztositás kiterjesztése Németországban.

Az anyasági biztositás érdekében több német egyesület a szövetségtanácshoz beadványt intézett, melyben a következőket fejtik ki:

A német nép ereje kétségtelenül a népesség számától függ. A német nép a háboruban nem birt volna helyt állni, ha a születések száma nem haladta volna túl oly nagy mértékben a halálozások számát. Mig 1871-ben Németország lakosságának száma alig haladta túl Francziaországét, addig jelenleg az aránytalanság óriási. Csak abban az esetben sikerül a bárhonnan jövő veszéllyel sikeresen szembe szállni, ha a békekötés után ezen évi születési felesleg továbbra is fennmarad. Ez azonban csak ugy érhető el, ha az ember születésétől kezdve, mint egy értékes lényt ápoljuk és a pusztulástól megmentjük, Ezért fontos az anya és csecsemő-védelem is. Ennek szükségességét már régóta hirdetik. A munkásbiztositás is már régen foglalkozik e kérdéssel és mindinkább nagyobb védelemben részesiti az anyát szülés előtti és utáni állapotában. A Bundesrat három rendelete a bevonultak feleségei részére szolgáltatandó segély kérdését rendkivül humánus alapokon rendezte, de bármily kedvezők is ezek az intézkedések, még sem elegendők, mert szükséges, hogy az ily természetü intézkedések a népességnek még nagyobb körére terjedjenek ki. Ezután a beadvány a teendő intézkedéseket következőkben sorolja fel:

I. Általában létesitendő az anyasági biztositás intézménye ugy a keresetképes, mint a keresetképtelen hitvestársak részére, szükséges a törvényes és törvénytelen születésüek egyenjogusitása.

II. Az anyasági biztositás feladata:

a) a születést követő 8 héten keresztül a kereset 75%-ának megfelelő heti segély nyujtása.

b) A terhesség idején az általa előidézett munkaképesség-csökkenés fokáig megfelelő heti segély nyujtása 6 héten át és legfeljebb az a) pontban megjelölt mértékig.

c) Orvosi és szülésznői segély nyujtása.

d) Amennyiben szükséges és legfeljebb 14 napra az anya háztartásának ellátására megfelelő személy kirendelése.

e) Amennyiben szükséges és általában 14 napra intézeti ápolás nyujtása, melynél az anya és csecsemő különválasztását lehetőleg mellőzni kell.

f) Szoptatási járulék nyujtása legfeljebb 8 hónapra és a kereset 1/4 részének megfelelő, de legalább napi 50 pfenninget kitevő összegben oly anyák részére, kik gyermekeiket maguk szoptatják.

III. *a)* A biztositás kiterjed mindazokra, akikre általában a kötelező biztositást a Reichsversicherungsordnung 165§-a elrendeli, továbbá azokra, akiknek (pl. hivatalnokok stb) évi jövedelme a 2500 márkát

nem haladja meg. Hajadon hivatalnok vagy más önnálló keresettel biró nők, ugyszintén hivatalnokok hajadon, háztartásbeli leányai csak orvosi és szülésznői, valamint szükség esetén intézeti apolásban részesithetők.

b) A gondozás érdekében a kényszerbiztositás rendelendő el.

IV. *a*) A szükséges anyagiakat részint maguk a biztositottak, részint pedig a birodalom fedezik. Az összterheknek kb. 1/3 része jutna a birodalomra.

b) A Reichsversicherungsordnung 165 §-a értelmében biztositásra kötelezettek anyasági biztositási járuléka a befizetett betegsegélyzési járuléknak részét képezné és 1/3 részben a munkaadókat, 2/3 részben pedig a munkásokat terhelné. Ugyanez a törlesztési és tehermegosztási mód állna fönn a hivatalnokoknál is. Miglen az önnálló existentiák maguk viselnék az egész terhet.

V. Az anyasági biztositás szerveinek a Reichsversicherungsordnungban megjelölt munkásbiztositási szervekkel azonosoknak kell lenniök.

A csecsemőhalandóság 1915-ben Düsseldorf kormányzó kerületben.

1914 augusztus havában rohamosan kezdtek tornyosulni azok a veszélyek, melyek a gyermekek életét veszélyeztetik. Az anyák elvesztették nyugalmukat, mely a gyermekek neveléséhez és gondozásához elsősorban szükséges. Nem egy csecsemőgondozó jelentette, hogy némely anya az izgalmak következtében elvesztette szoptatási képességét.

Ennek folytán pl. Düsseldorf kerületben 1914-ben a csecsemő halandóság 13·6% volt, holott ez 1913-ban csak 12·1 %, 1912-ben pedig 11.6 % volt. Minthogy 1914-ben kerek 100,000 gyermek született, ez a halálozási többlet legalább is 1500 lelket jelent.

Mig 1914-ben csak 5 háborus hónap volt, addig 1915-ben már 12. Szerencsére azonban rögtön hozzáfogott a hatóság és a társadalom a csecsemőhalandóság meggátlásához. Az állami segély folytán 12 héten át a szegény családok szoptatási járulékot kaptak és ez is serkentette a nőket, hogy gyermekeiket szoptassák. A düsseldorfi kerületben az állami segélyt az anyagondozók utján kapják meg a családok, miáltal az anyák ezen gondozókat mintegy kényszerből is meglátogatják, majd később mind gyakoribb vendégei lesznek és a gondozók jótékony működését minden irányban igénybe veszik. Ezen gondozókat működésükben az állam és társadalom egyaránt támogatta.

Ezen akciók eredménye az volt, hogy bár a születések száma nem szaporodott, de a mostoha viszonyok daczára a halandóság oly mértékben csökkent, mint az csak az eddig legkedvezőbb 1912 és 1913 évben volt tapasztalható. T. i. az összes gyermekhalandóság 12·7 %-ot tett ki; a halálesetek száma a törvényes gyermekeknél

11·7 %, a házasságon kivül született gyermekeknél pedig 21.7 %-ot tett ki, ez utóbbi eredmény eddig még soha el nem ért sikeres eredmény.

A születések száma természetesen csökkent. 1914-ben a születések száma 105,000 volt, 1915-ben csak 80,800. Ebből az a sajnálatos tény tünik ki, hogy a születések apadási összege a halálozások apadási összegét messze tulhaladja. Életük első esztendejében 1914-ben 14,000 gyermek halt el, mig 1915-ben 9,900.

A nemi betegségek elleni küzdelem Poroszországban.

A porosz belügyminister e mozgalom érdekében nagyon értékes rendeletet bocsájtott ki. A rendeletben kifejti, hogy a német néperő fenntartásának érdekében a születések számának apadását előidéző okok ellen minden rendelkezésre álló eszközzel küzdeni kell. Épen ezen oknál fogva a kormány a hadvezetőséggel, az orvosi karral és a Reichsversicherungsamttal egyetértve oly szervezetet akar létesiteni, amely mellett a nemibeteg katonák rendszeres felügyelete és ellenőrzése lehetővé válik. A hadsereg kötelékéből távozó és nemi betegségben szenvedett egyéneket az országos pénztárak által létesitendő gondozókhoz kell utasitani, hogy a netán szükséges megfelelő utókezelésben részesülhessenek. A hadvezetőség a leszereléskor a még fertőző betegeket kórházakban kezelteti és neveiket beleegyezésük elnyerése után — mert a jelenlegi jogrend mellett ennek elnyerése szükséges — az országos pénztárakkal bizalmasan közölni fogja. Ezenkivül a leszerelők között röpirat terjesztendő, melyben a megbetegedett figyelmeztetendő arra, hogy betegsége amennyiben kielégitő kezelésre nem talált, ugy ő reá mint hozzátartozóira végzetes lehet. Ezért szükséges a további kezelés. A röpirat figyelmezteti arra is az illetőt, hogy az illetékes pénztártól nemsokára orvosi vizsgálatra szóló meghivást fog kapni: azon okvetlenül jelenjék meg, mert ott teljes titoktartás mellett dijmentesen jó tanáccsal fogják ellátni. A röpirat óva inti a beteget a kuruzslóktól és más hasonló reklámoktól.

A röpirat folytán a betegek a pénztárak gondozóihoz lesznek utasitva. Itt ugyan nem kezelik a betegeket, hanem csak megállapitják a bajt és a beteget orvosi kezelésre az illetékes pénztárakhoz utasitják. Az igy felmerülő utazási, berendezési stb. költségek a pénztárakat terhelik. A rendelet ezeken kivül szükségesnek tartja röpiratoknak, felvilágositó iratoknak terjesztését és azt, hogy az egyes pénztárak tagjaik arányában nem csak a gondozók költségeinek fedezésével, hanem egyébként is anyagilag támogassák a nemi betegségek elleni küzdelmet.

Munkásvédelem.

A nő és gyermek ipari munkájának szabályozása Portugáliában.

A portugál törvényhozás az elmult évben a nők és gyermekkoruak ipari munkáját törvényileg szabályozta.

A törvény a 16 éven aluli fi- és a 18 éven aluli leánygyermeket gyermekkorban levőnek tekinti. Ezen korhatáron belül külön szigoru rendszabályokat állit föl a 12, 14 és 16 éves gyermekek foglalkoztatása tekintetében. 10—12 éves gyermek csak különös engedélylyel és csak bizonyos könnyü iparágban és csak akkor alkalmazható, ha elemi iskolai tanulmányait befejezte és megfelelő testi ereje van. A gyermekkorban lévők kötelesek munkakönyvet szerezni. 12 éven aluli gyermekek munkaideje, legfeljebb 6 óra legalább $1\frac{1}{2}$ órai megszakitással, a többi gyermek munkaideje általában napi 10 óra. Éjjeli munkára 12 éven aluli fi- és leánygyermek nem alkalmazható; az alkalmazható gyermekek napi munkaideje 10 órát — és az is csak megfelelő pihenők megszakitásával — nem haladhat meg. A gyermekek általában hetenkint csak 3 egymást követő éjjelen át dolgozhatnak. A gyermekkorban levők a munkaidőn tul naponta 2 órára iskolába kötelesek járni.

Fontosak a törvény nő- és csecsemővédelmi rendelkezései. A törvény kimondja, hogy a nők szülés után csak 4 héttel állithatók munkába. Minden legalább 50 nőt foglalkoztató gyár köteles a gyár mellett a hygienia követelményeinek megfelelő helyiséget berendezni, hol a munkásnők előre meghatározott időben gyermekeiket megszoptathatják.

Taxative felsorolt veszélyes üzemeknél gyermekeket alkalmazni egyáltalában nem, vagy csak bizonyos korlátozással szabad. A törvény a munkások testi épségének és egészségének megvédése céljából különféle rendszabályokat ir elő.

Az ipari üzemek ellenőrzése is körültekintő és szigoru szabályozást nyert.

Takarékosság.

A hulladékok értékesitése.

Általánosságban mondhatjuk, hogy gazdasági téren mindeddig meglehetős pazarlást vittünk véghez, holott éppen a jelenlegi mostoha viszonyok között mindinkább szükségessé válik, hogy az egyes üzemekben és magánháztartásokban minél jobban takarékoskodjunk és az ezeknél fenmaradó hulladékokat is értékesitsük, annál is inkább, mert a kulturnépek háborus küzdelmének káros következményeit elsősorban takarékossággal enyhithetjük.

Németországban különösen elterjedt a konyhák hulladékának nagyipari értékesitése. E hulladékok értékesitése nagy nehézségekbe ütközik, mert romlandó voltuk és sulyukhoz képest csekély tápanyagtartalmuk miatt nagyobb távolságokra el nem küldhetők. Igy tehát a feldolgozásnak a gyüjtés helyén vagy annak közelében kell történnie. A hulladékok vegyi vizsgálata megállapitotta, hogy a voltaképen felhasználható (csont, egyéb állati vagy növényi stb.) hulladékok menyisége rendkivül változó. Általában fejenként évi 180 kg. hulladéknál a valóban értékesithető hulladék 12 kg.-ra tehető. Ha pedig a háztartásokban az ételhulladékokat a többi szeméttől elkülönitve gyüjtenék, akkor ez a mennyiség 15 kg.-ra emelkednék, ami 100,000 lakossal biró városban évente 1½ millió kg. ételhulladékot jelent.

Charlottenburgban pl. egy magánvállalkozó a konyhahulladékot egy gyárban kiszárittatja és ilyképen feldolgozott alakban takarmánykép hozza forgalomba. Ezen takarmány vegyi összetétele a zab, kukorica és árpáéhoz hasonló és szénhydrátok hozzátételével azokkal azonos értéküvé is tehető. E takarmány ára 100 kg.-onként 12 márka, ugy, hogy 100,000 lakóval biró városban a konyhahulladékok évi 72,000 márka értéket képviselnek. E hulladékok gyüjtése kb. 15,000 márkába kerülne, a feldolgozása — a bakteriumoktól hevités utján való mentesités, üvegtől, tűtől és más hasonló anyagtól való megtisztitás stb. — költségei további 30,000 K-t igényelnének. Igy ez az iparág kb. évi 27,000 márka tiszta jövedelmet hajtana egy 100 000 lakossal biró városban. Ennek azonban természetes előfeltétele az, hogy a lakosságot a konyhahulladékoknak a többitől való elkülönitett gyüjtésére kell kötelezni.

Mindezek dacára a feldolgozás, első sorban a hevités költségei oly nagyok, hogy a nyersanyag beszerzésének nehézségei és bizonytalan eredménye miatt nagyobb vállalat alig alakulna ezen iparág üzésére. Első sorban tehát az üzemi költségeket kell csökkenteni.

Ettől vezéreltetve, Frank tanár a hevités céljaira és a zsiradékok elválasztásához szükséges viz felmelegitésére a nagy üzemek, és pedig elsősorban a gázgyárak kéményeinek melegét akarja felhasználni. Általában a hulladékokkal a városokban naponta és fejenként 20 gramm zsiradék vész el. Ha e zsiradékoknak csak 1/4 részet megmenthetjük, már ez is nagy nyereséget jelent, mert a szappangyárosok normális időkben 100 kg.-jáért 40—50 márkát fizetnek. A gázgyárak kéményeiből eltávozó gázak füsttől és hamutól mentesek, oxigén tartalmuk fölöttébb csekély, hőmérsékletük 550—650°. Ez a meleg mind a levegőbe kerül. A gázgyárakban fel nem használt és igy kárbamenő meleg még sok is a konyha és más üzemek hulladékának száritására. Ilyképen lehetővé tétetnék, hogy a hulladékok értékesitését maguk a városok vegyék kezükbe. Ez viszont a jövedelem emelkedését jelentené, ugy ezen uj iparág, mint a gázgyárak szempontjából is.

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

A Társadalmi Muzeum kiadványai:

A Társadalmi Muzeum első negyedévi jelentése. Közzéteszi: *Navratil Ákos dr.*, a Muzeum vezetője. 1902. 14 oldal. (Elfogyott.)

1. sz. **Jelentés a Társadalmi Muzeum berendezéséről és annak első évi munkásságáról.** Közzéteszi: *Navratil Ákos dr.*, a Muzeum vezetője. 1903. 347 oldal. Ára 3 K (Elfogyott.)

2. sz. **Egy pusztuló iparágról.** Irta: *Chyzer Béla dr.* Különlenyomat „A Társadalmi Muzeum Értesitőjé"-böl. Budapest, 1908. 23 oldal. (Elfogyott.)

3. sz. **A gümőkór.** A nagy népbetegség természetének, jelentőségének és az ellene való védekezés módjainak részletes népszerü ismertetése. Irta: *Okolicsányi-Kuthy Dezső dr.* 1908. 366 oldal. Ára kötve 4 K

4. sz. **A gümőkór képeskönyve.** A nagy népbetegség természete és az emberiség birkozása vele. Oktató könyvecske a tanulni vágyó népnek, 258 magyarázott k*[illegible]* *Okolicsányi-Kuthy Dezső dr.* 1908. 168 oldal. Ára

5. sz. **A Társadalmi Muzeum gümőkór-termének katalogusa.** 1909. 23. oldal.

5. sz. **Katalog der Tuberkulose-Sammlung des Budapester Sozial-Museums** Ausgabe aus Anlass des XVI. Internationalen Aerzte-Kongress in Bud*[illegible]* 27 oldal.

6. sz. **Az alkoholkérdés mai állásáról.** Irta: *Stein Fülöp dr.* [Különlenyomat „A Muzeum Értesitőjé"-böl. 1910. 73 oldal. Ár*[illegible]*

7. sz. **A törvényes munkásvédelem nemzetközi szabályozása.** Irta: *Máday Andor dr.* Bövitett és javitott különlenyomat „A Társadalmi Muzeum Értesitőjé-"böl. 1910. 48 oldal. Ára füzve 1 K

8. sz. **Rónáink és a tuberkulózis.** Irta: *Okolicsányi-Kuthy Dezső dr.* Különlenyomat „A Társadalmi Muzeum Értesitőjé"-böl. 1910. 30 oldal. Ára füzve 1 K

9. sz. **A szem sérüléseiről az ipari balesetek szempontjából.** Irta: *Fejér Gyula dr.* 1910. 27 oldal. Ára füzve 20 f.

10. sz. **Közlemények a gyermekvédelem és a gyermekhygiéne köréből. I.** Irta: *Deutsch Ernő dr.* Bövitett és javitott különlenyomat „A Társadalmi Muzeum Értesitőjé"-böl. 88, a szöveg közé nyomott ábrával. 1910. 112 oldal. Ára füzve 2 K.

11. sz. **Erdei üdülőtelepek a gümőkór elleni küzdelemben.** Irta: *Okolicsányi-Kuthy Dezső dr.* **Németország erdei üdülőtelepei.** Irta: *Pataki Béla.* Különlenyomat „A Társadalmi Muzeum Értesitőjé"-böl. 1911. 31 oldal. Ára 40 f.

12. sz. **Munkáskertek.** Irta: *Vajda Ármin.* Különlenyomat „A Társadalmi Muzeum Értesitőjé-" böl. 1911. 51 oldal. Ára 40 f.

13. sz. **A Székesfővárosi V. Kerületi Népház.** Irta: *Hanvai Sándor.* Különlenyomat „A Társadalmi Muzeum Értesitőjé"-böl. 1911. 24 oldal.

14. sz. **Az állam jelenlegi feladatai az alkoholellenes küzdelemben.** Irta: *Holitscher Arnold dr.* Különlenyomat „A Társadalmi Muzeum Értesitőjé"-böl. 1911. 20 oldal. Ára 20 f.

15. sz. **Közlemények a gyermekvédelem és gyermekhygiéne köréből. II.** Irta: *Deutsch Ernő dr.* 1912. 69 oldal. Ára 1 K 50 f.

16. sz. **Az ipari vállalatok hivatása az alkohol ellen való küzdelemben.** Irta: *Szántó Menyhért.* (Sajtó alatt.)

17. sz. **Népháza, Settlement, Volkshelm.** Irta: *Varsányi Géza.* Ára 30 f.

18. sz. **Tájékoztató** *a T. M. által* **Veszprémben** *rendezett* **népegészségügyi kiállitásról.** Összeállitotta: *Szántó Menyhért.* (Elfogyott.)

19. sz. **Az iszákosság és annak leküzdése.** Irta: *Stein Fülöp dr.* Ára 20 f.

20. sz. **Tájékoztató** *a T. M. által* **Kolozsvárott** *rendezett* **népegészségügyi kiállitásról** Összeállitotta: *Szántó Menyhért.* (Elfogyott.)

21. sz. **Tájékoztató** *a T. M. által* **Györött** *rendezett* **népegészségügyi kiállitásról.** Összeállitotta: *Szántó Menyhért.* Ára 20 f.

22. sz. **Alkohol és Munka.** Irta: *Prof. Donath Gyula.* Ára 20 f.

23. sz. **Anyasági biztositás.** Irta: *Szántó Menyhért.* Ára 10 f.

24. sz. **Tájékoztató** *a T. M. által* **Magyarovárott** *rendezett* **népegészségügyi kiállitásról.** Összeállitotta: *Szántó Menyhért.* Ára 20 f.

25. sz. **Munkásfürdő, Népfürdő, Iskolafürdő.** Irták: *Hlaváts Kornél és Pataki Béla.* Ára 1 K 20 f.

25a. sz. **Munkásfürdő.** Irta: *Hlavács Kornél.* Ára 40 f.

25b. sz. **Népfürdő.** Irta: *Pataki Béla.* Ára 80 f.

25c. sz. **Iskolafürdő.** Irta: *Pataki Béla.* Ára 50 f.

26. sz. **The Museum of Social Service in Budapest.** By *Menyhért Szántó.* London, 1914

27. sz. **Vezérfonal népszerü előadásokhoz.** (Vetitett képekkel):
a) *Tisztaság.* Irta: *Szántó Menyhért.*
b) *Alkoholizmus.* Irták: *Dr. Stein Fülöp és Szántó Menyhért.*

28. sz. **Biztonsági berendezések.** Összeállitotta: *Szántó Menyhért.* Ára 20 f.

29. sz. **Küzdelem a népbetegségek ellen.** Irta: *Szántó Menyhért.* Ára 20 f.

Bevezetés a szociálpolitika irodalmába. Irta: *Dienes László dr.* 1913. 32 oldal. Ára 20 f.

Nyomatott Posner Károly Lajos és Fia müintézetében, Budapest, VI, Csengery-utca 31.

301429

A TÁRSADALMI MUZEUM

SZEMLÉJE

VIII-IK ÉVFOLYAM
4–6 • SZÁM • 1916.
AUGUSZT.—DECZ.

Szerkeszti és kiadja a Társadalmi Muzeum, V., Mária Valéria-utca 12.

Megjelenik évenként hatszor, mintegy 5—5 iv terjedelemben. Előfizetési ár egész évre 4 kor. A lap szellemi részét illető közlemények a Társadalmi Muzeumhoz, az előfizetési dijak pedig a „Társadalmi Muzeum Szemléje" kiadóhivatalához (Bpest, VI., Csengery-u. 31.) küldendők.

TARTALOM:

Oldal.

Hadi özvegyeink és leányaink jövője
Özv. Báthory Nándorné ... 177—227

Kiskertek
Vajda Ármin ... 228—237

A székesfőváros árvaszékének háborus tevékenysége
Dr. Szokola Leo ... 238—254

Takarékos főzés
Priester Mária ... 255—260

Községi tanácsadó a nemi betegségek ellen való küzdelemben
Szántó Menyhért ... 261—265

A családlátogató feladatai
Seelenfreund Salamonné ... 266—274

Jótékonyság, jóléti intézmények

A hatósági és társadalmi jótékonyság Budapesten ... 275—288
Rokkantak ipari foglalkoztatása... ... 288—289
A nyomorék gyermekek munkára képesitése... ... 289—290
Iparos felszabaditás a m. kir. Rokkantügyi Hivatal ipari tanműhelyeiben ... 290—291

Társadalmi egészségügy

Anya- és csecsemővédőnői tanfolyamok ... 292
Kormányrendelet a csecsemővédelem érdekében Magyarországon ... 293
Gyermekvédelmi intézkedések a bajor szegényügyi törvényben ... 294—295
Vándorlások ... 296—298
Fiatalkoru hajléktalanok menhelyei... ... 298—299
Iskolás gyermekek községi népkonyhája Berlinben... ... 299—300
Tömegkonyhák... ... 300—301

Takarékosság

Központi fütőberendezések takarékos kezelése ... 302—304

A Társadalmi Muzeum gyüjteményei megtekinthetők: Szerdán d. e. 9—12-ig, d. u. 4—7-ig. Pénteken d. e. 9—12-ig, d. u. 6—8-ig. Vasárnap d. e. 9—12-ig. — A Muzeum osztályai a következők: Munkásvédelem, Műszaki balesetvédelem, Munkásbiztositás, Lakásügy, Társadalmi egészségügy, Gümőkór, Alkoholizmus, Iparegészségügy, Jóléti intézmények, Gyermekvédelem, Könyvtár—Folyóiratok.

Hadi özvegyeink és leányaink jövője.

50 uj életpálya oklevél-nélkülieknek.

Irta: *Özv. Báthory Nándorné.*

I. HÁZTARTÁSI MUNKAKÖR.

I.

Özv. Nagy Árpádné levele özv. Fábián Endrénéhez.

Kedves Néném! Köszönöm résztvevő soraid. Tudom, nem csodálkozol azon, hogy eddig nem feleltem; még kevésbbé csodálkozol azon, hogy nyomtatott kártyával nem nyugtáztam szívből irott leveled. Az én gyászom nem bir beleilleszkedni a régi sablonba. Hiszen nem volt azelőtt hadiesküvő, nász a halál árnyékában; pár mámoros boldogságu nap után széjjelszakadás a soha viszontlátás sejtelmével, aztán postavárás, lélekszakadásig várás ... csüggesztő aggodalom ujjongó örömmel váltakozva, térképbújás és ujságböngészés, végnélküli veszteséglajstromok tanulmányozása . . . hogy aztán egyszerre mindennek vége legyen — — —

Mikor a gyászhir a villám szárnyán megjött, hogy drága hősöm az orosz harctéren dicső halált halt, akkor sokáig, sok-sok napokig alig voltam magamnál. Nem éreztem fájdalmat, nem sirtam, megkövülve, zsibbadtan bámultam magam elé, fölvettem engedelmesen a gyászfátyolt, a fekete ruhát, elmentem a gyászmisére, aztán hazamentem a többiekkel és igen szelid, igen alkalmazkodó gyermeke voltam a családnak. Csak egyre nem voltam kapható. Fogadni a részvétlátogatókat, végighallgatni napjában husszor ugyanazon sajnálkozó, vigasztaló szavakat és százszor elmondott, agyontárgyalt, szinte betanult mondókáját drága Árpádom hősi halálának!

Minden látogató kivétel nélkül azzal bucsuzik: Milyen jó, hogy Julia a szülői házban huzhatja meg magát, hogy nem kell jövőjére gondolni!

Micsoda tévedés! Mennyire máskép áll a helyzet! És a sürgető kényszerüség az, amely — talán javamra — felrázott álmatag, zsibbadt bénultságomból és kilökött a küzdő, tolongó életbe.

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

Édes Eszti néném, mi idehaza kétéletüek vagyunk. Kifelé az előkelő ügyvéd családja szerepel, szép lakással, népes irodával, szép nyaralóval, elegáns leányaival, akik nem készültek fel az életre, hiszen van hozomány, van szépség, előkelő származás, protekció, lesz hozzá férj is. Ha pedig az előszoba és cselédszoba ajtaja bezárul, akkor a gondtól őszült édesapa, a leányai jövője felett tehetetlen aggodalmában kesergő anya és uri semmittevésükben üres életü, elégedetlen, nagy igényü leányok szomoru együttese hangzik.

Nem készültünk kenyérpályára, mert gyanus fényt vetett volna a „keresett" ügyvéd hirnevére; nem foglalkoztunk a háztartás gondjaival sem, tán sokan voltunk hozzá, egymás sarkát tapodjuk, meg aztán mirevaló a szakácsné, szobaleány és irodaszolga? Ilyenformán éltük a vagyonos uri leányok hiábavaló, üres semmiségekkel eltöltött életét és vártuk, türelmetlenül vártuk a vőlegényt.

Lili nagyon szép, mint tudod, az udvarlók nem is maradtak el, csak egyik sem akart kérővé vedleni. Tán keveselték háziasságunkat és sokalták igényeinket? Az óvatosabbja bizonyára mögéje látott a Potemkin-falnak és nem igen akaródzott hasonló ingatag alapra épitenie fészkét.

Mikor Lili huszonhárom éves lett és már kezdte unni a bálozást, tört ki a háboru. Szüleink föleszméltek és pótolni akarták a mulasztottakat. Én, aki már rég elszoktam a tanulástól, iskolától, vállaltam a háztartásban való segitséget. Bocsássák el a drága szakácsnét, (az irodaszolgának is kifelé állott az útja az ügyfelek hirtelen elmaradásával), Lilit pedig azon őszön mindjárt beiratták a tanitónőképezdébe. Alig pár hónapig forgattam a főzőkanalat és portörlőt és igazi szenvedélylyel adtam magam a háztartási tudományokra, derengett a háboru sötét egén az első örömsugár. Apának egyik ügyvédbojtárja, csendes, visszavonult ember, kisbirtokos erdélyi család fia, ama csökönyösen takarékos, szerény igényü, köből is vizetfacsaró székely lófők közül való, aki eleddig a főnöke nagyvilági hölgyei elől bujva bujt — kezdett közeledni. Kereste az alkalmat, hogy velem szóbaállhasson, ha portörlőt ráztam a folyosón, mindjárt ott termett a nyitott ablaknál, aztán látogatást tett és kivirult szivünkben a szerelem tüzes virága.

Nem, nem irok többet róla, Eszti néném, nem birok! Nem birok még vigasztalódni a mult édes emlékein, nem is akarok. Én gyászolni, siratni akarom azt, aki mindenem volt, én ragaszkodom bánatomhoz, hiszen egyebem sem maradt utána.

Csak annyit még, hogy végül megkérte a kezemet és mintha érezte volna vesztét, ragaszkodott ahhoz, hogy minél előbb egybekeljünk. Amint egyévi frontszolgálat után az első szabadságra hazajöhetett, sebtében megtartottuk az esküvőt és tizennégy napig tündérországban éreztük magunkat.

Fölébredtem . . . fázom . . . olyan hideg van, olyan nehéz egyedül élni és olyan nehéz kegyelemkenyeret enni, még ha a szülői asztalnál ül is az ember.

Fölébredtem, nem haltam meg a nagy bánattól. Ugy látom, élnem kell még sokáig; én hát nem a más kenyerén, de magam kenyerén akarok élni, a magam lábán járni, a magam erőit megfeszíteni és ezért fordulok most Hozzád jó Eszti néném. Te meg fogsz érteni, hiszen régóta a magad utját járod és már annyi gyönge asszonytársadon segitettél; bizalommal kérlek, mutass kivezető utat olyannak, akinek nincs oklevél a kezében, aki nem tanult a felsőbb leányiskolánál egyebet és aki *serény háziasszonykodásán és becsületes munkakészségén* kivül nem állhat elő egyébbel.

Bizó szeretettel üdvözöl tisztelő hugod

Julia.

*

II.

Özv. Fábián Endréné levele özv. dr. Nagy Árpádnéhoz.

Kedves Juliám! Őszinte, belső örömmel olvastam leveledet. És most már nem féltelek. Bárhogy keseregnek édes anyád és nővéred „vesztett életed“ fölött, most már tudom, hogy megtaláltad magad és megtaláltad helyedet. „Quand mème“ — „És csak azért is“ — ez a cime egy gyönyörü francia szobornak a 70—71-iki német francia háboru apotheozisának, amely ugy megragadott Párisban. Gyilkos német golyótól találva esik össze az ifju harcos, halálba zsibbadó kezéből hullana már a fegyver, de mellette terem élettársa és mig egyik karjával átöleli haldokló párját, másik kezével magához ragadja a fegyvert és dacos kevélyen néz szembe az ellenséggel, amelyet „Életnek“ is nevezhetünk máma.

És mégis! És csak azért is folytatod a küzdelmet és védelmezed ezt a drága szép hazát, ha nem fegyverrel, hát munkával, *becsületes munkával!* Tudod-e hugom, mely szavak gyökeredzettek legjobban belém bánatos soraidból? Mikor egyedüli hozományodul a serény háziasszonykodást és *becsületes munkakészségedet* ajánlod föl. De hiszen édes gyermekem, ez nagy, igen nagy hozomány! Ez olyan nagy tőke, amely bármely vállalatba fektetve, meghozza a kamatját. Ime lásd, *50 oly életpályát* sorolok eléd, amelyek közül bármelyiket választod is, ha becsületes munkát és kitartást viszel belé, bizton megélsz belőle.

Szeretnék azonban magasabb célt tüzni eléd. A bánat lehúz, a bánat görnyedt léptekkel, földreszegzett szemmel jár. És a lehunyt pillákból sürübben hull a köny. Tegyünk, ahogy Emerson mondja: *Helyezd magasra ideálod*; *akaszd szekered rudját a csillagokba!* Ha neked most csak az a célod, hogy megkeresd a mindennapit, hogy ne légy terhére szülőidnek, ugy édes hugom, ez az alacsony vezércsillag csak arra jó, hogy megfőzd nála az ebéded, de a bánat sötét erdejéből nem vezet ki, mint világitó szövétnek. Gondolj azonban arra, hogy szerelmesed kezéből a kihullott fegyvert te ragadod meg és ahogy ő védte és szolgálta a hazáját, ugy akarsz te is cselekedni. Magyarországnak most minden szemre, minden kézre, minden feszülő izomra szüksége van, tekintsd missziónak az életed és cselekedjél ugy, ahogy Ruskin mondja, hogy *a magad érdekével az egész ország érdekét szolgáld.*

Azt szokták mondani a férfiak tréfásan, de sok keserü igazság lakozik benne, hogy asszonynyal nem jó kártyázni, mert az nem játszik becsületesen! Igaz! Az asszonyféle nem igen vesz komolyan valamit, nem tartja be becsületesen a szabályokat se játékban, se valóságban. Ugy-e, ha igazi jó, formáját mindvégig megtartó női ruhát vagy felöltőt akarunk venni, szabóhoz megyünk és nem szabónőhöz. Egy öklömnyi férfi inas többet ér a szobalánynál, a szakács gondosabban, ízletesebben főz a szakácsnénál. *Minden testi és szellemi munka magasabb tökélye férfi kézben bontakozik ki!* Miért? Mert a férfi, ami mesterséget választ, annak szenteli életét, abban akar tökéleteset

produkálni, annak révén akar haladni. A nő, az átmenetnek tekinti mesterségét vagy állását a családalapitáshoz. És mert átmeneti állapot, nem szán rá annyi energiát, mint férfi kollégája.

De most itt vannak a magukra utalt hadi leányok és özvegyek. Őket szemelte ki a gondviselés a *becsületes, tökéletes, kitartó női munka úttörőinek.* Ezzel valóságos kulturmissziót teljesitenek és nemük standardját is emelik.

Kedves Juliám, nézd milyen fontos nagy kérdés most a *háborus főzés!* Szeretném, ha ebben apostolkodnál. A háboru ugyancsak nagy takaritást rendezett a magyar konyhában. Törülte a hust, a tejfölt, ezzel megbukott a tejfölös, paprikás, töltöttkáposztás világ. Kevés a tojás, a vaj, megfizethetlen a zsir, tehát a jó zsiros csuszák és metéltek ideje is lejárt. Ha már most eddigi étlapunkhoz ragaszkodunk, amelynek jó háromnegyede törülve van és alig kerül oly fogás, amely a maga eredeti ízes mivoltában kerülhet asztalra, ugyancsak sovány és sivár ebédeknek nézünk elébe.

Mit szólnál hozzá, ha azt inditványoznám, hogy tanulmányozd át a háborus szakácskönyveket,* kérd el a cseh világfürdőkben a nyáron megfordult ismerőseid menükártyáit, próbálj ki sorjában minden fajtát és nyissál egy *Modern Háborus Kifőzést.*

Modern Háborus Kifőzés.

Ott vannak a finom, gőzben párolt főzelékek (kettős fenekü fazékban, hogy viz ne érje őket, csak a gőz járja át és hagyja meg természetes szinüket és zamatjukat), ezek oly izletesek, hogy egy parányi zsirban vagy vajban piritott morzsával meghintve, pompás és jól laktató fogást adnak. Ott vannak a különféle főzelékből, igen-igen kevés hussal, de annál több besamel-lal, parmezannal gyurt kroki-k, melyek hirtelen sütve és majonnéz-es salátával (burgonya-, répa-, petrezselyem-, celler- és kalarábé-kockákból) a legfinomabb sült helyét pótolják. Ott vannak a zöldséglevesek zsiros rántás nélkül, áttört burgonyától sürü lével; a jó karfiol, zöldségpuddingok és ott vannak a könnyü édes tészták, a kapros metélt stb., — csak becsületesen, pontosan elké-

* Özv. Sacher Gusztávné és özv. Halász Sándorné: Háborus Főzőkönyv. Ára 1 K.
Mokry Lenke: Vegetar Szakácskönyv.
Elly Petersen: Das Gelbe Kochbuch 1916. (Der gelbe Verlag in Dachau.) Ára 2 K.

szitve és változatos sorrendben kövessék egymást. Micsoda áldás volna a családokra nézve, ha a drága és alig kapható szakácsné helyett egy cseléddel vagy bejárónővel beérhetnék és az ebédet a te Modern Háborus Kifőzésedből szerezhetnék. Nagyon csekély befektetés kell hozzá. Egy kétszobás lakás; az egyik szobában lakol, a másik a kirakatod.

Ugy értem, hogy a kétszobás fővárosi lakás konyhája oly kicsiny, hogy abban konyhaszekrény alig fér el, kivált, ha 20—24 emberre főzünk benne. Tehát a másik szobában álljanak fehér polcokon tisztaságukban ragyogó konyha-edényeid és eszközeid; az a hidegkonyhád, az az irodád és ott vannak felhalmozva készleteid. Soha szebb interieurt nem láttam, mint a szegény tapolcai apácák katonakórházi konyháját. Ragyogó tisztaságu falak és padozat és a falak köröskörül befőtt, főzelék, aszalvány, füszeres dobozok és száraz tészták változatos sorozatával szegélyezve.

Keresel magadnak egy ügyes falusi leánykát, vagy vállalsz a sok egyesületi cselédképző egy-egy árváját, aki főzni akar tanulni. Szüleid bizonyára odaadják a kelengyédre szánt összeget, mondjuk csak 5000 koronát. Ebből kifutja a lakószobád berendezése, a másik szoba nyitott polcai, kredence, asztala; a konyhabutor és edény és a cselédszoba rendes, csinos felszerelése. Egy csinos, tiszta cselédszoba oly befektetés, amely uzsora kamatot, jóravaló cselédet hoz. Az eddig felsoroltak, kivált ha alkalmi vételekkel dolgozol, (ami a mai feldúlt világban könnyen adódik), 1500 koronából kikerülnek.

Ha néked volnék, igyekeznék biztositani magamnak egész télire tüzelőt, nem sajnálnék a fővárostól gáztüzhelyt venni, (olcsóbb, tisztább és jobbfőző, mint a szénnel fütött) kb. 150 koronáért; aztán beszereznék lehetőleg zsirt, vajat, füszert, lisztet, burgonyát egész télire és főznék konzervet derüre-borura. Befőznék zöld főzeléktől sóskáig és kaporig, őszi baracktól sárgarépa-lekvárig mindent, nagyban vásárolván valamely kertészetben, vagy kora reggel a Dunánál.

Mind e befektetés butorban, élelmi szerekben mondjuk 2500 koronába kerül; egy évi házbér jó helyen 1000 korona, marad 1500 koronád. A magad és cseléded kosztja kikerül a közösből. Egy négy tagu család ma három tál ételért szivesen fizet havonta 240 koronát, (hiszen a megtakaritott

szakácsné maga kitesz 100 koronát), ha csak hat családot, azaz 20—24 embert látsz el ebéddel, van havonta 1440 koronád, tiz hónapot számitva 14400 koronád egy évre!

Még a mai drága világban is, ha okosan vásároltál és hetenként csak kétszer adsz hust, kihozod átlag 30 – 33 koronából egy napi főzésed. Ez 310 nap = 10230 korona, marad tehát ebédkosztodon kivül egy évre kb. 4650 koronád, amiből bőven kitelik lakás, fűtés, világitás, cselédbér, ruházkodás:

Lakás	1000 K
Cselédbér	240 „
Fűtés, világitás...	380 „
Két havi koszt...	400 „
Ruházat...	300 „
Vegyes: adó, orvos, közlekedés stb.... ...	800 „
	3120 K

Sőt marad tartaléktőkének 1500 korona.

És dolgoztál érette napi 4—5 órát! Tetézheted jövedelmedet, ha ugyan-e családoknak, akik megtanulták ismerni becsületes munkád, vállalod a nyári befőzést, lakásuk gondozását a szünidő alatt, állatkáik, virágaik stb. ápolását és az őszi nagy takaritást.

Válaszodat érdeklődéssel várja szerető

Eszter néned.

*

III.

Özv. dr. Nagy Árpádné levele özv. Fábián Endrénéhez.

Drága Eszti néném, te bölcs, te jó! Micsoda örömed lenne, ha lelkembe pillanthatnál! Amit mama vigasztaló szavai, apa korholása, nővérem apró figyelmei csak nagyobbra növeltek, vigasztalan bánatomnak a te szavaid adtak glóriát. Igen, igazad van! Quand mème! Folytatom a küzdelmet az ő fegyverével és harcolván harcomat a nehéz élettel, szolgálok szegény, földig sujtott hazámnak!

Ne hidd, hogy elhatározásom könnyü volt. Nekem igen, mert én a magam csendes otthonát, az önálló munkakört láttam és szerettem meg tervedben, de szüleim- és nővéremmel kemény harcot kellett vivnom? Mit mond a világ? Hála

Istennek, az 5000 korona kérdését elég könnyü volt megoldani. Apa biztositotta minden leányát férjhezmenés esetére 5000 koronáig és most hajlandó azt nekem kelengye gyanánt ideadni. Én hát keresek novemberre lakást és Isten segedelmével november 15-dikére megnyitom a *Háborus Konyhámat.*

Emlékezel Vargáékra? Ott is sok a lány és kevés a jövedelem. Annus szegény hadi mennyasszony, szeretne keresni, de nincs semmiféle oklevele; vajjon néki nem tudnál tanácsot? Ügyes, gyors kezü gazdaasszony és nagy kedve volna ilyen munkára; szeretné a kelengyéjét összerakni, hogy mire a háboru véget ér és vőlegénye ujra elfoglalhatja könyvelői állását, együtt legyen mindene.

Hálás szeretettel ölel az életnek ujra visszaadott

Juliád.

IV.

Özv. Fábián Endréné levele özv. Nagy Árpádnéhoz.

Kedves Hugom! Üdvözöld nevemben a derék Annust és mondd meg néki, hogy szeretném benne megszemélyesiteni ama pompás gondolatot, amelynek *Diantha-vállalat* nevét adom. Miért e különös elnevezés? Nem a magam ötlete, amerikai asszonyé* az uttörő érdeme. Az ő inditványában látom megszületni az uj háztartást, ez fogja a cselédbajok okozta háztartási csődöt elkerülni.

Perkins Gilman asszony leirja, hogy Diantha elszegényedett uri család gyermeke, aki éppen ugy esengett állás után, aztán éppen olyan nehezen élt meg elnyert „biztos állása" jövedelméből, mintha nem Kaliforniában, de teszem Nagyváradon élne. Menyasszony az Istenadta, de se ő, se vőlegénye nem birnak zöldágra vergődni. Végre is szakit előitélettel, szülői aggodalommal, vőlegényi féltékenységgel és otthagyva a biztos állást, elmegy Kalifornia másik végébe és beáll cselédnek.

Visz magával ajánló levelet és a sok cselédet kereső hirdetés közül kikeresi egy női épitész ajánlatát és bemutatkozik. Megtetszenek egymásnak, csak akkor hül el az urnő, amikor Diantha csaknem mégegyszer akkora bért kiván, mint elődje. Megmondja azonban, hogy ő magasabb képzettségü

* Perkins Gillman Sarolta : What Diantha did?

nő, aki öntudatosan, becsületes munkával dolgozik, vállalja nemcsak a parancsolt munkát, hanem az egész ház karbantartását. Az urnő belátja annak előnyét és megkötik egy esztendőre a szerződést.

Soha nem ismert boldog és nyugodalmas napok virradnak az urnőre; játszva megkeresi hivatásbeli munkájával az uj cseléd fizetési többletét és tisztelettel adózik a finom megjelenésü leánynak, aki a durva munkától sem irtózik, de ugy intézi tennivalóit, oly beosztással, idő és munkakiméléssel, hogy kevesebb erőfogyasztással többet produkál müveletlen társainál.

Diantha pedig halad kitüzött célja felé. Eleinte halálosan fáradt, aztán izmai, inai megedződnek, kiismeri minden munka fortélyát és erre titkos terve érdekében szüksége is van. Piacon, bevásárlás közben megismerkedik cselédtársaival és meghivja őket magához vasárnap délutánra teára. Asszonyával szemben ezt már eleve kikötötte, valamint azt is, hogy a magavásárolta teája és hozzávalójából megvendégelhesse társnőit. Asszonya, aki napról-napra ámulóbb szemmel nézi a fölényes „cselédet", mindent megengedett neki, csakhogy minél hosszabb időre biztositsa magának háza jótékony tündérét.

Az esztendő elteltével Diantha eltávozott. Hiába volt minden marasztalás. Most már levetette álarcát, megmondta kicsoda és mik a céljai és felhivta volt asszonyát, legyen előfizetője amaz uj vállalatnak, amelyet ő alapit.

Diantha-vállalat. Háztartási Alkalmazottak Otthona órabérleti rendszerrel.

Megnyitotta a *„Háztartási Alkalmazottak Otthonát"*, miután előbb volt társnői közül kiválasztotta a legügyesebb tiz leányt és megnyerte az „Órabérlet" rendszerének. Hirdetést tett közé, nyomtatott kártyákat küldött szét (reklám nélkül nem vergődhet semmiféle üzlet zöld ágra, ezt jegyezd meg és add tovább hugom), pontos felsorolásával, hogy milyen munkának mennyi az óradija? Elment az érdeklődőkhöz, megszemlélte a lakást, tekintetbe vette a család számát, életkorát és megcsinálta a költségvetést:

— Takaritás, ruhatisztitás reggel ½7—10 óráig a családtagok és szobák számához arányitva 30—40 K. Bevásárlás és ebédfőzés 10—2-ig havi 60 K. Esti munka: Mosogatás, hidegvacsora előkészitése és betálalása, a lakás éjjeli elő-

készitése 2—2 órai munkával 20 K havonta. És aszerint jelentek meg fürge szobalányai, perfekt szakácsnői és mint jól olajozott gép forgott simán és gyorsan a háztartás kereke Micsoda keletje volna egy ilyen Diantha-vállalatnak Budapesten egy ügyes, hozzáértő nő kezében! Már látom a tiszta, gondozott külsejü, csinos egyenruháju leányokat, amint fürge léptekkel sietnek egyik munkájukból a másikba. Délután kettőtől négyig mindnyája az Otthonban étkezik és pihen. Aztán ujra munkába indulnak, de az est 8 órától fogva az övék. Övék, hogy emberi életet élhessenek, olvassanak, ruháikat rendben tartsák, szórakozzanak és erőiket kiméljék.

Az Otthonban fizetnek ellátásukért, van kelengyepénztáruk és részesei a tiszta jövedelem egy hányadának.

Bejáró ebédfőzőnő.

A Te Annus barátnődnek azt ajánlanám, járjon egyelőre házakhoz takaritani és ebédet főzni. Vagy vállaljon két ebédfőzést: egyiket 9—12-ig, a másikat 12—½3-ig, bevásárolván reggel 9-ig mindkét konyha számára. Ha foglalkozik a mai háborus konyha finomabb vegetár-étrendjével, megkeres havonta legalább 100 koronát és délutánja szabad.

Ha én fiatalabb volnék és jobb erőben, én még tovább fejleszteném Diantha-vállalatomat. Én értékesiteném a Háztartási Alkalmazottak konyháját és kifőzést is rendeznék be. Olyan kifőzést, amely házhoz szállitja motorbiciklin arra készitett lapos födelü, bélelt, tehát rossz hővezetőjü kosarakban a csinosan tálalt ebédet. Kihordván a kosarakat, visszautban mindjárt haza is szállitja az Otthonba az egész ebédlőkészletet, ilyenformán felmenti a kenyérkereső háziasszonyt minden nagyobb háztartási munkától. A Diantha-vállalat végzi persze szabott árak mellett a nagy takaritást, befőzést, mosást és vasalást, szállitja a vendéglátás gazdagabb fogásu ebédjét, vacsoráját vagy ötórai teáját. — Egyszóval olyan magyar vállalatban szeretném megvalósitani a kaliforniai eszmét, amely szolid árak mellett nélkülözhetetlen segitője legyen a középosztály minden kenyérkereső asszonyának, egyben magasabb iskolája a cselédosztálynak — — —

Arisztokrata háziasszonyaink gyakorta panaszkodnak, hogy jobb meggyőződésük ellenére kénytelenek házukban német személyzetet tartani, mert nincs alkalmas magyar anyag. Miért nincs? Azért nincs, mert mig a német tanitó,

hivatalnok, főerdész, gazdasági tisztviselő leánya a polgári iskolák elvégzése és egy-egy évi háztartási és varrótanfolyam után szivesen megy főuri házakba szobaleánynak, addig ilyesmiről a magyar középosztály anyái és leányai hallani sem akarnak.

Főuri komorna, házvezetőnő, szakácsnő.

Az a német leányka pedig becsülettel és szigoru kötelességtudással végezvén kiszabott munkáját, pár év alatt komornának lép elő, vagy házvezetőnő lesz; hordja vállain a nagyuri házvezetés ezer gondját, felügyelője fehérnemünek, ezüstnek, szobáknak, pincének, szóval egy nagyszámu személyzetnek; van tehát szép hatásköre, urasági ellátása, szép szobája, bőséges fizetése és gondtalan nyugodt jövője, mert a megbizhatóság a legélesebben világító reklám. Azt sem birom érteni, hogy özvegységre jutott uri asszonyaink és felnőtt leányaink, ha jól értik a főzést, miért irtóznak ugy a szakácsmesterségtől? Elkuporognak inkább egy nagyvárosi sötét udvari lakásban, beülnek valamely üzlet sötét udvari helyiségébe, hogy pár év alatt tönkremenjen egészségük, csakhogy megóvják a dekorumot, az „urihölgy“ pozicióját. Ezzel ellentétben egy főuri szakácsnő, ha becsületesnek és kötelességtudónak bizonyult, szinte korlátlan hatalommal uralkodik meglehetős számu személyzet fölött (konyhalányok, hetes, tejkezelők), övé a kamra, a tejesház, a konyhakert, a gyümölcsös; urasági ellátása van és legalább 120—150 K jövedelme, amit csaknem egészében félretehet.

Fürdői penzió.

Az én Diantha-vállalatomban nyerhetnének továbbá kiképzést ama hölgyek, akik pl. *fürdőhelyeken penziót* akarnának alapitani. Miért oly kevéssé látogatottak a magyar fürdőhelyek? Főleg azért, mert egy vendéglős rablóhajlamainak vannak a vendégek kiszolgáltatva és az asszonyfajta nem szokván meg a vendéglői árakat, inkább koplal, minthogy a drága porciókat fizesse és reggeltől estig kezében legyen borravalóosztásra a pénztárca. Egy ilyen fürdőpenzióhoz (megint csak az olcsóbbra gondolok) ugy fognék, hogy kibérelnék egy butorozott villát és már beköltöznék május elején. Előkésziteném a szobákat, beszerezném a környékből az eleségnemüt, szerződést kötnék a szállitókkal, igyekeznék egy konyhakertecskét is művelés alá venni, mert nagy segitség és nagy előny a friss vetemény; egészen más íze van annak

és vegetárkonyhánál ez főkövetelmény. Nem feledkeznék meg oly háziállatokról sem, amelyek a konyhahulladékot fogják megenni. Kacsa, csirke mindenre kapható, persze malac még inkább, bár a fürdő területén tilos lesz tartása, de ott van helyette a házinyúl. Junius elején már szállong a fürdővendégek betegebbje, ugy, hogy négy hónapi idényre számithatunk.

Ha szabad a választás, ugy a Balatont, Quarnero-t vagy a Tátra déli lejtőjét választanám, akkor a tizenkét hónapból legalább nyolc hónapon át virágzana üzletem, mert a téli napkeresés áldásos divatját éljük és a nyári üdülés után, amely pl. a Balaton mellett elhuzódik októberig, karácsonykor ujra kezdődik a levegő és nap után való vándorlás.

Vidéki városokban penzió.

Vidéki városokban dús aratást kinál egyáltalában a *penzió-rendszer* meghonositása. Maga a főváros már megtelt, de ott vannak a vidéki városok. Nem ugyan utazó nők számára, hiszen a mi nőink csak akkor utaznak vidéki városba, ha atyafilátogatóba mennek, de a kisebb jövedelmü nyugdijas özvegyek, agglegények, fiatal hivatalnokok, tanitónők, tisztviselők számára. Éppen ilyen jövedelmező volna a *fővárosmenti nyaralótelepeken modern kifőzés* a háborus konyha finomabb menüivel és *olcsó családi penzió.* — Azt lehet ellene vetni, hogy rövid 2—3 hónap alatt „olcsó" jelző mellett nem lehet egy évi jövedelmet megkeresni. Persze, hogy nem lehet és rablógazdaság volna, ha megtörténne. De hiszen itt vannak a kombinációk a további 9—10 hónapra.

Fővárosmenti nyaralótelepeken Modern Kifőzés.

Nyaralótelepeken olcsó családi penzió kombinációkkal.

A *modern kifőzést* kombinálnám baromfikeltetéssel, amely körülbelül junius közepéig ad csak munkát, mert nem nevelném csirkéimet, hanem tovább adnám mindazt, ami konyhám hússzükségletét felülmulja. Kombinálnám lúdtöméssel, amely ősszel kezdődik és pár disznó hizlalásával, amelyek a nyári kifőzés ideje alatt jóformán semmibe sem kerültek. A házinyúl tenyésztésnek is el kell előbb-utóbb terjedni, hiszen egy valamire való kertecske ellátja már ingyen eleséggel a nyúlketrecet és húsa számottévő tényező a mai sovány világban.

Faluhelyen olcsó leánypenzió, kötelező kertészkedéssel.

Nagyon jól beválna nem fürdőhelyen, hanem egészséges faluban *olcsó leánypensió kötelelező kertészkedéssel.* Ugy értem a dolgot, hogy elvégezvén a 195-ik lapon felsorolt kertészeti és gazdasági intézetek valamelyikét, kibérelnék vagy

vásárolnék kerti művelésre alkalmas pár holdnyi telket. Megindítanám konyhakertészetem, nyomtatott kártyákat küldöznék széjjel, amelyekben közzétenném, hogy az ellátás dija havi 70—80—90 K, adom érte ezt és azt, viszont vendégem kötelezi magát délelőtt és délután 3—3 órai kerti munkára. Egy ilyen leánypenziónak felbecsülhetetlen haszna volna mindkét félre. A fejlődő korban rendszerint sápkóros, vézna, vérszegény nagyvárosi leányok hasznos és érdekes foglalkozásuk révén legalább 6 órát mozognának a szabadban, vérük felpezsdülne, a jövő anyái egészségesebb nemzedék hordozói lehetnének. Viszont a tulajdonos termését frissen vagy aszalva közvetitő nélkül, tehát a legmagasabb áron értékesiti asztalánál vagy a leányok családjainál, akik állandó vevői lesznek és ingyen munkaerőhöz jut.

A közhivatalnokok, a fixfizetésüek szomoru sorsát tárgyalja a napi sajtó, segiteni akarnak rajta kormány, magánvállalatok és előbb-utóbb rá fognak jönni, hogy olcsó és jó kosztadással segithetnek legradikálisabban. Legyen *menzája* minden nagyobb hivatalnak! Kerül rá konyhahelyiség miniszteriumok, bankok, vállalatok palotáiban és engedtessék át főzetéből ne csak az ott étkező nőtleneknek, de szállitsák házhoz a nősöknek is. Mennyi megfelelő állás nyilnék az ilyen menzák vezetésében intelligens gazdasszonyainknak! Ime a főzőkanál hány megélhetési forrás varázsvesszeje, ha kezelője alapos és becsületes munkát ad! Ezzel megint visszatértem kiindulásom pontjához és fogod, Kedves Hugom, még sokszor hallani, mert ez lesz titka minden sikereiteknek.

Hivatalok menzájának vezetője.

Induljatok hát neki, Ti úttörői a modern női munkának; bár kerülne minden mesgyére egy-egy vállalkozó szellemü bátor leányunk, milyen egészséges, bizó lelkület áradna szét ebben a fülledt, csüggeteg asszonyvilágban és mennyivel emelnők hazánk közgazdasági nivóját, ha az üzleti világba belevinnők a magunk uri, disztingvált föllépését és becsületes egyeneslelküségét.

Eddig csak külföldön találkoztunk művelt dámákkal, akik üzletet, penziót vezettek, akik farmerkedtek és kertészetet, baromfitenyészetet üztek és amellett megőrizték társaságbeli poziciójukat. Virradjon fel e tiszteletreméltó tipus napja Magyarországon is! Ha most bele nem állunk, helyet

nem szoritunk magunknak az élet versenyében — akkor mindörökre félre löknek, mint alsóbbrendü népfaj alsóbb rendü asszonyát.

Tehát előre édes hugom, mindig kész segitségedre öreg

Eszti néném.

V.

Brenner János levele özv. Fábián Endrénéhez.

Varga Annus vőlegénye vagyok, Asszonyom, itt szolgálom a volhyniai lövészárokban a hazát és a hosszu-hosszu, ébren, figyelőben töltött éjeken sokat gondolkodtam nemcsak a magam jövőjén, hanem szeretett hazám várható sorsán. Szepességi német származásu vagyok, ebből az is következik, hogy minden szerelmes érzésem mellett megfontoltam, kit válasszak életpáromnak. Nyugodt bizalommal teszem majdan családi tüzhelyem őrizőjévé Varga Annust, mert benne látom a magyar asszony minden értékeit. Gyors felfogásu és gyors munkáju, vidám kedvü, afféle tüzről pattant magyar leány, akinek csak egy hibáját ismertem, az álszégyent, a családi hagyományok, a nemesi előnév rabszolgáját. Ez sem az ő hibája, inkább az anyja nevelése, aki az elpusztult magyar gentry egyik legtipikusabb képviselője annak minden hibáival erényei nélkül.

El birja-e hát gondolni asszonyom kimondhatlan meglepetésemet és örömömet, mikor menyasszonyom, kis- és nagy jeromosi Varga Anna, azt irja legutolsó levelében, hogy ő havonta 100 koronát keres azzal, hogy egy öreg, beteges házaspárnak megfőzi az ebédjét 9—12-ig és egy másik családnál főz 12—3-ig. És milyen nagyon dédelgetik, megbecsülik, csodálják vállalkozását és biztatják, csak folytassa, segitségére lesznek mindenben. Aztán irja Annusom, hogy a vállalkozás érdeme nem az övé, hanem Öné, asszonyom, és küldi levele másolatát, amelyet a szegény fiatal özvegynek, Nagy Árpádnénak irt. És kérdi tőlem, mit szólanék hozzá, ha egybekelésünk után ő olyasféle Diantha-vállalatot inditana?

Mondhatom Asszonyom, soha levél még nem foglalkoztatott ugy! Valósággal korszakos befolyásunak kell tartanom fellépését, ha sikerül a magyar nőt amaz erőteljesen hangoztatott „*becsületes munkára és makacs kitartásra*“ birnia. És lefoszlatni róla előitéletét a kenyérkereső munka, a kézi munka, az üzlet iránt. Bennünk, magyarországi németekben ez az előitélet mindig idegenkedést szült. Mi azt láttuk odahaza, hogy a szepesi családok apraja-nagyja együtt fárad az üzletben. Legyen az valamely tátraaljai kis fürdő, amelyet az épitész apa megépit, az anya gazdasszonykodik, házilag kezelvén a konyhát, a doktor fiu fürdőorvosa. Az egyik férjhez ment leány áll a kertészet élén, a második ellenőrzi a szobák tisztaságát, a harmadik vezeti a fürdőirodát, a postát és árulja a fürdői emléktárgyakat és megmarad amellett uri hölgynek, egy törvényszéki biró tisztelt feleségének.

Gyülölöm a hozományvadász férfiakat, de meg tudom érteni az olyan házasulandókat, akik fiatalon akarván családot alapitani, inkább közelednek az olyan leányokhoz, akik hozzájárulnak a kenyérhez. Nemcsak azért, mert kettő többet kereshet, mint egy, hanem azért is, mert az állandó, komoly figyelemmel végzett munka fegyelmez. Nem ad tért asszonyi szeszélynek, leküzdi a muló rosszullétet, pontosságra nevel és komolyabb gondolkozásra késztet.

Természetes dolog, hogy az ilyen elfoglalt asszony háztartása más alapon épül, mint a csupán gazdaasszonykodó feleségé. Viszont nem búsulok csöppet sem a modern, egyszerüsitett, mondjuk üzemszerü háztartás virradatán, mert egész sorozatát a női kenyérkeresetnek hozza magával. Ezeket ismertette ön asszonyom olyan szemléltetően, olyan megkedveltetően, hiszem, hogy sokaknak adott vele inditást. Hogy első sorban Annusomnak és nekem mily nagy jót tett vele, megitélheti abból, hogy mától kezdve hadnagyi fizetésemet az utolsó fillérig (hiszen a lövészárokban nincs mire költeni) takarékkönyvbe fektetem, melynek cime lesz: „Alap a Diantha-vállalatra!“

Mély tisztelettel maradtam

őszinte hive
Brenner János.

II. GAZDASÁGI MUNKAKÖR.

Motto: Nemesfaju zöldségnek és gyümölcsnek ezután nagyobb keletje lesz a közélelmezésben, mint az eleddig sok hússal, sok zsirral dolgozó magyar konyhának.

VI.

Mérey Ferencné levele özv. Fábián Endréhez.

Özv. Nagy Árpádné *Háborus Kifőzés* kártyáját megláttam egyik barátnőm iróasztalán és ujszerüségétől meglepődve, (no meg szakácsnéválságtól gyötörve), elmentem a hirdetett helyre. Az ajtót takaros, mosolygós cselédleány nyitotta ki és az előszobából furcsa kis ebédlőbe vezetett. Középen fehérre sikált konyhaasztal háziszőttes teritővel, a falak mellett befőttes polcok, ingerlően csalogató tömött sorokkal és az egyik sarokban iróasztal előtt gondolatokba merülten szép fiatal nő mély gyászban. Mindez ugy elütött az eddig ismert kifőzések zsirtól terhes levegőjü, izzadtan futkározó, a falatnyi konyhába fulladásig tolongó ételhordók milieujétől, hogy a tétova vágy határozott szándékká érlelődött bennem:

— Nem töltöd tovább idődet szakácsnékereséssel, innen fogod a kosztot hordatni. És fizetsz inkább többet, csak hozzák helyedbe — gondoltam magamban.

Megbeszéltük tehát Nagy Árpádnéval, hogy kapok naponta négy személyre szóló ebédet, hetenként kétszer húsételt, a többi napokon finom főzeléket feltéttel, levest és tésztát. Fizetek ezért 240 koronát, de szivesen megadnék 250-et, ha helyembe küldené.

— Ez az, ez az asszonyom — felelt élénken a fiatal asszony — ami oly mély gondolkodásra késztetett. Többi hölgyeim is ezt emlegetik és most dolgozom megoldásán. Kellenének lapos, fedeles fonott kosarak, arra való rekeszekkel. Kellenének csinos, jól záródó fedeles tálak. Kellene egy oly bicikli vagy motorcikli, amelyben 5—6 ilyen kosár elférne és kellene egy erős leány, aki ezt elbirná hajtani. Szóval be kellene fektetnem legalább 7—800 koronát és nem merem!

— Nézze asszonyom, ha mindnyájan 15—15 koronával többet fizetünk, az havonta 90 korona. Nyolc hónap alatt kifizeti magát a befektetés. Önnek is kellemesebb, ha nyugodt rendben, csinosan tálalhatja, mintha nyakán trécsel a cseléd-had. És nekünk, kényes igényüeknek, jobban izlik az ebéd, ha kellő melegében, szép tálakban csillog elénk. Én a magam részéről szivesen lefizetem előre az egész havi ebédet, ha ezzel elősegithetem tervét.

E bizalomra a fiatal asszony is fölmelegedett, bánatos szeme fölcsillant és benső kedvteléssel mutogatta meg kis birodalmát, amelynél kedvesebb, egyszerüsége dacára izlésesebb fészket nem láttam.

— Ugyan, hogy jött erre a pompás gondolatra? — kérdeztem azután. Ekkor hallottam először az Ön nevét asszonyom, de tudom, hogy nem utoljára. Meg is fogadtam, hogy Ön elé viszem anyai gondjaimat, bizonyára fog rájuk irt tudni. Földbirtokos a férjem tul a Dunán. Fiam nincs, de van három serdülő leányom, akiknek neveltetéseért lakunk télen Budapesten, bár igen-igen nagy áldozatunkba kerül. A két idősebb leánykám az idén végzi a felső leányiskola negyedik osztályát, nem tudom, mit kezdjek velük. Egyetemre készitsem-e őket elő, beirassam a tanitónőképzőbe, járjon-e az egyik a nőipariskolába, mert ügyes a kézimunkában? A másik szeret zongorázni, kiképeztessem tán a zenében? Nem birom magam egyikre sem elhatározni, de az tisztán áll előttem, hogy kenyérpályát kell nekik adnom, mert manapság a férjhezmenés nem jövő, és viszont három gazdát idegen intézővel az a birtok nem képes eltartani.

Szives válaszát előre köszöni tisztelő hive

Mérey Ferencné.

*

VII.

Özv. Fábián Endréné levele Mérey Ferencnéhez.

Nagyon, nagyon köszönöm bizalmát asszonyom. Önökre, éppen önökre volt szükségem. Régen kerestem olyan felvilágosodott magyar földesasszonyt, aki az uttörő nehéz munkáját vállalná. Külföldön nyitva a gazdasági pálya a nőknek.

Angliában pl. Lady Warwick nyitott warwickshirei-i birtokán 35 acrenyi belsőségen egy mezőgazdasági kollégiumot fiatal uri leányoknak, ahol mérsékelt évi dijért kiképezik őket kertészet-, tejgazdaság-, baromfitenyészet- és méhészetben. A tanfolyam végeztével oklevelet kapnak és rendesen még pár gyakorlati évet töltenek nagy kertészüzemekben vagy gazdaságokban, mig a maguk vállalkozására elég érettek. Ez csak egy példa, de mondhatnék százat, mert a művelt nyugaton se szere, se száma a női gazdasági és kertészeti képzőknek, mig nálunk, az agrár Magyarországban, az áldott talaju Kánaánban a nők elől el volt eddig zárva ez a legnőiesebb pálya. De tágulnak már az eresztékek, maholnap kinyilnak a sorompók és ugy-e asszonyom, a szüz talaj igéri mindig a legtöbb termést!?

Posen tartományban egy telepitvényen (a német mindig telepit, mindig parcelláz, mert a nemzet minden családját a maga fedele alatt szeretné látni) nagyon rosszul állottak a dolgok. A férfiak ipari munkáját fölemésztette a család, az asszonyok sehogy sem tudtak odahaza gazdálkodni és oly nagyok voltak a törlesztési hátralékok, hogy már-már licitációra gondoltak az illetékes körök. Utolsó kisérletképpen egy gazdasági tanitónőt küldtek közibük, és ez az egyszerü nő csodát mivelt. Bevezette szegény tudatlan testvéreit az okszerü háztartás, kertészet, baromfitenyésztés titkaiba, ugy hogy 1/2 holdas parcelláik jövedelméből nagyszerüen felvirágoztatták településüket. A hátralékok rég letörlesztve, Zabikovo mintatelep hirére vergődött, elannyira, hogy a német császárné is látogatásával tüntette ki a gazdasági tanitónőt. Természetesen értékesitő szövetkezet utján gyüjtötte össze a termesztményeket és továbbitotta a nagyvárosba, magának a forgalom 1%-át kötvén ki munkadij gyanánt.

Berlin mellett 5 holdas parcellákon folytatták a telepitést, mikor megjelent a bizottság előtt egy 20—24 éves zsidóleány, hogy ő is kér egy parcellát. Családos földmives vagy ipari munkások lévén rendes kérelmezőik, nem igen akartak megbarátkozni egy fiatal nő településével, de a leány csak erősködött, nyakukra járt, kinálta a pénzét, végre is ki kellett számára utalni az 5 holdnyi földet. Most a zsidóleány 5 holdja egyik nevezetessége a környéknek, tanitvá-

nyokat nevel és fényes jövedelmeket mutat föl. Két holdnyi sóskavetésről másfél mázsa sóskát szállitott a berlini vásárcsarnokba, két holdnyi spárgaföldje és 1 holdnyi földieperjével iránytadó nagyszállitó e cikkekben.

Az Istenért, ne adja a leányait egyetemre! Zsákutca az és egyben labyrinth. Labyrinthje az egészségnek, amelyet onnan alig-alig hoz ki a benne öt évig bolyongó, és zsákutca, bármily hosszu is, mert nem vezet kenyérpályára. Tudok egyetemet végzett nőket, akik éppen ugy szaladgálnak hiába a legszárazabb kenyérhéj után, mint a tanitónők, vagy óvónők vagy gépirónők töméntelen hada. És ne adja tanitónőképzőbe sem. Hiszen a legilletékesebb tényezők egyike, Bárczy polgármester jelentette ki ezelőtt tizenegy évvel, mint a főváros tanügyi tanácsnoka, hogy ha harminc évre bezárnák valamennyi tanitónőképzőt, akkor sem volna hiány női tanerőkben.

Zenére, énekre, művészetre csak akkor képeztetnék valakit, ha ellenállhatlan, leküzdhetlen hajlam sugároznék ki belőle. Akkor sokra viszi és nem fárad ki, hiszen szárnya van! De csiga módjára mászni fölfelé, saját verejtékével csinálni meg az utját, — látta már asszonyom ama vérszegény, ideges, fonnyadt fiatal nőket, akik a művészet fele utján elmaradván, lecke után szaladgálnak?

Az Ön leányait a *gazdaság* országutjára terelném. Nem kell mind a háromnak egymás mellett haladni az egész életen. Kerül ott sok stáció, mindegyik azon áll meg, amelyre legtöbb hajlamot érez. A negyedik felső osztály után beadnám őket valamely női gazdasági iskolába,* annak végeztével egy évre valamely németországi továbbképzőbe és ha kikerülnek, akkor nyitva áll előttük a leggyönyörübb jövő.

* **Női kertészeti tanfolyam Gödöllőn.** A földm. min. 1913-ban megnyitotta a kertészeti életpályát a nők számára azáltal, hogy a gödöllői állami kertészképző intézetbe államsegélyes felsőbb leányiskolát végzett leányokat vett föl *kertésznövendéknek*. A nőkertészek képzése három évre terjed, melynek végeztével a növendékek bizonyitványt kapnak és *segédkertészekké* avatják őket. A tanfolyamot végzett növendékekből lehetnek azután kertészek, háztartásvezetők, baromfitenyésztési és méhészeti kezelők. Földet bérelhetnek kertészeti célokra és *államsegélyre is számithatnak*. Minthogy a földmivelési miniszteriumnak magasabb képesitésü nőkertészekre is szüksége van, azért a kertészképző intelligensebb növendékei közül a legalkalmasabbakat valamely magasabbfoku kertészeti tanintézetben kiképezteti, aminek elvégzése után tanitónőképzők, kertészeti és gazdasági iskolákban, sőt magában a miniszteriumban is szakfelügyelőül, szakelőadóul alkalmazza, amely minőségükben elérhetik a VIII. fizetési osztályt.

Fővárosi női kertészeti és gazdasági iskola (VII. Egressy-ut 71.) három évfolyammal Előfeltétel négy polgári osztály. Minden szakcsoportba 15 növendéket vesznek föl. Beiratás

Nézze asszonyom, egy miniszteri tanácsos mondta előttem a következő szavakat:

— Hihetetlen vaksággal vannak a magyar szülők megverve. Mindnyája a tulterhelt pályákra tereli gyermekét, ami pedig kézen kinálkozik, azt eltolja magától. Tudja-e, ha ma tömegesen irányitanák a leányokat a belső gazdaság, a kertészet és baromfitenyésztés megtanulására, *husz év alatt sem fedezik azt a szükségletet, amely Magyarországnak képzett nőkben fog kelleni.* Itt vannak a Fiatalkoruak javitóintézetei, a Vándor háztartási és gazdasági tanfolyamok, a Leányismétlő-iskolák gazdasági alapon, a tejszövetkezetek, a gyümölcsértékesitő és konyhakertészeti telepek, ezek mind gazdaságilag képzett nőkre várnak.

Gazdasági és ismétlő iskolák tanitónői.

Vándor háztartási és gazdasági tanfolyamok tanitónői.

A gazdatársadalom egy vezető egyénisége igy nyilatkozott:

— Nemrégiben járt nálunk (Gazdaszövetség) egy vidéki földbirtokosnő, javakorbeli özvegy és a következő kérelmét adta elő, amelyet sajnos nem teljesithettünk: Adjanak Önök nekem gazdasági iskolát végzett nőt, aki ért a gazdasági könyvvitelhez. Magam kezelem a birtokom, arra még nem vagyok elég öreg, hogy valami fiatal embert vegyek magam mellé titkárnak, de a *gazdasághoz értő női titkárnak* nagy hasznát venném.

Gazdasági titkárnő, számvevőnő.

Egy nagy dunántuli uradalom főintézője pedig kereken kijelentette, hogy gazdasági iskolát végzett nőknek szivesen megnyitják a *gazdasági számvevői munkakört,* mert a nő pontosabb, józanabb, nem költekező, de szobához kötött munkáját nyugodtabban végző, mint a férfi számvevő, aki mindig kifelé gravitál.

---

20 K, évi tandij 100 K. Vidéki leányok elhelyezése és minden egyéb tudnivalók felől az igazgatóság ad fölvilágositást.

Női gazdasági tanintézet Kassán az Orsolya-rendi apácák vezetése alatt. Két éves tanfolyam négy polgári osztály elvégzése után. Beiratás 10 K, tandij 100 K; eszközök használata évi 15 K. Internátusi költség évi 625 K. A második évfolyam végzése után képesitő vizsgára lehet jelentkezni, amelynek sikeres letélele *női gazdasági oklevél elnyerésével jár.*

Amizoni Budapesti Orsz. Magyar Nőnevelő Intézet. Három évfolyamra felvétetnek négy polgárit végzett növendékek. Évi tartásdij 700 K, beigazolt vagyontalanság esetén 600 K. Bejáró növendékek, akik egyszersmind fél bennlakók, évi 300 K-t fizetnek.

Női gazdasági iskola Aszódon. A bányai ág. ev. egyházkerület aszódi leánynevelő-intézetében *női gazdasági tanfolyamot* tart fenn. Beirás 10 K, évi internátusi dij, beleértve a tandijat is, reformátusoknak 600 K, (lelkészek és tanitók leányainak 500 K), más vallásuaknak 700 K.

Hozzátehetem e nyomatékos kijelentésekhez, hogy a legnagyobb könnyüséggel 13 olyan életpályát sorolhatok fel Önnek, amely a gazdasági tudás révén nyujtja leányainknak a legegészségesebb kenyeret.

Itt van mindjárt elsőnek az Önök esete. Saját kijelentése szerint a birtokuk nem birna három birtokostársat idegen intézővel eltartani. De ha a három társ közül egyik képzett gazda, aki maga intéz és ügyel, akkor ugy-e meg van oldva a kérdés. Akár haszonbérbe veszi testvéreitől és viszont azok fizetnek neki lakásért és ellátásért, akár közös kasszára megy, az ő szaktudása dijaztatik, a gazdasági iskolát végzett testvér fényesen megélhet. A másik kettő sem fogja bizonyára ölbetenni kezét. Egyik baromfitenyésztésre adja magát és abból szerez magának csinos összeget; a másik kertészettel foglalkozik.

Baromfitenyésztés.

A baromfitenyésztés a legjövedelmezőbb foglalkozások egyike. Helyes kezelés mellett a befektetett tőke 100%-át is meghozhatja, de helytelen kezelés mellett persze rá is lehet fizetni. Egy tyúk általában 5 korona jövedelmet hoz, 30 tyuk annyit hoz, mint egy jófajtáju fejőstehén és e mellett sokkal kisebb befektetést igényel.

Aki nagyban akarja üzni, annak okvetlenül költőgépet kell beszereznie, amelyet a kormány igen előnyös feltételek mellett osztogat. Legnagyobb haszna van a korai csirkének és a téli tojásnak. Ámde a természetes keltetésnél ahhoz vagyunk kötve, hogy mikor kerül jó kotlónk. És mig 400 tojás kikeltéséhez legalább 20 kotlóra van szükségünk, amelyek persze nem egyszerre keltenek, tehát vége-hossza nincs a velük való babrának, addig költőgépünk egyszerre oldja meg a feladatot. A korai csirkéből nevelhetjük az u. n. hamburgi csirkét, a korai rántani való csirkéket, amelyek 6 hetes korukban 1/2 kg. sulyt érnek el. E hizlalási mód a következő. Első nap nem kapnak a csirkék semmit. Második nap édes tejet és száraz darát. A harmadik naptól kezdődik a hizlaló eleség etetése: rostálatlan árpaliszt, amelyet lefölözött aludttejjel kásaszerü tésztává gyúrunk. A második héttől kezdve a hizlaló eleséghez naponta egyszer főtt és apróra vágott folyami halat pikkelyestől, fejenkint 20 grammot adunk, amely a hatodik hétig fölmehet 50 grammig. Ahol azonban

ez nem kapható, felnevelhetők a csirkék e nélkül is. Franciaországban nemcsak ludat és kacsát, de csirkét is tömnek és pedig tömőgépekkel.*

Házinyúltenyésztés.

Nem ajánlható eléggé a *házinyúltenyésztés*. mert kevés dologgal, kevés befektetéssel és nagy szaporasága miatt szép jövedelemmel jár. Megeszi a veteményes kert és a konyha hulladékát, az akácgalyak a legkedvesebb csemegéi, a piacról tetézve lehet hazaszállitani a saláta- és káposztahulladékot. A normandiai fajta megnő 4—5, a belga óriási 5—8 kg.-ra és ellik évente 10—12-őt.**

Konyhakertészet.

A kertészetnek két ágazata jöhet egyelőre tekintetbe ama kenyérkereső nők szempontjából, akik önállóan akarnak dolgozni: *konyhakertészet és gyümölcstermelés*. A kizárólagos virágkertészethez nagyobb befektetés és nagyobb üzleti készség szükséges; e helyett inkább az alkalmazott állására pályázhatnak kertészeti iskolát végzett nőink. A konyhakertészet üzhető 4—5 holdas bérleten, amelyhez államsegély is remélhető, az u. n. bolgár kertészet módjára, amikor első és elengedhetlen kellék az öntözés megoldása; vagy üzhető bizonyos szezontermékek kultiválásával, mint a 194-ik lapon emlitett berlini telepes zsidó leány. Vagy közelebbi példát véve, mint a nagykőrösi és kecskeméti saláta, uborka, szegedi paprika és makói hagymatelepek. Jövedelmezőségére elég annyi adatnak, hogy egy német hölgy, aki mint vagyontalan két gyermekes özvegy adta magát konyhakertészetre, 12 német holdnyi telkén évi 6000 márka és a hozzáfüzött baromfitenyésztés révén évi 2000 márka tiszta jövedelmet bir kimutatni.

Gyümölcstermelés.

A gyümölcstermelés akkor lesz igazán jövedelmező, ha nemcsak elvétve egy-egy birtokos vagy kertész, de az egész vidék összefog és nagyobb tömegü, egyenlő minőségü árut bir piacra vetni. Kormányunk minden vidéken, megyebeosztással megállapitotta a nagybani tenyésztésre alkalmas gyümölcsfajtákat. (Az ezekről szóló jegyzéket megtaláljuk Molnár István orsz. gyümölcsészeti biztos „Fatenyésztés“ cimü művében.) A vezető elmének feladata azután egy vagy több bizonyos gyümölcsöt kiválasztani, amely azon a vidéken

---

* *Vinkler János*: Baromfi hizlalás és értékesités (ára 50 fill.). Mesterséges keltetés (ára 50 fill.). Baromfiólak és baromfitenyésztési eszközök (ára 50 fill.).

** L. Andrássovich Géza: Házinyultenyésztés és értékesités cimü könyvét. Ára 2 K.

legjobban diszlik, legjobban megérik és a piacon legjobban értékesithető. Ha mindenki ültet nemcsak szőlejében, de háza körül, dülőutak és országut mentén, szöllője aljában, akkor nincsen lopás. Természetes dolog, hogy a gyümölcsöst éppen ugy kell gondozni, mint más kertet, az értékesitésnél pedig összeszedvén az egész falu termését, a helyes szedéstől, válogatástól csomagolásig és szállitásig számba kell venni a piac követelményeit és aszerint eljárni. Kecskemét csak kajszinbarackból vesz be 1—2 milliót évente, Kőrös pedig a meggyével csinál nagy üzletet. — Ugy a konyhakertészet, mint a gyümölcstermelés elengedhetetlen melléklete a hibás, selejtes, hullott, tulérett termés feldolgozása konzervek, lekvárok vagy aszalás utján. Az Országos Központi Hitelszövetkezet beszerző és értékesitő központja (VIII. Baross-u. 15.) hozott forgalomba egy igen olcsó u. n. dr. Győry-féle háztartási tüzhelyaszalót (ára 22.50 K), amely egy alsó vaskeretü bádogládából és a föléje alkalmazott aszalószekrényből áll. E szekrénynek ki-betolható hat lécezett fiókjába kerül az aszalni való zöldség vagy gyümölcs. Az egész a tüzhelyre állitható, hol 1—2 darab fa lassu égése mellett történik az aszalás.

A háboru után előreláthatólag fel fog lendülni a szövetkezeti eszme. Láttuk most a német példán, hogy a mezőgazdaságilag sokkal sulyosabb helyzetben levő Németország, amely pl. tisztabuzát alig termel sovány talaja és zordonabb éghajlata miatt, tehát tésztalisztje, nincs, és amely áldott televény földünk miatt bennünket „a gazdag magyaroknak“ nevez, még sem szenved ugy a drágaságtól, mint mi. Szüken vannak, de szabott árban jutnak mindenhez. Miért? Mert 26,000 gazdaszövetkezetük nyilvántartotta a termést, a kormány mindig tudta mennyivel rendelkezik, nem volt nehéz arányosan elosztania mindnyájuk számára.

Tejszövetkezetek vezetője.

Nálunk nagy jövője van a falusi *tejszövetkezeteknek*, amely értékesiteni tudja az utolsó csepp tejet is. Ennek vezetője lehet az olyan nő, aki valamely tejgazdasági szakiskolát végez. Magasabb képzettséget egyedül a sárvári tejgazdasági szakiskola ad Magyarországon, de az sajnos, még zárva van a nők előtt.

Tejmunkásnőt képző szakiskola van azonban Nagyszécsényben, ahová 17 évet betöltött, orvosi bizonyitvánnyal

igazolt erős, egészséges testalkatu nőt vesznek fel. A tanfolyam egy esztendő a tanulók száma husz, minden tanuló teljes ingyenes állami ellátást kap, ezért a tanulók kötelesek a tehenészetben s a vaj és sajtgyártásban minden munkát végezni.

A liptói turónak nevezett hamisitvánnyal annyira lerombolták a juhturó hirnevét, hogy bár a Kárpátok legüdébb havasi rétjein legelnek juhaink, egészségét féltő ember joggal számkiüzte konyhájából, és a külföld sem akar már róla tudni.

Havasi termékek feldolgozása.

Milyen missziót teljesitenének amaz uri nők Erdélyben, a Tátra alján, ha lakásuk egy tiszta helyiségét turógyártásra rendeznék be. Persze ott is a becsületes, tiszta munka és a megbizhatóság hozná meg a sikert. Akár magánvevők, akár üzletek győződnek meg az első vételnél a jó áru, becsületes mérték és megfelelő árak felől, örömmel és megnyugvással lesznek állandó vevők.

Természetes dolog, hogy a juhturó feldolgozása csak a tavaszi hónapokra szoritkozik, de ugyane vidéknek vannak más havasi termékei: gomba, szamóca, málna és áfonya, amelyek szétküldése nyers állapotban, még inkább különböző konzervben nagyon szép jövedelmet hoz.

Baromfihizlalás.

Egy másik uri nő vegye kezébe a tejszövetkezetek lefölözött tejének értékesitését *baromfihizlalásra.* Decentralizálva kell azonban kezelni az ügyet, mint a francia példa mutatja. Egyeseknél vannak üzemben a keltetőgépek, mások kotlókkal dolgoznak, ismét mások felnevelik a kikelt csirkéket és ismét mások hizlalják. A vezető uri hölgy házában történik a szortirozás, csomagolás, forgalombahozatal és az egész üzem könyvvitele. Állandóan egyenletes, jó minőségü árujuk hamar hirre kap és messze földről özönlenek a megrendelések. Az üzem további fejlődése hozza magával a közköltségen beszerzett tömőgépet a hozzáértő kezelővel és igy az utolsó napszámos asszony is kihizlalhatja pár ludját és kacsáját, mert csak oda kell vitetni a géphez, amely pár pillanat alatt megtömi. (Winkler János: „Baromfihizlalás és értékesités).

Tojásértékesitő Szövetkezet.

Egy másik telepen vagy bármely faluban missziót teljesitene az olyan uri nő, aki *tojásértékesitő szövetkezetet* alakitana. Összeköttetést keresne egy jóhirü fővárosi tojáskereskedő céggel és azt mondja: Én szállitok neked annyi friss tojást,

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

amennyit csak birok és hogy tudd bármikor, hogy tőlem vannak a küldött tojások, megállapitottam magamnak egy jelet (pl. vágtató ló), ezt bélyegzővel rányomom a tojásra. Mi lesz ennek a következménye? A fővárosi közönség észreveszi, hogy az a tojás, amelyiken a „vágtató ló" bélyegző van, mindig jó, mindig friss, tehát ostromolja a kereskedőt, hogy abból a fajtából akar. Ehhez azonban az kell, hogy az egész falu odahordja a szövetkezetbe, ahol osztályozzák, kicsit kicsihez, nagyot nagyhoz, frisset frisshez, hogy a falu bélyegzőjének becsületet szerezzenek és a különféle minőséget különféle árban adják; aztán szakszerüen csomagolják és szállitsák. (Winkler: Baromfihizlalás és értékesités.)

Szép és jövedelmező munkakör nyilhatna az olyan hadiözvegynek, aki az állami rokkanttelepeken, amelyeken minden rokkant a maga 2–3000 négyszögméteres telkén kertészettel és baromfitenyésztéssel foglalkozik, nemcsak a maga terméséből, hanem a szomszédai feleslegéből is u. n. *konyhacsomagokat* szállitana hetenként nagyvárosi vevőinek. Tojást, koppasztott baromfit, malacot, hurkát, füstölt szalonnát, főzeléket, gyümölcsöt, mikor minek ideje van, öt kilós postacsomagokban küld széjjel. Természetesen, itt is a megbizhatóságon mulik a siker. Friss és szép áru megfelelő árakban és nem a zöldborsó árába számitva a répát, se a csemegebarack közé keverve a rétesalmát. Konyhacsomagok.

Nemrégiben találkoztam egy kedves asszonyommal, Szászországból hozta a férje és a legigazabb magyar asszony lett belőle. Egyik leányának férje mindjárt a háboru elején elesett, itt hagyván fiatal özvegyét három piciny gyermekkel és igen igen szerény nyugdijjal.

— Mit csinál szegény Hanna? — kérdem az anyát.

— Oh ő bátran megküzd sorsával, nem ér rá busulni. Főz és takarit, ápolja gyermekeit, délután pedig kenyeret keres. Férjének folyóiratába, amelyet persze szakember kezébe kellett adnia, dolgozik szakadatlanul, fordit és végzi a segédszerkesztő sokgondu munkáját.

— Hát Gizivel mi van, régen nem láttam — kérdem tovább, mert érdekelt az ifjabb leány, aki gyönyörü szőke, rózsás arcu, kékszemü germántipus.

— Gizi már másodéve kint van Drezda közelében a laubegasti kertészeti iskolában. Annyi állás kinálkozik neki, ha hazajön, hogy a szó szoros értelmében válogathat az ajánlatokból. És az anya ragyogó arccal sorolja elő, hogy igéretet kapott egyik miniszteriumból, hogy *kertészeti szaktanitónőnek* alkalmazzák a Leányjavitó Intézetben; nem egy *uradalom* hajlandó *kertészetét* reábizni, külföldi *szanatoriumok* keresve-keresnek uri kertésznőt, aki az unatkozó női betegeket a virágkertészettel foglalkoztassa (Psychiaterek igen jó hatását tapasztalták e foglalkozásnak a kedélybeteg és neuraszténiás nőkre) és a nagy németországi *magtermelők, virágkertészek* is egyremásra teszik ajánlataikat az ilyen képzett kertésznőknek.

Javitó-intézetek, uradalmak kertésznője.

Szanatoriumi kertésznő, mint a betegek foglalkoztatója.

— Olyannyira, — végzi elbeszélését barátnőm — hogy már attól kezdtem félni, Gizi elvész uj hazájára nézve, künn tartóztatják Németországban. Mintha soraim közül kiérezte volna, hála Istennek ezt irja utolsó levelében:

— Annyi hasznosat tanulok, amennyit csak birok, hogy szeretett hazámnak, Magyarországnak minél jobban használhassak és hiszem, hogy szerény tehetségemmel is nagy eredményeket fogok elérni a töretlen földön.

Adjon Isten sok ilyen drága gyermeket Hungária anyánknak!

Szivélyesen üdvözli Önt asszonyom

Özv. Fábián Endréné.

III. VARRÓTŰ, ÜZLET.

VIII.

Mérey Ferencné levele özv. Fábián Endrénéhez.

Levelének asszonyom, az lenne a legnagyobb jutalma, ha láthatná hatását. Az én bohó kisleányaim elolvasták nem tudom hányszor, olvasták egyedül, olvasták kettesben, hármasban, felolvasták a családi asztalnál, feltálalták névnapi összejövetelükön és azóta az ebédlőasztal legkedvesebb beszédtárgya a családi gazdálkodás, a szepesi módi.

Világért sem akarnak egyéb pályáról hallani, mint a gazdaságiról. Szenvedélyesen ragaszkodnak az ősi birtokhoz és hiszem Istentől, meg is fogják tudni őrizni. Felosztották egymásközt a munkakört. Egyik csakugyan valamelyik gazdasági női iskolába készül és annak elvégzése után nagybátyja birtokán végzi gyakorlati évét, mielőtt a mi birtokunk kezelését átvenné; a másik a szép kékszemü Gizi példáját akarja követni és a kertészeti iskolát fogja végezni, a kis Katikám pedig, minden háziállat, minden kis csirke barátnéja, baromfitenyésztő és méhész akar lenni. Meg is irta mindegyik a maga jövő ábrándját édesapjának. Tudom, szegény jó uramnak a háboru kitörése óta nem volt oly kedves napja, mint mikor rajongásig szeretett kis leányainak a magyar rög szeretetétől izzó levelét olvasta. Most hát nem fog többé emésztődni azon, hogy nincsen férfiutódja, aki az ősi birtokon tovább gazdálkodjon. Akár férjhez mennek leányaink, akár együttmaradnak, a régi udvarház el nem árvul.

Emlitettem az imént, hogy névnapi összejövetelükön is felolvasták a nékik oly értékes levelet barátnőiknek. Van közöttük egy szolid, szerény fiatal leány, Kis Klára, az osztály legjobb tanulója, akit komolyságáért szivesen látok leányaim körében, bár családi körülményeit nem ismerem. E leányka anyja hozzám intézett levelét minden kommentár nélkül mellékelem. Ön asszonyom bizonnyára tud neki mit válaszolni. Most még csak annyit, hogy kis leányaim nagy dologra határozták el buksi fejüket. Küldöttségileg akarnak a jó Eszti néni elébe járulni (igy hallják emlegetni Juliáéknál) és igen-igen szépen meg akarják kérni, látogasson el hozzánk a nyáron, nézze jól körül a mi kedves Barótunkat, aztán segitsen nekik megtanácskozni, mire volna alkalmas a mi éghajlatunk, a mi kissé száraz vidékünk és ami szerintük a legfőbb, hol legyen a baromfitelep, hol a méhészet, hol a házinyul-palota?

Ugy-e, ráadja fejét a b-re is, ha már kimondta az á-t? Nagy megtisztelésnek venné

őszinte hive

Mérey Ferencné.

IX.

Kis Istvánné levele Mérey Ferencnéhez.

Köszönöm asszonyom, hogy Klárámat családi körébe vonta. Egyedüli derüs, gondtalan óráit Önöknek köszönheti szegény gyermekem. Idehaza csak kisirt szemet, remegő aggodalmat a holnapért, emberkerülő dúlt kedélyt lát és ez az ő amugy is komoly, zárkózott természetét még jobban kimélyiti.

Klárám szokatlan eleven hangulatban, kipirult arccal jött a névnapról haza. Alig várta, hogy a teát behozhassa, mindjárt mesélni kezdett ama levélről, amelyet a leánykák felolvastak és ama boldog tervezgetésről, amely azóta Önöknél napirenden van. Aztán vigasztalt, hogy ne csüggedjek, ő kárpótolni fog mindenért és erősen készül annak a hölgynek irni és tanácsot kérni jövőjére nézve. Kis leánykái csodadolgokat beszéltek, mennyi uj életpályát ajánlott rokonaiknak, akik azokat meg is valósitották. És boldog volt Klárikám, mikor bennem is kigyulladt a remény gyönge lángocskája, melynek fényénél ím irom e levelet.

Vallomással tartozom. Én egy bukott és öngyilkos üzletember szerencsétlen özvegye vagyok, aki a hajdani szép vagyon romjaiból élek és nem tudom, ha elfogy az utolsó garas, mihez kezdjek? Az összeomlásból csak ezt a két szobára való butort és egyévi igen szerény megélhetésre való pénzt menthettem meg. Nem tanultam semmi oklevéllel járó pályát, nincs is egyéb készségem, mint ügyes két kezem, amellyel leánykorom óta magam varrtam minden ruházatom. Azt mondják, fejlett izlésem is volna, utaztam sokat és volt érzékem az iparművészet iránt, természetes dolog tehát, hogy legkedvesebb óráimat a muzeumokban töltöttem.

Vajjon azon levél irója tudna-e számomra is megváltást?

Mély tisztelettel üdvözli önt asszonyom, hálás hive

Kis Istvánné.

X.

Özv. Fábián Endréné levele Mérey Ferencnéhez.

Szeretettel üdvözlöm kisleányait és szivesen látom a lelkes deputációt. Meghivásuk örömmel tölt el és nem lehetetlen, hogy el is fogadom egy föltétellel. Ama föltétellel, hogy ha kinyilik a baromfitenyésztő-telep ajtaja, én vihessem oda az

első délceg Orpington-kakast törzsfőnöknek! Tanácsadásra azonban szakügyekben világért sem vállalkozom. Nem volna „becsületes" dolog olyanban véleményt mondani, pláne irányitani, amihez nem értek. Elég volt már a magyar dilettantizmusból! Vállalkozásaink is azért ütnek ki többnyire balul — elsorvasztván ezzel teljesen az amugy is vérszegény hajlamot — mert nem tesszük alapos vizsgálat tárgyává se a helyet, se az időpontot, se erőinket, se anyagi tehetségünket, se tudásunkat. Például én nagyon könnyen tanácsolhatnám Önöknek itt, iróasztalom mellől, hogy birtokukon ezt vagy amazt valósitsák meg. De hogy gyümölcskertészetre alkalmas-e a talaj, elég védett-e a fekvése késői fagyok, hideg szelek ellen; mely gyümölcsfajta diszlik legjobban; aztán a méhészet kifizeti-e ott magát, kerül-e a számukra elég méztermelő virág, azt már ott a helyszinén szakértő ember fogja megmondhatni. Az értékesités könnyebb vagy nehezebb módját is alaposan kell mérlegelni; mindig az volt a magyar ember baja, hogy termelőnek megfelelt, de értékesitőnek igen gyarló volt. Nem törődött az üzlettel. E szó: üzlet, nem illett uri ember, kiváltképpen gentry szájába, azért gördült ki lába alól a rög.

Tehát én csak gyönyörködő és tanulékony vendég leszek Baróton ugyanakkor, mikor valami szaktekintélyt szépen megkérünk, nézzen meg mindent és adjon tanácsot, hová fordítsák a kisleányuk szekerük rudját.

Kis Istvánné levelére egy igaz történettel válaszolok. Elmondom ugy, ahogy magam átéltem; nem kell hozzá tennem, se elvennem, hatásos pillanatfelvétel.

A leányomat akartam varró iskolába iratni. Nem a messzi nőipariskola lebegett szemem előtt, de egy oly magánintézet, kisszámu tanulóival, akiket éppen ezért intenzivebben kezelnek és rövidebb idő alatt többet végeznek. Kezdtem kérdezősködni. Csodálatos módon mindenütt ugyanazon asszonyról ugyanazt a dythirambot hallottam. Elmondták, hogy magasrangu állami tisztviselő volt a férje, könnyelmü, pazarló, kártyás. Az asszony otthon ült leánykáival és csodaszép kézimunkákat csinált a maga otthona diszitésére. Tündérujju Olgának hivta az egész város. Egy szép napon, miután már nemcsak a magáét, de a reábizott pénzt is elkártyázta a férj,

hivatalában agyonlőtte magát. Itt hagyta családját a nyomor, a szégyen prédájául, még a nyugdijigénye is elveszett a szerencsétlen asszonynak. Nem tudom, hogyan viselte el az első idők szörnyüségeit, csak annyit tudok, hogy a fényes lakást feloszlatta, messze távol költözött két szobába, aztán bizva szabó és varró készségébe, bátran jelentkezett szakvizsgára a szabó ipartestületnél. Kezében az elnyert munkakönyvvel, kiakasztotta a kapu elé cégtábláját: *Szabászati Tanintézet* és nyomatott cédulákat küldözött ismerőseinek és a leánya végzett iskolatársnőinek. Jártam nála: az egyik szoba fogadóterem, hálószoba és iroda a megmentett csodaszép, saját himzésü gobelinbutorral, a másik szoba a tanterem; gyalult asztalok, fehérre festett puhafa székek és pár varrógép. Eleinte csak gyéren szállingóztak a tanitványok, de már karácsonyra betelt a létszám. Tizet délelőtt 9—½1-ig, tizet d. u. 3—½7-ig tanitott, a tandij volt fejenként 28 korona (annak fejében megvarrtak a leányok maguknak legalább is ugyanannyi értéket), szóval az én oklevélnélküli asszonyom szépen megkeresi évi 5600 koronáját, ha csak tiz hónapi tanitási időt számitunk.

Szabászati tanintézet.

Hogy a finom uri asszonyért tanitványai rajonganak, a tanitványok anyjai tán még jobban, mert léha szót, emberrágást nem tür munkaközben, de mindig emelkedett szinvonalra irányitja a társalgást és ilyenformán nemcsak jólálló ruhát, de jólálló lelket is szab nekik, az tény. Valamint tény az is, hogy széles körben a legtiszteltebb neve ennek a megbélyegzett nevü hölgynek van és hálás anyák nem győzik kedveskedő ajándékaikkal gazdagitani kamráját.

Ebből az következik, hogy amint N. G.-né tisztességes megélhetést teremtett magának és két lánya nevelését is befejezhette jó izlésével és ügyes ujjaival, nem látom semmi akadályát annak, hogy Kis Istvánné is hasonlóképen boldoguljon. És boldogulhat még sok asszony és leány, mert például keresve-keresünk fehérvarró tanintézetet, kalapkészitő szalont, javitó tanfolyamot, amelyeken leányaink pár hónapos tanulással annyi tájékozottságra és kézügyességre tegyenek szert, hogy családjuk ruhatárát olcsón kiállithassák.

Fehérvarró tanintézet.

A *fehérvarró tanintézetbe* nem kell egyéb befektetés egypár jó varrógépnél, a *javitó tanműhelyt*, mely fehérnemü

javitásra, bluzok, uj nyakak, jabot-ra stb. ugynevezett komorna-munkára fektetné a fősulyt, felszerelném harisnyastoppoló géppel, ültetnék melléje egy stoppolónőt, aki miközben tanitaná e munkát, sok-sok rá nem érő családanya harisnyagondját venné le olcsó pénzen Egy-egy harisnya tizszer oly soká tart, ha a legkisebb hibáját se nézzük el. És ha a mai 4—5—8 koronás árak mellett, minden mosás után 30—40 fillért is fizetünk javitásért, ime tizszeri használat után sem költöttünk rá annyit, mintha ujat kellett volna vennünk. Már pedig jól kezelt harisnyák évekig eltartanak. Tudok valakit, akinek husz éves harisnyái vannak!

Javitó tanfolyam u.n. komorna-munka gép-harisnya-stoppolással.

Uri leányoknak, akik családjuk köréből nem akarnak kiválni, viszont odahaza sem kerül hely tanitásra, melegen ajánlanám a ruhavarrás vagy fehérnemüvarrás alapos megtanulását. A ruhavarráshoz elengedhetlennek tartok némi kis művészeti studiumot és rajztudást, hogy a vonalak, a szinek iránt nyitott szeme legyen. Hogy ne fogadjon el egyrészt minden divatőrületet kritika nélkül, másrészt hölgyei egyéniségét, alakját, korát és arcszinét is nyomós tényezőnek lássa, amellyel számolnia kell, ha izlésesen, elegánsan akarja klienseit öltöztetni.

Ilyen egyéni, művészi izlésü *uri szabónő* vagy *uri fehérvarrónő* milyen keresett volna a házban! Kézről-kézre adnák, dédelgetnék, szivesen fizetnének neki napi 6—8 koronát, befogadnák családi, baráti körükbe; valóban kellemesebb és gondtalanabb életpályát alig kivánhat ennél egy kenyérkereső nő. Én például személyesen ismerek egy ilyen házhoz járó uri nőt, aki nyáron a verandán, télen a leányok szobájában együtt dolgozik velük Ha vendég jön, éppen ugy bemutatják, mint a többit, részt vesz a társalgásban, teában és annyira kedves tagja a baráti körnek, hogy minden varrási alkalommal gondoskodnak róla, hogy magukkal vihessék szinházba, Margitszigetre, vagy legalább is a moziba.

Uri szabónő, házakba járó.

Uri fehérvarrónő, házakba járó

A fehérvarró tanintézet ellen tudom az lesz az ellenvetés, hogy halvaszületett gondolat Mai nap már ki tanittatja a leányát fehérvarrásra? Azt felelem rá: Elég baj, hogy nem tanittatja senki! Meg is látszik rajtunk! Meglátszik gyámoltalan fiatal asszonyainkon; ők az igazi halvaszületett gazdasszonyok, mert soha se fejlődhetnek ezzé a gyönyörü női tipussá. Van egy pompás közmondásunk: „Ki minek nem

mestere, hóhéra az annak!" Ki mihez nem ért, nem tudja jól megfogni a dolog végét, nem ismeri az utat, az nem is igen mer neki kezdeni. Az bizonytalan talajt érez lába alatt. Ebből továbbra az következik, hogy idejét se birja hasznos, érdemes munkával értékesiteni. Igy látjuk ama sok-sok züllő háztartást, ahol a szekrényeken, kamraajtón rajta lóg a kulcs, mindenki ki-be jár rajtuk, de senki se tartja rendben, ahol a fiatal asszony, ha reggel felébred, nem arra gondol: ma ezt és amazt a házi munkám végzem el és fürgén ugrik ki az ágyból, hogy jókor nekifoghasson, hanem azt számlálgatja magában: Mára micsoda szórakozásom kerül? És ha ugy esik, hogy semmi sincs a programmon, inkább ujra befelé fordul, hogy ez az „üres nap" rövidebb legyen.

Tessék végre már észretérni az anyáknak és amint szörnyü megpróbáltatásnak veszik, ha haszontalan, dologkerülő fiuval verte őket a Gondviselés, ne hivják ki a sorsot azzal, hogy leányaikat önkénytelenül annak neveljék! Mert most ez az áramlat észlelhető a középosztályban. Vagy kenyérpályát tanul a leány és attól nem ér rá a gazdasszonyi készségek megtanulására, vagy csak „felsőbb leány" a dédelgetett hölgyecske, akkor meg minek neki a varrás, kalapdiszités, főzőkanál vagy portörlő a kezébe?

Ez a világrendülés sok mindent kidöntött helyéből, sok értéket átértékelt, sok férfinak tette helyére szivét és eszét, hisszük és reméljük, hogy a ferde nőnevelést is visszazökkenti a helyes kerékvágásba és a kötelességek bedugult forrásvizeiről is elhengeriti a nyegleség szikláját. Igenis kell, hogy legyen és lesz is elég fiatal leány, aki iskolái végeztével végigtanulja a főzés, fehérvarrás, foltozás, ruhavarrás, *kalapdiszités, fésülés tanfolyamait* és ha nem alapit családot, ama készségéből, amelyhez legtöbb hajlamot érez, fogja kenyerét megkeresni. Nem szégyen uri leánynak sem mint *uri házak fodrásznője* keresni meg kenyerét. Idővel, ha hire elterjedt, nyithat *Női Hajmosó Intézetet*, annak nagy keresiete lesz.

Kalapszalon uri növendékeknek.

Uri fodrásznő. Női Hajmosó Intézet.

Nem tudom, asszonyom, vajjon Kis Istvánné részt vett-e férje üzleti munkájában? Mert ha valamennyire tájékozott e téren, még más pályát ajánlhatnék neki. Nyisson valamely jól megválasztott vidéki városban *kézimunkaüzletet iparmű-*

vészeti tanácsadóval. Vagyis hirdetéseiben, nyomtatott kártyáiban hivatkozzék arra, hogy nemcsak a sablonos, elkezdett kézimunkát árulja és a hozzávaló anyagot, de csekély dijért (megfelelő százalékáért a készitendő vagy rendelendő tárgy árának) iparművészeti dolgokban, izlés kérdésében is tanáccsal szolgál. Ne féljen attól, hogy nem bir megfelelni. Fővárosi asszony létére, ha sokat látott és muzeumok iránt érdeklődött, izlés dolgában mindenesetre fölötte áll a tömegnek. Aztán tessék pótolni a mulasztottat. Könyveket, képeket beszerezni, stylustörténetet tanulmányozni, — mindent tud az ember, ha akar. Rákosi Jenő, a Budapesti Hirlap főszerkesztője volt a Népszinház első igazgatója. Ő mesélte nekem, hogy teljesen tájékozatlanul, akarata ellenére csöppent bele a Népszinház bérletébe, mert ha ő nem vállalja, más pályázó hiányában a régi német szinház volt bérlőjére, aki azóta korcsmát nyitott, kellett volna szégyenszemre a magyar népszinmű bölcsőjét bizni. És Rákosi Jenő igazgatása alatt élte a Népszinház virágkorát. — Volt neki sok nővére, mind ő nevelte. Az egyik ügyes kezü leány volt.

Vidéki kézimunkaüzlet iparművészeti tanácsadóval.

— Gyere Ida, te leszel a szabóműhely vezetője.

Szegény Rákosi Ida, a későbbi Csepreghyné, a legbájosabb, legszelidebb, legtisztább szivü asszonyok egyike, akit valaha láttam, majd leesett a székről ijedtében. Hogy ő, aki eddig csak a leánytestvérei egyszerü ruhácskáin próbálkozott, hogy ő vegye kezébe ezernyi-ezer csillogó szálát a szinházi jelmez-szabóságnak.

Bátyja azonközben hordta neki az illusztrált stilustörténeteket, jelmeztant, adatott neki szabászleckéket, lapozgatta vele a történelmi festészet remekeit és rövid idő alatt csakugyan lelke lett Rákosi Ida a szinfalak világának. Az ő agyából pattantak elő a bájosabbnál-bájosabb ötletek és nagy szubrett-jeink ugyancsak keresték kedvét, mert hiszen az ő tündérujjaiban pihent sikerük nem kis része.

Jó megélhetést biztositana *vidéki kézimunkaüzlet tea és cakes árusitással,* (kézimunka mellett rövidárut is árusitana), ha tulajdonosnője érintkezésbe lépne nagy teaimport-üzletekkel és cakes-gyárosokkal és bizományba árusitana (15—25% haszon fejében) csomagolt teát, cakes-t és ostyát. Megmondom miért! Vidéken a teát és cakes-t jelenben csak füszeres

Vidéki kézimunkaüzlet tea-, cakes- és ostyaeladással.

üzletek árulják petroleummal, legjobb esetben erősen illatozó sajtokkal vegyesen. Már pedig tudjuk, hogy nincs csapodárabb valami teánál és cakesnél. Minden illatot, minden mellékizt magába szív és vajmi könnyen elhagyja a maga szubtilis izárnyalatát. Valóságos jótétemény volna tehát egy-egy vidéki város közönségére, ha eredeti csomagolásu, a tiszta, száraz levegőjü boltban gondosan megőrzött illatu teát, cakes-et és ostyát kaphatna.

Fürdőhelyeken kézimunkaüzlet délutáni teával, afféle női kaszinó

Nagyobb magyar *fürdőhelyeken* szükség volna olyan csinos kis üzletre valamely villa földszintjén, ahol kézimunka, levelező-lap és ama vidék háziipari cikkei (csak az Istenért, ne a szokott gyári hitványságokat!) mellett teát is szerviroznának cakes-szel vagy házi süteménnyel. Afféle női kaszinóvá nőné ki magát. Fürdőhelyeken sok a magános nő, anya és lánya vagy két rokon, akik unják magukat, de nehezen ismerkednek. Valóságos oázis volna reájuk nézve ez a kis teázó, ahol egy intelligens urinővel pár szót váltanának, aki, ha helyes tapintattal rendelkezik, meg tudná találni az egymás társaságába valókat és a közös teázás közben pár szóval hidat épitene az ismeretséghez.

Külföldi fürdőhelyeken Magyar Bolt magyar háziipari cikkekkel, délutáni teával, afféle női kaszinó.

Erre a hidépitésre jó alkalom nyilnék és nem rosszul jövedelmező vállalatnak igérkeznék a magyarok által látogatott világfürdőkben (Karlsbad, Marienbad, Franzensbad, Abbázia, Semmering, háboru után a Lido, Ostende, Wiesbaden) *Magyar Bolt háziipari cikkekkel és ozsonnateával.* A magyarok az ismerkedés lehetősége miatt látogatnák, a külföldiek gyönyörü háziiparunkért, mind a kettő pedig azért a jó teáért és finom kis házisüteményekért, amelyek annál jobban esnek, minél régebben él a fürdővendég vendéglői koszton és cukrászmüvészeten.

Nagyobb fürdőhelyeken Vacsora-üzletfölkent, hidegsült, csemege hazavitelére.

A cseh világfürdők, amelyeknek a béke éveiben 40-70,000 fürdővendégük szokott lenni, eltekintve a 100,000-re menő egy két napos átutazókat, el vannak természetesen árasztva családi penziókkal. Gyönyörü kertes villák ezek 15—20 szobával és ellátják vendégeiket napi 12—15—20 koronáért lakással és étkezéssel. Vacsorát azonban nem főznek. Kérdésemre, hogy magános nő, aki nem szereti a korcsmázást, hol vacsorázzon, utaltak a *Vacsora-üzletekre*, vásároljam be ott, amit akarok, ők minden vendégüknek szivesen küldenek szobájába teaszerviszt ingyen forróvizzel!

Mennyivel nagyobb keletje volna a magyar fürdőkben egy ilyen Vacsoraüzletnek, amely vajat, retket, sajtot, turót, sonkát, főtt tojást, cakest és jó házikenyeret árulna. És ha valaki jól forgatja a főzőkanalat, és intuitiója is van, vagy adjuk szerényebben, kiássa a feledésből nagyanyáink konyhareceptjeit, próbálgat egyet-mást és aztán megállapodik 6—7 eredeti, nem drága hozzávalót, inkább finom hozzáértést igényelő süteményben, csinál hozzá ugyanannyi fajtáju sós teasüteményt, és a porció teához papirtálcán 2 sós és 2 édes süteménykét ád, mondjuk 1.20 fillérért és egy héten át minden nap mást ád — tudom Istenem — bucsujárás lesz ahhoz a kézimunkaüzlethez és föllenditi magát a fürdőt is. Mert szeret mindenki az inyének kedveskedni, de nem szereti, ha ugyanakkor a tárcáját fojtogatják, különösebben borravaló irányában.

Ez ötleteknek az a közös vonása, hogy mindegyik járatlan utakra indul. Az üzleti világban legdúsabb jövedelmet egy-egy jó ötlet hoz. Uj iparcikkeknek is nagyobb a keletje, mint a meguntaknak, csak ügyesen kell kínálni és a mi fő — *kitartani.*

Hogy végezzek a kézimunka és üzlet kiaknázatlan kincsesbányájával, volna egy óhajom, egy titkos vágyam, amelyhez, ha fiatalabb volnék, arravaló vidéken laknám, mindjárt ma hozzáfognék. Értem egy-egy vidék *háziiparának felkarolását és szövetkezetbe tömöritését.* Valamint az emberben az egyénisége a legértékesebb és annak hijával tömegtölteléknek számit; ugy a nemzetek sajátos vonásai, a néplélek kivirágzása az, amely minden fajnál más és más, miként más és más a rózsa, a szegfü, a liliom illata. Ez a néplélek virágzik ki dalaiban, közmondásaiban, viseletében, stylusában, a pásztorember faragásaiban, a fazekas tarka zománcos köcsögeiben és tálaiban, ez hinti tele Erdélyben még az ökörjárom és szekéroldalát is szines ornamentikával, ez csinál a mezőkövesdi matyóleányokból, a kalotaszegi, a balatonbuzsáki, a délmagyarországi, a kolozsmegyei, a székely leányokból vándorló virágszálakat.

Házi-ipar meghonositása és szövetkezetbe tömöritése arravaló vidéken.

Boldogemlékezetü Gyarmathy Zsigáné, bánffyhunyadi földesasszony, el birta a kalotaszegi irásos és keresztes himzést, meg a subrikát, meg a fodros vásznat Angliáig terjeszteni,

hol a lordok halljaiban a billiard-asztalok drága szép kalotaszegi teritőkkel ékesek. Zichy Sarolta grófnő megértő magyar szivvel karolta föl a pozsonymegyei tótok kézügyességét és cifferi kastélya egyik oldalépületében kincseket érő himzések vannak fölhalmozva továbbitás végett. Ezerszámra rendelik meg az ő általa alapitott Magyarországi Szent Erzsébet Műhelyeiben a himzett bluzokat, szoknyákat, gyermekruhákat és fejkötőket, nem is szólva teritők, miseruhák, zászlók és egyéb templomi felszerelésekről.

Amely finom izlésü nő olyan vidéken lakik, ahol a nép leányaiban él még a háziipar hagyományos művelése, vagy ahol már kialvóban van, de tudatalatti módon az ősi készség még lappang és hamar fellobbanna; — ott az a magyar nő, ha kegyeletes kézzel nyúl hozzá és nem a sokat jövedelmező postamunkára, a divatnak behódoló, selejtes anyagu tucatárura dolgozik, mint ahogy elrontották már a mezőkövesdieket divatszinekkel, meg hitvány anyaggal — nagy szolgálatot teljesitene vele nemzetének és a legpoétikusabb módon keresné meg kenyerét.

Köszöntse nevemben, asszonyom, Kis Istvánnét és mondja meg neki, hogy érdekelne tudni, vajjon az ajánlott módozatokból melyik felel meg neki leginkább ?

Szivélyesen üdvözli az ifju deputációval együtt

Fábián Endréné.

*

XI.

Özv. Kis Istvánné levele özv. Fábián Endrénéhez.

Hivő lélek vagyok asszonyom, tudom, hogy nem a véletlen, de a Gondviselés vezetett az Ön körébe. Most már nem keresek közvetitőt, magam akarok beszámolni arról, hogy a sok becses ötlet közül melyiket tartom a magam viszonyaira legajánlatosabbnak. Nem tudom, a közös balsors és közös hajlam közül melyik volt döntő elhatározásomra, de én a N. G.-né példája után indulok. Tanultam szabászatot, mindig ügyes, gyorskezü és passzionátus ruhavarrónő voltam, lakásom is megteszi az ilyen kis tanintézet céljainak, a befektetést is győzöm, én hát felhasználom a hátralévő

pár tavaszi hónapot egy alapos szabászati, főleg rajzolási kurzusra, neki megyek a szakvizsgának, aztán Isten segitségével kiakasztom a táblámat és széjjelküldöm a kártyáimat.

Egytől tartok azonban, vagyis tartottam nagyon. Hogy nem lévén Budapesten ismeretségem, honnan legyen az anyáknak irántam bizalmuk? És csodálatos módra, asszonyom, ez a gondom segitett amaz ötlethez, amelynek tudom, bizonyosan Ön is fog nagyon örvendeni.

Van itt Budapesten egy gazdag öreg néném, nem igen bir járni, de szeret maga körül embereket látni. Nála szoktuk a vasárnapi ebédet megenni. A Mérey-féle névnap óta sok szó esett Fábiánné leveleiről, jó tanácsairól, amelyeket hol csodálkozva, hol kételkedve, hol helybenhagyóan, de mindig igen nagy érdekkel hallgatott Tera néném. Képzelhető tehát, milyen türelmetlenül várta az én levelemre szóló választ. Mikor Méreyné Klárámat hivatta és a becses irást saját kezével táskájába tette, mindjárt elhatároztuk, hogy nem várjuk meg a vasárnapot, de elszaladunk vele este Tera nénihez. Kétszer is fel kellett neki olvasnom, aztán igy szólt: Nem kérdem, mire határozod magad, nehéz is a választás, mert mind életre való ötlet, mind jó anyag, csak ügyes kéz kell hozzá, amely kenyeret dagasszon belőle. Vasárnapig gondolkozzál, akkor majd megmondod nekem.

Én ugyan nem gondolkoztam vasárnapig, hamarább határoztam; csak mint mondom, egy gondom volt, a kezdet, a megindítás. Némán helybenhagyta tervemet, ugy látom, ő is ezt szánta nekem, mikor azonban előadtam néki aggályaimat, felragyogott az arca.

— Édes fiam, ezen segithetünk. Fábiánné levele ugy felkavarta lelkiismeretemet, hogy elhatároztam, segitségedre leszek anyagilag az uj pályádon. Gondolkoztam, de még nem találtam meg a legcélszerübb és legildomosabb módját; vegyek neked egy csomó varrógépet, vagy meghivjalak inkább nyaralni? Hopp, megvan! *Magyar fürdőben kézimunkaüzlet teázóval, afféle női kaszinó.* Hallgass ide! Siófoki villám földszintjén két szobát és a hozzájuk tartozó nagy verandát konyhával, kamrával e nyárára neked adom, szivesen be is fektetek egy-két ezer koronát, rendezkedj be a kis kézimunkaüzleteddel, teáddal, a hires családi süteményeiddel és ha

megnyered látogatóid rokonszenvét, annyi tanitványod lesz őszre, amennyit csak el birsz helyezni szabászati iskoládban.

Képzelheti asszonyom, micsoda tuláradó örömmel borultam öreg nagynéném nyakába, hogy hizelgett neki Klárám, hogy örvendezett, hogy mamát ez a nyár visszaadja önmagának, a vendégei miatt magára kényszeritett mosoly odaszokik majd arcára, egyszóval az egész vasárnap délután rövid volt élénk tervezgetésünk, papirra vetett számitásaink lebonyolitására. Elhatároztuk Tera nénivel, hogy én a jövő héten lerándulok Siófokra, alaposan megszemlélek mindent, számba veszem a legszükségesebb átalakitásokat, (nem akarok öreg nénémnek nagyon a zsebébe nyulni), felirom a szükséges beszerzéseket, hogy bezárt üzletek vagy feloszlatott kávéházakból olcsóbban szerezhessünk be szekrényt, asztalokat, székeket és teázó készleteket; aztán nekifogok a szabásnak, rajzolásnak, hogy junius elsején már leutazhassak Siófokra. Néném vizsgáig magához veszi Klárát és vele együtt jön majd utánam. Szeretném addig már valahogy megindítani kis üzletemet, hogy jóltevőm gyönyörködhessék művében.

Isten áldását kérve Önre és emberszerető tevékenységére, maradtam hódolatos hálával

Özv. Kis Istvánné.

IV. ÁPOLÁS.

XII.

Lekéri Olga levele özv. Fábián Endréhez.

Ön már nem csodálkozhatik asszonyom, ha ismeretlenek állitják meg úton-útfélen jó tanácsért. Aki az emberiség szolgálatába szegődött, annak türelemmel el kell viselnie a sokkal terhesebb egyes ember nyügösködését Én is nyügösködöm most, mert nem találom a helyemet, kiestem a miliőmből. Az a szekér, amelynek a háboru másfél esztendeje alatt utasa voltam, ledobott és ugy látom, nehezen fogok az Ön jótanácsa nélkül uj szekérre kapaszkodni.

Ezredes leánya vagyok. Édesapám a háboru emberfölötti fáradalmai folytán időelőtt szolgálatképtelen lett, nyug-

dijazták és gondolhatja asszonyom, a mai világban még egy ezredesi nyugdijból is mily szükösen lehet megélni.

Nővéremmel, Alice-szal együtt eddig ugynevezett jukker leányok voltunk. Éltük a parancsnok-leányok mozgalmas, ünnepelt életét, jövőnket biztositottnak hittük a körülöttünk hemzsegő sok fiatal tisztudvarlónk láttára. És a háboru egy csapásra mindent megváltoztatott. Nem tudnám megmondani, lelki szükségből vagy divatból, jelentkeztem önkéntes ápolónőnek, de tény, hogy másfél évig dolgoztam becsületesen városunk Vöröskeresztes kórházában. Nemrégiben feloszlatták a kórházat, kellett a hely iskolának, azóta nem találom a helyem, hiányzik a kórházi levegő, határozottan szeretek betegágy körül forgolódni. Nem ismerem azonban mint katonaleány a lehetőségeket, a feltételeket, a kilátásokat, nagyon hálás volnék asszonyom, ha Ön a helyes irányt megmutatná. — Mély tisztelettel köszönti

Lekéri Olga.

*

XIII.

Özv. Fábián Endréné válasza Lekéri Olgához.

Ne legyen Ön, kedves Olga hálás. Én köszönöm a Gondviselésnek, hogy e kisérleti nyulacskát a kezem közé szalajtotta. Vannak régi vágyaim, terveim, amelyek sehogysem birtak alakot ölteni, hiányzott hozzájuk az arravaló médium. De egy fess jukkerleány, ezredes leánya, tehát a társadalmi ranglétra olyan magas fokán, ahová nem fröccsenhet föl a lenézetés, kiközösittetés vitriolja, és amellett határozott hajlamot érez magában a betegágy körül való forgolódásra — ez, éppen ez kell nekem.

Kedves Olga, Önnek missziója van! Az a missziója, hogy a *szülésznői* pályát megnyissa a müvelt köröknek egyfelől és a szülésznői pálya standardját fölemelje másfelől. Soha sem birtam megérteni, miért uri pálya a doktor-kisasszonyé és miért nem uri pálya a szülésznőé? Hogy a szülésznő sokkal inkább kezében tartja betege életét, mint a legtöbb doktor, azt mindnyájan tudjuk. Hogy a szülésznő az asszony életének legválságosabb (a halálos betegség már

Müvelt osztályok müvelt szülésznője.

nem válságos) óráiban van körülötte, tehát a legszorosabb kapocs, a hála és szeretet kellene, hogy hozzá füzze, és dehogy füzi — azt sem értettem. De aztán megértettem, mikor a szülésznők alantas nivóját, elemi képzettségét és minden tapintat hijján való modorát idéztem magam elé, akiket csakugyan a hideg távoltartás éreztetésével lehet valahogy elviselni.

Micsoda sikert érne el ebben a hadseregben egy Lekéri Olga! Egyszeriben vezérkari ezredes lehetne a sok közkatona között. Rövid öt havi kurzus után* akár benn marad valamely klinikán vagy kórházi női osztályon, akár szanatoriumoknak adja erejét, akár magánpraxist üz, mindenképpen fényes jövedelmet húz és annyi hálát és ragaszkodást arathat, amennyit akar. Miért? Mert a szülésznői munka keretében a teljesitményt olyan fokára emeli a tökélynek nagyobb intelligentiájával, biztos, nyugodt föllépésével, finom tapintatával, hogy aki teheti, nagyobb áldozatokra is hajlandó, csakhogy szolgálatait igénybe vehesse. Biztositom Önt, hogy pár évi praxis után 10,000 K évi jövedelmet fog felmutatni minden befektetés nélkül — — — —

Németországban az *ápolónők*-nek más a szociális elhelyezkedése mint nálunk. De bizom benne, hogy a háboru ennek a kérdésnek is megérlelte reformját. Nálunk vagy apácák ápolnak és akkor a legjobb kezekben van a dolog, bár kivánatos volna, hogy e drága, finom értékek nagyobb kiméletben, több szabad időben részesülnének és évente legalább négyszer egy-egy heti üdüléshez, levegőzéshez jutnának. Nagyon prédán bánnak velük, gondtalan, durva kezek között hamar elpusztulnak, ijesztő a halálozási arányuk, kevés kórházi apáca éri meg a 40 évet. Ahol világiak ápolnak, ott bizony nem szeretnék beteg lenni. Tudásuknál csak hivatottságuk kisebb, legkisebb mindenesetre a kötelességérzetük. Cselédek sorából rekvirálódnak, akik a több borravaló remé-

* Bábaképző van Budapesten (VIII., Rökk Szilárd-u.), Szeged, Debrecen, Kassa, Kolozsvár, Nagyszeben, Nagyvárad, Pécs, Pozsony, Szekszárd, Szombathely és Ungvár városában. Évente két tanfolyam 5—5 hónapos: szeptember 1-től január 31-dikéig és február 1-től junius végéig. A fölvétel föltételei: 1. 20—40 éves kor, 2. olvasás és irásban való jártasság, 3. egészségi bizonyitvány, 4. erkölcsi bizonyitvány, 5. férjes asszonyok házasságlevelüket és férjük irásbeli beleegyezését, özvegyek férjük halotti bizonyitványát is kötelesek bemutatni. Tandijat nem fizetnek, felvételkor azonban különböző beszerzésekre (könyv, ruha, bábatáska, vizsgadij stb.) fejében 150 K költségük van.

nyében, meg az uribb cim miatt szegődtek el ápolónőnek A kórházreformok elsejének van azonban az ápolónőkérdés rendezése elismerve, ime milyen jó pálya kinálkozik amaz uri leányainknak, akik mint önkéntes ápolónők, hajlamot fedeztek föl magukban eziránt.*

Uri ápolónő.

Magyarország frontmögötti elvérzésének (e találó kifejezést alkotta Prohászka püspök a nagy csecsemőhalandóságra) meggátlására összefogott a magyar tásadalom, hogy védje az anyát és csecsemőjét. Leghatásosabb eszköze emez akciónak a *csecsemőgondozónő;* ismét egy uj és szép kenyérpálya uri nőinknek. A Gyermekvédő Liga (VII Wesselényi-u. 6.), az Orsz. Kath. Nővédő Egyesület (Kossuth Lajos-u. 1.) és az Orsz. Stefánia-Szövetség (IV. Szemmelveisz-u. 6. sz.) képeznek ki féléves tanfolyamon gyermekkórházakban oklevéles csecsemőgondozónőket, akik azután a számukra kijelölt városrészben vagy falun sorban látogatják a gyermekágyas anyákat és bevezetik őket az okszerü csecsemőápolás tudományába. Látogatják továbbá a sokgyermekes anyákat, a beteg gyermekeket, hogy az anyáknak megmutassák, miképpen feleljenek meg az orvos rendelkezéseinek, vagy kisebb bajoknál miképpen segitsenek háziszerekkel a sebek, a gyulladások stb. tisztántartásával.

Képzett gyermekgondozónő, egyesületi.

Hazánkban nagy szükség volna képzett nurse-ökre, vagyis ama *gyermekgondozónőkre,* akik az előkelő családok gyermekeit gondozzák 2—3—4 éves korukig. Eddig Angliából jöttek a drága, de kitünően képzett nurse-ök, meg Németországból az olcsóbb, de kevésbbé képzett Schwester-ek. A franciákról nem is szólok, akiknek fogalmuk sincs a gyer-

Képzett magyar nurse, uri házak alkalmazottja.

* Budapesten jelenben a Vörös Kereszt Egyesület, a Gondviselés Egyesület és a Diakonissza Igazgatóság (Budapest VII., Hermina-ut 39., kizárólag református nők részére) tart fönn állandó tanfolyamokat. A »Gondviselés« célja uri nőknek ápolónőkké való kiképzése, evégből fölvesz Otthonába (VII. Ilka-u. 51.) minden 21—35 éves feddhetlen előéletü urinőt, aki magyar állampolgár, legalább négy polgári osztályt végzett vagy azzal egyenrangu képzettséggel bir. A növendék benn lakik és teljes ellátásban részesül és az első naptól egyenruhát és havi 10 K-t, a hetedik hónaptól havi 15 K-t és a tizenhetedik hónaptól 30 K havi zsebpénzt kap. A kiképzés két évig tart, melynek bevégzésével a növendék *ápolónő* lesz havi 40 korona kezdő fizetéssel, teljes ellátást és ruházatot kap, de köteles az egyesület közvetitésével beteget ápolni. A befolyó ápolási dijakat az egyesület szedi be. Tiz évi szolgálat után az ápolónő rokkantság esetén 600 K, harminc évi szolgálat után pedig 1200 K nyugdijra tarthat igényt. A Vörös Kereszt Egyesület (I. Győri-ut 17.) Budapesten kivül Miskolcon tart 6—6 hónapos tanfolyamokat, feltételei hasonlók az előbb felsoroltakhoz. A Diakonisszák fogadalmat is tesznek és előzőleg 2—3 évi próbaszolgálatot teljesitenek az ellátáson kivül minden dijazás nélkül.

mek hygienikus neveléséről, tehát csak amaz egy-kétszáz francia szóért lettek fizetve, amelyet távozásuk után a gyermek mihamarabb elfeledett. Igazi hygienikus gondozásról, a gyermek lelkének ápolásáról se németnek, se franciának fogalma sem volt. Az Orsz. Kath. Nővédő Egyesület (IV. Kossuth Lajos-u. 1. sz. II. e.) létesit az Orsz. Fehérkereszt Egyesület csecsemő-kórházával karöltve az 1916. év folyamán egy egyesztendős nurse-tanfolyamot. A feltételeket annak idején az Egyesület központi irodájában lehet megtudni. — E tanfolyamnak végzett növendékei, akiket az egyesület helyez el főrangu családoknál, lesznek az első, igazi magyar talajból, magyar levegőből fakadt gyermekgondozónők, akik majd megmutatják nekünk, milyen pompás gyermektipust tud fajunk kivirágoztatni. A felsőbb tizezer családi körében az intelligens nurse nagyon megbecsült és kedvelt egyéniség. Fizetése kb. 80 korona, külön szobája a gyermekeké mellett és a gyermekekkel étkezik. Nővér a cime és rangja kb. megegyezik a nevelőnőével.

Bejáró nurse.

Az ilyen kiképzett gyermekgondozónő, ha meg akarja őrizni szabadságát és szüleinél lakik, akkor reggeltől estig vállalja a gondozást. Lesz olyan ajánlat is, amely csak délelőttre szól, mikor az anya tanitással vagy hivatallal van elfoglalva és lesz délutáni ajánlat olyan anyák részéről, akik délelőtt a háznak és gyermeknek élnek, a délutánt pedig férjüknek vagy társadalmi kötelezettségeiknek szentelik. A sok *szünidei gyermektelep*, állami és társadalmi sincs még sehogy sem ellátva alkalmas vezetőkkel. Ez a tér is nyitva áll képzett gyermekgondozónőknek.

Szünidei gyermek-telepek vezetőnője.

Akinek az Isten nemcsak hajlamot adott az ápolásra, de utravalót is tett a tarisznyájába, némi tőkét vagy hitelt, annak nagyon kifizetné magát Magyarországon olyasféle *Gondviselő Otthon* kedélybetegek számára. Nem őrültek házára gondolok cellákkal, ápoló személyzettel, de csinos villára szép kert közepén Budapest vagy Kolozsvár közelében, ahová az ideggyógyász hetenkint kijárhat. Egy 10—12 szobás villára gondolok 10—12 ideges, nyugtalan, melankholikus, kimerült egyén számára, szép kertészettel, ahol az egyik ápolónő helyét kertésznő foglalja el, aki tudományával nemcsak az intézet asztalát látja el friss veteménnyel, finom gyümölccsel

Gondviselő-Otthon kedélybetegeknek.

és deriti fel az egész házat virágaival, hanem elfoglalja és földeriti a betegeket is, beavatván őket az üvegház titkaiba. Milyen alkalmas vállalat volna ez két nővér számára, ha az egyik például képzett ápolónő, a másik pedig kertésznő volna.

Balatonparti vagy tengermelléki gyermekpenzió.

Gondolok aztán a gyermeküditő Balaton mellett Gyermekotthonra gyönge gyermekek edzésére! Egész éven át volna lakója a két szellős hálóteremnek, amelyek egyike a fiukat, másika a leányokat fogadja be éjjelre. Milyen szivesen fizetne az a szülő havi 200 koronát is, ha ezen az áron egészséges, pirosbarna arcszint, jó étvágyat, erőteljes fejlődést vásárolhatna szeretett gyermekének. Ha ez a gyermekotthon csak 12 gyermeket fogad is magába, évi 25—28000 korona forgalom megadja szép megélhetését nemcsak egy magányos nőnek, hanem egész családnak is.

Ime, kedves Olga, van miben válogatni a betegágy körül. És mégis kérem, nagyon kérem, ne válogasson, fogadja el az Önnek szánt missziót, mutasson be Magyarországnak egy haute nouveauté-t, világrecordot, az uri, előkelő modoru szülésznőt!

Szivélyesen üdvözli

Fábiánné.

XIV.

Lekéri Olga válasza özv. Fábián Endrénéhez.

Illetlenül soká hallgattam ugy-e asszonyom! Hjah, egész genezisnek kellett lefolynia, mig annyira kitisztult és elsimult minden, hogy beszámolhatok levele hatásáról. Hogy is mondja a teremtés története: Kezdetben vala a khaosz, nagy sötétség uralkoda. No hát levelét olvasván, az én lelkemben nemcsak khaosz volt, nemcsak sötétség uralkodott, de ugyancsak cikáztak a villámok!

Hogy én . . . Lekéri Olga, hogy én . . . szülésznő legyek! Hogy én azt a bizonyos táskát cipeljem!? Hogy én tartsam a markom borravalóért, hogy én keresztelőkön a keresztmama körül settenkedjem és a keresztelői lakomát valamely benyilóban lopva egyem? Bizony Eszter asszony, most már megvallom, hogy drága jó levelét nem egy rátára olvastam el . . . Haragosan dobtam a földre, dühösen kacag-

tam, ugy hogy édesanyám ijedten jött be a szobámba, hogy mi a bajom? Ettől kezdve kettőnkön ismétlődött a Teremtés Története; a helyzet csak annyiban tisztázódott, hogy elhatároztuk, nem lesz a lehetetlen levélnek többé emlegetés, és irójának majd pár obligát sorban felelek.

De valamint a világ nem tudatosan határozta el önmagáról, hogy no most megteremtődöm, legyen világosság és választódjék el szárazföld a viztől, hanem a bölcs Gondviselés, az örök Erő dolgozott rajta, ugy az én kis világomban is tudat alatti módon gomolygott az előitéletek, a hivatásvágy, a céltudatos és eredményes munka khaotikus köde, és most már természetesnek látom, hogy az Ön levele volt az a belém dobott mag, amely köré sürösödött minden aktiv készségem. Igy történt azután, hogy pár nap mulva magamra zártam az ajtót és szégyenlősen előkerestem a botránkoztató levelet és elolvastam most már higgadtabb, tisztultabb elmével nem egyszer, de sokszor; megfontoltam minden szavát és kezdtem barátkozni — a misszióммal!

Na, nem ment az se hamar, se könnyen. De ment! Vagyis én mentem el másnap Ilona barátnőmhöz, akinek az ura a bábaképző egyik vezetője és előadtam nekik Eszter asszony ajánlatát. Ilona kissé hüledezett, nem tudta, nevessen-e rajta, vagy komolyan vegye, de amikor az ura abszolut helyeslését, a legtárgyilagosabb érvekkel támogatott helyeslését hallotta, maga is tetszetősnek látta a gondolatot és meleg szeretettel bizonykodott, hogy a társadalmi lançirozást majd elvégzi ő!

— Hanem kedves Olga, — szólt a férj — nem sok ideje van gondolkozni; itt az uj kurzus, február elseje, addig még iratait is rendbe kell szedni, folyamodványának is benn kell két héttel előbb lennie, siessen hát a legnagyobb akadályt, a szülői ellenállást leküzdeni.

Odahaza nyomott hangulat fogadott. Szegény apa, csak romja a délceg huszárezredesnek, keserüen rágta borostyánszipkáját. Tudtam, hogy mit jelent ez. Ilyenkor szokott ő számolni. Számolni a régi irónnal, a régi igényekkel és aztán szembeállitani a ma lehetőségeit.

— Anyátokat fürdőbe kellene küldeni, itt a házbér, itt a tavaszi szezon, nem győzök két leányt ruházni, nem győzöm

ezt a nagy házbért fizetni. Én nem bánom, itt hagyom a fővárost, lemegyek Erdélybe, ott csak akad valami düledező udvarház, ahol meghuzhatjuk magunkat.

Gőgös, szép testvérem Alice, mintha sziven szúrták volna, sirni kezdett; mama szegény sietve tiltakozott, hogy neki dehogy is van szüksége fürdőre, neki valami jó falusi levegő is elég, hát igaza van apának, mondjuk fel a drága lakást, menjünk falura.

— De mi lesz a leányokkal — szól most szelidebben apa, akinél a rideg katonás modor, a pattogó kemény beszéd a leglágyabb szivet takarta.

— Itt a döntő pillanat — villant rajtam keresztül és már meg is szólaltam. Nyugodtan, szenvtelenül, mintha a legszokottabb kijelentést tenném.

— Miattam ne legyen gondotok édesapám, én már határoztam magam felől. Beiratkozom február elsején a szülésznői tanfolyamra. Addig a félévig, amig a tanfolyam tart, ugyis mienk ez a lakás, aztán bemegyek valamely klinikára vagy szanatoriumba gyakorlatra. A további a jövő dolga.

Szegény mamánál a teremtés története ugy látom hasonló folyamatu volt, mint nálam, mert nem árult el meglepetést, sőt valamiféle bünrészes pillantással leste apa válaszát. Apa nem tudta, kacagjon-e, dühösködjön-e, lefujja-e a kellemetlen rapportot — — — — végre megszólalt:

— Honnan szedted ezt a bolondgombát? Mert hogy az én leányaim fejében ilyen meg nem terem, az bizonyos.

Alice még mindig sirt. Nem látott maga előtt egyebet, ama szörnyü képnél, a düledező udvarháznál, amelynek dohos, süppedékes, szálkás padlóján kell majd végig csoszognia vénleányos élete végnélküli szürke napjait. Azután, ha a beteges, gyönge szülők elhalnak, azután — mi lesz vele!?

Még vergődött e vigasztalan gond pókhálói között, mikor én már huztam elő az Ön levelét asszonyom és olvastam ámuló szemmel hallgató apámnak. Apa kezd bólogatni: Igaza van annak az uri asszonynak! Magam is ismertem egy uri ápolónőt, akit betege, X. grófnő ugyancsak szép hozománnyal jutalmazott halála után. A gyermekgondozónő szép hivatása határozottan tetszik neki. Ejnye, te Margit, ez jó volna szegény Piroskának! Egy távoli rokonunk árvájára gondolt.

akinek nevelése is apa nyakába szakadt. A gondviselő otthon és gyermekotthon két testvérmunkájánál önkéntelenül reánk veti szemeit, de aztán elhessegeti a gondolatot, végre az utolsó sorok után igy szól:

— Na leányok, ennél okosabb asszonyi levelet se olvastam még! Uj világ küszöbén állunk, hagyjuk a régit a régiben! Tégy édes leányom, Olga, ahogy a szived és eszed parancsolja. Csak egyet kérek tőled: Ne feledd soha, hogy kinek a nevét viseled és maradj uri gondolkodásu leány a fürösztő teknő mellett is.

Azzal jó édesapám könnyes szemmel megölelt, megcsókolt, édesanyám kereszttel jelölte homlokom (nagy út előtt szokta csak tenni) és a lehetetlenből valóság lett, a teremtés műve befejeződött. Megpróbálom, miként Joubert mondja: „Tekintsd missziónak az életet." Beleugrom az előitéletek örvényébe, ugy-e segit Eszter néném pár biztató jó szóval, ha nagyon mélyre merülnék. Lerázni már ugy sem bir többé. Már a hivei közé tartozom, sőt áll kivül az ajtón szégyenlősen, kissé bizalmatlanul és mégis titkos reménnyel valaki! El nem találná soha, hát megirom! Gőgös szép nővérem, Alice, aki a levele elejét nem is hallotta, keserü elgondolásában a reá váró kietlen sorsnak, aztán apa megjegyzéseire eszmélt föl és kezdett figyelni.

Neki ugyan az ajánlott pályák egyike sem való. Neki jövés-menés, sok benyomás kell; őt az utca zaja, szines világa élteti; neki az izlés, az asszonyi öltözködés és szépségápolás a levegője, bizony-bizony el sem tudom képzelni, kinálkoznék-e számára valamiféle megélhetési forrás? Mindegy, ő dolgozni akar és ez már nagy eredmény; ő meg akar élni a maga lábán, ez nagy könnyebbséget jelent szüleinkre nézve; segitsen, segitsen, gondolkozzék Eszter asszony, talán lel Alice számára is valamit? El sem tudom képzelni apáék életét ott a csöndes faluban egy elégedetlenkedő, örökké panaszkodó, hervadó szépségét naponként siratő Alice-szal.

Hálás szeretettel öleli hű tanitványa, egyben kisérleti nyulacskája

Lekéri Olga.

V. VEGYES FOGLALKOZÁSOK.

XV.

Özv. Fábián Endréné levele Lekéri Olgához.

Isten éltesse és vezérelje kedves Olga választott életpályáján! És legyen meggyőződve arról erősen, hogy az okos és jó emberek mellette fognak állani és tisztelettel nézik munkáját. Már pedig reménylem, csakis ennek az emberfajtának véleményével törődik, meg a lelkiismeretével?

Iratkozzon be nyugodtan a bábaképzőbe és foglalja el helyét alantasabb kollegái között. Tudom, nem a jukkerleány lép közéjük. Nem lesz megközelithetlen, nem kiván külön elbánást, nem is fog olyan módon leereszkedni hozzájuk, mintha mondaná: „Látjátok, elegáns dáma létemre nem átallok közétek keveredni, legyetek hálásak szavaimért!“ Nem, Ön egyszerüen jóindulattal közeledik hozzájuk — és ugy lesz, ahogy szt. Ágoston mondta: „Szeress, aztán tehetsz amit akarsz!“

Alice nővére érdekel, bár esete nem vonz ugy, mint a magáé. Érdekes volna, ha egy család két kisérleti nyulat szolgáltatna. Megpróbálhatjuk! Vannak csakugyan olyan keresetforrások, a melyek a felületen mozognak, az élet könnyü oldalait diszitik, ezek valók éppen az ilyen lelkeknek. Ha nővérének van gyakorlati érzéke, jó szeme és ért a bevásárláshoz, akkor az Önök nagy ismeretsége révén be lehetne vezetni Budapesten is ama foglalkozást, amely a külföld metropolisaiban sok előkelő, jóizlésü nőnek ad kenyeret. *Vidékiek számára komissiókat végezni, bevásárolni, lakást keresni, lakásberendezést vállalni,* mindennemü ügyeikben eljárni szabott árral. Ha képzettebb izlésü és olvasott, müvészeti kérdésekben nem tájékozatlan, akkor egy magasabb lépcsőt ajánlok. Vidékiek számára vállalja a *kelengye-összeállitást és segédkezést a bevásárlásoknál, lakásberendezést, toilette-tanácsadást, estélyek rendezését, izléses ajándékok kigondolását és beszerzését.* Az angoloknál például nagyon szokásos a tavaszi idényben a Garden-party. Többnyire London külvárosaiban lakik a maga házában, kertjében az angol középosztály, ir hát a londoni garden-party-t rendező cégnek, hogy ekkor és ekkor ennyi és ennyi személyt hivott meg, ennyi és ennyit szánt rá. És a cég az összeg nagysága szerint több-kevesebb eleganciával, válogatottabb vagy egy-

Vidékiek számára bevásárlást, lakáskeresést végző hölgy, szabott árral.

Müvészeti tanácsadó kelengyék, lakásberendezés, toilette, estélyek, ajándékok körül, szabott árral.

szerübb menü-vel, de mindenképpen pompás rendezéssel, zavartalan, simán bonyolitja le a mulatságot.

Bevásárolni tudni nem kis művészet. Ismerni kell az anyagot, hogy rosszat, selejtezett holmit ne köthessenek reánk. Ismerni kell a különböző iparcikkek készitésmódját és első szempillanatra meg kell látni, hogy kézimunka vagy gyári dolog áll előttünk. Kézimunka alatt nemcsak a tű iparát értem, de ott a szőnyeg. a porcellán, a bőr, a batiknyomás, a faragás. Ismerni kell a butoripar fortélyait, hogy az igazi szolid asztalosmunkát már husz lépésnyiről, már a rajzáról megkülönböztesse a felcicomázott tömegárutól.

Már most a vidékiek, akiknek alig-alig van alkalmuk az iparművészet elemeivel foglalkozni, legfeljebb ha egy-kétszer végigvonszolták magukat a főváros vagy külföld muzeumain, milyen kár, hogy ők vaktában vásárolnak és költvén a pénzüket selejtes tömegárukra, önkéntelen terjesztői az izléstelenségnek. Aztán még egy szempont! Ismerek nem egy fővárosi asszonyt, aki leányai kelengyéinek legértékesebb darabjait alkalomszerüen szerezte be. Magam is igy gyüjtögettem össze lassacskán keleti szőnyegeimet és nem egy olyan becses műdarabot, hogy az Iparművészeti Muzeum urai összecsapták a kezüket, mikor az árát hallották. Feloszló háztartások-, üzletek (igy vettem közel száz esztendős herendi porcellán-kannácskát 2 koronáért), auctiókban nem ritka az eredeti szép darab. Alkalmi árusitásokban mindig dobnak az olcsó tömegáruk közé a nivó emelésére értékes árukat; csak szem kell hozzá, amely meglássa, valahogy kiérezze.

Ha Alice nővére szeret jönni-menni, kirakatot tanulmányozni, van érzéke a szép iránt, nem sajnál katalogussal végig tanulmányozni technologiai és iparművészeti muzeumot, nagyon szép és nagyon kellemes módon keresheti meg kenyerét. Husz vidéki családra van csak szüksége. Ezek mindegyike, eltekintve a kelengyevásárlástól, legalább 2000 koronát ad ki évente ruha, ékszer, lakberendezési tárgyakra és ajándékokra. Ez 40,000 korona. Alice nekik alkalmi és más egyéb előnyös vételben 45,000 korona értéket szerez. Nem méltányos-e és nem szivesen fizeti-e vevő az 5%-ot közbenjárójának? És az eladó is megadja szó nélkül a készpénz-fizetésért járó 5%-ot, persze a vevő tudtával. Ez pedig 4000 korona egy évben.

Fődolog ennél a bizalmi állásnál a hozzáértésen kivül a *legszigorubb becsületesség és megbizhatóság.* Hogy az u. n. üzleti morál meg ne fertőztesse a bevásárlót. Hogy ne álljon kötélnek, ha több percentet igér az eladó, csakhogy leráz-hassa felgyülemlett portékáját. Hogy mindig megbizói érdekét nézze elsőnek, azután gondoljon a maga percentjére. Ha egy-szer megbizóit sikerült megingathatlan bizalomra hangolnia, akkor megszerezte a legnagyobb tőkét, amely életfogytiglan hajtja neki a dus kamatot.

Aztán ugy képzelem, hogy ez a bevásárlónő olyan nélkü-lözhetlen tanácsadója lesz idők multán a családoknak, hogy hol az egyik, hol a másik hivja meg pár napra személyes megbeszé-lésekre. Ilyenformán mint tisztelt és szeretett vendége a magyar uri házaknak, nyaral a legolcsóbb és legkellemesebb módon.

Ha Önök attól félnek, hogy vidéki ismeretségük nem elég tágkörü ahhoz, hogy a husz kliens kikerüljön belőlük, ajánlok egy átmeneti megoldást. Adja le kártyáját Alice az elsőrangu szállodák gondnokának és kérje föl, hogy ajánlja hölgyeknek vagy utazó társaságoknak, mint *idegenvezetőnőt.* Napi 20 koronát megkereshet vele és ezen a módon ismer-kedik a vidéki közönséggel. Ha megnyerő modoru, kellő tájékozottságot árul el és bizalmat gerjeszt, — lám itt nagy előny a származása, mely föltételezi uri mivoltát — nagyon szivesen ajánlják tovább ugy utasok, mint a hotelier-k.

Fővárosban idegen-vezetőnő.

Ilyen módon ismertté teszi magát ama körökbe, ahol eddig soha sem fordult meg és ha beleun a sok jövés-menésbe, — de szerzett ennek fejében bő tapasztalatokat — végezheti karrierjét, mint valamely nagy szálloda vagy szana-tórium vagy penzió vezető hölgye.

Hotelek, szanatoriu-mok vezető hölgye.

*

Felsoroltam hát ezzel amaz 50 életpályát, amely szerintem nyitva áll hadi özvegyeink és leányaink előtt. Azok előtt, akik tanulmányaik során nem szereztek oklevelet. E pályák bármelyikéhez nem késő előrehaladottabb korban is fogni. E pályák azonban két szigoru feltételhez kötik a sikert: *becsületes,* majdnem *tökéletes munka és kitartás.* És e pályák-nak egy a halálos ellensége: *a csüggedés bacillusa.* Ezt kell távoltartani mindenáron, ezt kell immunizálni ama feltétlen bizakodással, hogy amire becsületes munkámat áldozom és

kitartok mellette, „durch Not und Tod", ahogy a német császár jelszava hangzik, annak meg kell hozni a sikert! Ugy legyen!

XVI.

Özv. Nagy Árpádné levele Mérey Ferencnéhez.

Irod kedvesem, hogy kis leányaid már megjárták a deputációt Eszter nénémnél és addig ostromolták, mig megigérte látogatását és meg is jelölte érkezése napját. És már most kiváncsi vagy,milyen vendéget üdvözölsz nemsokára magadnál.

Nem szükséges mondanom, leveleiből is kiolvashatod, Eszter néném a maga lábán járó, a maga eszével gondolkodó, igen határozott egyéniség. Az ilyen határozott egyéniségekből lesznek a különcök, ha nem ismernek más törvényt a maguk kényénél. Eszter néném, hála Istennek, ismeri és ugyancsak meghajlik a szeretet törvénye előtt. Szereti Istenét és olvadó jóindulattal öleli keblére embertársait. És bár nem nemes származásu, harmadik törvénynek ismeri el a „noblesse oblige" elvét. Ha a Gondviselés őt az anyagi és szellemi kiváltságosak közé helyezte „érdemetlenül", hogy művelhette magát és nem kell a mindennapi kenyérért törtetnie, hát ugy gondolja, hogy legelemibb kötelessége, amennyire csak tőle telik, erőit embertársai szolgálatába állitani. Családját már ellátta, kis háztartását egyszerüre redukálta, hogy minél több időt menthessen a köznek. Segit szóval és segit tettel. Nem vagyonos, de csodálatos sokat tud mégis tenni; pár száz koronával a maga helyén és a maga idejében csodákat tett. És azt állitja, hogy mindig az bizonyult a legjobb üzletnek, amikor csak a szivére hallgatott és mindig keserü megbánás volt a része, ha nagyon fontolgatott és elutasitotta a hozzáfordulót.

Évi jövedelme saját bevallása szerint 8000 korona, levonva azt, amit felnőtt gyermekeinek nyujt. Mert ebben is eredeti az ő felfogása. Nem hive ama kétségbeesett kuporgatásnak, vagyonhajszának, amit sok szülői szeretet véghezvisz, hogy minél többet adhasson és hagyhasson gyermekeinek. „A mérsékelt éghajlat, mérsékelt életmód, mérsékelt zseb bizonyult legelőnyösebbnek az emberi fejlődésre, legyen hát az én gyermekeimnél is aszerint" — szokta mondani. A 8000 K évi jövedelemből 6000 K-t tart meg a maga

ellátására, a fenmaradó 2000 koronával *szociális kereskedést* nyitott. Ebből segiti kölcsönnel, befektetéssel azokat, akik az általa tanácsolt életpályákhoz különben nem foghatnának. Ingyen nem ad semmit, az degradál, kapzsivá, koncslesővé tesz. Kölcsönadja négyes kamatra, de azt a kamatot természetben lehet beszolgáltatni. Ilyenmódon háztartását ellátják a konyhacsomagos, a kertészkedő, baromfitenyésztő védencei; ruháit, kalapjait kamat fejében megvarrják üzletes, szabóskodó adósai; ha ajándékot vesz, azt bevásárló ismerőseire bizza, hogy jövedelmet szerezzen nekik és tovább ajánlhassa őket, — még a nyaralása is kamat vagy törlesztés fejében megy.

Kérdjük tőle tavasszal: „Eszter néni, milyen betegséged lesz a nyáron?" Mosolyogva fenyeget meg az ujjával, aztán kénytelen bevallani, hogy még nem tudja. Ez azt jelenti, hogy még nem határozta el, hová megy szemlét tartani, lenditeni, propagálni az általa tanácsolt és segitett fürdői vagy hegyvidéki penziók közül. Bárhová is megy azonban, mindenütt megpihen, felüdül és megujhódik az ő bizó szeretete! Látja az elvetett magot kelni, erősödni, látja néhol már gyümölcsözni — és neki ez az orvossága!

Ha kérdjük tőle, mi lesz a sok munkára ébredt leánnyal és özveggyel, ki fogja őket az első nehéz lépésnél gyámolitani, ki ad tanácsot és segitséget? Akkor az ő csodálatosan derüs és bizó lelkével megnyugtat bennünket, hogy ime, ki hitte volna ezelőtt egy évvel is, hogy a rokkantak tanittatása, földdel, házzal való ellátása ilyen szépen megvalósuljon? Ki hitte volna, hogy a vak katonák számára millión felül gyüljön össze; hogy bármily nemes eszmét fölvessen a sajtó, arra mindig guruló pénz legyen a visszhang. Meg fogjuk találni módját a hadi özvegyek és leányok elhelyezésének is rokkanttelepek olcsó bérletén, altruista szövetkezetek olcsó kölcsönén és nem utolsó sorban ama hadi özvegyek becsületes áldozatkészségében, akiket hasonló bánat mellett szerencsés sorsuk megkimélt a szükségtől. Szerencsétlenebb testvéreik sorsába segitő kézzel nyulni, lesz az ő legigazibb vigasztalásuk.

Higyjük édes Irmám, hogy Eszter nénénknek ebben is igaza van! Szeretettel üdvözöl

Özv. Nagy Árpádné.

Kiskertek.

Irta: *Vajda Ármin.*

A háboru okozta nyomor és bajok orvoslását azoknak, kik a front mögött dolgoznak, már most kell megkezdeniök, sőt minden erővel oda kell hatniok, hogy oly eszközöket találjanak, melyek már most könnyitenek a helyzeten és segitséget nyujtanak a háboru áldozatainak a fronton és a front mögött egyaránt.

Eme eszközök közt nagyfontosságu és nálunk még nem eléggé ismert a kiskertek intézménye.

Előttünk fekszik a nagyberlini lugastelepek (mint ott a kiskerteket nevezik) háborus választmányának jelentése, mely élénken illusztrálja ez intézmény fontosságát és mely bennünket arra indit, hogy nyomatékosan hivjuk fel a közfigyelmet a munkáskertekre, melyek már most áldásos hatást mutatnak fel és melyek előnye, hogy életbe léptethetők rövid előkészités után akár a városok, akár szövetkezetek, akár magánosok kezdeményezése folytán és a tavaszi vetés még ez évben megadhatja a munka és jóakarat dusan kamatozó gyümölcsét.

Mielőtt az idézett német jelentéssel foglalkoznánk, általános tájékozásul, röviden utalni akarunk a kiskertek gazdasági jelentőségére.

Eredetileg a munkáslakások kiegészitéseképen keletkeztek és szerepeltek. A nagyvárosok szomoru lakásviszonyai, a gyári munka a nép egészségét sulyosan veszélyeztetik és a nép széles rétegeit elidegenitik a természettől. A szük és barátságtalan lakások meglazitják a családi kapcsokat; a felnőttek kocsmában töltik szabad idejüket, a gyermekek szórakozó helye az utca szenyje. A kiskertek hivatása, hogy a szegényebb néposztályoknak pihenő és üdülő helyet

nyujtsanak, a családi összetartást előmozditják. A mellett felébred ismét a szunyadó érzék a természet iránt és az anyagi haszon csak növeli a föld művelésében lelt örömet.

Minden város, minden község külterületén találunk parlagon heverő területeket, melyek kis jóakarat mellett csekély áldozattal alakithatók át kiskertekké.

A Társadalmi Muzeum kiadásában 1911-ben megjelent „*Munkáskertek*“ cimü füzetben részletesen leirtuk a kiskertek fejlődését és előnyeit, melyeket egészségi szempontból, nevelési és anyagi szempontból nyujtanak. Mindezen előnyök fokozottabb mértékben nyilvánulnak a háboru alatt, midőn a gazdasági helyzet különösen a gazdasági előnyöket tolja előtérbe.

A központi hatalmak gazdasági elzárása a belső gazdasági erők teljes kihasználását teszik szükségessé és a megélhetés könnyitése minden társadalmi tényezőnek kötelessége. Emlékezzenek meg e kötelességről azok, kik látják és érzik, mily sulyosan nehezedik a szegényebb néposztályokra a rettenetes belső ellenség: a drágulás. És a kiskertek alakitása által akasszák meg a drágaság áradatát, mely minden szerényebb életviszonyt megfullasztani készül. A veteményes kert ellátja művelőjét a szükséges főzelékkel és ezenfelül esetleg még jövedelmet is nyujt alig számbajövő befektetés és némi szorgalom mellett. Ez oly előny, melyhez magyarázat nem szükséges.

*

Hazánkban Debrecenben a kiskertek szépen fejlődnek, sajnos azonban, eddig csak egy két félénken tapogatódzó követőt találtak; talán a nagyarányu berlini példa hathatósabb lesz, mert megmutatja, hogy a szervezés e téren is nagyszerü alkotásokat és eredményeket bir létrehozni.

A háborus viszonyok a berlini kiskert-egyesületeket tömörülésre birták, hogy együttes erővel többet teljesithessenek.

Ez egyesületek a „Volksheilstättenverein vom Roten Kreuz“, a „Verband der Laubenkolonisten Berlins und Umgegend“ és a „Vaterländischer Frauenverein Charlottenburg“.

Ezek közül a legnagyobb egylet a Verband der Laubenkolonisten Berlins und Umgegend, melynek már 14,000 tagja van és 55,000 kertet létesitett Berlin környékén. Saját tüzkárbiztositó és halálozás esetére szóló segélypénztára van.

A Volksheilstättenverein vom Roten Kreuze már több, mint 1500 kertet alakitott, közös bevásárló egyesületet alapitott a telepesek közt, főzőiskolákat stb.

Az egyesületek a rendelkezésükre álló munkaerők, tapasztalatok és anyagi eszközök egyesitése által a gazdasági harcot a drágaság ellen akarták megvivni és működési kérületükben győztek is. *Alapvető eszméjük volt a város körül parlagon heverő földterületek belterjes kihasználása.*

Erre első sorban felhasználták a kiskert-telepeseket, kiknek további földet szereztek burgonya- és zöldségtermelés céljából. Ehhez a törzshöz csatlakoztak az ujonnan belépett háborus kertművelők. Ez utóbbiak közül kétségkivül sokan — majd a háboru után, midőn a kényszerhelyzet, az élelmiszerhiány megszünik — abba fogják hagyni a kertészetet, de már most bizonyos, hogy az uj tagok nagy része állandó hive lett az egészséges eszmének, mert nemcsak az egészség, hanem az anyagi előnyök tekintetében is nem várt eredményeket értek el.

*

A három kertegyesület szövetkezése szükséges volt a szabad területekért keletkezett verseny kiküszöbölése végett is. A főzeléktermelés előnyei telekbérlő társaságok keletkezését eredményezték, melyek a munkás-szakszervezetekkel együtt jártak el és nagy területeket béreltek a munkások részére burgonyatermelés végett. Ezek ugy dolgoznak, hogy a társaság nagybani üzemben szántja, trágyázza és veti be a telkeket és szakemberekkel, hadifoglyokkal, valamint gőzekékkel dolgozik. A telek bérlőjének csak aratni, osztályozni stb. kell.

Ujabb verseny keletkezett azonban a „főbérlők“ révén, akik a kiskertek parazitái lettek. Ezek nagyszámu telket bérelnek és azután kisembereknek adják tovább bérbe, kik megsinylik ezt. Gyakori béremelés, italvásárlás kényszere

a főbérlő által létesitett italmérésekből stb. az üdvös célt teljesen lerontják. A kiskert-egyesületek minden erővel küzdenek is e kinövések ellen.

A háborus szövetkezés tevékenysége a siker jegyében indult meg. Az 1916. év tavaszán már 200 hektár terület állott rendelkezésre, mely 3500 kertnek elegendő. A telkek átengedése rendszerint dijtalanul történt, kevés esetben csekély bérért. Legtöbbször kikötötte a tulajdonos, hogy a bérletet bármikor megszüntetheti, ha a telkeket be akarja épiteni. De ez fölöttébb ritkán vált tényleg szükségessé. A föld használhatóságát tapasztalt kerttelepesek vizsgálták felül és a megnem felelő telkeket visszautasitották.

A további munka a decentralizáció alapján folyt, amennyiben a környéket 14 részre osztották be, minden részt külön bizottság vezetése alatt. Ennek első feladata volt a telkek felosztása a jelentkezők közt, kik a hirlapok által dijtalanul közzétett felhivások folytán tömegesen jelentkeztek. A rendelkezésre álló területet $^1/_{24}$—$^1/_{16}$ hektár (400—600 m²) nagyságu szelvényekre osztották. A kiosztásnál figyelemmel voltak arra, hogy tapasztalt telepesek kerüljenek az ujoncok közé, kiket a szükséges jótanácsokkal ellátnak. A munka kezdetben fáradságos volt, de nem csüggedt senki. Ha az apa és fiu bevonult, a feleség és a gyermekek foglalták el helyüket. A szomszédok is mindig segitettek és a bajtársi szeretet kitünő volt.

A műtrágya beszerzéséről általában a központi választmány gondoskodott. Istállótrágyát a telepesek maguk szereztek. Hol ez nem volt lehetséges, a trágyát a berlini központi marhavásártérről szerezték be, honnan Berlin városa 15,000 métermázsát dijtalanul utalt ki, a fuvarozásra katonai fuvar olcsón volt kapható.

Ültetésre természetszerüleg főleg burgonya került. A központi választmány itt is segédkezett és a fajta megválasztásánál a telepesek igényeit, valamint a talajviszonyokat figyelembe vették. A burgonya mellett az intéző bizottság a háboru óta okozott fontossággal biró zöldségtermelésre fektetett sulyt. Előmozditotta e törekvést az a körülmény, hogy a királyi kastélyok kertkezelősége és Berlin város kertészeti

kezelősége kb. 1 millió palántát adtak ingyen. A palánták nagy részét tapasztalt kerttelepeseknek engedték át, kik régi kertjeikben termelték a zöldségfajtákat és a burgonyatermelést az uj telepekre helyezték át.

Az eredmény teljesen kielégitő volt. A késői burgonya átlag kétszeres termést adott. Összesen termeltek a hadi telepeken 1915-ben 800 mázsa korai és 30,000 mázsa késői burgonyát. A főzelékfélekben az eredmény szintén igen kedvezőnek mutatkozott. Többnyire háromszoros aratás volt lehetséges. Ezek az első év eredményei, melyek természetesen a további években csak fokozódtak, ugy hogy a legmesszebb menő várakozásokat kielégitették.

Az egyes telepes 400 m²-es kertjében valamelyes korai burgonyán kivül, amenyiben a talaj arra való volt, egy mázsa késői burgonyát vetett, a többi területet főzelékfélék termesztésére használták. Az általános kiadások vetőmagra, trágyára stb. 8—12 márkát tettek ki. Ennek eredménye átlag 6—8 mázsa késői burgonya volt; a zöldségtermelés eredménye a talaj és a reáforditott munka szerint váltakozott; ügyes telepesek egészen jelentékeny hozadékra tettek szert.

Mindent összefoglalva, láthatjuk, hogy már az első év, amikor 14 szakaszban 3366 kerttelepes vett részt a háborus kiskerti munkában — jókora eredményt hozott és parlagon heverő földekből nagymennyiségü élelmiszert teremtett elő.

*

Nem akarjuk a Németországban létesült többi háborus kiskert felsorolásával fárasztani az olvasót. Az intézmény fokozott előnyeit a háboruban már az eddig mondottak eléggé mutatják, hogy meggyőzzenek mindenkit, hogy e példát követnünk kell.

De ne gondoljuk, hogy csak Németországban találunk példákat rá. Sokszor hasznos, ha ellenségeinktől is tanulunk. Kezünkben van a Times 1917. évi január 19-i száma, mely nem kevesebb, mint három helyen foglalkozik a háborus burgonyakertek ügyével.

Egyik helyen az Északkeleti vasut igazgatósága teszi közzé, hogy eddig már 10,000 alkalmazottja foglalkozik

a háborus burgonyakertek művelésével, melyek háromfélék, és pedig: *a)* a vasuti vonalak mentén levő szabad területeken; *b)* a társulati épületekhez tartozó földeken; *c)* a társaság tulajdonát képező egyéb területeken. A társaság uj telepeseket keres első sorban alkalmazottai sorából, azután idegeneket is, kiknek a kerteket ingyen engedi át, figyelmébe ajánlva a közönségnek, hogy tapasztalatlanok is nyugodtan pályázhatnak, amennyiben a telepesek közt a legkollegiálisabb viszony uralkodik és a régi, tapasztalt telepesek mindenben kezükre járnak a kezdőknek.

Ugyanakkor a London-Északnyugati vasuttársaság hirdet kertrészeket vasutvonalai mentén 300 yard nagyságban évi 1 shilling bér mellett, melyekre vonatkozólag minden állomásfőnökség elfogad pályázatokat. Lám, ott az állomásfőnököknek erre is van idejük!

De olvassuk tovább ezt az egy angol ujságszámot, még többet tanulhatunk belőle. Találunk utmutatásokat főzelékek készitésére olcsó izletes módon, közli ezeket pedig nem a gazdasszonyok egyesülete, hanem a közélelmezési hivatal e célból szervezett osztálya (Meals Department of the Ministry of food). Látjuk, hogy kisvárosoknak is nagyterjedelmü kerttelepeik vannak már, igy pl. Ilford városának 1000 kertje van. Találunk fejtegetést a női munkaerők besorozásáról mezei munkákra. És még ha hozzávesszük, hogy a legnagyobb kertet, a hires Richmond Parkot gőzekével fölszántották burgonyatermelés céljából, akkor látjuk, hogy a praktikus angolok gyorsan felismerték a kiskertek fontosságát a háboruban s nem késnek azt kihasználni.

*

Hol késünk és miért késünk? Most, hogy beköszön a tavasz, ütött a 12-ik óra, hogy megmozduljunk. Megmozduljon az állam, melynek kezében van most a legtöbb hatalom. Akcióba lépett ugyan a Közélelmezési Hivatal, melynek feladatait a kiskertek tetemesen megkönnyitenék, de meg kell hogy mozduljon a városok és községek közönsége, hogy együttes erővel segitsenek megvivni a gazdasági harcot, mely nem sokkal kisebb fontosságu, mint a lövészárok harcai.

Lássuk csak, kiktől várhatjuk a kezdeményezést a kiskertek alapitásában. A közös célt természetesen különféle módon lehet elérni.

Az első a legegyszerübb: az egyéni vállalkozás, ha valaki telket vásárol és felosztja megmüvelés végett. Ebbe a kategóriába sorozandók a vasutak, tehát a m. kir. államvasutak és magánvasutaink, melyeknek sok üres területük van e célra. Némi szerény próbálgatás e téren már régen folyik (vasuti őrházak kertekkel a máv. némely vonalain), de most nagyszabásu akció szükséges. Itt jönnek tekintetbe iparvállalataink, melyek a háborus haszon egy részét e célra fordithatnák, használva ezzel munkásaiknak, kiknek megélhetését és egészségi viszonyait mozditanák elő és a közügynek is.

A második mód kiskert-egyesületek alapitása. A háboru folyamán a jótékonyság számos szép megnyilatkozását látjuk, de ezek nincsenek arányban egyes osztályok óriási gazdagodásával és más rétegek nyomorával. Annyi a pénz, hogy e célra is kell jutnia, már avégből is, hogy beteg és kevéssé rokkant katonáknak foglalkozást, keresetet nyujthassunk. Mennyi vigaszt nyujt a kert gondozása, mily egészéges és hasznothozó az! Hiszen kötelességünk katonáinknak egy kis darabot nyujtani abból a földből, melyet vérükkel megvédelmeztek.

A kiskert-egyesületnek több jóakaratra, mint tőkére van szüksége, mert aránylag szerény eszközök elégségesek a városok peremén parlagon heverő területek bérlésére, egyes kertek bekeritésére, kertmüvelési eszközök, vetőmagvak stb. beszerzésére.

A községek és városok kezdeményezése a kiskertek létesitésénél talán a legfontosabb, mert fontos része a szegényügy helyes kezelésének. Kevés kiadással anyagi, erkölcsi és egészségi tekintetben a leghatásosabb támogatást nyujthatják. A munka utján való segélyezésnek ideális módja. Majdnem minden községnek van parlagon heverő földje, mely ily módon hasznositható. Ezáltal nemcsak a pénzbeli segélyt takarithatják meg, hanem a község egészségügyi viszonyain javithatnak és elérik, hogy a községet övező üres telkekből,

szeméttelepekből stb. kertek keletkeznek lugasokkal, fákkal, ami a községnek minden tekintetben csak előnyére válnék. Ezért nem ajánlható eléggé a nagyobb községeknek és városoknak, hogy a kiskertek eszméjével behatóan és komolyan foglalkozzanak. Vagy maguk alapitsanak ilyeneket, vagy — ami még célszerübb — mozditsák elő kertfejlesztő és alapitó egyesületek létesitését és támogassák azokat telkek átengedésével, akár ingyen vagy csekély bérért. Itt a követésre méltó példa, Debrecenben.

Végül az államot is meg kell emlitenünk, mint a kiskertügy előmozditóját — elvben és másutt. Nálunk, hol mindent a kormánytól várnak, talán még fontosabb szerep vár reá ez irányban, mint másutt; sajnos annyi feladat, különösen politikai, foglalja el, hogy e kérdéssel nem sokat foglalkozott eddig. Pedig más országokban sokat tett az állam a kiskertek érdekében. Elsősorban törvényhozási intézkedések által, melyek a kiskert-egyesületek keletkezését és a tőkeszerzést megkönnyitik, a telkek átirását egyszerüsitik, az adó és illetékterheket könnyitik, a kertek megtartását egyik nemzedékről a másikra lehetővé teszik; itt-ott állami területeket bocsáthat rendelkezésre a kormány kiskertek létesitéséhez, kamatmentes kölcsönöket nyujthat stb.

A mai viszonyok közt kevés kilátásunk van arra, hogy a kormánytól segitséget kapjunk a kiskertek részére, bármily fontosak ezek most, mert a kormányt más feladatok foglalják el. De ha közvetlenül nem, ugy közvetve a Közélelmezési Hivatal utján várhatunk és kérhetünk támogatást. A Közélelmezési Hivatal hatalma és erkölcsi sulya elegendő, hogy különösen a városokat és községeket erélyesen rászoritsa a kiskertek létesitésére, mint a közélelmezés fontos tényezőjére. A kezdet megtörtént, amennyiben báró Kürthy Lajos, a Közélelmezési Hivatal elnöke felszólitotta a városokat, hogy a tavaszi és nyári évszakban a köztiszviselőknek földparcellákat engedjenek át konyhakertészet számára. Ezen akciót erélyesen folytatni kellene, különben elposványosodik, mint oly sok más üdvös dolog nálunk. Örömmel üdvözölnénk egy rendszeres és céltudatos akciót, mert egy körrendelet még nem elég s csupán a kiinduló pont lehet.

Itt ismét hangsulyoznunk kell, hogy a város egyesületeket alapitson az intézmény gyakorlati keresztülvitelére, mert a városi adminisztráció erre lassu, nehézkes és az ügyet mellékvágányokra tereli. Példa erre a székesfőváros, hol ahelyett, hogy egyszerü lugasos kertek létesitése által kis magból akarták volna a terebélyes fát fejleszteni, nagy, költséges és fényüzéses telep tervét dolgozták ki, melynek részletei ellenkeztek az intézmény belső értelmével és céljaival, ugy hogy a terv elaludt, mint oly sok más, üdvös dolog.

*

Azt hisszük, hogy mindenki, kinek érzéke van gazdasági és társadalmi kérdések iránt, az előző sorok elolvasása után át lesz hatva a kiskertek fontosságától, sőt sürgős szükségéről, de akad köztük sok tétovázó is, kik azt hiszik, hogy ily intézmény komplikált, nehéz dolog, melyhez sok munka, fáradság, nagy költség és több évi szervezés szükséges.

Ez tévedés. A kiskertek könnyen és rövid idő alatt létesithetők, a fődolog a jóakarat és a kitartás, melyet talán sehol sem jutalmaz oly gyors és kézzelfogható eredmény, mint épen a kiskerteknél.

Az alakitás igen egyszerü, tőke kevés kell, szakértőtanácsadót akár az államtól, akár kertészeti egyesületeinktől, akár a debreceni kertteleptől könnyen kaphatunk. Ha az egyesület a kiskertek létesitésére megalakult, a kezelési szabályokat kell megállapitani,melyekre nézve számos külföldi, de a debreceni szabályok is utmutatásul szolgálhatnak. Irányadó, hogy a kezelés elsősorban a vezetőség feladata. Emellett azonban a kerteket megművelő munkások is vegyenek részt a vezetésben, mert ez a fejlődést csak előmozdithatja. Ha a telepest felvilágositottuk a rendelkezésükre álló különböző eszközök alkalmazásáról, megtanulják gyorsan az önálló és célszerü gazdálkodást; a gyakorlati kérdések helyes megoldásával növekszik itélőképességük és önkormányzati erejük.

A másik feladat a kertek területének megválasztása, melynél két szempont irányadó: az első, hogy a talaj minősége a kertek céljaira alkalmas legyen, a második, hogy a kerteket a munkások, illetőleg telepesek könnyen elérhessék. Ezért

célszerü, hogy a város több pontján oly külterületeken, melyek a szegényebb városrészekkel határosak, létesüljenek a kerttelepek. A kertek nagysága rendszerint egyenlő, de különböző nagyságu kertekre is szokták a telepeket beosztani, a nagyobb kerteket a nagyobb számu tagokból álló családoknak szánva.

A kerttelepeket rendszerint bérbe veszi az egyesület és pedig az állandóság érdekében hosszabb időre, ennek akadálya csak a beépités lehetősége szokott lenni. A bérösszegek csekélyek, használatlan földről lévén szó; e költséghez járul a keritések költsége, az öntözéshez szükséges vizvezeték, vagy kut kiépitése, hol ilyen nem volna; továbbá kerti eszközök és vetőmagvak. A lugasokat a telepesek maguk készitik, ha szükséges, utmutatás szerint.

Mint emlitettük, az általános kezelési szabályokra nézve számos minta áll rendelkezésünkre, egyet e sorok végén is bemutatunk.

*

A kiskert segitő intézmény: anyagi és erkölcsi hathatós segitség. Óvó intézmény: megóv a kocsmától, iszákosságtól, sok rossztól. Önérzetet tápláló intézmény is, mert nem aláz meg, mint más segély, hanem segitő kéz, mely támaszt és bátorit a munkálkodásra. Egészséges intézmény: hatalmas ellensége az alkoholizmusnak és tüdővésznek. Erkölcsös intézmény, mely fentartja, erősiti az erkölcsi érzést, a családi életet.

Mindezek felett a háboruban a megélhetés végett szükségünk van reá, megóv az élelmiszeruzsorától és ezernyi családot az éhségtől.

Ne habozzunk tehát, fogjunk egybe, tegyük meg az első lépést, a legnehezebbet a cél megvalósitására, alakitsunk kiskerteket, teljesitsük otthon társadalmi kötelességünket épugy, mint hős katonáink a fronton. Mi is győzni fogunk, csak akarnunk kell!

A székesfőváros árvaszékének háborus tevékenysége.

Irta: *Dr. Szokola Leó*, székesfővárosi árvaszéki fogalmazó.

Azok a súlyos és fokozott kötelességek, amelyeket a háboru következtében az ország minden hatóságának teljesiteni kell, az árvaszéket is nagy feladatok elé állitották. Az árvaszék a testileg, szellemileg, gazdaságilag gyengébbeknek, a kiskoruaknak, gondnokoltaknak hatósági gyámolitója a törvényen alapuló megelőző védelmével, számonkérő, felügyelő tevékenységével fontos szociális munkát végez. A székesfővárosi árvaszék épugy, mint minden vidéki árvaszék régebben a kiskoruak vagyoni érdekeinek védelmére helyezte a fősulyt, jobbára vagyonőrző hatóság volt. Hat évvel ezelőtt azonban, fölismerve az intenziv gyermekvédelemnek szociálpolitikai jelentőségét, külön gyermekvédelmi osztályt létesitett, megszervezte a hivatásos gyámságot s ily módon fokozatosan a gyermekvédelemnek egyre több ágát kapcsolta be tevékenységének körébe. A házasságon kivül született gyermekek védelme, az erkölcsi romlásnak kitett vagy züllésnek indult gyermekek, az elhagyott gyermekek védelme, a kiskoru prostituáltak megmentésére irányuló intézkedések, az iskolalátogatás biztositása érdekében követett ujabb eljárás, az elmebetegek hivatásos gondnokságának életbeléptetése — a fontosabb étappe-jai az árvaszék szociális irányu tevékenységének.

Az árvaszék háborus feladatai általában.

A háborus gyámhatósági föladatok teljes mértékben igazolták az árvaszék szociális irányu fejlődésének helyességét és szükségességét. A háboru által teremtett föladatok ugyanis mind erősen szociális jellegü tömegfeladatok. A hadbavonultak

gyermekeinek, a hadiárváknak védelmét nem lehet és nem lehetett volna egyszerüen esetenkint elintézendő árvaszéki ügydarabok csoportjának tekinteni; ezek uj és nagy föladatfolyamok, melyeket nem lehetett szabadjára ereszteni, hanem helyes medret kellett a számukra megásni; az uj föladatokat a maguk teljességében és jelentőségében általános, elvi szempontból kellett megoldani s az irányokat megjelölni. A háborus szociális föladatok által előidézett teherpróba alkalmával nagy segitségére és nagy hasznára volt az árvaszéknek az, hogy a gyermekvédelmi osztály alakjában készen rendelkezésre állott olyan szerv, amelynek munkakörébe ezek az uj szociális tömegfeladatok nagyobb nehézség nélkül bekapcsolhatók voltak és hogy általában már kialakult a gyámhatósági funkcióknak átfogóbb, társadalmi nézőpontból való szemlélete, mely az uj kérdések áttekinthetőségéhez, kellő megoldásához nélkülözhetetlenül szükséges.

A háboru azonban nemcsak uj feladatokat háritott az árvaszékre, hanem eddigi feladatainak jelentőségét is rendkivüli mértékben megnövesztette. A háboru folytán bekövetkezett nagy veszteség, az általánosan tapasztalt csecsemőhalandóság s a születések számának ijesztő csökkenése (hazánkban havonta átlag 20—25 ezerrel kevesebb születik) a gyermekvédelmet, mint a nemzet életereje megmentésének egyik eszközét, az államföntartó tevékenységek közé emelte. Az árvaszék ennek a tudatában iparkodott sulyos kötelességeinek megfelelni.

Hadbavonultak gyermekeinek védelme.

Az árvaszék a háboru váratlan kitörése következtében elsősorban annak a feladatnak a megoldását tartotta a legszükségesebbnek, hogy a hadbavonultak itthonmaradt gyermekeinek elhelyezését biztositsa minél gyorsabban, hogy az előforduló esetekben azonnal intézkedhessék.

Az árvászék ebben a kérdésben 1914. évi augusztus 5-iki teljes tanácsülésén a következő határozatot hozta:

„A hadbavonult katonák visszamaradt családjainak támogatására alakult országos bizottság az Országos Gyermekvédő Liga utján közölt értesülésünk szerint a szükséges gyermekvédelmi intézkedéseket közvetlenül az Országos Gyermekvédő Ligára bizta avégből, hogy minden intézkedés egy központból történjék és csakis a végrehajtás legyen a hatóságok és a társadalmi szervek között megosztva.

Az árvaszék a gyors és sikeres intézkedések érdekében szintén ebből az álláspontból indulván ki, a következőket határozza el:

1. Az árvaszék értesiti a kerületi előljáróságokat, hogy a hadbavonult katonák itthonmaradt gyermekeinek gyámhatósági intézkedést (elhagyottság kimondása, gyámrendelés, elhelyezés stb.) igénylő ügyeit az alant irt naptól kezdve további intézkedésig az árvaszék maga központilag intézi.

2. Az árvaszék közvetlen összeköttetésbe lép az Országos Gyermekvédő Ligával és ennek utján egész szervezetével és mindezekben az ügyekben a Ligának vagy közegeinek közvetlenül tett jelentéseit (irásban, távbeszélőn, vagy személyesen) intézkedéseinek alapjául épp ugy fogadja, mint a kerületi előljáróságok hivatalos jelentéseit.

3. Az árvaszék a hadbavonultak elhagyott gyermekei részére hivatásos gyámokat rendel ki és pedig elsősorban mindig annak az intézetnek a vezetőjét vagy megbizottját, ahol a gyermeket elhelyezik, másodsorban az árvaszéknél működő hivatásos gyámokat és harmadsorban más alkalmas egyéneket, még pedig különösen azokat, akiket a közigazgatási hatóságok (ker. előljáróság, községi előljáróság) arra kijelölnek.

4. Az árvaszék megkeresi a fiatalkoruak felügyelő hatóságát, hogy a vele összeköttetésben álló patronázs-munkaközvetitő, a hivatásos gyámok részéről kért elhelyezéseket sürgősen közvetitse.“

A m. kir. belügyminiszter 1914. augusztus 11-én kiadott körrendeletében a többi árvaszékeket ugyanilyen eljárás követésére hivta fel.

Ezek az intézkedések különösen a Liga értékes támogatása következtében sikerre vezettek.

Házasságon kivül született gyermekek hadisegélye.

A házasságon kivül született gyermekek létérdekeinek védelmét az árvaszéknek a háboru kitörése után még fokozottabban kellett ellátnia. Ettől a kötelességtől indittatva, az árvaszék a legkülönbözőbb irányu kérelmeket is meghallgatta s amennyiben azoknak elintézése hatáskörébe tartozott, maga intézkedett, ellenkező esetben a kérelmeket illetékes helyre juttatta. Ebbe az utóbbi csoportba tartozik az árvaszék tevékenysége a házasságon kivül született gyermekek állami (hadi)-segélye ügyében.

A mozgósitás esetében behivottak gyámolitás nélküli családjának segélyezéséről szóló 1882 : XI. t.-cikket módositó 1914 : XLV. t.-c. gondoskodott a házasságon kivül született gyermekekről is. A hivatkozott törvény 2-ik §-ának a) pontja szerint ugyanis a „segélyre igénytadó egyéb körülmények fenforgása esetén a bevonultak házasságon kivül született gyermeke segélyre ugyanugy bir igénynyel, mintha törvényes gyermeke volna a bevonultnak."

A törvényhozásnak eme szociális érzékre valló intézkedése alapján az árvaszék a hadisegélyt igénylők kérelmét, amennyiben ezek tanácsért vagy közbenjárásért az árvaszékhez fordultak, közvetitette az illetékes ker. előljáróságokhoz és a lehetőségekhez képest annak sikeres utalványozása érdekében igyekezett beszerezni azokat a bizonyitékokat, amelyekhez a hadisegély megállapitása kötve volt (együttélés, apaság elismerése, az eltartás igazolása stb.)

Házasságon kivül született gyermekek nevelési járuléka.

Az árvaszék fölismerte továbbá azt a méltánytalanságot, hogy a házasságon kivül született gyermekek természetes atyjuk hősi halála után nevelési járulékot nem kaphatnak, holott hadisegélyre hadbavonult atyjuk után ugyanolyan igényük van, mint a törvényes gyermekeknek. Az árvaszék evégből fölterjesztést intézett a m. kir. belügyminiszterhez és kérte, hogy a házasságon kivül született gyermekek nevelési

járulékára nézve a törvényes gyermekével egyenlő elbirálás alkalmaztassék, ha együttesen megvan a következő két feltétel: 1. a természetes apa természetben vagy tartásdij fizetése által gondoskodott a gyermekről, 2. apaságát, illetve tartási kötelezettségét már elhunyta előtt birói itélet állapitotta meg. Az árvaszéknek ez a fölterjesztése még nem nyert elintézést. E fölterjesztés hatása alatt azonban az Auguszta-gyorssegélyalap 10,000 K-t az árvaszék gyámpénztárába letétbe helyezett azzal a kikötéssel, hogy azt olyan házasságon kivül született gyermekek fölnevelésére forditsa az árvaszék, akiknek természetes apjuk hősi halált halt. Ez az adomány volt a szikrainditója annak a gyüjtésnek, melyet az árvaszék a hadiárvák érdekében a sajtó és hirdetmény utján inditott. Az árvaszék intézkedéseit eddig nagyon bénitotta az a körülmény, hogy a legkisebb alappal sem rendelkezik, amelyből a legnagyobb szükség esetén, amidőn életérdekek volnának megmenthetők, közvetlenül segithesse az arra érdemest. A most alakuló hadi árvaalap részben enyhiti a gyámhatósági igazgatásnak ezt a szembeötlő hiányát.

Hadi árvaalap létesitése.

A főváros polgárságának jótékonysága az árvaszéki hadiárvaalap gyüjtése alkalmával is igen dicséretes módon nyilvánult meg. 1915. évi december 31-ig 57,129 korona 22 fillér gyült be. Ez az összeg a székesfővárosi központi pénztárban mint gyámpénztárban van elhelyezve.

Az árvaszéknek célja ezekből az adományokból olyan kiskoru hadiárvákat felnevelni, illetve keresőképesekké tenni, akiknek jövőjét egyébként biztositani nem tudja, vagyis azokról az árvákról gondoskodni, akik más helyről nem kaphatnak már anyagi támogatást. Nem arra akarja ezt az alapot felhasználni, hogy mások helyett, akiket a tartás kötelezettsége tulajdonképpen terhel, adjon s igy közvetett uton, végeredményében illetékteleneken segitsen, hanem azoknak akar kenyeret adni, akiknek máshonnan már nem jut. Evégből az egész alapot, tehát ugy a tőkét, mint annak

időközi kamatos kamatait bizonyos terv szerint és az egyes esetek szerint megállapitandó módon és időre felosztva, teljesen felhasználni szándékszik.

Épp ezekre az okokra tekintettel, az árvaszék még folytatja a gyüjtést és a rendszeres segélyezést még csak néhány esetben engedélyezte.

Örökbefogadott gyermekek nevelési járuléka.

Az árvaszéknek további háborus intézkedései körül preventiv szociálpolitikai s gyermekvédelmi nézőpontból, igen figyelemreméltó az a két fölterjesztése, melyet a hősi halált haltak örökbefogadott gyermekeinek nevelési járulékai tárgyában, valamint a háboru folytán rokkanttá lett egyének gyermekeinek ellátása érdekében a kormányhoz intézett. Az első kérdésben az árvaszéket az inditotta intézkedésre, hogy több esetről szerzett tudomást, melyben a katonai hatóságok a fennálló jogszabályok alapján kijelentették, hogy az örökbefogadott gyermek jogállása, illetmények szempontjából, nem azonos a törvényes gyermekével.

Rámutat az árvaszék a fölterjesztésében arra a méltánytalanságra, hogy ha az örökbefogadó atya a mozgósitás előtt tényleges katonai szolgálatot teljesitett, az örökbefogadott gyermeknek segélyre nincs igénye s ha az örökbefogadó atya hősi halált halt, az örökbefogadott gyermek nevelési járulékban sem részesül.

Az árvaszék utal arra a további felterjesztésre, melyben a nevelési járulék szempontjából a házasságon kivül született gyermek részére a törvényes gyermekkel egyenlő elbirálást kért, ezuttal azt óhajtja, hogy a katonai személyek után járó illetmények szempontjából az örökbefogadott gyermek a törvényes és törvényesitett gyermekkel egyenlő elbirálásban részesüljön. A méltányossági érveken felül számos jogi érvet hoz fel a fölterjesztésben. Az örökbefogadó és az örökbefogadott között teljesen ugyanaz a jogviszony, mint a szülő és törvényes gyermeke között; a magyar magánjog és büntetőjog valamennyi idevágó jogszabályából ez az elv állapitható meg. Ebből következik, hogy a segély és a nevelési

járulék nézőpontjából is egyenlő elbirálás alá kell esnie az örökbefogadott gyermeknek a törvényessel és a törvényesitettel. Az árvaszék nézete szerint ugyanis az, hogy az állam, vagy más közjogi jelleggel biró jogi személy alkalmazottjainak hozzátartozóival szemben miképpen és milyen mértékben van kötelezve, ahhoz igazodik, hogy a szóban levő hozzátartozójának ellátásáról miként és mily mértékben köteles gondoskodni. Az örökbefogadás tényén és a velejáró jogkövetkezményeken (tartási, nevelési kötelességen) mit sem változtat az a körülmény, hogy az örökbefogadott gyermek házasságban vagy azon kivül született.

Rámutat végül az árvaszék arra, hogy a háboru alatt eddig már 560 gyermeknek, legnagyobbrészt hadbavonultak gyermekeinek, örökbefogadási ügyében járt el. Ugyanis minden hadbavonult igyekezett családi viszonyait rendezni s ezek mind azzal a nyugodt tudattal mentek a harctérre, hogy gyermekeiknek nemcsak családi állását rendezték, hanem ha ők elesnek, azoknak fölnevelését biztositották. Ez a momentum a jogi szempontokon kivül figyelemreméltó erkölcsi kötelességet is ró az államra.

Rokkantak házasságon kivül született gyermekeinek nevelési járuléka.

A másik fölterjesztésében az árvaszék arra hivja fel a belügyminiszter figyelmét, hogy azok a törvények, amelyek a háboruban elesettek özvegyeinek árváinak és a rokkantaknak anyagi ellátásáról rendelkeznek (1875 : LI., 1886 : XX., 1887 : XX., 1891 : X., 1896 : IV., 1907 : XVI. t.-c.), szintén módositásra szorulnak, mert ezek a törvények az egészben vagy részben munkaképtelen rokkantak gyermekeinek ellátásáról egyáltalán nem gondoskodnak. Az árvaszék a miniszterelnök nyilatkozatai alapján kétségtelennek tartja, hogy az emlitett törvényeket a törvényhozás módositani fogja az ellátás mértékének a fölemelésével, valamint az ellátásra igényjogosultak körének tágitásával és pedig olyképpen, hogy ugy a háboru folytán rokkantakról, mint azok gyermekeiről megfelelően

gondoskodni fog. Szükségesnek tartja azonban az árvaszék ezuttal is rámutatni arra, hogy a várt uj törvénynek a rokkantak házasságon kivül született gyermekeinek ellátását is szabályozni kell és pedig olyképpen, hogy a törvényes gyermekkel egy tekintet alá essék a rokkantnak házasságon kivül született az a gyermeke, akit a rokkantság bekövetkezése előtt örökbefogadott, vagy akiről a rokkant már a rokkantság bekövetkezése előtt akár természetben való tartás, akár tartásdijak fizetése által gondoskodott, vagy akire vonatkozólag a rokkant apaságát, illetve tartásdij fizetési kötelességét már a rokkantság bekövetkezése előtt birói itélet állapitotta meg.

Az árvaszék mind a két felterjesztését pártolás végett a m. kir. miniszterelnöknek, az igazságügyminiszternek, a pénzügyminiszternek és a honvédelmi miniszternek is megküldötte.

Az utólagos házasság utján való törvényesitési eljárás egyszerüsitése.

A családjogi helyzet minél könnyebb rendezése, az utólagos házasság utján való törvényesitési eljárás egyszerüsitése érdekében az 1915. évi május hó 7-én az árvaszék a m. kir. belügyminiszterhez fölterjesztést intézett, amelyben az utólagos házasság utján való törvényesitési eljárásnak olyan irányban való módositását javasolta, hogy hatalmaztassék fel az árvaszék is az illetékessége alá tartozó kiskoruak ügyében a törvényesitésre vonatkozó előkészitő intézkedések megtételére.

Fölterjesztésében előadta az árvaszék, hogy a külön gyermekvédelmi osztály munkakörének megállapitásakor az osztály hatáskörébe utalta az utólagos házasság utján való törvényesités anyakönyvi feljegyzésének a kezdeményezését is. Azóta 1052 esetben tett folyamatba eljárást ilyen irányban.

E tekintetben azt az eljárást követte, hogy a törvényesitendő gyermekek szüleivel jegyzőkönyvet vett fel és ha az utólagos házasság utján való törvényesitésnek előfeltételei fenforogtak, a jegyzőkönyvet az okmányokkal együtt további eljárás végett áttette a gyermek lakóhelye szerint illetékes anyakönyvvezetőséghez.

Igen sok esetben azonban a törvényesités feljegyzése mindemellett sem volt keresztülvihető, mert a szülők az anyakönyvvezető idézése, az árvaszék ismételt figyelmeztetése ellenére sem jelentek meg az anyakönyvvezetőnél.

Az anyakönyvvezető előtt való megjelenésre az árvaszék a szülőt nem kényszeritheti, mert a gyámügyi törvény 279. §-ának második bekezdésében emlitett pénzbirság és kényszer utján az árvaszék csak az árvaszék előtt, de nem más hatóság előtt való megjelenését foganatosithatja. Különben sem lehet a szülőt kényszeriteni, hogy az anyakönyvvezető előtt megjelenvén, a törvényesités iránt való kérelmet előterjessze s az előirt körülményeket igazolja.

Módjában áll ugyan az árvaszéknek a gyermeke érdekeit kellően nem védő szülővel szemben a törvény alapján ügygondnokot rendelni, aki a törvényesités kimondása iránt pert indit és a perbe hozandó itélet alapjan jegyezteti fel a törvényesitést, mindazonáltal ehhez a módhoz csak végső esetben folyamodik, mert ez a per igen nehézkes és rendszerint nagyobb költséggel jár.

Az eddigi tapasztalatok szerint a legtöbb szülő csak hanyagságból, tudatlanságból vagy azért, mert nem akar munkaidőt veszitени, nem jelenik meg az anyakönyvvezetőnél.

Sokkal célravezetőbb és egyszerübb, a törvényesitendő gyermek fontos magánjogi érdekének szempontjából sikeresebb volna tehát, ha az árvaszék maga hatalmaztatnék fel, a törvényesitésre vonatkozó előkészitő intézkedés megtételére.

Ebben a felterjesztésben foglaltakra vonatkozólag az árvaszék a belügyminisztertől utasitást még nem kapott, ellenben az 1915. évi augusztus hó 4-én kibocsátott 33,000/1915. sz. körrendeletében utasitotta a belügyminiszter az árvaszéket, hogy minden olyan esetben, amidőn tudomására jut, hogy valamely kiskorunak utólagos házasság utján való törvényesitése bekövetkevett, ennek anyakönyvl feljegyzése azonban nem történt meg, a szükséges intézkedéseket haladéktalanul tegye meg és amennyiben a szülők az árvaszék utasitásainak nem felelnek meg, ügygondnokot rendeljen ki.

Minthogy ez az eljárási mód a gyakorlatban nem válik be, az árvaszék 1916. évi március 10-én a hadiárvák gyám-

hatósági védelme tárgyában a belügyminiszterhez intézett kimerítő jelentésében előbbi kérelmét megismételte és kiegészitette még azzal, hogy ujabb tapasztalatai szerint a háboru alatt igen gyakran fordultak hozzá törvényesités céljából olyan felek, akik közvetlenül hadbavonulásuk előtt kivánták gyermekük törvényesitési ügyét rendezni; arra azonban, hogy az anyakönyvvezetőnél is megjelenjenek, már nem volt idejük és hogy az árvaszéknek tulajdonképeni feladata a kiskoruak minden érdekét megvédeni és előmozditani és igy kötelessége arra törekedni, hogy a közös háztartásban élő szülőket házasságkötésre buzditsa, annak nehézségeit, avagy akadályait elháritsa, amit lelkiismeretesen meg is tesz, ennek megtörténte után gondoskodni arról, hogy a gyermek törvényesitése megtörténjék, ezt nyilvántartani, a szülőket erre figyelmeztetni és serkenteni, mig az anyakönyvvezetőnek ez nem feladata, tőle meg nem kivánható, de ezt rendszerint nem is teszi meg.

A hadiárvák száma.

Az árvaszéknek a belügyminiszterhez felterjesztett kimutatása szerint 1915. december 31-ig gyámhatóság védelme alá 227 hősi halált halt után maradt 506 kiskoru hadiárva került.

A székesfőváros lakosságának számát figyelembe véve, ez kétségtelenül igen csekély szám és jóval mögötte áll a budapesti hadiárvák számának. Egyedüli oka annak, hogy minden hadiárva nem került még az árvaszék nyilvántartásába, csakis az lehet, hogy maga az eljárás, amely szerint a hősi halálozás a ker. előljáróságok által eszközölt halálesetfelvételek utján az árvaszék tudomására jut, igen hosszadalmas, hónapokig is eltart. Meg kell azonban jegyezni, hogy az árvaszék adott esetekben a veszteségi kimutatások és egyéb elfogadható adatok alapján is intézkedik.

Kétségtelen, hogy a háboru kezdetekor a legfiatalabb elem került tüzbe, vagyis legtöbbnyire a nőtlenek. Az elesettek is ezek közül kerültek ki, ezeknek hősi halála anyakönyvez-

tetett először, tehát a háboru első évéből származó haláleset-felvételekben ritkán szerepelnek hadiárvák.

De ezen a természetszerü okon kivül — amint az árvaszék a hadiárvákról szóló jelentésében kifejti — nincs kizárva az sem, hogy a valóságban a fővárosba, még sem fogja ez a szám aránylagosan elérni a vidéki gyámhatóságok által kimutatandó számot, vagyis, hogy a fővárosban a lakosság számához arányitva, kevesebb hadiárva lesz. És ezt a következtetést arra a körülményre alapitja, hogy a fővárosban, illetve általában véve a nagyobb városokban a nehezebb megélhetési viszonyok következtében a férfiak nem nősülnek meg olyan fiatal korban, mint a falusi, mezőgazdasággal foglalkozó emberek és hogy a fiatalabb katona került közvetlenül a harctérre, mig az idősebbek, tehát a családdal birók inkább a hadtápvonalon, vagy helyi alkalmazásba nyertek szolgálatot.

A hadiárvák személyi viszonyainak megállapitása.

A hadiárvák érdekében tett intézkedések során az árvaszék legszükségesebbnek azt tartotta, hogy elsősorban személyi viszonyaikról és helyzetükről tájékoztatást szerezzen és hogy ennek alapján megállapitsa azt, hogy milyen irányban kell legsürgősebben intézkedni. Evégből a városi közgyámok közreműködését vette igénybe, kik ennek a feladatnak kevés kivétellel meg is feleltek. Az árvaszék kérdőivet bocsátott ki részükre, amelyekben összefoglalta mindazokat a kérdéseket, amelyekre adott válaszok alapján a sürgős intézkedésekről, de másrészt a későbbi tennivalók felől is megfelelő tájékoztatást nyert.

Az 506 hadiárva közül 457 volt nyilvántartásba vételük alkalmával anyja gondozásában, 4 kirendelt gyámjánál és 27 egyéb hozzátartozójánál, vagyis 488 gyermek saját családjának, legközelebbi hozzátartozóinak gondozása alatt, tehát 96·44%, mig 3 gyermek jótékony család, 1 gyermek örökbefogadója, 9 gyermek jótékony társadalmi intézet és 5 gyermek az állami menhelyek gondozásába került, összesen 18 gyermek, vagyis 3·56%.

Ez az örvendetes jelenség is amellett szól, hogy a hadiárvák elhelyezéséről rendszerint családjuk környezetében gondoskodhatunk a legmegfelelőbben. A beérkezett kérdőivek szerint csak 16 esetben kérelmezték a hozzátartozók a gyermekeknek az árvaházban való elhelyezését és 2 esetben a gyermeknek egy jótevő által való örökbefogadását.

Hadiárvák örökbefogadása.

A háboru kitörésekor ugyanis azonnal és később is többen jelentkeztek és pedig köztük igen jómódu és előkelő társadalmi állásuak, azzal az óhajjal, hogy szeretnének hadiárvákat örökbefogadni. Bár erre a körülményre külön is felhivta az árvaszék a közgyámok figyelmét, eddig csak két esetben határozták el magukat erre az anyák. Az örökbefogadásra vonatkozó ajánlatokat az árvaszék nyilvántartásba veszi és az ajánlkozó jótékony emberbarátokat megfelelelő jelentkezés esetében értesiti.

Hadiárvák érdekében egyes intézkedések.

A közgyámok által beküldött válaszokból megállapithatólag három irányu intézkedés vált az árvaszék részéről szükségessé.

1. a válaszok 50%-ában a család nagy nyomorára való tekintettel a sürgős segélyezést javasolták.

2. további 30%-ában a nyugdij és nevelési járulék folyósitásának kezdeményezését, a már folyamatba tett eljárás sürgetését kérték.

3. és végül 20%-ot az egyéb különféle javaslatok (köztük árvaházi elhelyezés és örökbefogadás).

Ez utóbbi javaslatok esetében az árvaszék legnagyobbrészt az Országos Gyermekvédő Liga támogatását és közbenjárását vette igénybe s az elhelyezésre szorultak a Ligának a fővárosban és vidéken létesitett hadiárvaházaiban találtak uj otthont és ez szerencsés megoldás, mert egyrészt lehetővé vált ezáltal az azonnali elhelyezés, másrészt nem kellett a már iskolába járó gyermekeknek tanulmányaikat megszakitani és teljesülhetett

minden anyának az a kívánsága, hogy gyermekei ne szakittassanak el tőle egészen. Ugyancsak a Liga gondozásába sikerült adnia az árvaszéknek a hadbavonultak elhelyezést igénylő gyermekeinek legtöbbjét.

Hadiárvák rendkivüli segélyezése.

A hadiárvák hozzátartozói legtöbb esetben (50%) sürgős segélyezést kértek azon az alapon, hogy a hadisegély 6 hónap leteltével megvonatván, nyugdijat még nem kaptak, csak a 70,000/915. sz. pénzügyminiszteri rendelet alapján rendkivüli segélyt, ebből pedig nem képesek megélni.

Az árvaszék kötelességének tartotta, hogy az elesettek özvegyei és árvái érdekében ennek a tarthatatlan helyzetnek az orvoslásáért szót emeljen és támogatásért a kerületi előljárókhoz fordult. Az árvaszék felkérése folytán a kerületi előljárók 1915. december 20-án megtartott értekezletükön elhatározták, hogy addig is, mig a harctéren elesett legénységi állományu egyének özvegyei és árvái ellátásának végleges rendezése a mai megélhetési viszonyoknak megfelelően törvényhozási uton megtörténhetik, nehogy az illetők a mai nehéz viszonyok között a nyomorral küzdjenek, méltányos esetekben, amikor a törvényes járulékok megélhetésüket nem biztositják, a kerületi előljáróságok habár kivételesen, de mégis rendszeres, kiegészitő anyagi támogatásban fogják őket részesiteni. Ezt a támogatást a jövedelmi adóból kapott, vagy egyéb társadalmi jótékonyság utján szerzett összegekből fogják adni. Egyuttal, hogy ez a segélyezés minden tekintetben méltányos és igazságos legyen, abban is megállapodtak, hogy az egyes segélyezés mértékét az előljárók személyesen fogják megállapitani. E megállapodás után az 1916. évi március 10-én kelt jelentés adatai szerint az árvaszék 55 esetben fordult az előljáróságokhoz rendkivüli segély folyósitása végett.

Nyugdij és nevelési járulék.

Az özvegyi nyugdij és nevelési járulékok folyósitása, illetve az eljárás gyorsitása iránt előterjesztett kérelmek tekin-

tetében az árvaszék mindazokban az esetekben, amelyekben még az eljárás meg sem indult, a kerületi előljáróságokat, az eljárás megindítására utasitotta. Az eljárás gyorsitására illetve sürgetésére irányuló egyes kérelmeknek nem állt módjában eleget tenni, azonban a hadiárvákról szóló jelentésében az ellátási dijak gyorsabb folyósitása érdekében a belügyminiszter közbenjárását kérte.

Az árvaszéki pártfogói intézmény létesitése.

A hadiárvák fokozottabb gyámhatósági védelme érdekében a 23000/916. sz. belügyminiszteri körrendelet ország szerint elrendelte az u. n. árvaszéki pártfogói intézmény létesitését, mely arra szolgálna, hogy a gyámhatóság szerveit a hadiárvák fokozottabb védelmében a társadalom támogassa. A körrendelet intenciója szerint a hadiárvák védelmében a társadalom részvétele különösen azért nagy jelentőségü, mert állandó és egyéni őrködést teremt a hadiárva személyi és vagyoni viszonyai felett és elősegiti azt, hogy a hatóság a közös védelem révén minden hadiárvával egyénileg foglalkozhassék.

Az árvaszéki pártfogói intézménynek az a rendeltetése, hogy az árvaszéki pártfogó segitségére legyen a hadiárva gyámjának a hadiárva minden érdekének előmozditása körül. A hadiárvák részére, szükség esetén, a pártfogót az árvaszék jelöli ki. Az árvaszéki pártfogónak általában véve feladata: a hadiárva személyi és vagyoni viszonyainak figyelemmel kisérése, a tanácsadás és a szorosabb értelemben vett pártfogás.

Az árvaszéki pártfogói intézmény céljában rejlő gondolatot a székesfővárosi árvaszék már a háboru elején kezdte megvalósitani, azáltal, hogy a városi közgyámok segitségével a kiadott részletes kérdőivek utján esetenkint minden tudomására jutott hadiárvának személyi viszonyait és azt, hogy szükség van-e gyámhatósági intézkedésre, megállapitotta. A belügyminiszteri körrendelet értelmében azonban az árvaszék az állandó pártfogói intézményt is megszervezte.

Hadbavonultak házasságkötése.

Az árvaszék háborus tevékenységének körébe tartozik a hadbavonultak házasságkötésére nézve előterjesztett és gyámhatósági hatáskörbe vágó kérelmek elintézése. A mozgósitás, valamint az állandóan folyamatban levő hadbavonulások következtében ugyanis nagy számban jelentkeztek azok, akik a hadbavonulás előtt családi ügyeiket sürgősen rendezni akarták s ezek ügyei fokozottabb mértékben vették igénybe az árvaszék munkásságát.

Ezekben az ügyekben az árvaszék az intézkedéseihez szükséges előfeltételeket: az érdekeltek kérelmét és nyilatkozatát magában foglaló jegyzőkönyveket és a szükséges okmányokat hivatalból szerezte be, igen sok esetben távbeszélő vagy távirat utján, ami módfelett nehézzé tette a gyámhatóság eljárását, különösen tekintetbe véve azt, hogy a házassági ügyekben érdekeltek kiskoruak és azok közül is tulnyomó részben a törvényekben kevésbé jártas, szegényebb, a munkásosztályhoz tartozó egyének vették igénybe az árvaszék jogsegélyét.

Az árvaszéknek éppugy figyelemmel kellett lennie a kérelmezők érdekeire, mint arra is, hogy lehetőleg apassza az állami és a társadalmi érdekekkel ellentétben álló házasságon kivüli együttélést; továbbá, hogy közreműködésével a házasságon kivüli viszonyból született és igy a társadalmi előitéletnek kitett gyermekek családi helyzetét kedvezőbbé tegye.

A gyámhatóság törvényadta jogánál fogva igen gyakran szembehelyezkedett a kicsinyes, leggyakrabban önző indokok alapján a házasságot ellenző szülői akarattal és az életviszonyok kényszere alatt áthidalta a törvény hiányát, sőt — bár kivételesen és nagyon indokolt esetben — a törvény alakisága ellenére, de a törvény szellemének és az élet követelményeinek megfelelőleg járt el.

A 647/1915. M. E. sz. a. kelt minisztertanácsi rendelet, amelyben az ország összes gyámhatóságainak, illetőleg anyakönyvvezetőségeinek utasitást ad a házasságkötésre vonatkozó kivételes intézkedések tárgyában, teljesen megegyezik a székesfővárosi árvaszéknek a háboru eleje óta követett gyakorlatával.

A véderőtörvény 19. §-a a kiskoruak önkéntes katonai szolgálatba lépése esetén, ugyancsak közreműködésre kötelezi az árvaszéket.

A gyámhatóság ez irányban, bár az önként jelentkezők száma nagyobb volt, a fenforgó és el nem hárítható törvényes akadályok miatt, mindössze csak 42 esetben intézkedhetett.

A házassági ügyekkel, önkéntes katonai jelentkezésekkel az árvaszék az 1914. év második felében és 1915. évben 3572 esetben intézkedett.

A hadikölcsönökben való részvétel.

Az árvaszék, amint erről évi jelentésében beszámol, hazafias kötelességének tartotta, hogy a hadikölcsönökben résztvegyen s ennek folytán tekintettel arra, hogy az a gyámoltak és gondnokoltak gyámpénztárilag kezelt készpénzének jobb gyümölcsöztetésére is szolgál, az első hadikölcsönből zárolva 1,000.000 K névértékü cimletet, a második hadikölcsönből ugyancsak zárolva 1,500,000 K névértékü kötvényt, a kiskoruak és gondnokoltak egyéni számlái javára pedig a törvényes képviselők kérelme folytán összesen 1,018.700 K névértékü kötvényt, a harmadik hadikölcsönből pedig ugyancsak a kiskoruak és gondnokoltak egyéni számlái részére 1,816.000 K névértékü cimletet jegyzett. Hozzászámitva ezekhez a jegyzésekhez a moratorium folytán az önjoguak javára a gyámpénztárban kezelt készpénzekből történt jegyzéseket, az árvaszék a magyar hadikölcsönhöz eddig közel 6 millió koronával járult hozzá.

Az árvaszék és a moratórium-rendeletek.

Az árvaszék és a moratóriumi rendeletek szerint az országos közgazdasági és pénzügyi érdekekre való tekintettel a pénzintézeteknél folyó számlára vagy betéti könyvekre elhelyezett betéteket a folyó szükségletek fedezése végett — a kikötött felmondási idő épségbentartása mellett — csak korlátolt mértékben veheti igénybe.

A gyámpénztárban kezelt és a gyámsági vagy gondnoksági viszony megszűnése következtében esedékessé vált készpénzt csak kivételesen és csak oly mértékben szabad kifizetni, amily mértékben azt a belügyminiszter esetről-esetre megállapitja. E korlátozások ellenére a pénzintézetek a szükségletek fedezésére szolgáló összegeket mindig akadálytalanul folyósitották és a gyámpénztárban levő készpénz is mindig elegendő volt arra, hogy a felek a szükségleteinek megfelelő készpénzt, ha nagyobb összegről volt szó, részletekben felvehessék. Ha a gyámolt természetes nagykoruságát elérte, vagy a gondnokolt a gondnokság alól felmentetett, ezekben az esetekben az árvaszék az illető értékpapirjait és egyéb értéktárgyait haladéktalanul kiadta.

*

Amint ebből az ismertetésből is megállapitható, a székesfőváros árvaszéke egyike azoknak a hatóságoknak, amelyek föladataikat a kor szociális igényeinek szinvonalán iparkodnak megoldani. E tevékenység ugyan az árvaszék törvényes hatáskörénél fogva közvetlenül nagyobbára Budapest területére szoritkozlk, de még sem marad teljesen elszigetelt. A székesfővárosi árvaszék ugyanis, mint az ország első törvényhatóságának árvaszéke a kezdeményezés és irányitás kötelességét magáénak vallván, működéséről, terveiről, javaslatairól szóló kimeritő évi jelentéseit nemcsak fölöttes hatóságainak, hanem a vidéki árvaszékeknek is megküldi, s igy az uj föladatok fölismerésében és szociális érzékü megoldásában gyakran irányt ad a vidéki társhatóságoknak. Ezek a termékeny példaadások kétségkivül jelentékenyen fokozzák a székesfővárosi árvaszék munkásságának társadalmi értékét.

Takarékos főzés.

Irta: *Priester Mária* (Frankfurt).*

1914. augusztus végén irta a párisi Figaro: „Kilenc hónapnál is hamarabb fog az ellenség térden állva békét könyörögni, ha ugyan nem lesz az éhségtől szótalan.“ Ez az időpont régen elmult. Nem vagyunk szótalanok, ellenben élelmezési kérdéseket tárgyalunk egész Középeuropa területén; nem is térdelünk, ellenben, mint a honvédő hadsereg harcos asszonyai, a belső harcvonalon, emelt fővel járunk bátor seregeink mellett, ellenségeink legélesebb fegyverét, a kiéheztetést kicsavarva a kezükből. Közgazdasági törzskarunk, gazdák és physiologusok sok és nagy munkát végeztek a felvilágositással. Legelső intelmük, legfontosabb jelszavuk a háboru kezdete óta: korlátozni kell hus- és zsirfogyasztásunkat. Több szakavatott tudósunk végzett takarmányozási kisérletet, igy Zuntz tanárnak sertésekkel, Heide- és Kleinnak szarvasmarhákkal tett kisérletei bebizonyitották: célszerübb a mezei terményeket közvetlenül emberi táplálékul használni, mintsem állathizlalás utján értékesiteni. Mert ugyanaz a mennyiségü burgonya, gabona és lefölözött tej, amelylyel állati fehérjét termelünk, kétannyi ember táplálására elegendő, ha közvetlenül emberi táplálóknak használjuk fel, „Értékesithető energiájuk 50 százaléka veszendőbe megy a hizlaló termékek kerülője utján.“ Ha már most a harmadik háborus télen gondotkeltő szükösség előtt állunk, akkor be kell látnunk, hogy az emlitett tudományos megállapitások tanulságait nem szivleltük meg oly mértékben, amennyire végleges kitartásunk érdeke megkivánta volna.

Szükség és kötelesség megtanitottak ugyan kevesebb zsirral és hussal beérni, de még távol állunk e szabályok,

* A szerző Németországban, Ausztriában és Magyarországban a takarékos főzés propagálására több előadást tartott, főkép nőegyesületek körében. Előadásának kivonata ez a cikk.

pontos követésétől és ideje, hogy alaposan meggondoljuk, mire van szervezetünknek okvetlenül szüksége és mit lehet egyszer-másszor nélkülözni. Hindhede, hirneves kopenhágai tudós, laboratoriumi kisérletei és orvosi tapasztalatai alapján igazoltnak tartja, amit egyébként minden ország vegetáriánusai is vallanak, hogy husfogyasztásunk jelentékeny megszoritása nemcsak hogy nincs ártalmára szervezetünknek, hanem még szolgálja is az egészséget. Fődolog az, hogy hustalan napokon eledeleinket célszerüen és tápláló értéküknek megfelelően állitsuk össze. Szervezetünk ugyanis az erős husfogyasztással hozzászokott a sok fehérjéhez és ügyelnünk kell, hogy hustalan napokon étkezésünknek fehérje tartalmu pótlékot adjunk. Rubner tanár megállapitja: „Sok főzelék jóllaktat, de csak mechanikus, nem pedig physiológus módon; és ezért ha a szervezetnek változhatatlan fehérjeszükségletét csupán kisebb értékü élelmiszerekből kell megszereznie, nagy mennyiségre van szüksége. Ha étrendünket országszerte ugy rendeznők be, hogy csupán kisebb értékü élelmiszerrel táplálkoznánk, akkor még burgonyában és főzelékben is szükséget szenvednénk. Minden étkezéshez adjunk tehát egy fehérjetartalmu ételt — ilyen a tojás, gesztenye, dió vagy hüvelyes — de ezeket csakis hus és hal nélkül való napokon használjuk fel más élelmiszerek célszerü kiegészitéséül és csak kis mennyiségekben. A mellőzhetetlen fehérjeszükségletnek minden fokozása az összesség szempontjából pazarlás, mert másoktól elvonja a legszükségesebbet. Ezért ne fogyasszunk husos étkezés után sajtot vagy tojással készitett tésztát. Éppugy mellőzendő a hüvelyesekkel együtt hus, szalonna vagy kolbász élvezete. Egy kis, nagyon kis rész babhoz vegyünk burgonyát salátával vagy káposztával stb. Ha a hüvelyes veteményeket a háboru eleje óta ilyen takarékosan, az ember physiológiai szükségletének megfelelően fogyasztottuk volna, nem volna ma sem szüken, nem is volna drága. Legtöbbnyire főételnek, nem pedig kis mellékletnek vesszük; igy jutott abba a hirbe, hogy nehezen emészthető. Pedig a szervezetünk beéri kevés hüvelyessel, kevesebb kell belőle a husnál mivel pl. a borsó és a lencse 25 százalék fehérjét tartalmaz, mig a marhahus csupán 17 százalékot. A legértékesebb a bab. Noorden tanár meg-

állapitja, hogy a bab 10—12 százalékkal több fehérjét tartalmaz, mint más hüvelyes és tápláló értéke kétszer annyi, mint az ugyanoly sulyu zsiros husé és háromszor annyi, mint a sovány husé.

Ezért takarékosabban lehet vele élni. Még esetleges nagy ára se ijesszen el bennünket, mert ne felejtsük el, hogy száraz állapotban vásároljuk és mig a hus árában 72·5 százalék vizet kell fizetnünk a mészárosnak, a hüvelyeseknek csak 15% a viztartalmuk és a belőlük készült ételekhez a vizmennyiséget ingyen vehetjük a vizvezetékből. Igy 1/4 kiló babból egész kiló pecsenyének való anyagot készithetünk, ami burgonya vagy más szénhydrat tartalmu eledel hozzáadásával nyolc személyre való ebédet szolgáltat.

Áztassuk be éjszakára a babot lágyvizben, bő vizben főzzük puhára, tegyük szitára, hogy jól és szárazra lecsepegjen és használjuk fel minden csepp levét levesre vagy mártásra, csakugy, mint a huslevest. Ezután tekintsük ugy a lecsepegtetett babot, mintha nyers hus volna, amiből szeleteket vagy hamis nyulgerincet készitünk; azaz füszerezzük tetszés szerint és hajtsuk át a husvágógépen. Lehet akkor belőle nyulgerincet formálni, kemény sajtból vágott pálcikákkal megtüzdelni vagy belenyomjuk az anyagot hosszukás kalácsformába és megsütjük, mint a kalácsot, a sütőben. Lehet belőle kolbászkákat formálni káposztafeltétnek, vagy sült bordaszelet alakjában tálalni, egy darab keménysajtot tüzve a csont helyébe. Ezeket serpenyőben kevés, de nagyon forró zsirban vagy olajban süssük ki. Zsiradék hiányában kenjük meg a sültet felváltva tejjel és levesfüszerrel, hogy a „husszeletek“ nagyon ki ne száradjanak. Ha a hüvelyesekből készült ilyen sültnek az anyagához burgonyát vagy egy kis kolbászt, szalonnát vagy vágott hust keverünk, akkor alig lehet megkülönböztetni a vagdalt husból készült ételektől. Tápláló erejük fölér a huséval és csak tizedrész annyiba kerül, mint a hus. Barna babból ilyen módon felvágottat lehet készitení, mely csalódásig hasonlit a májashurka izéhez. Tegyünk az anyaghoz mindenféle füszert, amit májashurkába vagy pástétomba szoktunk tenni, töltsük bélbe és füstöltessük meg a hentesnél. Ezzel az eledellel főzeléket is tölthetünk,

melyet előbb sósvizben megfőztünk és kivájtunk. Ezeket azután lapos serpenyőben kevés vajban megsütjük és levesfüszerrel megkenjük. Magyaros töltöttkáposztát is készithetünk e töltelékkel. Hogy egy bizonyos szárazságát e huspótló anyagoknak, ami sajátságuk, elkerüljük: adjunk hozzá bőven mártásokat paradicsommal vagy paprikával, vagy ehhez hasonlóval.

Ha ilyen egyszerü, takarékos életmódot huzamosabb időn át megszoktunk, akkor még fokozott egészségünkön és nagyobb munkaképességünkön is tapasztalni fogjuk annak jótéteményét, tapasztalni fogjuk, mily szabadnak és könnyünek érezzük magunkat ilyen életmód mellett. Legtökéletesebb jólakottság érzésével és bármilyen emésztési zavarok nélkül járunk-kelünk, még az ezekből származó hurut, fejfájás és egyéb rosszullét tünetei is megkimélnek bennünket.

Mert ezeknek a huspótló eledeleknek nagy tápláló értékük mellett az a nagy előnyük, hogy egészen mentesek minden méregtől, ami pedig mindennemü hus nuklein szöveteiben megvan. Szervezetünk ugyan szerencsére oly bölcsen van berendezve, hogy még méreganyagokkal is meg tud birkózni, azaz mértékletes husfogyasztás mellett ki birja őket rekeszteni. Ha azonban megkiméljük szervezetünket ettől a munkától, annál könnyebben, jobban érezzük magunkat, annál jobb a munkakedvünk, nagyobb a munkabirásunk. A husnak élelmiszer-szükségletünkben való tulzott értékelése, amit a Liebig-féle fehérje-elmélet honositott meg nálunk, bizonyos hangulatot érlelt meg az egyszerü, szerény életmód ellen, olyan közfelfogást, ami majdnem erkölcsi defektust lát a takarékos életmódban. „Mindent sajnálnak maguktól." — „Saját szájuktól vonják meg a falatot." Ilyen szemrehányásokat hallani. Ebben a tekintetben példát vehetnénk a dánoktól és angoloktól. Ott a legjobb módúaknak minden tulzó husfogyasztása mellett, ami csak növeli a köszvényre való hajlandóságukat, az olyan embert, aki csupán növényi táplálékkal, tehát hus nélkül él, takarékosnak, józannak tartják, tehát olyannak, aki egészséges, rheumától mentes akar maradni és aki nehezen megkeresett pénzét nemesebb értékekbe fekteti, mint sem husba és hurkába.

Ami már most a zsirszükségletet illeti, ezt már komolyabban kell vennünk. Mindenesetre szükséges, hogy azt a korlátolt mennyiségü zsirt, amivel rendelkezünk, elsősorban öregeknek, betegeknek, idegeseknek és sulyos munkát végzőknek engedjük át. Friss, fiatal és egészséges emberek szükség esetén zsir nélkül is jól ellehetnek, ezek tehát igyekezzenek a zsirfogyasztásukat lehelőleg korlátozni és olyan élelmiszerekkel táplálkozni, amelyek gazdagok szénhydrátokban.

Mert 40 gramm zsiradék pótolható 90 gramm szénhydráttal és igy a zsirkérdés konyhatechnikai uton megoldható. A zsir kellemes izét persze sohasem lehet egészen és teljesen pótolni. De ha mindent kissé erősebben fűszerezünk, mint máskor, mégis igen izletes ételeket készithetünk teljesen zsir nélkül. Használjunk inkább belföldi fűszereket. Ilyen a borsfű, majoranna, paprika, hagyma. Igy pl. igen jóizü a vöröskáposzta, ha zsiradék helyett néhány leveskockával, hagymával és almával pároljuk, félig puhára főzzük és még kevés mézeskalácsot teszünk hozzá. Végül még néhány finoman reszelt burgonyát, mi jól átfőzve, megadja a szokott zsiros fényt és nagy keményitő tartalmánál fogva némi részben pótolja a hiányzó zsirt. Ugyanigy készitünk minden zöldfőzeléket is. Ahogy több napra előkészitünk magunknak rántást, pörköljünk száraz, forró serpenyőben egy kis készlet piritott buza vagy árpalisztet, világosabbat és sötétebbet — levesnek és mártásnak. Igen jóféle pecsenyelét lehet egészen zsir nélkül késziteni a következőképpen: kenyérhéját, kevés mézeskalácsot, babérlevelet, borsot, sót, ecetet, sárgarépát, zellert, sok hagymát leveskockával párolunk, azután vizzel fölereszt jük és puhára főzzük. Végül a legsötétebb liszttel, melyet hidegvizben megkevertünk, megkötjük és sürü paradicsommal paprikával izesitjük. Ha a szine nem elég sötét, piritott cukorral segitünk rajta. Ilyen módon teljesen zsir nélkül készithető a lengyelmártás is, amilyent söröspony thoz készitünk. Ugyanigy paradicsommártást is. Világos mártást, mint kapor, metélő hagyma, kaprimártást tejjel vagy tejporral és fehérliszttel keverjünk el. Mindenképpen nagyon fontos, hogy a kevés zsirt, ami főzésre rendelkezésünkre áll, a zsirtalanul megfőzött ételekhez csak utoljára, az elkészités

befejezte előtt, még pedig friss állapotban, meg nem barnitva adjuk hozzá. Piritott zsirban sok olyan anyag van, amit a szervezet nem használ ki teljesen és a táplálkozás szempontjából kárba vész. Zsirtalan napokon is első kötelessége a háziasszonynak az étkezés célszerü összeállitása. Ilyen napokon válasszon cukortartalmu főzeléket, ilyen pl. a sárgarépa, melyet árpagyöngy vagy lisztleves után tálaltat és adjon hozzá feltétet babból. Ezeknek az ételeknek nagy szédhydrát-tartalmuknál fogva is zsirpótló hatásuk van.

A különféle eledelek célszerü csoportositására hasznos utbaigazitással szolgálnak azok a táblázatok, amelyek az egyes élelmiszerek összetételét — fehérje, zsir-, és szénhydrát-tartalmát tüntetik fel. Tanulmányozzuk a tudománynak eme segédeszközeit és hasznositsuk a mindennapi életben.

Nekünk asszonyoknak, a belső harcvonal harcosainak is, tovább kell küzdenünk, hogy népünk erejét fentarthassuk. „A háboru folytatódik" és igy mi is teljesiteni akarjuk kötelességünket és mindenekelőtt a piacot kell szabályoznunk észszerü keresletünkkel. Ha a háboru kezdete óta követeltük volna: „termeljetek hüvelyes veteményeket hus helyett" — „olajat libazsir helyett" — akkor többet vetettek volna, mint azelőtt; a hiányos behozatal, a fokozott hadiszükséglet kiegyenlitődött volna és még a legszegényebbek között sem kellett volna senkinek sem nélkülözést szenvednie. Nekünk, asszonyoknak hatalmunkban van jövendő háboruknak elejét venni, ha meg tudjuk mutatni, hogy bennünket nem lehet kiéheztetni. Ezért nem mondjuk: együtt *kell* harcolnunk, hanem: *akarunk* együtt harcolni, *szabad* együtt harcolnunk a külső harcvonal hőseihez méltóan.

Községi tanácsadó

a nemi betegségek ellen való küzdelemben.

Irta: *Szántó Menyhért.*)*

Béke idején az ország határait gondosan őrizzük. Olykor-olykor el is zárjuk a fertőző betegségek behurcolása ellen. Minden művelt ország szigoru tilalmakat tart fönn már a fertőző állati betegségek behurcolása ellen is, abból a puszta gazdasági okból, hogy a saját állatállományát megóvja a fertőző betegségekből keletkezhető pénzügyi károsodástól. Valamivel később jött rá az emberiség arra, hogy az ő egészségét veszélyeztető fertőző bajok behurcolása ellen is hasonló intézkedésekkel szükséges védekezni. A személyforgalmat azonban mégis bajos állandóan olyan szigoru korlátok közé szoritani, mint az állatforgalmat. És igy csak nagyobb imminens veszély esetén (ha pl. a szomszédországban kolerajárvány van) léptetjük életbe a karantént, a határon átjövő utasok egészségügyi vizsgálatát és egyéb korlátozó intézkedéseket.

Mikor nincs is karantén, a határforgalom mindig bizonyos rendőri és egészségügyi megfigyelés alatt áll, ami némi védelmet nyujt a fertőző betegségek nagyobb mértékü behurcolása ellen. Ha véletlenül mégis átkerül a határon egy-egy fertőző eset, a közegészségügyi szolgálat résen van avégből, hogy ennek a továbbterjedését idejekorán meggátolja.

Háboruban mindezek az óvó rendszabályok háttérbe szorulnak. Némely hadseregben több világrészből összehordott sokféle nép keveredik együvé, és itt vége van minden egészségügyi intézkedésnek. Ez a magyarázata annak, hogy a hadjáratnak mindig a fertőző betegségek járnak a nyomában. Az ezek okozta pusztitás vetekszik vagy felül is mulja az emberi életben végbevitt ama kártételeket, amiket a fegyverek okoznak, sőt a pusztitásuk átterjed a fegyvertelen lakosságra is.

*) A Venereás betegségek elleni Országos Védő Egyesületnek 1915. november havi tanácskozásán előadott javaslat.

Ez a tapasztalás a mai háboruban arra inditotta a kormányokat, hogy a fertőző betegségek behurcolása ellen az orvostudomány mai nagy vivmányai segitségével szembe szálljanak. Mi is állitottunk fel a hadszintér közelében 14 megigyelő állomást, 50.000 ember befogadására alkalmas terjedelemben. Sikerült is országunk lakosságát a kolera, himlő, tifusz, vérhas nagyobb arányu elterjedésétől megóvni. Van azonban a fertőző betegségeknek egy csoportja, amiktől nem óvtuk meg eléggé az országot. Ezek a nemi betegségek.

A tapasztalat az, hogy a családjuktól távol, hadiszolgálatot teljesitő férfiaknak nem csekély száma nemi betegséggel fertőződik. Ettől természetesen megóvná az embereket a nemi érintkezéstől való tartózkodás.

A harctereken küzdő millióknak tulnyomó része egyszerü, müveletlen ember, akiknek jórészt sejtelmük sincsen a venereás betegségekről. Fontos volna az előzetes felvilágositás a harctérre induló katona — főkép az egész fiatal emberek — kioktatása a nemi betegségek mivoltáról, e bajok gyors megszerezhetőségéről. Ilyen preventiv intézkedésekről számol be Paul Schweder, az ismert nevü haditudósító a Berliner Zeitung március 1-sö számában „Im dunkelsten Belgien" cimü cikkében. Elmondja a német hadvezetőség által Belgiumban a venerea leküzdésére foganatositott intézkedéseket, melyekben az orvosi kar és széleskörü hölgybizottság a legodaadóbb módon egyesiti munkásságát a hadvezetőség intézkedéseivel. Pannwitz professzor, a tuberkulózis elleni küzdelem neves vezetője áll az élén ennek a tevékenységnek. Az összes vasuti állomásokon szanitéc-őrséget, valamint ugynevezett „Revierstube"-t szerveztek, hol a kioktatás a nemi betegségekről állandóan folyamatban van. Ezenkivül a helyőrségekbe érkező és a harctérre induló katonákat ugyancsak a vasuti állomások perronján ügyelő bizalmi férfiak barátságos közvetlenséggel felvilágositják a fertőzés veszedelméről. Kis röpiratokat, intőcédulákat osztanak ki közöttük, rövid összefoglalása a venereás bajoknak és következményeiknek, hivatkozva a katona lelkiismeretére, becsületérzésére, hazafiságára.

A feladat nehezebb része az, hogy a harctérre került

katonaság jókora százaléka családos ember, kik rendes nemi élethez szoktak.

Milyen intézkedések szükségesek ahhoz, hogy a fertőző állapotban levő egyének családjukba be ne hurcolhassák a bajt, arra nézve a berlini „Deutsche Gesellschaft zur Bekämpfung der Geschlechtskrankheiten" 1915. évi április hó 18-án tartott bizottsági ülésén, hosszabb vitát folytatott a kérdésről.

A vita eredménye az volt, hogy orvosi vizsgálat nélkül egyetlen katona se kaphasson szabadságot, nemi betegségben szenvedőket pedig egyáltalán ne szabadságoljanak. Békekötés után is, a még fertőző állapotban levőket gyógyulásukig vissza kell tartani a helyőrségen. A már nem fertőző, de még beteg katonákat hazatérésükkor nyomban tovább kell gyógyitani.

Hogy ez intézkedéseknek foganatjuk legyen, ahhoz természetesen szükséges a nemibetegek kikutatása és nyilvántartása. Erre is van már példa Hamburgban egy év óta, ahol a Hanzavárosok rokkantbiztositó intézete gondozóállomás („Fürsorgestelle"-t) állitott fel, amely összegyüjti a kórházak, a specialista orvosok és betegpénztári orvosok bejelentéseit s a biztositott tagok nyilvántartási jegyzéke alapján azonnal kinyomozza a betegeket és illetékes orvosokhoz utalja. Az intézmény még csak egy éves, de a betegek bizalma már is észrevehetően nő az intézmény iránt.

A legtöbb fertőző betegségre nézve (himlő, skarlát stb.) évtizedek óta megszoktuk a bejelentési kötelezettséget. A társadalom ellen való sulyos vétségnek tartják, a törvény is bünteti, ha valaki ezt a bejelentést elmulasztja. Meg kell értenünk, hogy a nemi betegség is olyan fertőző baj, aminek tovaterjedését minden egyéni érdek vagy érzelem háttérbe szoritásával meg kell akadályozni. A bejelentési kötelezettséget erre a betegségre is ki kellene terjeszteni. Nem is az orvosok, hanem már a katonai hatóságok közöljék a beteg katonák neveit az illetékes polgári hatóságokkal.

A társadalomra hárul az a feladat, hogy gondoskodjék minden városban, sőt lehetőleg minden nagyobb községben is orvosi vezetés alatt álló egészségügyi állomásokról, ahová

a beteg katonák beutalhatók kezelés végett. Ehhez állami támogatás szükséges.

De még fontosabb az a feladat, hogy nemi betegségek a családokba be ne hurcoltassanak. Gondoskodni kellene a társadalomnak ezenkivül lehetőleg minden nagyobb faluban ugynevezett *egészségügyi tanácsadó helyek* létesitéséről, hol orvosi vezetés alatt a társadalom művelt elemei ingyen vállalnák azt a munkát, hogy a hazakerülő katonákat és az otthon maradt nőket felvilágositják szeretettel és kellő nyomatékkal a fertőzés veszedelméről és a védekezés szükségességéről. Itt igen sokat tehetnének az anya- és gyermekvédelem apostolai — főkép a nők — buzgó közreműködésükkel.

A társadalom művelt és öntudatos rétegeinek az a feladata, hogy a társadalom minden egyes tagjában felébreszszék azt a tudatot, hogy aki fertőző baját eltitkolva, könynyelműen másokat megfertőz, ép ugy bünt követ el az egész emberi közösség érdekei ellen, mint aki vagyont vagy életet támad meg.

Az emberi életben végbevitt nagy pusztulás után községenkint egészségügyi tanácsadókra volna szükségünk, amelyen hétről-hétre kioktatnák a népet a helyes életmód követelményei felől, főkép a népbetegségek ellen való védekezésről. Egyik nap a tuberkulózis, más nap az alkoholizmus, ismét más nap a gyermekbetegségek, más nap pedig a nemi betegségek elkerülésére vonatkozó tanácsok kerüljenek sorra.

Jól tudjuk, hogy ebbeli bajukat leginkább leplezik az emberek. Ámde a nemi betegségek oly nagy rombolást vihetnek végbe a családi életben, hogy parancsoló szükség minden emberre nézve a nemi bajok lehető kiküszöbölésére törekedni.

Azt a nagy megpróbáltatást, amit a háboru reánk mért, ugyis a jövő nemzedék nyugalmasabb és boldogabb fejlődése érdekében kell elviselnünk. A jövő nemzedéknek egyik legnagyobb érdeke az: hogy a nemi betegségek a családokba be ne tolakodjanak. Ezért a nagy érdekért le kell küzdenünk azt a természetes szeméremérzetet, amit a betegségek nyilvánosságra hozatala felidéz. Ha ezt a célt óhajtjuk, nem kerülhetünk el egy bizonyos lelki küzdelmet, ami e kérdések

pertraktálásával jár. E küzdelmekben az orvos mellett a lelkipásztor tehetne hasznos szolgálatot. A házasságkötésben mindenki a családi boldogságot keresi. Ennek szimboluma a lelkész, aki a házasságkötéshez az egyház áldását adja. Talán ő birná a családi életnek ezt a kényes kérdését a legtapintatosabban megmagyarázni az érdekelteknek.

S ha ez igy fog történni, akkor az emberiség egészségügyének ebben a fejlődésében megtaláljuk majd a világháboru borzalmaiért a kiengesztelődésnek egyik mozzanatát.

A családlátogató feladatai.

(Seelenfreund Salamonné előadása a családlátogató nők tanfolyamán.)

A dispensaire-ek eredményes munkálkodásának feltétele a családlátogató közreműködése. E nélkül ez a népegészségügyi intézmény nem fejtheti ki kellően a maga áldásos tevékenységét; hiába minden fáradozás áldozatkészség és jóakarat. Ha szabad egy hasonlattal élni: az anyagi tekintetben való gondoskodás testet ad az intézménynek, a dispensaire vezetője lelket önthet bele, de a szivverését a családlátogató szabályozza.

A családlátogatás célja megismerni és megtalálni a családokban azokat a bajokat, melyeket felvilágositó, oktató és nevelő munkájával gyógyitani akar.

A bajok meglátásához segédkezetet nyujt elsősorban a gondozó vagy tanácsadó intézet, ahol az orvosnak vagy a vezetőnek, a családtagok közvetlenül elpanaszolják a bajt, amelyben tanácsra vagy segitségre szorulnak.

A családlátogató e végből legyen jelen minden alkalommal a gondozó vagy tanácsadó intézet rendelő óráin, hallgassa meg a fél panaszát, jegyezze fel magának a pontos cimen kivül mindazokat a körülményeket, melyeket a megmentendő, felvilágositandó családra vagy családtagra vonatkozólag munkája könnyitésére felhasználhat. Értse meg jól és jegyezze föl magának az orvos rendeléseit, hogy a beteget és családtagjait azok pontos követésére sarkalja.

Mindezek pontos tudása sem elég a családlátogató munkájának az eredményességéhez; tudnia kell annak is a módját, hogyan szerezheti meg a nép bizalmát és hogyan tud rájuk hatni.

Talán legjobb lesz ha azokat a tapasztalatokat közlöm melyeket beteglátogatói minőségemben éveken át szereztem. Mindenek előtt be kell számolnom azzal, hogy esetről-esetre hogyan közeledtem a családokhoz, és itt-ott milyen eredményeket tapasztaltam.

Az elmondandó esetek a családlátogatóra nézve még a könnyebb fajtából valók, amennyiben ezek a betegek mind önként jelentkeztek. Ezekből is azt a tanulságot szürhetjük le, hogy a családnál előforduló ezer egyéb bajok szorulnak orvoslásra, amelyeket csak egy kicsit is lelki szemekkel néző családlátogató kell, hogy észre vegyen és kéznél legyen a tanácsaival.

Egy már hetek óta kezelésben levő beteg, barátját egy körülbelül 50 éves munkást (fémesztergályos), küldött az alkoholbetegek tanácsadó intézetének orvosához. Annak elmondta, hogy nagyon betegnek érzi magát és tudja, hogy az ivás következtében. Lemondani nincs ereje, ha nem támogatják. Igy pedig érzi, hogy vagy elpusztul, vagy megőrül. Három siketnéma fia van, egy idegbajos leánya. Egy egészséges fia pedig nagyon is az ő nyomdokait kezdi követni, amin végtelenül busulnak.

A látogatások alkalmával be is bizonyult, hogy nemcsak az apával kell foglalkozni, hanem serdülő és felnőtt fiával is, aki jóllehet, hogy végig élte azt a keserves nyomort és szenvedést, amely az apa kicsapongása és iszákossága révén a családra hárult, még sem volt hajlandó anyja intő szavára hallgatni, mig ellenben a családlátogatónő tanácsai inkább megszivlelte. Hiszen jól tudjuk, senki sem próféta a saját hazájában.

Egy másik esetben, ahol már az apán segiteni nem lehetett, egy 14 éves fiucska példás fogékonyságot tanusitott az oktatás iránt. Olyan rendszerető, teljesen absztinens gyermek lett és különösképen az egészséges életmódra a legrövidebb idő alatt rá lehetett szoktatni, hogy valóságos kis agitátorává nevelődött a jó eszmének. A jövő nemzedék kioktatásában már benne segitségre találhatunk.

Csodálatosan bő anyagot szolgáltat a gondozó működése, ha a családlátogatónő a meglátogatottaknál már némi eredményt ért el. Mindenesetre nagyon ovatosan és tapintatosan kell körükbe férközni. Nehéz a látogató szerepe, mert nemcsak ismernie kell a nép baját, hanem segiteni is kell tudni rajta. Tisztában kell lennie az egészséges életmód követelményeivel, be kell azt vinni a nép gondolkozásába, életébe, hogy a gondolat testet öltsön.

Tudjuk, hogy a népet leginkább a tüdővész, az alkoholizmus, a gyermekhalandóság és a nemi betegségek tizedelik s ezért a beteglátogatónak tisztában kell lenni ezekkel a kérdésekkel, tanácsaival sok esetben ezer bajnak az elejét veheti.

Oktassák ki a családokat arról, hogy a tuberkulótikus betegségek nem öröklődnek, hanem fertőzés által adják tovább egymásnak az emberek; hogy okszerü kezelés mellett, pl. gyakori meszelés, sok szellőztetés, surolás által már inségesebb lakás is hygenikusan tartható, hogy a csecsemőhalandóságnak nem mindig a nyomor; hanem a tudatlanság és tisztátlanság is oka; hogy a csecsemők sirása, nyugtalansága nem rosszaság, hanem legtöbbször valami külső vagy belső ok idézi azt elő, melyet igyekezni kell kikutatni és orvosolni; oktassa ki az anyákat a fürösztés, táplálás helyes módjáról, a mák és alkohol káros voltáról.

A csecsemővédelemnek már ott kell kezdődnie, hogy az anyát a terhesség ideje alatt kell felvilágositani és oktatni, azonban különösképpen nem várhat az intézmény arra, hogy a tanácsra szoruló anyák a rendelőintézetet önszántukból felkeressék, még akkor sem, ha törvényes magzatról van szó, mert rendesen az anyák első sorban azt sem tudják, hogy nekik tanácsra van szükségük. Arra is a családlátogató biztassa őket.

A családlátogatónő kötelessége felvilágositást adni, hogy a mértékletesnek nevezett ivás is már betegség; továbbá, hogy a vérbaj és nemibajok nem titkos betegségek, amiről nem szabad beszélni; itt már a legkezdetlegesebb stádiumnál is orvosi tanácsot kell igénybe venni, mert akkor még könnyebb a gyógyitás.

Tudjuk, hogy népünk milyen tekintélyes része szorul nevelésre, tanácsra és gyámolitásra. De az is bizonyos, hogy ebbeli törekvésünket és munkánkat igazán eredményessé egymagukban az orvosok sem tehetik mindig, mert számtalan esetben nem gyógyszer segit, hanem helyes kioktatás, amihez az orvosnak sem ideje, sem alkalma nincsen. Példa erre egy szegény munkáscsalád: az asszony beteg, elmegy kezelő orvosához; többek között elpanaszolja, hogy férje, habár még fiatal, máris munkaképtelenné kezd válni, mert igen

sokat iszik és tulajdonképen ennek a bánatnak a betege ő. A kezelőorvos megvigasztalta és elküldte férjével az alkoholbetegek gondozójába. A férfi fa- és szénüzletben volt alkalmazva; munkaadója elmondta, hogy el akarta bocsátani, mert amilyen jó munkás volt eleinte, olyan hasznavehetetlenné vált erőben és szellemileg az ivás folytán. Iskolás leánygyermeke szégyelte magát iskolatársnői előtt, mert csufolták, hogy milyen részeges az apja. Ha az ember hazajött, nem kellett neki sem a felesége, sem a gyermeke, csak durván a rumos teát követelte mindig. — Ma épszellemű, munkabiró ember; a látogatásoknak az eredménye, hogy nem iszik, a családja szereti és hogy boldogan élnek.

Egy szobafestő segéd arra hivatkozott a gondozóban, hogy ő nem bir az iszákosságától megszabadulni, mert mestere, aki legényember, magával viszi és együtt isznak, és hogy azt is föl kellene keresni és vele is foglalkozni.

Mikor a mestert családjánál felkerestem, legnagyobb meglepetésemre azt tapasztaltam, hogy az anyja is iszik, sőt egy fiatalasszony nővére is, akinek a jóismerősei azt ajánlották, hogy naponta igyék konyakot azért, hogy a szive alatt élő kis magzata majd szép, fehérbőrü gyermek legyen. Itt már a látogatónőnek természetesen sok teendője van, mert az egész családot föl kell világositani hibás felfogásaikról.

Ha a gondozónő valamely családnak tüdővészes tagját látogatja, fürkésznie kell először, hogy mitől betegedett meg? másodszor, hogy kik vannak közvetlenül veszélyeztetve? hogyan lehetne elsősorban a környezetet megvédeni és felvilágositani? de egyszersmind tekintetbe kell vennie az anyagi lehetőségeket is.

A gondozók működését megneheziti mindenesetre az a körülmény, hogy a nyomorban levő, ezer bajban és betegségben sinylődő családok a nyomor okozóit nem önmagukban, saját vagy elődeik multjában és hibáiban keresik, hanem többnyire kivül eső társadalmi berendezésekben, elnyomatásban látják. Ilyen példa egy esztergályos, ki nem látja be, hogy ivási szokása által munkaképessége csökken, keresete nem növekszik. Ő nem látja, hogy azáltal, hogy keresetének $^2/_3$-át elissza, kevesebb jut gyermekei nevelésére,

családja táplálkozására, egészséges lakással való ellátására. Ő csak ökölbe szoritott kézzel a kizsákmányoló tőkét szidja, mint családja inségének okozóját, holott már tekintélyes tőkévé növekedett volna az az összeg, amely a torkán lecsuszott. Ilyen esetekben nagyon óvatosan kell eljárni azzal a felvilágositással, hogy a nyomor nem mindig kivülről jön. Sajnos, ez éppen a legnehezebb és csak a legritkább esetben sikerül. Van azután olyan eset is, ahol a nyomoruság a szánalom felkeltésének az eszköze és ebben az esetben kenyérkereseti forrás. Itt is nagyon nehéz a látogatónő helyzete, de ha ezt felismerte, akkor az önérzetet kell felébresztenie és nevelnie, kitartással és türelemmel föltétlenül sikerül.

Akinek még nincs gyakorlata, elég tapasztalata a családlátogatás problémáiról, gyakran tanácstalanul áll a legegyszerübb eseteknél. Ime egy példa:

Egy hölgy, akit érdekelt a családlátogatás kérdése, a VI. kerület nyomorban, szenyben lakó munkásai között elkisérte a kerületi munkásbiztositó pénztár betegellenőrzőjét, aki betért egyik pénztári taghoz, ahol egy tizennyolc éves leány előrehaladott stádiumu tüdővészben feküdt. A lázas beteg mellett az ágyon egy 3 éves gyermek játszadozott, és egy pólyás csecsemő aludt és szivta magába a sorvadás, a halál csiráit. Az anya ugyanabban a szobában mosta az idegenből vállalt ruhát és készitette a munkából hazatérő férjének az ennivalót. A szobában a borus téli délutánnal versenyez a ruhagőz, a szappan, az étel, a fokhagyma illata. A betegellenőrnő figyelmezteti a hölgyet, hogy itt már van elég tér a tanácsadásra. A hölgy bár a legjobb akarattal, de nem a leglogikusabban azzal kezdi: „Kedves asszonyom, hát nincsen mosókonyha, hogy a szobában kénytelen mosni?“ „Az bizony nincsen.“ „Rettenetes! De talán ki lehetne szellőztetni a szobát, mert ez a nehéz levegő a betegnek se jó.“ „Most nem lehet, mert ilyenkor jön haza az ember a munkából, át is van fázva, de most meg köhög és náthás is és nagyon szereti a melegszobát, különben ma hétfő van és ilyenkor nem jó megharagitani, mert igen nagy természet van benne“. „Ez baj, ez baj.“ Itt az uri nő tanácstalanul megállt, holott ő akart tanácsot adni. Most az ellenőrnő

vette át a szót: „Hát mondja, asszonyom, minek kell ez a rum, amely itt áll az asztalon? Csak nem isznak ilyesmit!?“ „Nem. A férjem teázik most minden este és ahhoz veszem; igaz, hogy méregdrága, de oly gyenge, és bizony egy fél deci is kell a teához, szegény emberem nehéz munkát végez, kell egy kis erősitő, ami pótolja a meg nem szerezhető élelmet.“

„De nézze, asszonyom, nem látja be, hogy a teába elhasznált rum csak idegesebbé teszi a férjét, hétfőn meg éppen azért indulatos, mert vasárnap egy kis bort vagy sört hozatnak. A férje lehet kitünő jó ember, nem is tartom őt részegesnek, de csak nincsen kellően felvilágositva afelől, hogy hogyan éljen, hogy az élete fonalát kissé meghosszabbitsa, szeretnék a jó emberrel erről a kérdésről beszélni.“ — „Ha csak éppen az a kivánságuk, tessék helyet foglalni, most kell neki jönni, tessék vele beszélgetni, de figyelmeztetem a nagyságát, hogy az én uram nem iszákos és ha valaki annak nézi, nagyon haragszik.“

Nem telt el öt perc, jött a mi emberünk.

A beszélgetés tárgya azon kezdődött, hogy mi baja is van a leánykának, akinek tulajdonképen a látogatás szólt; nem mondotta-e az orvos, hogy a betegnek éjjel-nappal friss levegőre van szüksége? A lakást ha éjjel nem, legalább nappal gyakran szellőztessék. A zsufoltságot lehetőleg kerülni kell, célszerüen táplálkozni; nem szabad köpködni, mert betegségével a környezetét is könnyen megfertőzi stb. stb.

„Könnyü mindezeket elrendelni, ha mód nincs hozzá.“

A betegellenőrnő igyekezett minden rábeszélő képességével a helyes életmódra figyelmessé tenni a jó embert, mert a nép lelke csak akkor lesz fogékony, ha szemmel láthatóan bebizonyitják neki, hogy ime a családnak a tagjai menynyire megsinylik azt, ha nem vigyáznak és nem élnek észszerüen, valamint ha nem helyesen rendezkednek be, természetesen amennyire a viszonyok azt megengedik. Annak azonban, akit a megélhetés nehéz gondja nyom, nincs is meg az a lelki ereje, hogy igyekeznék a viszonyok sulyát leküzdeni, hogy saját emberi kötelességét szem előtt tartsa. Hogy az meglegyen, első sorban teljesen tiszta agy szükséges.

„Hja csak nem képzeli a nagysága, hogy én ivó ember vagyok? és azért beteg a leánykám, s azért vagyok szegény?" „Azt nem képzelem, hanem mondja csak jó ember, maga még soha meg sem kóstolta a szeszes italt?" „Hát azt éppen nem mondom, de többet sohasem iszom, mint a mennyi meg nem árt." „Hát mennyi az ?" „Reggelenként egy fél deci szilvórium, vasárnaponkint meg egy 1/2 vagy 1 liter bor vagy sör, de annál nem igen iszom többet. Most kivételesen, amint tetszik hallani, meg vagyok fázva, köhögök, azért egy kis rumos teát iszom." A férj és feleség kárörvendve nézett a betegellenőrnőre, mintegy mondva: Ime csalódtál. Ez azonban nem jött zavarba, hanem azon gondolkozott, hogy amit ez a jó ember szeszes italra költ, az hetenkint legalább 2 korona, évente több, mint száz korona. Most már elmondhatta, hogy ime a száz korona pótlással konyhás lakást bérelhetnének, az alvók nem szorulnának egy helyiségbe, az apa köhögése nem érinthetné közvetlenül az apró gyermekeket, szellőztetni lehetne, mert mig az egyik helyiségben az megtörténik, a beteg a másik helyiségben tartózkodhatik. Elmondotta, hogy az a fél deci ital, ami a szervekbe jut, károkat okoz minden porcikán, az idegekre is rossz hatással van, próbálja meg és ne igyék néhány hétig, belátja majd, hogy pénzben és egészségben gyarapodni fog, családja jobban fogja becsülni és szeretni, azonkivül idegei lecsillapulnak, többet pihen, jobb izüen fog enni, és ha ilyen kérdésről lesz szó, jobb megértéssel fogja azt fontolóra venni „Még ezer és ezer baj van, amihez sok szó fér, de egyszerre elég lesz ennyi. Néhány nap mulva ha ismét eljövök a beteget megnézni, erről a kérdésről beszélgetni fogunk. Addig is arra kérem, próbálja meg a reggeli féldeciket meg nem inni, a teát pedig citrommal fogyassza." Meghatva köszönte meg az asszony a tanácsot, az ember néma kézszoritásából pedig egy kis igéretet és megértést lehetett érezni.

Én a magam részéről nemcsak arra törekedtem, hogy a meglátogatott család és köztem az első pilanattól kezdve meglegyen bizonyos szivélyes, hogy ugy mondjam bizalmas érintkezés, hanem arra is, hogy ruházkodásban és egyébként is szerényen jelenjek meg a családoknál. Súlyt helyezve arra is, hogy megérezzék, hogy bajuk iránt nem vagyok közöm-

bös, hanem velük érzek. Igy aránylag rövid idő alatt elérem, hogy a család bizalmas tanácsadójának tekint.

Egyetlen fegyverem a szeretet. Ahová jövök, arra tanitom az apát, hogy szeresse gyermekét; arra az anyát, hogy becsülje férjét; és arra a gyermeket, hogy tisztelje a szülőit. Mert csak ha értékük van az egyes családtagoknak egymás szemében, akkor lehet elérni, hogy bizonyos áldozatokat hozzanak egymás jóvoltáért. Akkor jobban lehet rábirni az apát, hogy heti keresményét családjának adja; az anyát, hogy háza tájékát és gyermekeit tisztábban tartsa; a gyermekeket pedig arra tanitom, hogy szüleikkel szemben engedelmesebbek legyenek.

Tulajdonképen a gondozónőnek csak addig nehéz a helyzete, amig meg nem értette a családdal, hogy neki nincsen semmi anyagi érdeke, őt pusztán az emberszeretet vezérli. Mihelyt ezt átérzik azok a szerencsétlenek, akik a szenvedéstől menekülni akarnak, akkor a legnagyobb bizalommal tárják eléje a legbensőbb érzéseiket, még azok is, kik kezdetben bizalmatlanok voltak.

Itt talán megemlithetem azt is, hogy én mindig kerestem egy miértet, mielőtt uj családhoz beköszöntök. Mindig szigoruan eltitkoltam, hogy valamely rokon vagy családtag hivta fel a tanácsadó figyelmét, mert kivétel nélkül azt tapasztaltam, hogy amig a bizalom nincs meg, addig sérti az emberek hiuságát az idegennek a beavatkozása.

Megfigyeltem másoknak az ilynemü probálkozását és azt tapasztaltam, hogy sokszor a legjobb szándék mellett sem tudott kellő eredményt elérni, mert olyat tanácsolt, ami a szerencsétlen család viszonyai között egyelőre kivihetetlen volt. Tehát a látogatónak nem leereszkedni kell a lesujtotthoz, nem szánakoznia kell rajtuk, nem anyagi segitséget kell kieszközölnie. Nem szabad irtóznia a betegségektől, a nyomor, a tudatlanság okozta borzalmaktól, hanem át kell éreznie azokat a szenvedéseket, mert csak akkor tud helytálló tanácsokat adni ezeknek a szenvedő embertársainak, akiknek az itélőképességét a külső és belső bajok elhomályositották és akiket a szenvedés tanácstalanokká tett. Mert hisz ezekben a családokban gyakran már az elődöknek a büne

folytán a tudatlanság olyan magasra nőtt, hogy nem látják meg az őket környező szennyet, amelyből oly könnyen burjánzik a betegség, a nyomor és ezeknek a gyermeke a bűn!

Az a nemes munkára való törekvés, amely a tisztelt hallgatóságot egybe gyüjtötte, fényes bizonysága annak, hogy tisztább egészségesebb erkölcsösebb nemzedéket akarnak nevelni a mainál. Erre különösen a mai szomorú időben égető szükség van, amikor a harctereken pusztulnak el legjobbjaink, és itthon részben beteg, csenevész, degenerált és elaggott férfiak vannak; és itthon vannak a nők, akiknek hivatása és kötelessége a gyermekekből életerős nemzedéket nevelni, mely idővel pótolja majd a sulyos veszteségeket.

Sohasem volt időszerübb ennek a nemes munkának mennél szélesebb rétegre való kiterjesztése, mikor az itthonmaradt családok annyi tanácsra szorulnak.

Senkit se csüggesszen el az a rettenetes nagy munka, amely e téren reánk háramlik, mert csak nagy dolgokkal érdemes foglalkozni és ez az ügy a nagy dolgok közt is a legnagyobb, mert minden érték közt a legnagyobb az ember. Egész ember csak egészséges ember lehet, egészséges embert csak ép gyermekből nevelhetünk. Keressük fel a szenyben, posványban, nyomorban sinylődő gyermekeket, az elhagyott tudatlan anyákat és ne csak hirdessük, hogy „Szeresd felebarátodat, mint önmagadat“, hanem kitartással gyakoroljuk is ezt.

Az eredmény méltó lesz a munkához.

Jótékonyság, jóléti intézmények.

A hatósági és társadalmi jótékonyság Budapesten.

(Folytatás.)

A társadalmi jótékonyságot többféle szempontból is feldolgozta az Évkönyv. Első helyen ugyanis általános betürendü áttekintést nyujt azokról a jótékony egyesületekről, társulatokról és intézményekről, amelyeknek adatai megszerezhetők voltak. A lehetőséghez képest minden jótékony egyesület, illetőleg intézmény alapitási éve, székhelye, irodájának, illetőleg intézetének helye, az egyesület vagy intézmény célja, 1915. évi bevétele és kiadása fel van benne sorolva, továbbá utbaigazitás található arra nézve, hogy az illető intézménynél hova mely időben és miként kell támogatásért vagy felvilágositásért fordulni; végül felsorolja az általános áttekintés az egyesületek főtisztviselőinek nevét is.

Ezt a betürendes áttekintést követi az egyes jótékony intézményeknek működési ágak szerint való csoportositása, az elmult év forgalmának adataival. Végül a jótékony egyesületek, illetőleg intézmények tagjainak, törzsvagyonának, valamint bevételeinek és kiadásainak az összesitett évi kimutatását kapjuk. Ez a beosztás körülbelül megfelel a leghaladottabb rendszerü angol jótékonysági évkönyvekben található felosztásnak.

Összesen 143 jótékony intézmény adatait találjuk meg az évkönyvben. A működési ágak szerint való kimutatás a segélyezettek számát és a gyakorlott jótékonyság egyéb forgalmi adatait is feltünteti.

Az egyesületek a következő csoportokban szerepelnek: 1. pénzsegélyezés, 2. élelmezés népkonyhák és étkezők utján, 3. nyers élelmicikkekkel való segélyezés, 4. lakásadás, 5. felruházás, 6. foglalkoztatás, 7. munkaeszközökkel és anyaggal való segélyezés, 8. munkaértékesités, 9. munkaközvetités, 10. melegedő helyiségek fentartása, 11. fütőanyaggal való segélyezés, 12. jogvédelem és tanácsadás, 13. antialkoholizmus, 14. anya- és csecsemővédelem, 15. gyermekek napközi gondozása, 16. talált, elhagyott és züllött gyermekek gondozása, 17. árva- és szeretetházak fentartása, 18. patronázs-ügy, 19. gyermekek szünidei gondozása, 20. testi fogyatkozásban szenvedők gondozása, 21. beteggondozás, 22. szegények, aggok és sinylődők intézeti gondozása, 23. menedékházak és otthonok fentartása, 24. népmüvelés és iskoláztatás, 25. szeretetadományok katonáknak és 26. beteg katonák gyógyitása és gondozása.

Ezt az összeállitást a jótékony intézmények tagjainak, törzsvagyonának, valamint bevételeinek és kiadásainak táblázatos összesitett évi kimutatása követi.

Az egyes jótékony szervezetek e táblázat keretében betürendes sorrendben találhatók fel és mindegyikük mellett ott láthatjuk tagjaik számát, alapitó- és egyéb tagokra csoportositva. Ezután az egyes intézmények törzsvagyonának feltüntetése következik, a vagyon átlagának részletezésével készpénz, értékpapir, ingatlan, ingó és egyéb vagyonállag szerint. Majd a legutóbbi évi bevétel és kiadás adatait részletezi a táblázat a bevételre nézve a kövező rovatokkal: az alapitó tőke kamatai, tagsági dijak, adományok és gyüjtések, állami-, városi- és más segélyek, egyéb bevételek, végül a természetbeli adományok pénzértékre átszámitott értéke; a kiadásokat jótékony célokra, igazgatási személyzeti célokra, üzemi és egyéb célokra megosztva tünteti fel a táblázat. Végül feltünteti az évkönyv azt is, hogy az országos egyesületek hány koronát forditottak a fővárosban jótékony célra.

Ezek az adatok most már kellő alkalmat nyujthatnak, különösen az előző táblázatokban feltüntetett segélyzettek számával összehasonlitva az egyes intézmények jótékony működésének helyes megitélésére. Még csak azt jegyezzük meg, hogy ebben az utolsó táblázatban nemcsak a magánintézményekre, hanem több közintézményre vonatkozó adatot is felvett az évkönyv.

Függelékül az olyan népgondozó intézmények jegyzékét közli az évkönyv, amelyek bár nem tartoznak a szorosan vett jótékonyság körébe, mégis a népgondozásnak egyik-másik ágát művelik és igy többször felmerülhet annak a szüksége, hogy a közgyámok a rájuk bizott szegények gondozása közben ezekhez az intézményekhez forduljanak. Végül betürendes tárgy- és névmutató zárja be ezt a főváros háboros hatósági és társadalmi jótékony működését igen részletesen elénk táró évkönyvet.

A főváros tanácsa a háborus népgondozásnak ezeket az adatait azért állitotta össze, hogy azok alapján az állapotok teljes ismeretével vehesse fontolóra a mai szegényügyi igazgatás szervezetében szükséges változások kérdését. A társadalmi jótékonyságnak a háboru ideje alatt folytatott fokozott tevékenysége ugyanis inkább, mint valaha, felébreszthette azt a kivánságot, hogy a hatósági és társadalmi szegénygondozás lehetőleg minél szorosabb, állandó kapcsolatba kerüljön. Hiszen a szegényekről és nélkülözőkről való gondoskodás ma már messze tulnőtt azon a koron, amelyben ismerős szegényein, vagy a házról-házra járó koldusokon ki-ki kegyes adományaival könyörült meg. Napjainkban a köz- és magánjótékonyság már hatalmas szervezetekkel rendelkező ága a közigazgatásnak és a társadalom intézményes tevékenységének; viszont ugy a hatósági, mint a társadalmi népgondozásban már hosszabb idő óta felébredt az egymásra utaltság tudata. Fel kellett ugyanis a jótékony egyesületeknek, de még a magános adakozóknak is ismerniök, hogy a rendszertelen segités kevéssé ered-

ményes, sőt gyakran káros. Lassankint köztudattá vált, hogy a támogatásra szorultak szükségletei oly sokfélék, a róluk való gondoskodás módjai annyira változatosak, hogy tervszerü összeműködés nélkül egyfelől fölösen halmozzuk fel a segitőeszközöket, mig másfelől parlagon maradhatnak a legszükségesebb tennivalók.

Éppen ezért a főváros törvényhatósági bizottsága folyó évi julius hó 12-én a népjóléti igazgatás uj szervezését határozta el. Ezt az elhatározását a polgármesternek igen részletes, 144 oldalra terjedő előterjesztése alapján hozta meg a törvényhatósági bizottság, amely elsősorban a főváros mai szegényügyi szervezetét, majd annak a háboru ideje alatt történt kiegészülését ismerte, azután pedig áttér a francia angol és német közjótékonyság szervezetének bemutatására. Ezt a részt javaslatok követik az illetőségről, a hatósági támogatás szerveiről, a hatóság és társadalom együttműködéséről, a hatóság részére való, kötelező adatszolgáltatásról, a társadalmi népjóléti tevékenység ellenőrzéséről a hatóság és a társadalom feladatairól az anya-, csecsemő- és gyermekvédelem, a munkaügy és rokkantügy, a népélelmezés, a középosztály támogatása, a népegészségügy, a népművelés, a családügy, a közgyámi intézmény fejlesztése, a szükebb értelemben vett szegényügy és a népjóléti statisztika terén. Végül egy hatósági népjóléti központ felállitását javasolja az előterjesztés, amelyhez mellékelve van a főváros népjóléti igazgatásának szervezéséről szóló szabályrendelet tervezete is.

A szegényügy története iránt érdeklődők bő tanuságot találhatnak a hazai és külföldi jótékonysági igazgatás fejlődéséről szóló fejezetekben; hazai közönségünk ugyan még tudományos kérdésekben is kevésbbé szereti a hivatalos kiadványok forgatását, noha azokat már a nagyobb felelősség miatt is fokozott gonddal szokták összeállitani, külföldön azonban már régen észrevették, hogy pl. az angol kékkönyvek egy-egy közérdekü kérdésben a legmegbizhatóbb és legalaposabb forrástanulmányt nyujtják. Nálunk is vannak kérdések, amelyekben nincs a hatósági kiadványokhoz fogható forrásmunka, mint pl. a valutaügyre vonatkozólag a pénzügyminiszterium által rendezett valutaankét munkálatai, a lakáskérdésre és történetére vonatkozólag a főváros 1909. évi lakásügyi előterjesztése, stb. Ilyen forrásmunkát jelent a szegényügy történetére nézve a népjóléti központ szervezéséről szóló előterjesztésben a történeti rész is mindazok számára, akik hazánkban a közel jövőben ezzel a kérdéssel foglalkozni kivánnak.

Az uj népjóléti központra és működésére vonatkozólag a következőkben számolhatunk be:

Kimondja erről szóló határozatában a főváros, hogy teljesiti az 1872. évi XXXVI. t.-c. 105. §-ában, továbbá az 1898. évi XXI. t.-c. 8. §-ában, valamint az ezekre vonatkozó kormányrendeletekben az ugynevezett szegényellátás tekintetében reárótt törvényes feladatokat; amennyiben ezt saját gazdasági ereje, továbbá a társadalom áldozatkészsége, valamint más, e célra szolgáló jövedelmi források megengedik,

szélesebbkörü népjóléti működést fejt ki, anélkül azonban, hogy erre nézve bárkivel szemben kötelezettséget vállalna.

A főváros, 1. mint illetőségi község szükebb értelemben vett szegényellátásban részesiti az 1872. évi XXXVI. t.-c. 105. §-a alapján közsegitésre szoruló szegény munka- és keresetképteleneket és olyanokat, kik betegségük alatt keresetmódjukat ideiglenesen nem folytathatják, addig, mig teljesen felépülnek és munkaképességüket visszanyerik és csak annyiban, amennyiben kórházi vagy gyógyintézeti ápolásban, vagy valamely betegsegélyző pénztár segitésében már nem részesülnek; az 1898. XXI. t.-c. értelmében a kórházi vagy gyógyintézeti ápolásban nem részesülő vagy arra nem minősitett betegeket, — a kórházakból és gyógyintézetekből elbocsátott, de nem közveszélyes elmebetegeket, — továbbá az ártalmatlan hülyéket, siketnémákat, vakokat és nyomorékokat; az önhibájukon kivül nyomorban sinylődő és segitésre érdemes szegényeket; 2. feladatait kiterjeszti a tágabb értelemben vett népjóléti gondozás terére, s a társadalmi szervezetek összhangzatos tevékenységének megszervezésével, a társadalmi áldozatkészségnek, valamint más e célra szolgáló jövedelmi források felhasználásával s azoknak hatósági kiegészitésével közrehat oly irányban, hogy megfelelő, tágabbkörü népjóléti gondozásban részesüljenek azok, akik önhibájukon kivül oly helyzetbe jutottak, hogy erre a gondozásra reá szorulnak, arra érdemesek, s akiket ily módon gazdasági megerősödésükhöz ismét hozzásegiteni lehet.

A székesfőváros hatóságai kivételesen, tehát anélkül, hogy erre nézve bárkivel szemben kötelezettséget vállalnának, szegényellátásban, illetőleg népjóléti gondozásban részesithetik mindazokat az állampolgárokat, *akiknek helybeli illetősége nincs ugyan megállapitva,* de akik közvetlenül azelőtt, hogy közsegitésre szorultak, *legalább négy éven át megszakitás nélkül állandóan Budapesten laktak* és ez idő alatt itt közsegitséget igénybe nem vettek. A négy évi itt tartózkodás megszakitottnak rendszerint nem veendő, ha az illető időközben évenkint három hónapnál nem hosszabb időn át a fővárosból távol volt.

A közsegitség, mint a székesfőváros és a társadalom által adott gyámolitás nemcsak a létfentartáshoz, hanem a gyermekek tanitásához és rendes felneveléséhez, valamint az arra rászoruló néposztály gazdasági és társadalmi megerősödéséhez, szellemi művelődésének fejlesztéséhez, jobb élelmezéséhez, egészségének, lakásviszonyainak javitásához, nemesebb szórakoztatásához, stb. szükséges eszközök nyujtására is kiterjed. Ennek megfelelően a közsegitség általában kétféle: a tágabb értelemben vett népjóléti gondozás és a szükebb értelemben vett szegényellátás.

A tágabb értelemben vett népjóléti gondozás egyes ágai a következők: *a*) ingyenes jogvédelem és tanácsadás; *b*) munka- és állásközvetités; *c*) foglalkoztató műhelyek felállitása és az azokban való munkaás; *d*) a népegészségügy javitására szolgáló intézmények felállitása, (népszanatóriumok, népfürdők, nyilvános orvosi rendelők, stb.), és az

azokban, vagy azok utján való gondozás; *e*) anya- és csecsemővédelem amint szülőházakban való elhelyezés, bábasegély, szoptatási segély, csecsemőgondozás stb.; *f*) gyermekvédelem, mint szegény iskolás gyermekek foglalkoztatása, felruházása, élelmezése és szórakoztatása, általában gondozása az iskolai napközi otthonokban, vagy más helyeken (tanoncotthonok, pályaválasztási tanácsadás, stb.); *g*) iskolaköteles koron túl levők művelése, nemesebb szórakoztatása stb.; *h*) népélelmezés, vagyis nyilvános étkezők, népkonyhák, tejkiosztók, stb. létesitése, amelyekben az arra rászoruló néposztály önköltségi áron egészséges és tápláló élelemhez jut; *i*) olcsó lakásadás, (népszállók, kislakások, stb.); *k*) ipari, vagy kereskedői foglalkozáshoz kamatmentes kölcsönök nyujtása; *l*) valamely ipari foglalkozáshoz szükséges kisebb szerszámoknak és eszközöknek meghatározott határidőre való kölcsönadása; *m*) cselédközvetités, cselédképzés, cselédotthon, stb.

A szükebb értelemben vett szegényellátásnak is lehetőleg olyannak kell lennie, hogy általa a közsegitésre szoruló, ha csak nem végleg munka- és keresetképtelen, ismét kereső tagjává legyen a társadalomnak.

A szegényellátás nyilt vagy zárt rendszerü.

A nyilt rendszerü szegényellátás lehet: 1. pénzsegély és pedig *a*) rögtöni, illetőleg esetről-esetre való segélyezés; *b*) havi segélyezés; 2. természetben nyujtott segély és pedig *a*) kenyér, tüzifa, szén, tej világitóanyag, mosószerek, stb. nyujtása; *b*) dijtalan étkezés; *c*) ruhasegély csecsemők, gyermekek és felnőttek részére; *d*) lakásadás a szükséglakásokban; 3. beteggondozási segitség és pedig *a*) ingyen orvoslás; *b*) ingyen gyógyszerrendelés; *c*) gyógyászati segédeszközök rendelése; *d*) betegség esetén való háziápolás; *e*) szülésznői segély ingyen nyujtása; *f*) fürdők dijtalan használata; 4. ingyen temetés.

A zárt rendszerű szegényellátás a szegényházakba, árva- és szeretetházakba, vagy egyéb jótékony intézetekbe való felvételből és e zárt intézetekben való gondozásból és esetleg nevelésből áll.

A székesfőváros hatóságának kezelése alatt álló alapokból nyujtott rögtöni, illetőleg esetről-esetre szóló pénzsegély *ötven* koronáig terjedhet.

Havi pénzsegély személyenkint husz koronáig adható. Segélyben részesülő egyén házastársa további tiz koronáig, a gyermekek pedig fejenként öt koronáig terjedhető pénzsegélyben részesülhetnek.

A hatósági népjóléti igazgatásnak központi szerve a tanács.

A tanács szegényügyi s közjótékonysági, illetőleg népgondozó atásköre különösen a következőkre terjed ki:

a) vezeti és ellenőrzi az elsőfoku szegényügyi s közjótékonysági, illetőleg népgondozó igazgatási szervek működését és irányitja a székesfőváros hatósági szegényügyi s közjótékonysági, valamint népjóléti mozgalmait;

b) kezeli a székesfőváros szegényügyi, jótékony és népjóléti intézeteit, alapitványait;

c) ellátja a zártrendszerü szegénygondozást és intézkedik a köz-

segitésre szorulóknak valamely fővárosi szegényházba, árvaházba, szeretetházba, stb. való fölvétele iránt;

d) segélyezi a külföldön vagy a vidéken lakó budapesti illetőségi szegényeket és intézkedik azoknak netán szükséges hazaszállitása iránt;

e) másodfoku hatóság a szegényellátási ügyekben hozott és hozzá felebbezett elsőfoku határozatoknak, továbbá a tágabb értelemben vett népjóléti gondozás ügyeiben történt elsőfoku hatósági megállapitások ellen hozzá intézett kérelmező felterjesztéseknek elbirálásában.

A tanács mellett, mint a társadalmi népjóléti tevékenység egységes működését irányitó, valamint e működést a hatóság hasonló irányu működésével összeegyeztető és e cél érdekében véleményező, javaslatot tevő szerv, a Népjóléti Központ működik.

A közsegitésre szorulók közvetetlen segélyezéséről és gondozásáról a székesfőváros területén az 1899. évi május hó 4-én kelt 51.000 számu belügyminiszteri rendelet alapján *a ker. előljáróságok* intézkednek; intézkedéseiket a tágabb értelemben vett népjóléti gondozás tennivalóira is kiterjesztik, és mindezen ügyeket a ker. elöljáróság más közigazgatási ügyköreitől elkülönitve, a ker. elöljáróság épületében e célra berendezett külön népjóléti irodában, a ker. előljárónak, vagy az általa megbizott helyettesének közvetlen vezetésével intézik.

Hatáskörük általánosságban a következő:

a) ellátják elsőfokulag a nyilt segélyezést ugy a szükebb értelemben vett szegényellátás, mint a tágabbkörü népjóléti gondozás tekintetében, a 21. §. *d*) pontjában foglalt kivétellel;

b) végzik a községesitésre, illetőleg a népjóléti gondozásra szorulók kutatása, felügyelete és gondozása körül való tennivalókat; végül

c) végrehajtják a tanács e részben való utasitásait.

A ker. választmány szegény- és gyermekvédő ügyekben, s általában népjóléti ügyekben mint kerületi népjóléti bizottság jár el.

A kerületi népjóléti bizottság hatásköre a közsegitésnek ugy tágabb értelemben vett népjóléti, mint szükebb értelemben vett szegényügyi valamint gyermekvédő ágaira kiterjed.

1. Tágabb értelemben vett *népjóléti hatáskörben*:

a) figyelemmel kiséri a kerület szociális viszonyait, tanulmányozza a lakosság gazdasági, egészségügyi vagy egyéb szociális vonatkozásu bajainak okait és ezek megszüntetése iránt intézkedik, esetleg javaslatokat tesz a felsőbb hatóságnak;

b) kezdeményezi, esetleg előmozditja a kerületben oly egyesületek alakitását, melyeknek célja a hatósági népjóléti gondozásnak társadalmi uton való kiegészitése;

c) kezdeményezi szükséglakások, népszállók, foglalkoztató műhelyek, munkatermek, népkonyhák, munkásolvasók, melegedő szobák, népegészségügyi, anya- és csecsemőgondozó intézmények, a kivételes kedvezményben részesülő lakóházak, szeretetházak, gyermekmenedékhelyek. stb. létesitését és közreműködik ezek felügyeletében;

d) figyelemmel kiséri a kerületi magánjótékonysági- vagy népjóléti intézetek és egyesületek működését és azokkal állandó összeköttetést tart fenn abból a célból, hogy a népjóléti tevékenység gyors, egységes és megfelelő legyen

Mindezekben az ügyekben szoros kapcsolatban áll a Népjóléti Központtal és annak egyrészt a kerületben segitő társa, másrészt ahhoz a kerület népjóléti gondozásának érdekében javaslatokat terjeszt.

2. Szükebb értelemben vett *szegényügyi hatáskörben*:

a) a törvényhatóság által a szegényügyre megállapitott összeg keretén belül esetről-esetre, vagy a szükséghez képest állandó segélyeket engedélyez;

b) a hatósággal karöltve működő egyesületek vagy magánosok által a ker. előljáróság rendelkezésére bocsátott összegek keretén belül esetről-esetre, vagy állandó segélyeket engedélyez;

c) javaslatot tesz, hogy a magát eltartani képtelen közsegitésre szorulókat a szegényházba felvegyék;

d) kinyomozza, állandóan ellenőrzi és gondozza a kerületben lakó közsegitésben részesülő szegényeket;

e) az illetékes hatóságtól nyert szabályszerü engedély alapján jótékonysági gyüjtéseket rendez és felügyel a szegények javára rendezett ily gyüjtések pontos keresztülvitelére, ezeknek célját, számszerü eredményeit s a befolyt összegek hovafordítását azonban a ker. előljáróság utján mindenkor közli a Népjóléti Központtal;

3. Szükebb értelemben vett *gyermekvédő hatáskörben*:

a) javaslatot tesz gyermekeknek árvaházba, szeretetházba vagy más jótékony, illetőleg népjóléti intézetekbe való felvétele iránt;

b) felügyel a vagyontalan, de közsegitésre nem szoruló árvák nevelésére és gondozására;

c) felügyel a dajkaságba, illetőleg tartásba adott gyermekek ápolására és nevelésére;

d) a kerületben nyilvántartás alatt álló vagyontalan gyámoltak felügyelete körül a ker. előljáróságot, illetőleg hatóságokat támogatja, (utcai árusitó gyermekek felügyelete, kegyetlenkedések elháritása gyermekekkel szemben, stb.);

e) gondoskodik arról, hogy a bizottság tagjai a székesfőváros árvaszékének ideiglenes, vagy végleges gyámhatósága alá tartozó kiskoruak felett alkalmas hozzátartozók hiányban a gyámi tisztet elvállalják;

f) a kerületben tartózkodó mindazon kiskoruak felett, akik hatósági vagy társadalmi támogatásra szorulnak, a védői (patronusi) tennivalókat ellátja.

Mindezekben az ügyekben az árvaszékkel egyetértően jár el.

A kerületi népjóléti bizottság elnöke: a kerületi előljáró. Tagjai: a kerületi választmányi tagok, továbbá a közgyámi körzetek elnökei és elnökhelyettesei, valamint azoknak a jótékony vagy népjóléti egyesületeknek egy-egy képviselője, amelyeknek az illető kerületre kiterjedő működési körük van és a hatósággal karöltve kivánnak működni, végül

a kerületben levő hitfelekezetek lelkészei, a szegény betegeket gyógykezelő ker. orvosok, a ker. rendőrkapitány és az iskolaszéki elnökök és gondnokok.

A kerületi előljáró a népjóléti, valamint a szükebb értelemben vett szegényügyi gondozás ellátására a ker. választmány meghallgatásával és hozzájárulásával *városi közgyámokat* nevez ki, akiknek megbizatása a választmány legközelebbi ujjáalakitásáig terjed, de akik megbizatásuk lejártával ismételten ujból kinevezhetők. A megbizás azonban időközben is visszavonható, illetőleg visszaadható.

A kinevezésről a ker. előljáró okiratot állit ki.

A ker. választmányi tagok megválasztásuk alapján hivatalból közgyámok.

A városi közgyámi tisztre nagykoru, mindkét nemhez tartozó oly független, polgári jogaik teljes élvezetében álló emberbarátok nevezhetők ki, akik e tiszt betöltésére hivatottságot éreznek és elég szabadidővel rendelkeznek. Állásuk tiszteletbeli. Működésükért tehát dijazásban nem részesülnek.

A törvényhatósági bizottság elismerő oklevéllel tünteti ki azokat a városi közgyámokat, akik e tisztet embertársaik sorsának enyhitése érdekében tiz éven át lelkiismeretesen betöltötték.

Az egyébként különös buzgalommal működő közgyámok erkölcsi elismeréséről a Népjóléti Központ javaslatára a polgármester intézkedik.

A kinevezett városi közgyám a tisztével járó kötelességeinek pontos és buzgó teljesitésére körzete ülésében a ker. előljáró előtt fogadalmat tesz és ezt kézadással megerősiti.

A ker. előljáró a fogadalom letétele után a közgyámnak átadja a nyilvánosan is hordható közgyámi jelvényt és az eljárásaiban igazolásként szolgáló közgyámi igazolványt.

Ugy a jelvényt, mint az igazolványt a megbizatás megszünése esetén a ker. előljáró kezeihez vissza kell adni.

A városi közgyám kinyomozza a gondozására bizott közsegitésre szorulónak életviszonyait és igyekszik a megállapitott bajokon a magánosok, a társadalom, illetőleg a hatóság igénybevételével segiteni. Működése azonban az anyagi segitségben ki nem merül, hanem gyámoltja életviszonyait tovább is figyelemmel kiséri, az élet nehéz gondjaiban mellette marad és tanácscsal, jószóval, s ha kell, tettel továbbra is támogatja.

A közgyámok tisztüket a tanács által kiadandó szolgálati utasitásban megállapitott alkerületi, vagy körzeti rendszer szerint töltik be. Egy-egy *közgyámi körzet* 20—30 *alkerületet,* illetőleg közgyámot foglalhat magában.

A kerületi előljáróságok tartoznak illetőségre való tekintet nélkül, minden közsegitésért, vagy népjóléti gondozásért náluk, a ker. népjóléti irodában jelentkező és munkával el nem látható egyén kérelmét jegyzőkönyvbe venni, egyéni, családi viszonyaira őt kihallgatni, a bemondott adatok valódiságát kinyomozni és a *kinyomozott adatokat egy törzskönyvbe* (*nyilvántartóba*) *összefoglalni.*

A Népjóléti Központ célja:

a) irányitást, ellenőrzést és felügyeletet gyakorolni a fővárosban működő társadalmi, népjóléti tevékenység fölött, e célból a főváros területén működő összes egyesületekről, működésükről pedig népjóléti vonatkozásukban nyilvántartást vezetni, ebben a vonatkozásban az egyesületek felügyelete és ellenőrzése körül való teendőkben közreműködni s e tekintetben a szükséghez képest való hatósági intézkedésre javaslatokat tenni, valamint a népjóléti vonatkozásban működő egyesületek hatósági támogatása iránt véleményeket adni, javaslatokat tenni;

ez a véleményezés, vagy javaslattétel azonban nem érinti más fórumoknak a törvény vagy rendeletek alapján fentartott véleményező, javaslattevő hatáskörét;

b) kapcsolatot létesiteni a népjóléti téren működő társadalmi és hatósági szervezetek között, hogy ily módon a főváros népjóléti tevékenységének terén a hatóság és a társadalom működése egymást összhangzatosan kielégitse;

c) anyagilag és erkölcsileg közrehatni ugy a hatósági, mint a társadalmi népjóléti tevékenység rendszeres fejlesztése érdekében s e célra a hatóság, valamint a társadalom áldozatkészségét állandóan ébrentartani és fokozni;

d) állandóan megfigyelni ugy a hatósági, mint a társadalmi népjóléti tevékenységet, ennek jelenségeiről irásokat, könyveket, jelentéseket stb. gyüjteni, mindezekről hatóságoknak, egyesületeknek s hozzáforduló érdeklődőknek felvilágositásokat, véleményezéseket adni, a közérdekü jelenségekről szakközlönyt szerkeszteni s azt a népjóléti tevékenység terén működő hatóságok, egyesületek, közgyámok és egyéb érdeklődő magánegyének részére kiadni, a főváros hatósági és társadéséről pedig évkönyvet kiadni;

e) a főváros hatósági és társadalmi népjóléti tevékenységének adatairól, összes jótékony vagy népjóléti célu alapitványairól, a polgármester által engedélyezett nyilvános adománygyüjtésekről, valamint a főváros területén rendezett jótékony vagy egyéb közcélu nyilvános hangversenyekről, előadásokról, vásárokról, látványos vagy mutatványos rendezésekről rendszeresen központositott nyilvántartást vezetni s abból az érdekeltségeknek felvilágositásokkal szolgálni, az adománygyüjtések, jótékony hangversenyek, stb. ellenőrzése tekintetében való teendőket ellátni s ez ügyekben a szükséghez képest való hatósági intézkedésre javaslatot tenni;

f) közrehatni a városi közgyámok intézményének fejlesztése érdekében, a városi közgyámokról s működésükről nyilvántartást vezetni, működésüket pedig irányitani;

g) országosan terjeszteni azokat az elveket, melyek alkalmasak a hatóság és a társadalom népjóléti együttműködésének biztositására, valamint az ezzel kapcsolatos szociális és kulturális feladatok teljesitésére;

h) intézni és ellátni bizonyos különleges népjóléti ügyeket, melyeket közontiplag helyesebben lehet ellátni, vagy amelyeket a tanács egyébként a Népjóléti Központ hatáskörébe utal, mint az utbaigazitást, jogi tanácsadást, különleges segélyezéseket, stb.;

i) végül egyes uj rendszerek kipróbálása, valamint példaadás céljából minta-intézményeket létesiteni s ezek keretében gyakorlati működést kifejteni.

A Népjóléti Központ elnöke:

a polgármester, ügyvezető alelnöke: a polgármester által megbizott egyik alpolgármester.

A Népjóléti Közpo nt tagjai:

a) a miniszterelnökségnek, a belügy-, pénzügy-, közoktatásügyi-, kereskedelemügyi-, földmüvelésügyi- és igazságügyminiszteriumoknak egy-egy kiküldött képviselője, akiknek megbizatása e megbizatásnak fölöttes hatóságuk által való visszavonásáig szól;

b) a székesfővárosi tanács elnöki, közoktatásügyi, közélelmezési, közjótékonysági, közegészségi, szociálpolitikai, közgazdasági, városgazdasági ügyosztályainak vezető-tanácsnokai; az árvaszéki elnök, a tiszti főorvos, a tiszti főügyész, a kerületi elöljárók értekezletének elnöke, a statisztikai hivatal igazgatója;

c) a székesfőváros törvényhatósági bizottságának közgyülése által három évenkint választott husz fővárosi bizottsági tag, akik ez időszak lejártával ujra is megválaszthatók;

d) a székesfőváros társadalmi népjóléti tevékenységének vezető egyéniségei sorából a székesfőváros tanácsa által meghivott husz tag, akiknek megbizatása három évre szól, de akiket a tanács megbizatásuk lejártával ismételten ujra is meghivhat;

e) a Népjóléti Központ szakosztályainak elnökei, amennyiben már egyébként is nem volnának tagjai a Népjóléti Központnak.

A Népjóléti Központ előadója: az igazgató,

szakosztály előadói:

a Népjóléti Központnak a polgármester által az illető szakosztály ügyvezető alelnöke javaslatára kirendelt tisztviselői.

A Népjóléti Központ a népjóléti tevékenység egyes ágainak hatékonyabb irányitása és e tevékenység összhangzatosabb fejlesztése érdekében tagjaiból külön szakosztályokat alakithat.

A szakosztályok elnökeit rendszerint a hatósági népjóléti tevékenység vezető egyéniségei köréből,

ügyvezető-alelnökeit az érdekelt tanácsi ügyosztályok élén álló tanácsnokok köréből, vagy az érdekelt fővárosi hivatalok vezetői köréből,

tagjait a Népjóléti Központ tagjai köréből,

mindezeket három évi időtartamra, a polgármester jelöli ki, illetőleg hivja meg.

A szakosztályokba a polgármester a maga elhatározásából, vagy az egyes szakosztályok előterjesztésére olyanokat is meghivhat, akik nem tagjai a Népjóléti Központnak, de akiknek az illető szakosztály

munkájában való közreműködése társadalmi téren kifejtett hasonló irányu tevékenységük alapján kivánatos.

Ezidőszerint a következő szakosztályok alakulnak meg.

1. a tanácsadó és jogvédő szakosztály,
2. a munka- és rokkantügyi szakosztály,
3. a gazdasági és pénzügyi szakosztály,
4. a népegészségügyi szakosztály,
5. a népélelmező szakosztály,
6. az anya- és csecsemővédő szakosztály,
7. a gyermekvédő szakosztály,
8. a gyermekfelruházó szakosztály,
9. a népmüvelő szakosztály,
10. a cselédügyi szakosztály,
11. a különleges segélyezési szakosztály,
12. a közgyámi szakosztály.

A Népjóléti Központ egyrészt a főváros hatósági és társadalmi népjóléti tevékenységének fontosabb jelenségeit és eredményeit, másrészt a maga működésének és munkálatainak eredményeit közzé teszi.

Ez történik:

1. egyes kiadványokban,
2. időszaki rendes kiadványokban:

Az időszaki rendes kiadványok:

a) a Népjóléti Központ *Évkönyve,* mely rendszeresen feldolgozva, összefoglaló módon felöleli a főváros és társadalmi és hatósági népjóléti tevékenységének fontosabb adatait;

b) Népjóléti Központ időszaki (heti) *szakközlönye,* mely rendszeresen közli

ugy a hatósági, mint a társadalmi alakulatok népjóléti tevékenységéről szóló kimutatásokat,

a népjóléti célu alapitványok pályázati hirdetéseit, valamint e pályázatok eredményeit,

a közjótékonysági nyilvántartónak közérdekü általános adatait és a szükséghez képest egyes személyi adatokat is, a népjóléti téren működő hatóságok és egyesületek figyelmének felhivása céljából,

a népjóléti ügyekre vonatkozó nevezetesebb hazai és külföldi jelentéseket,

a Népjóléti Központnak valamint szakosztályainak jelentéseit, az ezeknek üléseiről szóló tudósitásokat, a kerületi választmányoknak, mint kerületi népjóléti bizottságoknak, továbbá a közgyámi körzeteknek üléseiről és elnökségi üléseiről szóló tudósitásokat,

az egyesületek jelentéseit, valamint az egyesületek fontosabb üléseiről szóló tudósitásokat, amennyiben ezeket rendelkezésére bocsátják,

a népjóléti célokra a polgármesternél vagy a tanácsnál, a Népjóléti Központnál, a kerületi előljáróságoknál valamint a közgyámi körzeteknél befolyó adományokat,

a népjóléti ügyekre vonatkozó minden más közérdekü közleményeket, végül

propagandát fejt ki a népjóléti célok érdekében;

c) a Népjóléti Központ évenkint megjelenő *tájékoztatója*, mely röviden, pontosan mindenkit utbaigazit, hogy hovaforduljon ha népjóléti ügyekben valamit kérni vagy adni akar;

d) a Népjóléti Központ *térképe*, mely feltünteti a fővárosnak közgyámi körzetek szerint való beosztását s mindazokat a hatósági vagy társadalmi intézményeket vagy irodákat, amelyek népjóléti ügyekben működnek.

Egyes külön kiadványokban közölhetők a népjóléti propaganda céljaira szolgáló népszerü ismertetések, fölolvasások és egyéb népjóléti tárgyu tudományos munkálatok, melyek tárgyuk fontosságánál és sürgősségénél fogva gyorsabb közzétételt igényelnek, terjedelmüknél fogva pedig a szakközlönybe be nem illeszthetők.

Mindezek a népjóléti közlemények a lapokkal közölhetők, kinyomatásuk azonban csak a tanács utalványára történhetik.

A Népjóléti Központ időszaki szakközlönyét s hivatalos egyé kiadványait saját felelőssége alatt az igazgató szerkeszti.

A társadalmi népjóléti tevékenység erkölcsi és anyagi érdekeinek megóvása, valamint biztositása céljából a székesfőváros a területén működő összes jótékonyegyesületekről, valamint a társadalmi népjóléti intézményekről nyilvántartást vezet, az egyesületek népjóléti vonatkozásu működésének adatait különösebben is számon tartja s népjóléti vonatkozásu működésük fölött különösebb felügyeletet s ellenőrzést gyakorol.

E felügyeleti és ellenőrző jogok gyakorlása, illetőleg kötelességek teljesitése körül való teendőket a székesfőváros tanácsa részben a Népjóléti Központ, illetőleg annak hivatali személyzete utján látja el, melynek azonban egyesületi ügyekben semmi intézkedési joga nincs, hanem a szükséghez képest való intézkedések iránt csupán javaslatokat tehet a tanácsnak.

A Népjóléti Központ hivatali személyzete ez alapon a hatóság részére a főváros területén működő összes jótékony egyesületekről, valamint társadalmi népjóléti intézményekről rendszeresen központositott nyilvántartást vezet s az egyesületek, illetőleg a társadalmi népjóléti intézmények címeit, valamint a hivatalos helyiségek címét, továbbá az elnökre, valamint a 86. §. szerint bejelentett felelős egyénre vonatkozó adatokat törzskönyvbe *(egyesületi törzskönyv)* foglalja, alapszabályaik egy-egy példányát pedig megőrzi.

A főváros területén működő összes egyesületek és társadalmi népjóléti intézmények tartoznak a 83. §-ban idézett belügyminiszteri rendeletek értelmében gyakorlandó felügyelet és ellenőrzés céljaira, a hatóság részére.

a) évi bevételeikről és kiadásaikról szóló kimutatásaikat és vagyonmérlegüket, valamint

b) az évi jelentést, ha ilyet kiadnak, a Népjóléti Központhoz megküldeni, tartoznak továbbá

c) könyveikbe és számadásaikba a tanács utján kiküldött hatósági megbizottnak átvizsgálás céljából betekintést adni, végül

d) a népjóléti vonatkozásban működő egyesületek és a társadalmi népjóléti intézmények tartoznak azonkivül, még pedig havonkint, forgalmi adataikról is (— nevezetesen az általuk gyakorolt népjóléti működés módjairól, s ezek keretében tevékenységük számszerü statisztikai és pénzügyi adatairól, stb. —) a Népjóléti Központhoz kimutatást küldeni.

A főváros területén működő minden egyesület és társadalmi népjóléti intézmény köteles elnökségéből, vezetőségéből, illetőleg tisztikarából a tanács által a Népjóléti Központ utján küldött s az erre szóló felhivás átvételétől számitott nyolc napon belül valakit kijelölni és annak nevét, valamint lakhelyét a hatóság részére a Népjóléti Központtal közölni, aki az egyesület vagy intézmény adatszolgáltatását a hatósággal szemben teljesiteni köteles és aki ez adatszolgáltatást a hatósággal szemben kifejezetten el is vállalja; tartozik továbbá az igy kijelölt egyén személyében történt minden változást ugyancsak nyolc nap alatt a Népjóléti Központtal közölni.

Ez a felelős egyén köteles az egyesület vagy társadalmi népjóléti intézmény alapszabályai minden módositásának szövegét, elnöke személyében történt minden változást, valamint hivatalos helyiségeinek minden áthelyezését a hatóság részére a Népjóléti Központhoz nyolc nap alatt jelenteni.

A Népjóléti Központ a beterjesztett elszámolást hivatali személyzete utján és számvevőségi tisztviselőinek közbenjöttével felülvizsgálja és ellenőrzi a begyült összegek hovafordítását abból a szempontból, vajjon azok a bejelentett célra használtattak-e fel; e felülvizsgálat eredményéhez képest javaslatot tesz a tanácsnak a felelős személy részére szóló felmentvény megadása iránt, illetőleg javaslatot tesz a tanácsnak a szükséghez képest való megfelelő intézkedésre.

A székesfőváros ugy a közsegitésben részesülő egyénekről, mint a segélyezésekről, valamint az ezzel felmerült költségekről rendes statisztikát vezet.

A közsegitésben részesülő egyének statisztikájába a személyi adatokon kivül a közsegitésre szorultság okait is föl kell dolgozni.

Minden tisztviselő, aki közjótékonysági, illetőleg népjóléti ügyekben dolgozik, köteles a székesfővárosi statisztikai hivatal által kiadott felvétel iveket, amennyiben azok ügykörébe vágnak, a kellő időben pontosan kitölteni és a hivatalhoz visszaküldeni.

Aki a hatóság, vagy a közgyám előtt egyéni, családi, vagyoni, vagy kereseti viszonyai felől helytelen adatokat vall be, azért, hogy a hatóságot tévutra vezesse, vagy aki a közgyámot hivatalos eljárása közben illetlen, durva szavakkal bántja, — ha cselekménye sulyosabb beszámitás alá nem esik, — kihágást követ el és a ker. előljáró, mint

kihágási büntető biró által megfelelő elzárásra átváltoztatható 100 koronáig terjedő pénzbüntetéssel büntethető.

Aki a közgyámi jelvényt és igazolványt közgyámi megbizatásának megszünte után vissza nem adván, azután is felhasználja, vagy aki általában a közgyámi jelvényt, igazolványt illetéktelenül használja, avagy azzal visszaél, — ha cselekménye sulyosabb beszámitás alá nem esik, — kihágást követ el és a ker. előljáró, mint kihágási biró büntető biró által megfelelő elzárásra átváltoztatható 100 koronáig terjedő pénzbüntetéssel büntethető.

Azt az egyesületi megbizottat, aki a 86. §. szerint elvállalt és 85. §. *a*)—*b*) és *d*) pontjaiban foglalt egyesületi adatszolgáltató kötelezettségeknek nem tesz eleget, valamint azt a felelős egyént, aki az engedélyezett adománygyüjtésről a 94. §. szerint a jótékony vagy egyéb közcélu nyilvános hangversenyekről, előadásokról, látványos vagy mutatványos rendezésekről pedig a 95. §. szerint kötelezettségeknek nem tesz eleget, a tanács első izben meginti és kötelességei pontosabb teljesitésére figyelmezteti, eredménytelenség esetén pedig annyiszor, amennyiszer szükséges, a székesfővárosi szegényalap javára 200 koronáig terjedő rendbirsággal sujtja.

Ezek azok a rendelkezések, amelyek a fővárosban a közjótékonyság igazgatására nézve a közel jövőben életbe fognak lépni; a velük szerzendő tapasztalatok annál nagyobb jelentőségüek lesznek, mert a szegényügy országos rendezése immár nem sokáig késhetik és a főváros által megkezdett ut bizonyára tanulságos lesz az országos szervezés irányában is.

Dr. Sidó Zoltán.

Rokkantak ipari foglalkoztatása.

A nyomorékul született vagy nyomorékká vált gyermekeket az ujabbkori társadalmi felfogás ipari munkára igyekszik kiképezni és ekkép őket is a társadalom produktiv tagjaivá nevelni, nehogy létfentartásuk a könyörületességre szoruljon. A modern élet és a gyáripar a maga sok gépével és a közlekedési eszközök sokaságával a felnőttek közül is igen sok embert tesz nyomorékká, akiket — még ha a munkásbiztositás révén rokkantsági járadékuk van is — ismét keresőképesekké kellene tenni.

A társadalom ebbeli feladatát a mai nagy háboru megsokszorozta: a fiatal emberek épei csonkán, bénán kerülvén vissza, kötelességünk őket testi fogyatkozásukhoz képest uj munkára kitanitani és nekik kereseti alkalmat nyujtani.

Mivel a nyomorékok csak bizonyos ipari munkákat birnak elsajátitani, idővel aligha kerülhetjük el azt a társadalmi berendezkedést,

hogy bizonyos ipari foglalkozásokat teljesen a nyomorékok részére kell átengedni és ezektől az épkézláb embereket többé-kevésbbé távoltartani; legalább is az állami és más hatósági kedvezményeket amazoknak a körére szoritani.

A szabadversenynek ilyetén való ujabb korlátozása már nem is volna példa nélkül való. Az a törvény, amely például a szeszgyártás vagy a cukorgyártás kontingentálását kimondta, termelési kartellt iktatott törvénybe: maga az állam ügyel arra, hogy a meglévő termelés bizonyos mértéken tul ne fokozódjék, uj termelők a régieknek versenyt ne támasszanak. Ezzel a termelésnek egyik tényezőjét — a tőkét — védelmezzük, az értékesités kockázatával szemben. Hasonló védelmet követelhet megokolt körülmények között a termelésnek másik tényezője: a munka is.

A nyomorék gyermekek munkára képesitése.

Mig a nyugati országokban már nyolc évtized előtt megindult a társadalmi tevékenység a nyomorék gyermekek megmentésére, a mi honunkban csak tizenkét év előtt alakult meg a nálunk még mai napig is egyetlen oly intézmény, amely különleges gyógyászati és nevelésügyi eljárás alapján szakszerüen foglalkozik a nyomorék gyermekek munkára képesitésével.

A Nyomorék Gyermekek Országos Otthona társadalmunk áldozatkészségéből létesült. Kezdetben csupán tiz gyermeket vehettek föl; ma már egész telepet alkottak a tiszta levegőjü, városi zajtól megóvott Hermina-mezőn, mintegy háromnegyed millió korona értékü beruházással, száz gyermek befogadására. Az intézetnek meg van minden szükséges egészségügyi és sebészeti fölszerelése. Van elemi és polgári iskolája, ipari tanfolyama, mintaszerüen berendezett saját testegyenészeti klinikája és Röntgen-laboratoriuma.

Az intézetnek jelenleg 49 fiunövendéke van, akik közül 16 az elemi iskolát, 7 a polgári iskolát járja; 13 bőrdiszműves, 10 cipész, 1 kötszerész, 1 fényképész, 1 (jobb karja tőből hiányzik) önálló rajzolóművész.

Leánygyermekek fölvételére most folynak az előkészitő munkálatok.

Az intézetben különféle ipari műhelyek vannak, hová a növendékek párhuzamos oktatási és gyógyitási folyamat után kerülnek, hogy ott teljesen keresetképes kézművesek váljanak belőlük.

Eddig két ipari műhely van: bőrdiszműipari és cipőipari műhely. Idővel több más-más ipari műhely fog még létesülni.

A cipőipari műhely csak 1916 január havában nyilott meg s mégis már hónapok óta ellátja nem csupán az intézet, hanem sok más megrendelő lábbeli-szükségletét is.

A bőrdiszmű-ipari műhely már több, mint három esztendős multra

tekinthet vissza s 1916 junius havában szabaditotta föl mesterlegényekké első öt növendékét.

Ezen legényavatás ünnepélye, a nyomorék kézművesek műipari készitményeinek bemutatása megkapó részleteivel mély benyomást tett a jelenvoltakra, köztük a kormányzati hatóságok, valamint a fővárosi tanács küldötteire, akik a látottak hatása alatt ünnepélyesen megigérték az intézmény hathatós támogatását.

Az intézmény anyagi eszközeinek elégtelen voltán mulik, hogy áldásos célját eddig csak szük keretben tudta megvalósitani. Társadalmi és közgazdasági szempontból fölötte kivánatos volna, hogy vidéki telepek alkottassanak, amelyek a gyógyitás és tanitás nélkül országszerte sinylődő nyomorék gyermekeket munkára képesitenék.

Iparos felszabaditás a m. kir. Rokkantügyi Hivatal ipari tanműhelyeiben.

Az ország több pontján felállitott rokkant-oktató ipari műhelyek a háboruban megsérült katonákat különböző szempontokból foglalkoztatják. Kisebb részüket tisztán terapiai célzattal, hogy az erős mechanikai munka helyre hozza elgyengült izmaikat, nagyobb részük azonban azért kapja gyakorlati kiképzését, hogy a jövőjét biztositó munkaképességet megszerezze. Ez utóbbiak között találunk szakmunkásokat, akik tanult iparágukat folytatják, illetőleg ahol sérült tagjaikkal ahhoz ujra hozzászoknak, akár úgy, hogy uj fogásokat tanulnak, akár hogy különös szerszámot vagy munka-prothezist kapnak. Több azonban az olyan, aki mesterségét folytatni nem tudja, vagy semmiféle ipari képessége nem volt s uj iparágban kéri kiképeztetését. Ez természetesen hosszabb oktatást igényel, hiszen rendes viszonyok között a képesitéshez kötött iparágak elsajátitására három inas-év, vagy valamely ipari szakiskola teljes elvégzése szükséges.

A kereskedelemügyi m. kir. miniszter a m. k. rokkantügyi hivatal
Budapest dunabalparti rokkantiskoláját,
Budapest császárfürdői gyógyintézettel és a
Pozsonyi gyógyintézettel kapcsolatos rokkantiskoláját,
Végül a kalocsai rokkantiskolát
azon intézmények közé sorozta, melyek sikeres elvégzése a tanult iparágban munkakönyv választására és két évi gyakorlat beigazolása esetén azon iparág önnálló üzésére jogosit.

Az első ipari felszabaditás 1916. évi junius 30.-án a budapesti császárfürdői gyógyintézettel kapcsolatos vasipari tanműhelyben (II. Szegényház-u. 21.) történt, a hol egy lábujjain amputált gyári csomagoló nyolc hónapi kiképzés után géplakatos képesitést nyert.

Rövid időre rá a dunabalparti (V. Révész-u. 9.) valamint a császárfürdői gyógyintézettel kapcsolatos (II. Szegényház-u. 36.) rokkant-

iskola is megkezdte az ipari felszabaditást oly nagy méretben, hogy a budapesti rokkant-iskolák okt. 10-ig 124 rokkantat képesitettek. Ezek közül a

cipésziparban	69
szabóiparban	12
lakatos (vasesztergályos)	12
szijgyártó	10
borbély	9
ékszerész	7
órás	4
mázoló	1
	124

kapott kiképzést.

Ipari előképzettségük általában nem volt és csak kivételek azok, kik a rokkant iskolába való felvétel előtt félben maradt kiképzéssel szakmájukban dolgoztak.

Legtöbbjük — különösen a cipész-, szabó-, szijgyártó- és ékszerész-iparban — lábsérült. Sok közöttük az amputált. Ritkábbak azok, kiknek a karja vagy a keze sérült. Természetes ezek sem nyomorékok, csak karjuk, csuklójuk vagy ujjaik mozgásában korlátoltak. A kiképzés átlag 8–12 hónapot vesz igénybe. Kivételek 6–7 hónap alatt s felszabadultak. Viszont van olyan a kit egy éven túl is foglalkoztattak.

A felszabaditás a rokkantügyi hivatal képviselője, valamint az iparoktatási főigazgató és a technologiai muzeum igazgatója jelenlétében ünnepélyes keretben szokott lefolyni. A vizsgáló-bizottságot a megfelelő ipartestületek kiküldöttei s a rokkantiskola vezetői alkotják.

A felszabadult rokkantakat katonai kötelékből való elbocsáttatásuk után a rokkantügyi hivatal ezzel foglalkozó szervei munka-alkalomhoz juttatják.

Társadalmi egészségügy.

Anya- és csecsemővédőnői tanfolyamok.

A m. kir. belügyminiszter az 1916. év decemberében rendelete bocsátott ki az anya- és csecsemővédőnői tanfolyamok szervezéséről. A rendelet rámutat arra, hogy a nagy csecsemőhalandóság hazánkban főképpen annak tulajdonitható, hogy a szülőanyák és közvetlen környezetük a csecsemőápolás és gondozás tekintetében sokszor tájékozatlanok, sőt hanyag és közömbös magatartásukkal a csecsemő egészségét és életét is gyakran veszélyeztetik.

Az ez ellen való küzdelem nagy, széleskörü felvilágositó és tanitó munkát igényel.

Hogy ennek a felvilágositó munkának a teljesitésére kitanitott hivatásszerü közegek álljanak rendelkezésre, elhatározta a belügyminiszter, hogy hivatásos anya- és csecsemővédőnők kiképzésére egyelőre az ország hét helyén tanfolyamot szervez.

Ezek a tanfolyamok 1917. évben a következő városokban fognak megnyilni:

Budapesten, Debrecenben, Kassán, Nagyváradon, Szegeden, Szombathelyen és Temesvárott.

A székesfővárosban két párhuzamos tanfolyamot fognak tartani, mig a többi helyeken egyet-egyet. Minden tanfolyam évenként két kurzust tart.

A rendelettel kapcsolatban kiadott szabályzat szerint egy-egy tanfolyam hallgatóinak száma legfeljebb 30 lehet. A tanfolyamra való felvételre a teljes koru, de legfeljebb 45 éves, magyar honos nők pályázhatnak, akik magyarul beszélni és irni kifogástalanul tudnak, a polgári iskolának négy osztályát sikeresen végezték, s akik erkölcsi kifogás alá nem esnek. Felvehető azonban olyan nő is, aki az előirt iskolai minősitést nem igazolja ugyan, de egyébként a tanfolyamhoz szükséges műveltséggel rendelkezik.

A tanfolyam hallgatása ingyenes, időtartama pedig hat hét. Tananyagát a következőkben állapitotta meg a belügyminiszter: a szülészet elemei, az egészséges gyermek gondozása, a beteg gyermek ápolása, az általános gyermekvédelem alapelvei. Állami gyermekvédelem intézménye és a társadalmi gyermekvédelem. Törvényeinknek, rendeleteinknek a gyermekvédelemre vonatkozó intézkedései. Népegészségügy a védőnek hivatásához mért keretekben.

A tanfolyam befejezése után a hallgatók bizottság előtt vizsgát tesznek, amely irásbeli és szóbeli. A vizsga eredményéről a hallgatók bizonyitványt nyernek.

Kormányrendelet a csecsemővédelem érdekében Magyarországon.

Az 1916. évi november 29-én jelent meg a miniszteriumnak 3982/1916. számu rendelete az eltartásra jogosult családtagok és a házasságon kivül született gyermekek fokozottabb magánjogi védelméről. A rendelet az anya- és csecsemővédelem szempontjából több üdvös ujitást tartalmaz. Annak értelmében ugyanis a biróság sürgős intézkedéssel elrendelheti a tartás kiszolgáltatását; a természetes apát kötelezheti arra, hogy az anyának a szülés előtti két héten és a szülés utáni négy héten át tartást fizessen, sőt kötelezheti, hogy az anyát és a gyermeket megillető tartási költségeket előre birói letétbe helyezze. Az anya és a gyermek, követeléseinek érvényesitése végett, a birói eljárásban a vagyoni előfeltételek nélkül is igényelheti a szegénységi jog megadását.

A rendelet, amely tulajdonképen a polgári törvénykönyv javaslatának idevágó szakaszait lépteti életbe, annyiban nagyfontosságu az anya- és csecsemővédelem szempontjából, hogy a házasságon kivül szülő anyának is tartást biztosit arra az időre, amelyen át a szülés következtében keresetképtelenné válik és hogy az anyának és ujszülöttjének tartása már a szülés előtt is perenkivül, gyors birói intézkedéssel biztositható. Ez a rendelet tehát módot ad arra, hogy megszüntessük a késedelmeskedést, a várakozást és a bizonytalanságot abban az időben, amelyben ez az anyára és csecsemőjére mindig veszélyes, de sokszor végzetessé is válik. A rendeletnek kétségkivül sehol sincs olyan nagy jelentősége, mint a székesfővárosban, ahol aránylag a legnagyobb a házasságon kivüli terhességek és a szülések száma.

Minthogy ez a rendelet már az 1916. évi december 1-én életbe lépett, a székesfőváros árvaszéke november 30-án tartott ülésében a rendeletnek minél könnyebb végrehajtása érdekében a megfelelő intézkedéseket megtette. Elsősorban megkereste a székesfőváros tanácsát annak elrendelése iránt, hogy a székesfővárosi közkórházak igazgatóságai és a tiszti orvosok a terhesség igazolására szolgáló tanusitványokat soron kivül bélyeg- és dijmentesen állitsák ki akkor is, ha a fél nem mutat fel szegénységi bizonyitványt. Hasonló irányu megkeresést intézett az árvaszék a budapesti egyetemi szülészeti klinikának, valamint a bábaképző intézetnek igazgatóihoz. Megkereste továbbá az egyöntetü eljárás céljából a budapesti kerületi munkásbetegsegélyző pénztárt és fölkérte a Stefánia királyi hercegnő védnöksége alatt álló országos anya- és csecsemővédő szövetséget, hogy az árvaszéket a rendelet végrehajtásában is támogassa. És végül elhatározta az árvaszék azt is, hogy a hivatásos anya- és csecsemővédőnőket kitanitja és népszerü rövid, figyelmeztető iveknek a szülészeti klinikákon és közkórházakban való kiosztása utján az anyákat és a leendő anyákat uj jogaikról kellőképen tájékoztatja.

Gyermekvédelmi intézkedések a bajor szegényügyi törvényben.

Az 1916. évi január 1-én lépett életbe Bajorországban az uj szegényügyi törvény, melynek idevágó fontosabb rendelkezései lényegükben a következők :

Közsegitésre szorul az, aki a legfontosabb életszükségleti eszközeit (Notbedarf) sem tudja megszerezni. A Notbedarf körét azonban éppen gyermekvédelmi szempontból liberálisan határozza meg a törvény, amikor belefoglalja mindazt, ami az élet és az egészség föntartására, valamint a nevelésre és a kiképzésre nélkülözhetetlen. A hatósági szegényvédelemnek kötelessége a gyermekek neveléséről és kiképzéséről gondoskodni. Amennyiben szükséges, a hatósági támogatást intézeti elhelyezés formájában kell nyujtani. A gyermekek nevelésének és kiképzésének a szegényügyhöz való utalásával a törvény átlépte a segélyezési illetőségről szóló birodalmi törvényszabta kereteket.

A törvényben megállapitott egyik fontos, habár nem kötelező föladat a megelőző tevékenység. Ennek keretébe tartoznak az egyes esetekben való intézkedések, melyek a közsegitségre való szorulásnak veszik elejét azoknál, akik el vannak ugyan a legfontosabb életszükségleti eszközökkel látva, de némely célszerü felszerelési tárgyat vagy egyéb segitséget, berendezést nélkülöznek (szerszámok átengedése, az uj munkahelyre való költözködés költségeinek viselése, gyermekmenedékhelyek fölállitása stb.) A törvény végrehajtási rendelete szerint a gyermekvédelem általában nem esik ez alá a megelőző tevékenység alá.

A szegényügyi kötelékek (Armenverbände) jogosultak az intézkedést esetenkint megegyezés alapján egyéb intézetekre, egyesületekre vagy erre alkalmas magánszemélyekre (tanitó, munkadó stb.) átruházni s evégből a közsegitésre szorulókat — a tartózkodási helyre vonatkozó törvényes korlátozások sérelme nélkül — intézeten kivül is elhelyezni.

Ez az utóbbi intézkedés korlátot állit azoknak a gyermekeknek a kihasználása elé, akik a megkivántató családi köteléket és családi védelmet nélkülözik. Az egyes intézetekkel vagy magánosokkal való megegyezés alkalmával a kártalanitási összeg egymagában nem szolgálhat a döntés alapjául. Közsegitésre szoruló gyermekek ellátását csak abban az esetben lehet magánegyénekre bizni, ha azok egyéniségüknél fogva biztositékot nyujtanak szerződési kötelességük kifogástalan teljesitésére. A törvény megtiltja a közsegitségre szorulóknak oly módon való segélyezését, hogy az illetők naponkint más-más lakosnál kapjanak élelmezést. (Umkost.) Csak különösen kivételes esetekben engedhető meg vidéken ez az ellátási mód. Az engedély azonban nem terjedhet ki a hétköznapi iskolázásra köteles gyermekekre.

A szegényügyi hatóság a nevelésnek nyilvánvaló elhanyagolása esetén a további támogatást attól teszi függővé, hogy az elhanyagolt gyermeket ellátásra és nevelésre a szegényügyi hatóságnak kell átengedni. Ezzel a rendelkezéssel a törvény a kötelességükről megfeledkezett szülőket kívánja rászoritani arra, hogy a közsegitségben részesülő gyermekeik nevelését el ne hanyagolják. Ha ez a rendszabály nem használ, akkor természetszerüleg a gyámhatóságot kell értesiteni.

A törvény módot nyujt arra, hogy a tartásra kötelezett e kötelességének teljesitésére kényszerithető legyen. Az erre vonatkozó rendelkezés különösen a védelemre szoruló kiskoruakra jelent valóságos előnyt. Ugyanis a segélyezésre illetékes szegényügyi hatóságnak a javaslatára a tartásra kötelezettek a kerületi közigazgatási hatóság által arra kötelezhetők, hogy a közsegitségre szorulót az ő tartási kötelezettségük mértékének megfelelő támogatásban részesitsék. Ez a rendelkezés azonban a házasságon kivül született gyermek természetes atyjával szemben csak akkor alkalmazható, ha az atya az apaságát elismerte, vagy ha ő a tartás tekintetében a gyámhatóság vagy közjegyző által fölvett okiratban kötelezettséget vállalt vagy pedig ha tartási kötelezettsége végrehajthatólag megállapitást nyert. A kerületi közigazgatási hatóság a birói ut fentartásával végérvényesen dönt; határozata ideiglenesen végrehajtható.

Gyermekvédelmi jelentőségü a szegényügyi munkakényszer is, amennyiben a fiatalkoruakat is érinti. Ha ugyanis a segélyben részesülő vonakodik ellátni a neki kiszabott munkát, akkor az illetőt a szegényügyi hatóság javaslatára a kerületi közigazgatási hatóság a segélyezés tartamára nyilvános dologházba, vagy erre államilag alkalmasnak nyilvánitott magánintézetbe utalhatja. Dologházba való utalás helyett nevelő intézetbe való elhelyezés is elrendelhető.

Ugyancsak a gyermekvédelmet kívánja szolgálni a törvénynek az a rendelkezése, amely szerint hasonló elbánásban részesül — dologházba adható — az is, aki családjával szemben tartási kötelességének nem tesz eleget, bár erre képes volna. A munkakényszer azonban egyelőre aligha lehet gyakorlati jelentőségü a gyermekvédelemre nézve, különösen a tartásra kötelezettekkel szemben való alkalmazásában. Mert ezeknek a kényszermunka célját szolgáló intézeteknek a fölállitása a szegényügyi hatóságok dolga; az állami dologházak ugyanis rendőri célokat szolgálnak, ezek a hatóságok pedig a háboru után kétségtelenül más, sürgősebb népjóléti föladataikat iparkodnak megoldani. De gyermekvédelmi szempontból is fontos lépést jelent a nagyobb teljesitő képességü tartományi szegényügyi hatóságok (Landarmenverbände) hatáskörének, segélyezési kötelességének kiterjesztése. A törvény szerint a tartományi szegényügyi hatóság tartozik gondoskodni a segélyre szoruló hülye, vak, siketnéma és nyomorék gyermekek gyógyitásáról, elhelyezéséről, képzéséről.

Vándorlások.

A kulturával járó ártalmak ellensulyozására kitünő eszköz a testgyakorlás. Különösen hathatós a kultura azon kinövése ellen, mely a kényelmet, mint öncélt keresi. A testgyakorlás különféle módjai között, mint torna, sport, játék, legszebb és legeredményesebb a vándorlás. Hatása nemcsak testedző, de egyszersmind jellemerősitő és a lelki világot gazdagitó is és ezért különösen alkalmas nevelési célok elérésére.

A vándorlás pihenést nyujt olyan életmódu embereknek, kiknek foglalkozása és sokszor szórakozása is egy helyben való hosszas tartózkodást és elvont fejmunkát kiván. Ésszerüen és fokozatosan alkalmazva, az üdülést elősegiti. A szabadban való tartózkodás és az időjárás változásaihoz való alkalmazkodás egészségünket erősiti, testünket edzi. Légzőrendszerünkre, véralkatunkra, étvágyunkra, emésztésünkre, álmunkra csodás a hatása. Érzéseinket gyakorolja és élesiti. Követjük szemünkkel a madár repülését, a vad szökellését, megfigyeljük a rögön a hangya munkáját, az ásványok szinét; figyelünk távoli hangokra, gyenge neszre, az illatok rávezetnek kedvenc virágunk, a bogyók, gombák nyomára; valamennyi érzékünk ébersége vezet, mikor utunkba eltévedünk. A vándorlás visszavezet bennünket a természethez, melytől városi életmódunk elidegenitett, megtanit bennünket a természet szépségeinek értékelésére és szeretetére, növények, állatok megfigyelésére, kimélésére. Egyszerübb életmódra szoktat: igénytelenebbek vagyunk ruházatban, étkezésben; megtanulunk nélkülözni ezer apró fényüzési tárgyakat, leszokunk kényeskedésről és meglepetve látjuk, hogy az egyszerübb életmóddal életörömeink nemcsak hogy nem csökkentek volna, hanem nemesedtek is.

A vándorlás akaraterőnket erősiti. Leküzdünk fáradságot, hogy kitüzött célunkat kellő időben elérjük, éhséget és szomjuságot türünk jó kedvvel, erőnk megfeszitésével győzünk le akadályokat, mászunk meg meredek magaslatokat. Bátorságunk növekszik: átugrunk árkokat, járunk meredek szélén, zugó patak fölött keskeny padlón megyünk át, hozzászokunk váratlan hangokhoz, sötétséghez. Ügyességünk fejlődik, leleményesek leszünk, lélekjelenléthez szokunk váratlan eseményekkel szemben. Lelki életünk e gazdagodásával természetesen velejár önbizalmunk és ezzel életörömünk és életbátorságunk fokozása is.

Megismerkedünk hazánkkal, a világgal. Hazánk talajviszonyaival, tájaival, szépségeivel, közgazdasági intézményeivel, történelmi emlékeivel, termőképességével, nyájai gazdagságával, bányái, ásványvizei kincseivel, szóval a megismerés alapján is megszeretjük hazánkat. Megismerkedünk népével, a lakosság minden rétegével, osztályával, szokásaival, erkölcseivel. Ha alkalmunk van külföldön való ilyen vándorlásra, meglátjuk az idegenben is az ilyen rokonvonásokat, szeretetre, becsülésre méltó tulajdonságokat, ami a legtágabb értelemben emberszeretetre tanit.

A vándorlásra célszerü erős, kényelmes, egyszerü és egyszersmind tetszetős ruha való, mert a ruha, bár elsősorban reális szükségletet szolgál, amellett lelkünk hangulatára is befolyást gyakorol. Kedvünk pedig legyen naivan vidám. Nemjó vándorló pajtás az, aki már mindent látott, mindent lekicsinyel. Vidám dalok: népdal, vándordal a jókedv fentartására és sok nehézség leküzdésére igen jó segitség. Játék és könnyü torna kedves megszakitása az egyhangu tájakon való vándorlásnak, pihenésnek. A vándorlásokat igen kellemesen és célszerüen lehet uszással, nap- és légfürdővel, télen téli sporttal összekötni. Iskolai vagy ifjusági vándorlásoknál a vezetőnek ez esetben uszásban, életmentésben gyakorlottnak kell lennie és minden vándorcsoportban, mely lehetőleg ne haladja meg a tizes számot, kell egy-két embernek lenni, aki az első segélynyujtáshoz ért. A felnőtt, ha gyermekcsoportot vezet, ne akarjon tekintélyével hatni, hanem csupán személyes tulajdonságaival vivjon ki bizalmat. Jártas legyen földrajzban, természettudományokban. Ápolja a fiatalságban a szociális szellemet, a kölcsönös segitségre való készséget.

A fényképezés sok örömet nyujt, fejleszti az izlést, a művész érzéket és sok kedves, maradandó emléket szerez.

A vándorlás programját ugy állapitsuk meg, hogy reggeli pirkadáskor induljunk és amennyiben a háziak még nem látnának el reggelivel, 2 órai gyaloglás után, az első pihenőnél reggelizünk meg, a déli meleg beálltával erdőben vagy hegytetőn, forrás mellett vagy patak mentén tarisznyázzunk, pihenjünk, szórakozzunk, és ujabb néhány órai gyaloglás után délutáni 5 óra tájban keressük fel éjjeli szállásunkat. Ott fürdő vagy alapos mosdás és lábfürdő után rövid uzsonna mellett megpihenünk. Azután körülnézünk a helységben, vagy tájékozódunk közvetlen környezetünkben. Korán vacsorázzunk tápláló könnyü ételeket, és korán térjünk pihenőre. Az alkoholt kerüljük, ivóvizünket gondosan vizsgáljuk meg, utközben szomjunkat kezünk ügyében tartott csokoládéval, gyümölcscsel oltsuk. Czipőnk vizálló és kényelmes legyen; egy váltás lábravaló feltétlenül szükséges, hogy legyen a hátizsákunkban. Különben pedig semmi feleslegeset ne hurcoljunk magunkkal.

A németek régi kedvtelése a vándorlás, ezt a nemes kedvtelést az utóbbi években iparkodnak országszerte közkincscsé tenni.

A berlini Zentral-Verein für Schülerwanderungen 1907-ben rokoncélu egyesületek csatlakozásával alakult. A vándorlás üdvös hatásait akarják gyakorolni oly mostoha gazdasági helyzetben élő gyermekeken, kiknek öröklött gyengébb szervezete sanyaru életviszonyok és az iskola kettős ártalmait is elszenvedik.

Ennek az egyesületnek a tevékenységére és tapasztalataira a következő adatok vetnek világot:

11—14 éves iskolásgyermekeket tanitó felügyelete alatt, 20-as csoportokban 6 napos vándorutakra visznek. A vándorutak költsége (vasuti és hajójegy, teljes ellátás, éjjeli szállás, az uton kinálkozó

látványosságok esetleges megtekintése) normális időkben fejenként 16—17 márka, távolabbi vidékeken 18—21 márka volt.*)

Hogy a részvételt megkönnyitse, az Egyesület e célra adandó kisebb összegeket takarékpénztári kezelésbe vesz. Szegénysorsu gyermekeket egy-egy évben ezernél többet a Bleichröder alapitványból ingyen visz el az Egyesület, szükség esetén a gyermekeket ellátja hátizsákkal és gallérral vagy takaróval.

Az egyesület a tanitók részére az egészségügyi ismeretekből elméleti és gyakorlati tanfolyamokat rendez.

Az Egyesület költsége évi százezer márka, aminek felét az iskolás gyermekek szülei, másik felét alapitványok kamatai, adományok és egyleti tagdijak fedezik.

A kedvező körülmények között szabadban való mozgás, a fejlődő szervezetben az életerőt annyira fokozza, hogy már rövid egy heti (napi 15—25 km-nyi) vándorlást is, hónapokra kiterjedő erős fejlődés követi. Az utóbbi évek iskolaorvosi vizsgálatai szerint az iskolásgyermekek fele hiányosan táplálkozik és elmaradt fejlődésü. A különben egészséges szervezetü ilyen gyermeknél már 6 napi vándorlás is kitünő eredménnyel jár.

Néha már a vándorlás idején is sulygyarapodás mutatkozik. Általánosságban a vándorlást követő $2^1/_2$—3 hónap alatt észlelhető a nagyobb súlygyarapodás, mely a fiuknál átlag 4·5 - 5·5%, leányoknál 7·5—8·5%, holott a nem vándorolt, de különben hasonló életkörülmények között élő és ugyanolyan koru gyermeknél átlag csak 3·6% testsúlygyarapodás lehet megállapitani.

A vándorló gyermekek testmagassága is 3·6 cm.-rel, mellbőségük 1—3 cm.-rel a tüdő táguló képessége 1—$2^1/_2$ cm.-rel növekedik; a zsirpára, izomerő gyarapodik; a szem, arckifejezés és a lélek frisseségének szembeszökő jelei mutatkoznak. Különösen feltünő a leányok fejlődése.

A szünidei vándorlások nagyobb elterjedése mentesitené a szünidei gyermektelepeket, gyermekszanatóriumokat, erdei üdülőtelepeket és tengerparti gyermekkórházakat, a szervileg ép, csak mostoha életviszonyok miatt elmaradt fejlődésű gyermekektől. A szünidei vándorlások intézménye előbbre viszi a népegészség ügyét. Kivánatos volna, hogy az iskolásgyermekek szünidei vándorlása nálunk is mielőbb meghonosulna.

Fiatalkoru hajléktalanok menhelyei.

A fiatalkoruak védelmével foglalkozó hatóságok és emberbarátok sok helyütt hiányát érzik a hajléktalan fiatalkoruak gyors és jó elhelyezése lehetőségének. E hiány pótlására ujabban külön menhelyet alapitanak fiatalkoru hajléktalanok részére. Igy 1916. év junius havában két ilyen menhely nyilott meg, egyik Brünnben, másik Frankfurtban.

*) 1913-ban 221 községi iskolai gyermekek csoportja indult; 60 Brandenburgba, 33 az Óriáshegységbe, 35 Thüringiába, 14 a Holsteini Schweizba, 3 a Fichtelhegységbe, 2 a Fränkische Schweizba, 1 a Weserhegységbe és 1 a Keleti tenger partjára.

A *brünni* menhelyet a „Német tartományi bizottság“ (Deutsche Landeskommission) alapitotta egy emberbarátnak erre a célra szánt 11000 K-nyi adományából. A Brünn városi gyermekvédő hivatal a menhely céljára átengedte egy park szélén levő egyemeletes házát és átvette az otthon vezetését. A tartományi választmány pedig átengedte játszótérnek a park egy részét, ahova tornaszereket állitottak fel. A menhely befogad fiu- és leánygyermekeket, akiket a rendőrség közegei az utcán „felszednek“, vagy bárki más este vagy éjjel hajléktalanul talál. A behozott gyermeket megfürösztik, gondosan megmossák a fejét, ruháját a fertőtlenitőbe küldik. Orvosi vizsgálat után, ha nincsen fertőző betegsége, felveszik a menhelybe. Külön hálóterme van a fiuknak és külön a leányoknak, közös nappali szoba, hol dolgoznak, játszanak; itt mindegyiknek kis fiókja, hová kedves holmijait: játékot, bélyeget, gombot, könyvet, képecskét elhelyezheti. A gyermekek szeretete és megértése az intézet vezető elve. Minden gyermek nehezen válik meg innen és derüs emléket visz magával.

A *frankfurti* menhelyet az iskolaköteles koruaknál idősebb ifjak számára alapitották 25 ágygyal. Hamarosan meg kellett nagyobbitani és most 50 ágyas. Önként jelentkező, utazásról érkező vagy a rendőrség által hajléktalannak talált ifjak kapnak itt ideiglenes otthont. A menhelyben kerti vagy könnyebb műhelymunkával, szabad idejükben pedig kirándulással, tornával, csoportjátékkal vagy más nemesebb szórakozással foglalkoztatják az ifjakat. Ezekkel a foglalkozásokkal pontossághoz, rendhez és tisztasághoz szoktatják őket, és egyszersmind megfigyelik viselkedésüket; mély megfigyelések utmutatásul szolgálnak végleges elhelyezésükre. A menhely igyekszik az ifjakkal később is kapcsolatban maradni és a pihenés és szórakozás idején szivesen látja vendégül régebbi lakóit, kiknek a menhely az elhagyott otthont pótolja, melyet időnként szivesen meg-meglátogatnak.

A menhely kevés költséggel fentartható, mert az ifjak már ott tartózkodásuk alatt vagy valamely későbbi időben munkabérükből megfizetik a reájuk eső ellátási költségeket, ugy, hogy csak az adminisztráció kiadásait kell fedezni. A társadalomnak ellenben tetemes erkölcsi és anyagi nyeresége, hogy a hajléktalan ifjakat eladósodástól vagy sulyosabb kisiklástól megmenti, és hasznos életre és termékeny munkásságra tereli őket.

Iskolás gyermekek községi népkonyhája Berlinben.

A szociálpolitikus munkája csak akkor éri el a sikert, ha tág látókörü tervei megvalósitásán meleg szivvel és szivós kitartással dolgozik. Berlinben 28 évvel ezelőtt kezdtek törődni a szegénysorsu iskolásgyermekek táplálkozásával oly módon, hogy a téli hónapokban délelőtt uzsonnát adtak az éhes apróságnak. A magánjótékonyság később ezt

a szerény kisérletet megtoldotta azzal, hogy meleg tejet adtak a szegénysorsu iskolás gyermekeknek. 1892-ben egyesület alakult, a „Verein Berliner Volksküchen", avégből, hogy a szegénysorsu gyermekeket meleg ebéddel lássa el. Ez az egyesület önkéntes adományokból tartotta fenn magát, idővel pedig városi subvenciót is kapott.

1897-ben a város képviseleti testületében oly értelmü inditvány hangzott el, hogy a közoktatási bizottságnak kötelességévé tétessék kipuhatolni: hány gyermek jöna városi iskolába éhgyomorral. Az inditványt akkor bizalmatlansággal fogadták és leszavazták. Mindamellett 1900-ban a Gyermeknépkonyhaegyesület és a város között megállapodás jött létre, melynek értelmében a város minden kiszolgáltatott adag költségeihez 10 pfenniggel járul. E hozzájárulás idővel 12—15, végre 18 pfennigre emelkedett és már évi 600,000 márkára rugott. Mindamellett a városnak az egyesület vezetésére nem volt befolyása és ezért a városházán a népkonyhának városi kezelésbe vételét sürgették. A városi testület magáévá tévén a javaslatot, a városi konyha 1916. október 1-én megnyilt és ezzel a magánjótékonyság alapitásából közigazgatási intézmény vált.

Eddigelé a népkonyha igénybevételére való jogosultságot a szegénygyámi hatóság állapitotta meg, mig a jövőben a közoktatásügyi hatóság fogja a felderitést végezni. E változás oka azon az elven alapul, hogy a gyermek kielégitő táplálkozása a tanitás eredményének feltétele.

A gyermekek az iskola helyiségeiben étkeznek. Az eddigi tapasztalat amellett szól, hogy az uj gazdálkodással mindenik fél jól jár. A gyermekek jobb ellátást kapnak és a város nincs kiszolgáltatva oly egyesületnek, melynek vezetésébe nincs beleszólása.

Tömegkonyhák.

Németországnak majd minden nagyvárosa berendezett nagy tömegek táplálkozására szolgáló konyhákat. Az ételhordó és kiosztó kocsik nem váltak be, a központi városi konyhákat is decentralizálni kellett. *Hamburg* városa 80 konyhán 100,000 adag ebédet szolgáltat. *Berlin*ben julius 10-én nyilt meg az első központi konyha. Aki a közös konyha főztében részesedni akar, annak hus- és burgonyajegye alapján ki kell váltania a törzsjegyét, melyet dijtalanul kap. Ezzel megválthatja pénzért a napi jegyet, amiért azután a kiosztó asztalnál megkapja az ételadagját. Berlin városa csak egy tál ételt készittet és kényesebb igényekkel nem számitol.

A tömegkonyhákat koszoru alakjában körülveszik a kiosztóhelyiségek, hova a megállapitott időben szállitják a kész ételt. Tágas, szellős helyiségek, vásárcsarnok, iskolai tornacsarnokok szolgálnak erre a célra, hogy a kiosztást gyorsan lehessen lebonyolitani. A kiosztóhelyiségek berendezése könnyen szétszedhető, hogy a kiosztás a tornatanitás folytonosságát sokáig ne zavarja. Az ételt ki-ki hazaviszi, hogy

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

a családi élet hiányt ne szenvedjen. Igy az ügyes háziasszony könnyen ki is egészitheti más fogással, vagy egyéni izlés szerint fűszerezheti az ételt.

Az első nagy tömegkonyha 30,000 liternyi ételt főz, kilenc kiosztóhely tartozik hozzá. Ezzel egyidejüleg kisérletképen egy kisebb konyhát is nyitottak, mely 2700 liternyi ételt főz. Az 1916. év nyarán és őszén még több nagy konyha is nyilott meg, egy-egyben 30-40 ezer liternyi étel készül.

E konyhák épitésére és belső berendezésére — 250.000 liternyi üzemképességgel — Berlin városa 2 millió márka befektetést szánt, de nem bizonyos, hogy ezzel beérheti-e? Kérdés az is, hogy 220.000 adag elég lesz-e, vagy talán igénybe sem vesznek annyit?

Bielefeld község kiterjesztette a közöskonyha áldsait minden lakosára. Az étel ára a család jövedelme és tagjainak száma szerint 20—30-40 pfenig. 40 pfenniges jegyet bárki válthat, ha nem szegénysorsu vagy vagyontalan is. — Dortmund városa 22 konyhán 54,000 adagot főzet. Az ételt igénybeveheti akárki, akinek nehézségei vannak az élelmiszerek beszerzésénél; de a szegénysorsuak valamivel olcsóbban kapják a hatósági konyha főztjét.

Takarékosság.

Központi fűtőberendezések takarékos kezelése.

A szén drágulása és a szükséglet beszerzésének nehézsége miatt fokozottabb figyelmet érdemel Luzern város fűtési ellenőrjének néhány évvel ezelőtt meghonositott és ott jól bevált módszere a központi fűtőberendezések állandó ellenőrzésével, amelyet a módszer kezdeményezője magyarázó füzetben (*Franz Herzog: Betrieb und Unterhalt der Centralheizungen und Systematische Kontrolle des Brennmaterialverbrauches*) közzé is tett.

A helyiségek fűtése lehet izolált, ha minden helyiségben külön tüzelnek vas- vagy cserépkályhában, töltőkályhában, petroleumkályhában; vagy centralizált, ahol az épületnek vagy épületcsoportnak csak egy helyén tüzelnek s a meleget valamely alkalmas vivőanyag, levegő, melegviz, vagy gőz szállitja a fűtendő helyiségekbe. E két módszer között áll harmadik csoport gyanánt a gázfűtés és villamos fűtés, ahol a meleg előállitásához szükséges chemiai illetőleg elektromos energiát központi vezetékekből nyerik, de a meleggé való átalakitást magukban fűtendő helyiségekben végzik.

Az első és harmadik csoportnál a fütőkészülék kezelését maga a fogyasztó végzi, igyekezni fog tehát takarékosan bánni a tüzelőanyaggal. Nem ugy a központi fűtéseknél. Itt külön embert kell tartanunk, aki a fűtést végzi, de akinek közvetlen anyagi érdek képez zsebbevágó dolgot, ha egy kicsit bővebben bánik a szénnel, mint ahogy a takarékos és helyes fűtés megkivánná, aki sokszor kényelmességből vagy tulzott szorgalomból egy negyedrészszel is felnyomja a szénszámlát, ami pedig ilyen nagyobb üzemeknél tiz-, sőt százezerekre mehet. Azonkivül ez az elpazarolt szénmennyiség az összes készleteket felesleges módon kevesbiti és ezáltal egész sereg kis exisztenciát foszt meg az oly nehezen nélkülözhető fűtőanyagtól.

Azért a fütőt nem hagyjuk szabadon gazdálkodni, hanem ellenőrizzük. A központi fűtés kezelőjének a tevékenysége nem merülhet ki abban, hogy a szenet automatikusan a kazán rostélyára lapátolja. Neki folyton tekintettel kell lenni a külső hőmérsékletre. Ez folytonos szellemi munkát kiván, ami igen kényelmetlen és okvetlenül el is hanyagolja, ha nincs megfelelő ellenőrzés, ami őt arra szoritsa. Hogy azonban ez az ellenőrző mód elterjedhessen, annak nem szabad a fűtőberendezés tulajdonosa részéről széleskörü technikai ismereteket követelnie, hanem kell, hogy egyszerü és mindenki számára hozzáférhető legyen. Ez a feltétel megvan Herzog módszerében, amelynek gyakorlati használhatóságát tanusitja az a tapasztalat, hogy Luzern városánál, — ahol Herzog városi fűtési ellenőr, és 1909. év óta alkalmazza az ő ellen-

őrző módszerét, — az évi fűtési költség egy negyedrészszel csökkent. Ez a megtakaritás ott közel százezer kilogramm szén, vagyis ötven kisebb lakás téli fűtőanyaga.

A módszer maga igen egyszerü és a következő elveken alapszik: A fűtött helyiség, amelynek hőmérséklete magasabb a külső levegőénél, állandóan meleget veszit, meleget ad át a környezetnek, igyekszik lehülni. Hogy a magasabb hőmérsékletet mégis fenntarthassuk, állandóan tüzelőanyagot kell benne elégetnünk, melynek melegét aztán a különböző fütőberendezésekkel elosztjuk az egyes helyiségek között. Ez a folytonos lehülési törekvés annál nagyobb, minél nagyobb a különbség a külső és belső hőmérséklet között, vagyis minél hidegebb van odakint. Annál több tüzelőanyagot kell tehát elégetnünk a kazánban, hogy a helyiségek hőmérsékletét fenntartsuk. De nemcsak a külső hőmérséklet alászállása növelheti a napi tüzelőanyagmennyiséget, hanem az is, ha a fütő nem kezeli helyesen a kazánt. Ha nem tartja tisztán a rostélyt, ha nem szedi ki a hamut meg a salakot, ha a megtöltésnél nem csukja be a kémény tolózárát, ugy hogy sok hideg levegő tódul a kazánba, ami a kéményen át sok meleget magával ragad, ha nem állitja be helyesen a levegőbebocsátó regulátort stb. stb. De van olyan kezelési mód, amely mellett egy bizonyos belső hőmérséklet fenntartásához a lehető legkevesebb tüzelőanyag kell. Ezt a kezelési módot minden egyes berendezéshez megadja a szállitó cég, amelynek szintén érdeke, hogy az általa szállitott berendezés a legtakarékosabban dolgozzék.

Meg kell tehát állapitanunk, hogy a kazán lehető leghelyesebb kezelése mellett mennyi tüzelőanyag szükséges a helyiségek fűtésére adott külső hőmérséklet mellett. Ez ugy történik, hogy néhány próbafütést végzünk, amelyeknél pontosan megmérjük a belső és külső hőmérsékletet és az elhasznált szénmennyiséget. Ezzel megismertük a fütőberendezésünket, most minden egyes alkalommal előre kiszámithatjuk, hogy mennyi tüzelőanyag kell, ha a külső hőmérséklet feljebb vagy lejebb száll. S ha ugy találjuk, hogy a fütő több szenet használt el, mint amit kiszámitottunk, akkor hibát követett el és érte felelősségre vonhatjuk.

A következő példa egy 10 napig tartó próbafütés eredményeit mutatja.

Legelőször ki kell számitanunk, hogy mekkora a különbség a külső és belső hőmérséklet között.

Legyen a helyiségek megkivánt hőfoka 16°C.

A külső hőmérsékletek:

Délelőtt		Délután		
6	10	2	6	óra
−2°	+ 1°	+ 2°	+ 1°	C

A feljegyzések száma 4.

Középértékük $\frac{-2+1+2+1}{4} = 5{\cdot}0^{0}C$

A különbség tehát $16-0{\cdot}5=15{\cdot}5^{0}$.

A szénfogyasztást is megmértük és azt 434 kg.-nak találtuk. 1^{0}-nyi hőmérsékletkülönbségre esik tehát $434:15{\cdot}5=28$ kg.

Hogy az esetleges apróbb hibákat kiküszöböljük, a próbafűtést 10 napon át végezzük és minden napra kiszámitjuk, mennyi szén kellett 1^{0}-nyi hőmérsékletkülönbség fenntartásához. Ezeknek aztán megint a középértékét vesszük, ami a felhozott példában az egy foknyi hő előállitásához szükséges szénmennyiséget 28 kg. helyett 27 kg.-ra szállitja le.

Ha most a fűtőnek kötelességévé tesszük, hogy mindennap jegyezze fel az elhasznált szénmennyiséget és naponta négyszer a külső hőmérsékletet, akkor ezzel már a kezünkben van az ellenőrzés.

Legyen pl. a helyiségekben megkivánt hőmérsékelet 17^{0}.

A fütő által kitöltött iven az adatok a következők:

Külső hőmérséklet:

Reggel 6 óra	Déli 1 óra	Este 6 óra
-4^{0}	0	-2^{0}

Szénfogyasztás 620 kg., akkor a középhőmérséklet

$$\frac{-4+0-2}{3} = -2^{0}\ C$$

A hőmérsékletkülönbség:

$$17^{0}-(-2^{0})=17^{0}+2^{0}=19^{0}$$

Ha a fütő helyesen tüzelt volna, elhasznált volna $19\times27=513$ kg. szenet. A különbség $620-513=107$ kg., kb. 20%, ami helytelen kezelésre mutat.

A szerző ezután felsorol néhány olyan szabályt, melyek minden tüzelőberendezésre érvényesek. Jóminőségü, száraz, portól mentes tüzelőanyagot használjunk, ne legyen közte kő és kavics. Ne öntözzük vizzel, mert az csak a szén sulyát növeli, ellenben a fűtőhatást csökkenti, amennyiben minden liter ráöntött viz elpárologtatása körülbelül $^{1}/_{4}$—$^{1}/_{5}$ kg. szenet fogyaszt.

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

A Társadalmi Muzeum kiadványai:

A Társadalmi Muzeum első negyedévi jelentése. Közzéteszi: *Navratil Ákos dr.*, a Muzeum vezetője. 1902. 14 oldal. (Elfogyott.)

1. sz. **Jelentés a Társadalmi Muzeum berendezéséről és annak első évi munkásságáról.** Közzéteszi: *Navratil Ákos dr.*, a Muzeum vezetője. 1903. 347 oldal. Ára 3 K (Elfogyott.)

2. sz. **Egy pusztuló iparágról.** Irta: *Chyzei Béla dr.* Különlenyomat „A Társadalmi Muzeum Értesitőjé"-böl. Budapest, 1908. 23 oldal. (Elfogyott.)

3. sz. **A gümökór.** A nagy népbetegség természetének, jelentőségének és az ellene való védekezés módjainak részletes népszerü ismertetése. Irta: *Okolicsányi-Kuthy Dezső dr.* 1908. 366 oldal.

4. sz. **A gümökór képeskönyve.** A nagy népbetegség természete és vele. Oktató könyvecske a tanulni vágyó népnek, 258 m *Okolicsányi-Kuthy Dezső dr.* 1908. 168 oldal.

5. sz. **A Társadalmi Muzeum gümökór-termének katalogusa.** 19(

5. sz. **Katalog der Tuberkulose-Sammlung des Budapester Soz** Ausgabe aus Anlass des XVI. Internationalen Aerzte-Kong 27 oldal.

6. sz. **Az alkoholkérdés mai állásáról.** Irta: *Stein Fülöp dr.* Különlenyomat „A Társadalmi Muzeum Értesitőjé"-böl. 1910. 73 oldal. Ára füzve 1 K

7. sz. **A törvényes munkásvédelem nemzetközi szabályozása.** Irta: *Máday Andor dr.* Bővitett és javitott különlenyomat „A Társadalmi Muzeum Értesitőjé-"böl. 1910. 48 oldal. Ára füzve 1 K

8. sz. **Rónáink és a tuberkulózis.** Irta: *Okolicsányi-Kuthy Dezső dr.* Különlenyomat „A Társadalmi Muzeum Értesitőjé"-böl. 1910. 30 oldal. Ára füzve 1 K

9. sz. **A szem sérüléseiről az ipari balesetek szempontjából.** Irta: *Fejér Gyula dr.* 1910. 27 oldal. Ára füzve 20 f.

10. sz. **Közlemények a gyermekvédelem és a gyermekhygiéne köréből. I.** Irta: *Deutsch Ernő dr.* Bővitett és javitott különlenyomat „A Társadalmi Muzeum Értesitőjé"-böl. 88, a szöveg közé nyomott ábrával. 1910. 112 oldal. Ára füzve 2 K.

11. sz. **Erdei üdülőtelepek a gümökór elleni küzdelemben.** Irta: *Okolicsányi-Kuthy Dezső dr.* **Németország erdei üdülőtelepei.** Irta: *Pataki Béla.* Különlenyomat „A Társadalmi Muzeum Értesitőjé"-böl. 1911. 31 oldal. Ára 40 f.

12. sz. **Munkáskertek.** Irta: *Vajda Ármin.* Különlenyomat „A Társadalmi Muzeum Értesitőjé"-böl. 1911. 51 oldal. Ára 40 f.

13. sz. **A Székesfővárosi V. Kerületi Népház.** Irta: *Hanvai Sándor.* Különlenyomat „A Társadalmi Muzeum Értesitőjé"-böl. 1911. 24 oldal.

14. sz. **Az állam jelenlegi feladatai az alkoholellenes küzdelemben.** Irta: *Holitscher Arnold dr.* Különlenyomat „A Társadalmi Muzeum Értesitőjé"-böl. 1911. 20 oldal. Ára 20 f.

15. sz. **Közlemények a gyermekvédelem és gyermekhygiéne köréből. II.** Irta: *Deutsch Ernő dr.* 1912. 69 oldal. Ára 1 K 50 f.

16. sz. **Az ipari vállalatok hivatása az alkohol ellen való küzdelemben.** Irta: *Szántó Menyhért* (Sajtó alatt.

17. sz. **Népháza, Settlement, Volksheim.** Irta: *Varsányi Géza.* Ára 30 f

18. sz. **Tájékoztató** *a T. M. által* **Veszprémben** *rendezett* **népegészségügyi kiállitásról.** Összeállitotta: *Szántó Menyhért.* (Elfogyott.)

19. sz. **Az iszákosság és annak leküzdése.** Irta: *Stein Fülöp dr.* Ára 20 f.

20. sz. **Tájékoztató** *a T. M. által* **Kolozsvárott** *rendezett* **népegészségügyi kiállitásról** Összeállitotta: *Szántó Menyhért.* (Elfogyott.)

21. sz. **Tájékoztató** *a T. M. által* **Győrött** *rendezett* **népegészségügyi kiállitásról.** Összeállitotta: *Szántó Menyhért.* Ára 20 f.

22. sz. **Alkohol és Munka.** Irta: *Prof. Donath Gyula.* Ára 20 f.

23. sz. **Anyasági biztositás.** Irta: *Szántó Menyhért.* Ára 10 f.

24. sz. **Tájékoztató** *a T. M. által* **Magyaróvárott** *rendezett* **népegészségügyi kiállitásról.** Összeállitotta: *Szántó Menyhért.* Ára 20 f.

25. sz. **Munkásfürdő, Népfürdő, Iskolafürdő.** Irták: *Hlaváts Kornél és Pataki Béla.* Ára 1 K 20 f.

25a. sz. **Munkásfürdő.** Irta: *Hlavács Kornél.* Ára 40 f.

25b. sz. **Népfürdő.** Irta: *Pataki Béla.* Ára 80 f.

25c. sz. **Iskolafürdő.** Irta: *Pataki Béla.* Ára 50 f.

26. sz. **The Museum of Social Service in Budapest.** By *Menyhért Szántó.* London, 1914

27. sz. **Vezérfonal népszerü előadásokhoz.** (Vetitett képekkel):
a) *Tisztaság.* Irta: *Szántó Menyhért.*
b) *Alkoholizmus.* Irták: *Dr. Stein Fülöp és Szántó Menyhért.*

28. sz. **Biztonsági berendezések.** Összeállitotta: *Szántó Menyhért.* Ára 20 f.

29. sz. **Küzdelem a népbetegségek ellen.** Irta: *Szántó Menyhért.* Ára 20 f.

Bevezetés a szociálpolitika irodalmába. Irta: *Dienes László dr.* 1913. 32 oldal. Ára 20 f.

Nyomatott Posner Károly Lajos és Fia müintézetében, Budapest, VI, Csengery-utca. 31.